Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor
Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links
Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

DANMARKS RIGES BREVE 1:7

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

BEKOSTET AF

CARLSBERGFONDET

OG

MINISTERIET
FOR KULTURELLE ANLIGGENDER

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

DANMARKS RIGES BREVE

UDGIVET AF

DET DANSKE SPROG- OG LITTERATURSELSKAB

1. RÆKKE 7. BIND

1238 – 1249

UDARBEJDET AF

NIELS SKYUM-NIELSEN †

OG

HERLUF NIELSEN

C. A. REITZELS BOGHANDEL A-S

KØBENHAVN 1990

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Tilsynsførende:

JOHN KOUSGÅRD SØRENSEN og ERIK PETERSEN

© DET DANSKE SPROG- OG LITTERATURSELSKAB, 1990

PRINTED IN DENMARK BY DESIGN SATS, NYKØBING F., ISBN 87-7421-654-6

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

INDHOLDSFORTEGNELSE

Forord	p.	VII
Manuskript- og Bogfortegnelse	-	IX
Breve 1238-1249	-	1-220
Uægte breve	-	221
Rettelser og tilføjelser	-	239
Personnavneregister	-	245
Stednavneregister	-	254
Ordforklaringer	-	261

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

FORORD

Ved sin pludselige død den 5. oktober 1982 stod NIELS SKYUM-NIELSEN midt i færdiggørelsen af manuskriptet til 1. række bind VII af *Diplomatarium Danicum* og *Danmarks Riges Breve.* Brevene fra 1238 og 1239 samt alle udaterede breve og brevene fra Ribe, Æbelholt, Løgum og Odense sankt Knud var næsten helt færdige, medens resten af brevstoffet befandt sig på forskellige stadier af udarbejdelse, men bilagt til tider fyldige notater til brug ved den afsluttende bearbejdelse. Oversættelserne i *Danmarks Riges Breve* var gennemgående næsten færdige og forsynet med noter. HERLUF NIELSEN har som bebudet i forordet til 3. rk. bd. IX afsluttet arbejdet på bind VII. Dog er det i 1. rk. bd. VI p. 17 bebudede tillæg af senere fremkomne tekster til 1. rk. udskudt til optagelse i et samlet supplement til 1.-3. rk.

Hermed har *Diplomatarium Danicum* og *Danmarks Riges Breve* nået et foreløbigt, men længe tilsigtet mål: sammenhæng i fremlæggelsen af dokumenter til den første halvdel af Danmarks historie: Vi skriver 1989, og der er gået 1200 år siden det første af en række breve fra Alkuin til forskellige andre høje gejstlige om de hedenske daners plyndringer og mulighederne for deres kristning. Med 2 × 30 bind i løbet af et halvt århundrede når de to værker op til nogle år omkring 1389; de giver stof til 4. rk. bd. III og IV, der er i arbejde ved den ledende redaktør HERLUF NIELSEN og redaktør, dr.phil. THOMAS RIIS efter en række forarbejder, sidst ved universitetslektor, dr.phil. ESBEN ALBRECTSEN.

3. rk. afsluttedes med bd. IX i 1982. I et forord hertil rekapituleredes værkets historie i korthed, og et skema markerede alle 18 medarbejderes andel i de foreliggende 2 × 27 bind. Til historien hører erindringen om et godt samarbejde med det savnede FR. BAGGES KGL. HOFBOGTRYKKERI, der efter 100 års virke lukkede i år. Ved udfyldningen af den sidste lakune i det lange forløb ønsker DET DANSKE SPROG- OG LITTERATURSELSKAB frem for alt at gentage sin varme tak til CARLSBERGFONDET, som på initiativ af professor FRANZ BLATT har støttet denne nationalopgave fra første færd, og som i mange år har afholdt lønninger samt trykningsudgifter til Diplomatariet. Takken går også til MINISTERIET FOR KULTURELLE ANLIGGENDER, som fortsat yder et tilskud til trykningen af DRB.

December 1989

IVER KJÆR, fmd. FL. LUNDGREEN-NIELSEN ERIK PETERSEN

JOHN KOUSGÅRD SØRENSEN METTE WINGE / ERIK DAL

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

MANUSKRIPT- OG BOGFORTEGNELSE

Ålands Medeltidsurkunder. Red. av Johannes Sundwall. 1-2. Helsingfors 1954-58. (Ålands urkundssamling. Del 1).

Århusbogen = Add. 53, fol. i Det kongelige Bibliotek, København.

Århus stifts årbøger. 57. Århus 1964.

Acta capitulorum generalium = Acta capitulorum generalium ordinis praedicatorum, rec. Benedictus M. Reichert. I. 1220-1303. Romae 1898. (Monumenta ordinis fratrum praedicatorum historica. III).

Am Ende, Bernhard, Studien zur Verfassungsgeschichte Lübecks im 12. und 13. Jahrhundert. Lübeck 1975. (Veröffentlichungen zur Geschichte der Hansestadt Lübeck. Reihe B. 2.).

Annales Danici medii ævi, editionem nouam curauit Ellen Jørgensen. Kbh. 1920.

Antvorskov klosters registratur = RA. De ældste Arkivregistraturer. Registratur over Antvorskov Klosters Breve (1607), trykt ÆA. IV 57-274.

Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters. I ff. Berlin 1885 ff.

Arhnung, J. O., Roskilde Domkapitels Historie I. Roskilde 1937.

Atlas = Corpus diplomatum regni Danici, ed. Franz Blatt et C. A. Christensen I-VII. Kbh. 1938.

Aventin = München, Bayerische Staatsbibliothek. Cod. lat. nr. 1204.

Bartholin = Th. Bartholin, Collectanea, E donatione Variorum 1, 2°, Kgl. Bibl., Kbh.

Berger = Les registres d'Innocent IV publiées par Elie Berger. I-IV. Paris 1884-1911. (Bibliothèque des Écoles Françaises d'Athènes et de Rome).

Blaher, The Ordinary Processes = The Ordinary Processes in Causes of Beatification and Canonization. A Historical Synopsis and a Commentary by Damian J. Blaher. Washington D.C. 1949. (The Catholic University of America. Canon Law Studies. 268.).

Brevern, Der Liber census Daniae = Der Liber census Daniae und die Anfänge der Geschichte Harrien und Wirland's (1219-1244) von Georg von Brevern. Dorpat 1858. (Studien zur Geschichte Liv-, Esth- und Kurlands. 1.).

Bull. Danicum = Bullarium Danicum. Pavelige Aktstykker vedrørende Danmark 1198-1316 udg. af Alfr. Krarup. Kbh. 1931-32.

Bunge, F. G. v., Das Herzogthum Estland unter den Königen von Dänemark. Gotha 1877.

Bunge, F. G. v., Livland, die Wiege der deutschen Weihbischöfe. Leipzig 1875. (Baltische Geschichtsstudien).

Bunge, UB. = Liv-, Esth- und Curländisches Urkundenbuch nebst Regesten. Hrsg. von F. G. von Bunge. I-VI. Reval 1853-73.

Böhmer-Ficker-Winkelmann = J. F. Böhmer, Regesta Imperii V. Die Regesten des Kaiserreichs unter Philipp, Otto IV, Friedrich II, Heinrich (VII), Conrad IV, Heinrich Raspe, Wilhelm und Richard 1198-1272. Nach der Neubearb. und dem Nachlasse Joh. Fr. Böhmers neu herausg. u. ergänzt von Jul. Ficker und E. Winkelmann. I-III Th., 1-5. Abt. Innsbruck 1881-1901.

Cistercienserordenens statutter = Statuta capitulorum generalium ordinis Cisterciensis ab anno 1116 ad annum 1786, ed. J. M. Canivez. I-VIII. Louvain 1933-41.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Close Rolls = Close Rolls of the Reign of Henry III. 1237-42, 1242-47. London 1911 flg.

Dalbybogen = Gl. kgl. Saml. 1325 4°, Kgl. Bibl. Kbh.

Danmarks Adels Aarbog. Kbh. 1884 ff.

Danmarks gamle Købstadlovgivning. I-V. Udg. af Erik Kroman. Kbh. 1951-61.

Danmarks gamle Personnavne. Udg. af G. Knudsen og M. Kristensen under medvirkning af R. Hornby. I. Fornavne A-K og L-Ø. II. Tilnavne. A-K og L-Ø. Kbh. 1936-48, 1949-64.

Danmarks middelalderlige annaler ved Erik Kroman. Kbh. 1980.

Danske Magazin. Udg. af Det kgl. danske Selskab. I ff. Kbh. 1745 ff.

DGL. = Danmarks gamle Landskabslove med Kirkelovene, udg. af Johs. Brøndum-Nielsen og Poul Johs. Jørgensen. I-VIII. Kbh. 1933-51.

Dipl. Arna-Magnæanum = Diplomatarium Arna-Magnæanum, ed. G. Thorkelin. I-II. Kbh. 1786.

Dipl. Danicum I = Diplomatarium Danicum, I række, udg. af C. A. Christensen, Herluf Nielsen, Niels Skyum-Nielsen og Lauritz Weibull. Kbh. 1957 ff.

Dipl. Danicum II = Diplomatarium Danicum, II række, udg. af Adam Afzelius, Franz Blatt, C. A. Christensen, Gustav Hermansen og Kåre Olsen. Kbh. 1938 ff.

Dipl. Danicum III = Diplomatarium Danicum, III række, udg. af C. A. Christensen og Herluf Nielsen, Kbh. 1958 ff.

Dipl. Svecanum = Diplomatarium Suecanum, ved J. G. Liljegren m.fl. I. ff. Stockholm 1829 ff.

Donner, G. A., Kardinal Wilhelm von Sabina, Bischof von Modena. Helsingfors 1927-29. (Societas scientiarum Fennica, Commentationes II:5).

DRB. I, II og III, jf. Dipl. Danicum I, II og III.

Dreijer = Häuptlinge, Kaufleute und Missionare im Norden vor tausend Jahren ... von Matts Dreijer. Mariehamn 1960. (Skrifter utg. av Ålands Kulturstiftelse. II.).

Du Cange, Glossarium mediae et infimae latinitatis. I-X. (Nytryk Graz 1954).

Eichmann, Ed., Lehrbuch des Kirchenrechts auf Grund des Codex Juris Canonici, I-II. 3. Aufl. Paderborn 1929-30.

Erslev, Kr., Dronning Margrethe = Dronning Margrethe og Kalmarunionens Grundlæggelse. Af Kr. Erslev. Kbh. 1882 (Danmarks Historie under Dronning Margrethe og Erik af Pommern. Af Kr. Erslev. Første Del).

Erslev, Kr., Svaning-Hvitfeld = Svaning-Hvitfeld. Svanings Danmarkskrønike 1241-1282 sammenstillet med Hvitfeld og kildemæssigt oplyst. Udg. ved Kr. Erslev. Kbh. 1928.

Esrombogen = E Donatione Variorum 140, 4°. Kgl. Bibl., Kbh.

Festskrift til Astrid Friis. Kbh. 1963.

Fortid og Nutid. Tidsskrift for kulturhistorie og lokalhistorie. Udg. af Dansk historisk Fællesforening. XXIX. Odense 1981-82.

France = C. A. J. France, Lists of Danish Cistercian Abbots. Analecta sacri ordinis Cisterciensis. XX. Roma 1964, s. 185-98.

Frb. amts stednavne = Frederiksborg amts stednavne. Udg. af stednavneudvalget. Kbh. 1929 (Danmarks stednavne. 2.).

Friedberg = Corpus iuris canonici. Editio Lipsiensis secunda post Aemilii Ludouici Richteri curas ad librorum manu scriptorum et editionis Romanae fidem recognouit et adnotatione critica instruxit Aemilius Friedberg. I-II. Lipsiae 1879-81 (nytryk Graz 1959).

Friedlaender, Ina, Skånebrevsförteckningarna. Sthlm 1961. (Særtryk af Meddelanden från Svenska Riksarkivet för året 1958 s. 61-100).

Fälschungen im Mittelalter. IV. = Fälschungen im Mittelalter. Internationaler Kongress der Monumenta Germaniae Historica. I-V. Hannover 1988. (MGH. Schriften 33:I-V).

Gallén = Jarl Gallén, La province de Dacie de l'ordre des Frères Prêcheurs. Helsingfors 1946 (Institutum Historicum FF. Praedicatorum Romae ad S. Sabinas. Dissertationes Historicae. XII).

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Gertz = Historisk Læsebog i Middelalders-Latin, udarb. af M. Cl. Gertz. 2. Udg. Kbh. 1905.

Gesch. Mecklenburgs II = Mecklenburgische Geschichte in Einzeldarstellungen. Band II. Alfred Rische, Geschichte Mecklenburgs vom Tode Heinrich Borwins I. bis zum Anfang des 16. Jahrhunderts. Berlin 1901.

Glossarium till medeltidslatinet i Sverige. Glossarium mediae latinitatis Sueciae. Av Ulla Westerbergh och Eva Odelman. I-II, fasc. 1. Stockholm 1968-82.

Grotefend, Taschenbuch = Taschenbuch der Zeitrechnung des deutschen Mittelalters und der Neuzeit. Entworfen von † H. Grotefend. 10. Auflage. Hannover 1960.

Hamburgisches UB. = Hamburgisches Urkundenbuch, hrsg. von I. M. Lappenberg u. A. Hagedorn. I-II. Hamburg 1842-1939.

Hammarström, Glossarium = Glossarium till Finlands och Sveriges latinska medeltidsurkunder jämte språklig inledning av M. Hammarström. Helsingfors 1925.

Hamsfort = Kall 668, 8°, Kgl. Bibl., Kbh.

Hamsfort, Chronologia = Cornelius Hamsfort den Yngre, Chronologia secunda, ms. Systema Stephanii, de la Gardies donation 25-29 i Uppsala Universitetsbibliotek.

Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte. Hrsg. von Adalbert Erler u. E. Kaufmann. I. Aachen/Lippe 1971.

Hans. Geschbl. = Hansische Geschichtsblätter. I ff. 1872 ff.

Hansisches UB. = Hansisches Urkundenbuch, bearb. von K. Höhlbaum u. a. I–XI. Halle, Leipzig, Weimar u. München 1876–1939.

Helms, Næstved St. Peders kloster = Næstved St. Peders kloster (Skovkloster). Af Hans Jørgen Helms. Næstved 1940.

Hist. Tidsskr. = Historisk Tidsskrift, (Dansk), udg. af den danske historiske Forening, 1-12. række. Kbh. 1840 ff.

Historische Zeitschrift. 102. München 1909.

Hjärne, Erland, Fornsvenska lagstadganden. Uppsala 1949-51. (Kungl. Humanistiska Vetenskapssamfundets i Uppsalas årsbok 1949-51).

Holmbäck & Wessén IV = Svenska landskapslagar, tolkade och förklarade av Åke Holmbäck och Elias Wessén. Fjärde serien. Skånelagan och Gutalagan. Stockholm/Uppsala 1943.

Horsens, Hans Pedersen = Catalogus pontificum ecclesie Arhusiensis (Stephanius' afskrift, Kgl. Bibl., Ms. phot. 26, 4°).

Huillard-Bréholles, Historia.... Friderici II = J. L. A. Huillard-Bréholles, Historia diplomatica Friderici Secundi. I-VI. Parisiis 1852-61.

Huifeldt = Arild Huitfeldt, Danmarks Rigis Krønicke. I-IX. 4°. Hafn. 1595-1603.

Huitfeldt, Bispers Krønicke = Arild Huitfeldt, Den geistlige Histori offuer alt Danmarckis Rige. 4°. Kbh. 1604. Fol. Smst. 1653.

Iuul, Stig, Anders Sunesen som lovgiver. Svensk juristtidning. 33. Sthlm 1948.

Johansen = Paul Johansen, Die Estlandliste des Liber census Daniae. Kopenhagen, Reval 1933.

Jørgensen, Poul Johs., Dansk Retshistorie. Kbh. 1940 (optryk 1947).

Kaestner, Georg, Das refundirte Bisthum Reval. Untersuchungen zur Geschichte von Harrien und Wirland im dreizehnten Jahrhundert. Göttingen 1876.

Kinch, Ribe Bys Historie, I = J. Kinch, Ribe Bys Historie og Beskrivelse indtil Reformationen. Ribe 1869.

Kirkehistoriske Samlinger, udg. af Selskabet for Danmarks Kirkehistorie. I ff. Kbh. 1849 ff.

Kong Valdemars Jordebog. Udg. af Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved Svend Aakjær. I-III. Kbh. 1926-43.

Kring Korstågen till Finland. Et urval uppsatser tillägnat Jarl Gallén på hans sextioårsdag den 23 maj 1968.

Kroman, Rigslovgivning = Den danske Rigslovgivning indtil 1400. Udg. ved Erik Kroman. Kbh. 1971.

Kult. leks. = Kulturhistorisk Leksikon for

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

nordisk Middelalder fra vikingetid til reformationstid. I-XXII. Kbh. 1956-78.

Kønigsfeldt = Genealogisk-historiske Tabeller over de nordiske Rigers Kongeslægter. Af J. P. F. Kønigsfeldt. Anden omarb. Udg. Kbh. 1856.

Liberate Rolls = Calendar of the Liberate Rolls preserved in the Public Record Office. Henry III. Vol. 1-3. London 1916-37.

Libri memoriales capituli Lundensis, Lunde Domkapitels Gavebøger ed. C. Weeke. Kbh. 1884-89 (nytryk 1973).

Lindbæk, Johs., De danske Franciskanerklostre. Kbh. 1914.

Loewenfeld, Epist. = Epistolæ pontificum Romanorum ineditæ. Ed. S. Loewenfeld. Lipsiæ 1885.

Lucoppidans kopibog = Ny kgl. Saml. 561, fol., Kgl. Bibl., Kbh.

Lundebogen = Registrum ecclesie Lundensis i Svenska Riksarkivet, Stockholm.

Løgumbogen = Ny kgl. Saml. 881 2° i Kgl. Bibl., Kbh.

Lübeckisches UB. = Codex diplomaticus Lubecensis. 1ste Abth. Urkundenbuch der Stadt Lübeck. I-II. Lübeck 1843-58.

Malsch, R., Heinrich Raspe, Landgraf von Thüringen und deutscher König. Halle a.d. Saale 1911. (Forschungen zur thüringisch-sächsischen Geschichte, Heft 1).

Mansi = Io. Domin. Mansi Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio. I-XXXI. Ven. et Flor. 1759-98.

Marilier, Chartes et documents = J. Marilier, Chartes et documents concernant l'abbaye de Cîteaux 1098-1182. Roma 1961. (Bibliotheca cisterciensis. 1.).

Masch, G. M. C., Geschichte des Bisthums Ratzeburg. Lübeck 1835.

Mekl. UB. = Meklenburgisches Urkundenbuch. I-XXV. Schwerin 1863-1936 (nytryk Leipzig 1977).

MGH. Scriptores = Monumenta Germaniae Historica. Scriptores. I-XXX. Hannover 1826 ff.

Mommsen I = Corpus iuris civilis. Volumen primum, Institutiones, rec. Paulus Krueger, Digesta, rec. Theodorus Mommsen, retr. Paulus Krueger, Berolini 1911.

Namn och bygd. Tidskrift för nordisk ortnamnsforskning. I ff. Uppsala 1913 ff.

Necrologium Lundense. Lunde domkyrkas nekrologium, utg. av Lauritz Weilbull. Lund 1923.

Nielsen, Herluf, Kronologi. Viborg 1962. 2. udg. 1967.

Nielsen, Ingrid, Middelalderbyen Ribe. U. st. 1985.

Nielsen, Ribe Oldemoder = Samling af Adkomster, Indtægtsangivelser og kirkelige Vedtægter for Ribe Domkapitel og Bispestol, kaldet »Oldemoder«, udg. af O. Nielsen. Kbh. 1869.

Niermeyer = Mediae Latinitatis lexicon minus composuit J. F. Niermeyer, perficiendum curavit C. van de Kieft. Leiden. 1976.

Niitemaa, Vilho, Das Strandrecht in Nordeuropa im Mittelalter. Helsinki 1955. (Annales Academiae Scientiarum Fennicae. Series B. 94.).

Nilsson, Martin P:n, Ballingslövs historia. (Västra Göinge Hembygdsförenings Skriftserie. IV. [Hässleholm] 1956).

Nissen, Andreas, Danske Bisperækker. Kbh. 1935.

Næstved klosters gavebog = Brevregistratur fra Næstved Skt. Peders kloster 1528. Herlufsholm Bibliotek.

Odensebogen = De la Gardie nr. 39 i Uppsala Univ. Bibl.

Olrik, J., Valdemar Sejrs Sønner = Valdemar Sejrs Sønner og den store Ærkebispestrid. Udvalg af Kilder til Danmarks Historie i Aarene 1241-1274. I Oversættelse ved Jørgen Olrik. Kbh. 1906-08. (Selskabet til historiske Kildeskrifters Oversættelse).

Olsen, Peder, samlinger = Petrus Olai, Collectanea. AM. 107 8°.

Otto, Alfred, S. J., Liber daticus Roskildensis. Kbh. 1933.

Paludan-Müller = C. Paludan-Müller, Studier til Danmarks Historie i det 13de Aarhundrede. Tredie Stykke. Nordtydske Fyrster faa Del i den danske Kongefamilies Arvegods. Videnskabernes Selskabs Skrif-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ter. Hist.-philosofisk Afd. V Rk. 4. Kbh. 1871.

Patent Rolls = Patent Rolls of the Reign of Henry III. Preserved in the Public Record Office I-IV. London 1901-08.

Patze, Hans, Die Entstehung der Landesherrschaft in Thüringen. I. Köln 1962. (Mitteldeutsche Forschungen. 22.).

De pavelige registre = Regesta Vaticana i Archivio Segreto Vaticano. Città del Vaticano.

Pitz, Ernst, Papstreskript und Kaiserreskript im Mittelalter. Tübingen 1971. (Bibliothek des deutschen historischen Instituts in Rom. 36.).

Plöchl, Willibald M., Geschichte des Kirchenrechts. II. Wien/München 1955.

Pommersches UB. = Pommersches Urkundenbuch, hrsg. von Robert Klempin. I ff. Stettin 1868 ff.

Kr. Povlsen = RA. De ældste Arkivregistraturer. Kr. Povlsens registrant over Odense Skt. Knuds klosters breve (1548 og senere), trykt ÆA. V. s 175-269.

Rasmussen, Jørgen Nybo, Broder Peder Olsen = Broder Peder Olsen som de danske franciskaneres historieskriver. Af Jørgen Nybo Rasmussen. Kbh. 1976 (Skrifter udg. af det historiske institut ved Københavns Universitet. VI.).

Reg. Danica = Regesta diplomatica historiæ Danicæ. 1. rk. Kbh. 1847 ff.

*Reg. Danica = Regesta diplomatica historiæ Danicæ. 2. rk. Kbh. 1889 ff.

Reg. der Grafen von Orlamuende = Regesten der Grafen von Orlamuende aus Babenberger und Ascanischem Stamm, verfasst von C. Chl. Freiherr von Reitzenstein. Bayreuth 1871.

Reg. Thuring. = Regesta diplomatica necnon epistolaria historiae Thuringiae, bearb. u. hrsg. von Otto Dobenecker. I-IV. Jena 1896-1939.

Reh, Friedrich, Kardinal Peter Capocci. Berlin 1933. (Historische Studien. 235).

Rep. Danicum = Repertorium diplomaticum regni Danici mediævalis. Fortegnelse over Danmarks Breve fra Middelalderen, udg. v. Kr. Erslev i Forening med Will. Christensen og Anna Hude. Kbh. I = 1. rk. 1894-1912. II = 2. rk. 1928-39.

Ribe Oldemoder = Avia Ripensis. Ribe stiftskistes Dipl. Suppl. 48 i RA.

Rockinger = Ludwig Rockinger, Briefsteller und Formelbücher des elften biz vierzehnten Jahrhunderts. München 1863-64. (Quellen und Erörterungen zur bayerischen und deutschen Geschichte IX, Abt. 1-2).

Rosén, Jerker, Kronoavsöndringar under äldre medeltid. Lund 1949. (Skrifter utg. av Kungl. humanistiska vetenskapssamfundet i Lund. XLVI.).

Ruess, Karl, Die rechtliche Stellung der päpstlichen Legaten bis Bonifaz VIII. Paderborn 1912. (Görres-Gesellschaft: Veröffentlichungen der Sektion für Rechts- und Sozialwissenschaft. 13.).

Scandia = Scandia. Tidskrift för historisk forskning, utg. av. Lauritz Weilbull. Lund 1928 ff.

Schannat = Joannis Friderici Schannat Vindemiæ literariæ, hoc est veterum monumentorum ad Germaniam sacram præcipue spectantium collectio I-II. Fuldæ et Lipsiæ 1723-24.

Schlyter, Samling af Sweriges gamla lagar = Corpus juris Sueo-Gotorum antiqui. Samling af Sweriges gamla lagar.... utg. af H. S. Collin och C. J. Schlyter. I-XIII. Sthlm. 1827-77.

Schück, Herman, Ecclesia Lincopensis. Sthlm. 1959. (Stockholm Studies in history. 4.).

Schück, Herman, Rikets brev och register. Stockholm 1976. (Skrifter utg. av Svenska Riksarkivet. 4.).

Scriptores minores historiæ Danicæ medii ævi, recensuit M. Cl. Gertz. I-II. Kbh. 1917-22 (nytryk 1970).

Skånebrevsfortegnelsen = B 29 i Svenska Riksarkivet, Stockholm. – Forarbejde hertil = E 102a, smstds.

Skanderborgske registratur = RA. De ældste arkivregistraturer. Skanderborgske Registratur (1606), trykt ÆA. I s. 161-276.

Skovgaard-Petersen, I., Saxo og Anders Sunesen, se Anders Sunesen. Stormand, teo-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

log, administrator, digter. Femten studier redigeret af Sten Ebbesen. Kbh. 1985, s. 55 flg.

Skyum-Nielsen, Niels, Estonia under Danish Rule, i Danish Medieval History, New Currents. I. Kbh. 1981, s. 112-35.

Skyum-Nielsen, Niels, Kirkekampen i Danmark 1241-1290. Jakob Erlandsen, samtid og eftertid. Kbh. 1963.

Skyum-Nielsen, Niels, Kvinde og slave, Danmarks historie uden retouche 3. (1085-1250). Kbh. 1971.

Sorøbogen = AM. 290, 2°.

Sorø gavebog = Gl. kgl. Saml. 2485 4° i Kgl. Bibl., Kbh.

SRD. = SS. rerum Danicarum.

SS. rerum Danicarum = Scriptores rerum Danicarum medii ævi, ed. J. Langebek et P. F. Suhm. I-IX. Kbh. 1772-1878.

SS. rerum Suecicarum III = Scriptores rerum Suecicarum medii aevi. III. Ed. et illustravit C. Annerstedt. Upsaliae 1871-76.

Suhm = P. F. Suhm, Historie af Danmark. I-XIV. Kbh. 1782-1828.

Suhms nye Samlinger = Nye Samlinger til den danske Historie (udg. af P. F. Suhm). I-IV. Kbh. 1792-95.

Svaning = Gl. kgl. Saml. 2441 4°, Kgl. Bibl., Kbh.

Sønderjyske Stednavne. I-V. Kbh. 1933-44. (Danmarks Stednavne nr. 3-7).

Tangl, Die päpstlichen Kanzlei-Ordnungen = Die päpstlichen Kanzlei-Ordnungen von 1200-1500, gesammelt u. hrsg. von Michael Tangl. Innsbruck 1894.

Trap[5], III og V = J. P. Trap, Kongeriget Danmark. 5. udg. III og V. Kbh. 1953-54 og 1956-57.

Usinger, R., Deutsch-dänische Geschichte 1189-1227. Berlin 1863.

Weeke se Libri memoriales capituli Lundensis.

Verwijs en Verdam = Middelnederlandsch Woordenboek van E. Verwijs en J. Verdam. 1-11. 's-Gravenhage 1885-1952.

Vestervig klosters registratur = RA. De ældste Arkivregistraturer. Registratur over Vestervig klosters Breve (1599), trykt ÆA. III 131-170.

Winkelmann, Philipp v. Schwaben = Eduard Winkelmann, Philipp von Schwaben und Otto IV von Braunschweig. Jahrbücher der deutschen Geschichte. I-II. Leipzig 1873-78.

Vitae sanctorum Danorum. Novam editionem criticam cur. M. Cl. Gertz. Kbh. 1908-12.

X = Decretalium domini Gregorii papæ IX compilatio, udg. af E. Friedberg, Corpus iuris Canonici II 1-928.

Zeitschr. des Ver. für Lüb. Gesch. und Altertumskunde = Zeitschrift des Vereins für Lübeckische Geschichte und Altertumskunde. I ff. Lübeck 1860 ff.

Zimmermann, Die päpstliche Legation = Die päpstliche Legation in der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts. Vom Regierungsantritt Innocenz' III. bis zum Tode Gregors IX. (1198-1241). Von Heinrich Zimmermann. Paderborn 1913. (Görres-Gesellschaft zur Pflege der Wissenschaft im katholischen Deutschland. Veröffentlichungen der Sektion für Rechts- und Sozialwissenschaft. 17.).

ÆA. = De ældste danske Archivregistraturer, udg. af T. A. Becker, C. Plesner, A. Thiset og Will. Christensen. I-V. Kbh. 1854-1910.

Æbelholtbogen = Additamenta 51, 2°. Kgl. Bibl., Kbh.

Ømbogen = Exordium Caræ Insulæ. E don. var. 135, 4°, Kgl. Bibl., Kbh.

Øm klosters registratur = RA. Ældre Arkivregistraturer. Øm klosters inventarium 1554, trykt Suhms nye Samlinger III 302 flg.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1238 – 1249

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1238. 15. januar. Lateranet. 1

Pave Gregor IX befaler ærkebiskopperne Uffe af Lund og Jarler af Uppsala at tage imod Skarabiskoppens embedsresignation og tildele ham underhold af hans kirkes indtægter.

Afskrift i de pavelige registre.

Til ærkebiskopperne Uffe af Lund og Jarler af Uppsala.

Det os foreviste brev fra vor ærværdige broder biskop Stenar af Skara indeholdt, at samme biskop nu bøjet af årenes slid går alderdommen i møde og tynges af så stor svaghed på legeme og sjæl, at han er blevet fuldstændig ude af stand til at udøve sit hyrdeembede. Derfor har han i ydmyghed bønfaldet os om, at vi ville sørge for at frigøre ham fra hyrdeomsorgens byrde og lade ham forsørge af biskoppeligt gods, for at han kan få sit underhold deraf på en passende måde og ikke skal tvinges til at tigge til skændsel for bispeværdigheden. Derfor befaler vi, at I, hvis det forholder sig således, modtager hans embedsnedlæggelse på vore vegne og på apostolisk myndighed sørger for samme med biskoppelige indtægter, således at han kan få sit underhold deraf på en passende måde, dog med iagttagelse og afvejning af billighedens krav, at I overdrager ham et passende underhold til at leve af og på ingen måde skaber vanskeligheder for kirken i Skara.

Givet i Lateranet den 15. januar i vort ellevte år.

1238. 28. januar. Lateranet. 2

Pave Gregor IX bevilger kong Valdemar II Sejr at måtte tage en kannik fra hver af rigets katedralkirker i sin eller rigets tjeneste, således at disse kan oppebære deres præbendeindtægter med undtagelse af de daglige uddelinger.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Afskrift i de pavelige registre.

Til Valdemar, Danmarks berømmelige konge.

Den hengivenhed mod den romerske kirke, som du nærer, høje konge, og har lagt for dagen ved dine prisværdige og berømmelige gerninger, såsom nedarvet fra dine forgængere til din kongelige person, er os en kraftig opfordring til med iver at udføre de ting, som vi ved er til behag for dig, stormægtige konge. Vi bøjer os altså for dine bønner og bevilger dig, høje konge, ved dette brevs myndighed, at du kan beholde een kannik fra hver katedralkirke i Danmarks rige i din tjeneste, som du ved vil være til nytte for dig med hensyn til samme riges tarv eller dine personlige behov, nemlig således at de fuldt og helt kan oppebære indkomsterne af deres præbender, som om de residerede personligt i deres kirker, med undtagelse af de daglige uddelinger, som sædvanligvis kun bliver udbetalt til den, der forretter tjeneste. Det skal altså overhovedet ikke være tilladt noget menneske at antaste dette vort bevillingsbrev eller i dumdristig forvovenhed handle derimod. Men hvis nogen drister sig til at prøve herpå, skal han vide, at han pådrager sig den almægtige Guds og hans apostle sankt Peders og sankt Paulus' vrede.

Givet i Lateranet den 28. januar i vort ellevte år.

3 1238. 29. januar. Lateranet.

Pave Gregor IX pålægger ærkebiskop Uffe af Lund og biskop Niels af Roskilde at undersøge slægtskabet mellem kong Valdemar II Sejrs (grand)niece Marianne og hertug Barnim af Pommern, som kongen havde bedt om ægteskabsdispensation til, da de er beslægtede i fjerde grad.

Afskrift i de pavelige registre.

Til ærkebiskop Uffe af Lund og biskop Niels af Roskilde.

Den for os oplæste ansøgning[1]) fra vor meget kære søn i Kristus Valdemar, de Danskes berømmelige konge, indeholdt, at da der er og fra gammel tid har været alvorlige tvistigheder mellem de Danskes konger, berømmeligt ihukommet, på den ene side og venderne på den anden, hvoraf der er opstået mange legemlige og sjælelige farer, har han efter kyndiges råd for at skabe en frelsebringende endrægtighed mellem disse og samme vender bestemt at give en niece[2]) af sig som hustru til den højbårne mand hertug Barnim[3]) af Pommern, hvem samme siges at være beslægtet med i fjerde

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

grad. Derfor har nævnte konge i ydmyghed bønfaldet os om, at vi ud af vor sædvanlige og gavmilde velvilje ville give samme tilladelse til at bringe denne slægtsforbindelse i stand. Men eftersom vi ikke har klarhed over fornævnte ting, befaler vi jer, brødre, hvem vi nærer fuld tillid til i Herren, ved denne vor apostoliske skrivelse, at I efter omhyggeligt at have efterforsket sandheden om de fornævnte ting i troskab tilskriver os, hvad I finder frem til, at vi, belært på fyldestgørende måde af jeres indberetning[1]), kan træffe bestemmelse om, hvad vi finder vil være til gavn desangående.

Givet i Lateranet den 29. januar i vort pavedømmes ellevte år.

1) tabt. – 2) Marianne kaldes for *neptis*, niece, skønt hun var grandniece. Hun var datter af Albert af Orlamynde, der var søn af kong Valdemars søster Sofie i dennes ægteskab med grev Sigfred af Orlamynde. I Pommersches UB. I nr. 360 findes flere stamtavler til nærmere oplysning. – 3) Barnim I.

1238. 3. februar. Løgum. 4

Biskop Gunner af Ribe erklærer, at han af Løgum kloster har fået tilskødet en toft ved biskop Omers kapel, på hvilket areal han agter at opføre nogle bygninger, som efter hans død skal tilfalde klostret sammen med grunden, de er bygget på.

Afskrift i Løgumbogen.

Gunner, af Guds nåde biskop af Ribe, til alle, der får dette brev at se, hilsen i Herren.

Viden om begivenheder anses for sikrest, hvis den stadfæstes af et skriftligt vidnesbyrd. Derfor har vi ment at burde forkynde for nulevende såvel som tilkommende, at vi ved skødning fra vore elskede brødre i Løgum med hele konventets fælles samtykke har modtaget en toft[1]) nær vandet – i forhold til saligt ihukommet hr. Omers, fordum biskop af Ribes kapel i længderetningen syd-nord – så stor som vi ønskede og tilstrækkelig til vore bygninger, så at vi ville kunne opføre bygninger på den på vor bekostning og disponere over den i vor levetid efter vort ønske, hvad enten vi befandt os i eller uden for varetagelsen af den rang[2]), vi har modtaget, med fri forte alle vegne fra til at komme ind og ud og med fri gravning af tørv og hugst af brændsel i deres skove og deres moser, for hvilket vi også har godtgjort dem med en tilstrækkelig betaling efter deres ønske – forudsat denne betingelse at fornævnte toft med dens bygninger og med alt det gods, der forefindes dersteds, når vi er døde, skal tilfalde dem at bruge til evig tid. For at der altså ikke i eftertiden skal

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

kunne påføres nysnævnte brødre nogen fortrædigelse angående denne handling, har vi ment til yderligere stadfæstelse at burde bestyrke dette brev med vort segl.

Givet i Løgum i det Herrens år 1238 i vort bispedømmes ottende år [3]) den 3. februar.

1) Løgumbogen af 1578 gør i overskriften toften til en grund i Ribe. Også Reg. Danica nr. 779 angiver Ribe som beliggenhed. Derimod henfører Kinch s. 41 og 56 toften til »tæt ved Klosteret ved Åen« og »Klosterets umiddelbare Nærhed«. Uden dog at nævne Kinchs vurdering betvivler Ingrid Nielsen, Middelalderbyen Ribe, 72, også rigtigheden af overskriften og muligheden for placering af Omers kapel i Ribe. Selv om teksten hverken taler om å eller umiddelbar nærhed, synes det sikkert, at toft og kapel ikke har ligget alt for langt fra klostret. Teksten omtaler den frie adgang til toften alle vegne fra (jf. forte) og tilladelsen til tørvegravning i klostrets moser og brændehugst i dets skove. Kapellets nøjagtige beliggenhed i forhold til Løgum kloster har det hidtil ikke været muligt at fastlægge, jf. Danmarks Kirker XXI Tønder amt (1957), 127. – 2) *ordo*, der her forudsættes midlertidigt ophævet eller varigt nedlagt. Efter Gunners tilbagetræden som biskop efter 1245 16. september, nr. 187, bevarede han sin *ordo* eller *potestas ordinis*, jf. DRB. I:6 nr. 19 note 2. Han kunne derfor 1247 16. august indvie franciskanernes kirke i Tønder (Scriptores minores II 296). Da *ordo* iøvrigt har talrige betydninger, må det her snarest stå for 'rang, grad' eller 'værdighed'. – 3) Gunner er under forudsætning af normal fremgangsmåde blevet valgt til biskop inden udgangen af maj 1230, jfr. DRB. I:6 nr. 117 note 1, men kan også være blevet det en tid før. Gunner har da regnet sit bispeår fra en dato i dette tidsrum, og det 8. bispeår slutter da senest i maj.

1238 17. februar er fejldateret i Bull. Danicum Tillæg s. 956 for 1237 17. februar. Regesterne vil blive trykt i Rettelser og Tillæg til DRB. 1. – 3. Række.

5 1238. 13. marts. Lateranet.

Pave Gregor IX befaler for anden gang sin legat Vilhelm, tidligere biskop af Modena, at bringe den tidligere, af paven selv afsagte dom i striden mellem kong Valdemar II Sejr og den tyske orden til udførelse, hvorefter borgen i Reval og de dertil liggende jorder skal tilfalde kongen. I modsat fald agter paven at skaffe dommen udført af ærkebiskopperne i Bremen og Magdeburg og biskoppen af Verden.

Afskrift i de pavelige registre.

Til Vilhelm, fordum biskop af Modena, det apostoliske sædes legat.

Det er af vor meget kære søn i Kristus Valdemar, Danmarks berømmelige konge, bragt os for øre, at da der tidligere var opkommet en alvorlig strid mellem ham på den ene side og højmesteren Volquinus[1]) og brødrene, dengang af sværdridderordenen, nu af de tyskes Vor Frue (hospitals)hus

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

i Livland på den anden om borgen Reval og de til samme liggende jorder, og der længe var ført proces for forskellige undersøgelsesdommere, der var indsatte af os, og biskop Iohannes af Sabina, saligt ihukommet, der var bevilget parterne som undersøgelsesdommer af os, omsider trofast havde berettet for os om de retlige skridt, der var taget i samme sag, og om det, som begge parter havde ønsket at fremføre for ham, har vi ment på vore brødres råd at burde fælde slutdom om de fornævnte ting til fordel for samme konge og beskikke dig til at udføre samme dom. Men du holder efter eget forgodtbefindende det brev[2]), der af os er rettet til dig om denne udførelse, tilbage til gunst for den anden part, skønt samme konge flere gange har forlangt af dig[3]), at du skulle gå frem i samme sag i overensstemmelse med ordlyden af det brev, vi har rettet til dig, og du har ikke sørget for at udføre det, skønt du havde lejlighed dertil. Kongen har selv anmodet om, at det apostoliske sæde ville drage omsorg for ham desangående. Men eftersom stridigheder ville blive afsluttet med dom til ingen nytte, hvis vi ikke sørgede for at påbyde udførelsen af denne, befaler vi, at du på vor myndighed med tilsidesættelse af appel sørger for, at fornævnte dom urokkeligt overholdes i overensstemmelse med det første brevs indhold. I modsat fald giver vi ved vort brev vore ærværdige brødre ærkebiskopperne Gerhardus og Willebrandus af Bremen og Magdeburg og biskop Luderus af Verden befaling til at udføre den apostoliske befaling derom uanset bestemmelsen om de to dagsrejser, der blev bekendtgjort på det almindelige kirkemøde[4]).

Givet i Lateranet den 13. marts i vort ellevte år.

1) dræbt 1236 22. september, se DRB. I:6 nr. 212 note 1. – 2) DRB. I:6 nr. 215. – 3) jf. smstds. nr. 217. – 4) jf. DRB. II:1 nr. 6 note 6.

1238. 13. marts. Lateranet. 6

Pave Gregor IX tillader kong Valdemar II Sejr at måtte anvende tvang over for dem af hans undersåtter, der har taget korset og under påskud heraf til skade for hans retshåndhævelse unddrager ham de tjenester og ydelser, de er ham skyldige.

Afskrift i de pavelige registre.

Til Valdemar[1]), Danmarks berømmelige konge.

Du har bragt os for øre, at nogle velbyrdige mænd i dit rige og andre, der er undergivet din retshåndhævelse, tager korsets tegn for at undergrave den kongelige retshåndhævelse og under påskud af det kors, de har taget,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

unddrager dig tjenester som deres konge og undlader at svare dig af de forleninger[2]), de har af dig. Men da du af ærbødighed for den korsfæstede undser dig for at tvinge dem til fornævnte ting uden befaling fra det apostoliske sæde, bøjer vi os for dine bønner, høje konge, eftersom det ikke er vor tanke, at du svigagtigt skal berøves de tjenester, dine tro mænd skylder dig, og bevilger dig, stormægtige konge, ved dette brevs myndighed fri adgang til med den dig af himmelen overgivne magt at tvinge nævnte velbyrdige mænd og de andre fra dit rige, der er undergivet dig, til de tjenester, de sædvanligvis er skyldige, uanset at disse samme er blevet prydet med korsets kendemærke.

Givet i Lateranet den 13. marts i vort ellevte år.

1) kongenavnet er, som det er reglen i de pavelige registre, ladt uudfyldt og blot angivet med to prikker. Det kan dog ikke, som det er sket i et udenlandsk regestværk, udfyldes med 'Erik', jf. DRB. I:6 nr. 138 med note 2 og 137 note 1 samt 106 note 1. Udfyldningen med 'Erik' havde kun været acceptabel, hvis der havde foreligget dobbeltudfærdigelser. – 2) teksten har *regalia*.

7 1238. 19. marts. Lateranet.

Pave Gregor IX befaler ærkebiskop Uffe af Lund efter kong Valdemar II Sejrs ønske at give tre af dennes klerke, Jakob, Peder og Anders, dispensation til hver for sig at erhverve endnu et beneficium med sjælesorg, såfremt ærkebispen finder dem værdige hertil.

Afskrift i de pavelige registre.

Til ærkebiskop Uffe af Lund.

Vi er af vor meget kære søn i Kristus Valdemar, Danmarks berømmelige konge, blevet bønfaldet om, at vi af særlig nåde ville sørge for at give dispensation til hans klerke Peder, Anders og Jakob, som samme konge i medfør af deres fortjenester omfatter med velvilje, nåde og gunst, og som hver for sig kun sidder inde med eet beneficium med tilknyttet sjælesorg, således at hver af dem kan sidde inde med endnu eet beneficium, der på samme måde har sjælesorg, hvis det tildeles dem på kanonisk vis. Vi bøjer os altså for samme konges bønner og befaler dig, du, som til fulde kan vide besked med disse klerkes fortjenester, ved denne vor apostoliske skrivelse på vor myndighed at give samme klerke dispensation angående ovennævnte, såfremt du erfarer, at disses fortjenester anbefaler dem dertil.

Givet i Lateranet den 19. marts i vort ellevte år[1]).

1) udstedelsesdagen ligger så at sige på grænsen mellem to paveår, og bullen ses derfor undtagelsesvis dateret til 1237, fordi man har regnet med, at paveåret begynder på valgdagen 19. marts 1227, hvorved den 19. marts i det ellevte år bliver den første dag i paveåret 1237–38. Da

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

paveåret imidlertid beregnes fra indvielsesdagen, for Gregor IX den 21. marts, bliver hans ellevte år 1237 21. marts–1238 20. marts, hvorefter udstedelsesåret bliver 1238.

1238. 31. maj. Bremen. 8

Råd og borgere i Bremen bytter ejendom med den tyske ordens hus i Bremen. Som vidner byens rådmænd, blandt hvilke Rudolf af Næstved[1]).

Original i Bremen.

1) se om denne DRB. I:6 nr. 236 note 1.

1238. 7. juni. Stensby. 9

Kong Valdemar II Sejr slutter overenskomst med præceptoren for den tyske orden i Livland og Prøjsen, hvorved kongen afstår fra magtanvendelse, mod at ordenen overlader ham Reval, Gervien, Virland og Harrien, som paven har tildømt ham, og ganske særligt borgen i Reval. Kongen giver Gervien til ordenen som sjælegave, og ærkebiskoppen afgiver sin åndelige styrelse i landet, men ordenen må ikke opføre befæstninger dér uden samtykke fra den danske konge. Begge parter afstår fra forfølgelse af de hidtidige klagemål, ærkebiskoppen af Lund fra de biskoppelige rettigheder, der hidtil er fragået ham, og der træffes bestemmelser om togter mod hedningene på fælles bekostning, hvorved kongen skal have 2/3 af nyerhvervet land, ordenen 1/3.

Vidisse 1304 29. november i Stockholm.

I vor Herre Jesu Kristi navn år 1238 den 7. juni i nærværelse af herrerne kong Valdemar af Danmark, kong Erik, hertug Abel og Kristoffer, sønner af nævnte hr. kong Valdemar, fremdeles hr. Uffe, ærkebiskop af Lund, hr. Vilhelm, tidligere biskop af Modena, hr. pavens pønitentiar, det apostoliske sædes legat, fremdeles hr. Peder, biskop af Århus, hr. Niels, biskop af Roskilde, og hr. Jens, biskop af Børglum, fremdeles prædikebrødrene Iohannes, Anfridus og Boninus og de små brødre Regner og Albert, fremdeles herrerne grev Albert og grev Ernst og hr. Hermann, præceptor i Livland og Prøjsen for brødrene af Vor Frue tyske hospitalshus i Jerusalem, fremdeles de bedste mænd i Danmarks rige, med hvis vilje, råd og samtykke alt det nedenstående er udført.

Efter at befæstningen og byen Reval og Reval selv[1]), Gervien og Virland og Harrien, der altsammen ligger i Estland, håndgribeligt var blevet tildømt hr. kongen af Danmark af den apostoliske herre[2]) med råd af samtlige kardi-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

naler, og efter at der var foranstaltet en omhyggelig undersøgelse, og sandheden var erfaret, og udførelsen af denne dom allerede var blevet udsat igennem to år, af hvilken grund den fornævnte konge var parat til at søge en faktisk gevinst med sine skibe og sin talstærke hær, hvad der mentes at blive til skade for mange sjæle og vække anstød hos (endnu) flere, så kom den nævnte legat og præceptor til fornævnte konges borg og indgik nedenstående overenskomst med samme konge, og efter at have givet håndslag lovede de indbyrdes ubrødeligt at ville opfylde og iagttage alt det nedenfor anførte. Nævnte præceptor lovede nemlig fast for sig og sine efterfølgere som præceptorer og brødre angående landene Reval, Gervien, Harrien og Virland, som er tildømte ham af den apostoliske herre, eller angående de lande, som han måtte erhverve fra hedningene, hverken ved råd eller dåd nogensinde at stille sig imod eller vise sig oprørske imod nævnte konge og hans efterfølgere, men, så vidt som deres orden tillader det, i god tro og på egen bekostning at bistå ham og hans efterfølgere, som er i Danmark, med at erhverve, besidde og beholde disse lande, dog således at de ikke skal kæmpe med det verdslige sværd imod kristne uden tilladelse og befaling fra den apostoliske herre. Til gengæld lovede hr. kongen modsat alle de fornævnte ting på samme måde til nævnte præceptor og fornævnte brødre, med forbehold af ærbødigheden for hr. paven, og med denne tilføjelse, at af de lande, som kongen og brødrene på fælles bekostning måtte erhverve fra hedningene, skal kongen have de to tredjedele, brødrene den ene, med al ret og verdslig nytte. Fremdeles lovede nævnte præceptor i god tro for sig og sine brødre, at de til nævnte konge eller hans sendemænd uden vanskelighed og uden risiko for disse vil tilbagegive og overgive borgen i Reval med de tilliggende lande, som de holder, med dens fæstningsværker hele og urørte, idet de dog medtager deres våben, levnedsmidler, løsøre og brugsgenstande. For at hr. kongen selv og hans efterfølgere kan blive så meget des inderligere prist i nævnte brødres bønner, har han fremdeles til bod for sin sjæl givet og overladt nævnte brødre et land, som kaldes Gervien, at besidde til evig tid med al ret og verdslig nytte, under forudsætning af denne betingelse, at nævnte brødre ikke vil anlægge nogen befæstning i landet uden samtykke fra hr. kongen og hans efterfølgere. Den nævnte ærkebiskop har efter råd og tilskyndelse fra nævnte legat med samtykke af sit kapitel overladt nævnte brødre den åndelige styrelse i dette land, således som de vides at have den åndelige styrelse fra Estlands biskopper. Endvidere lovede den omtalte hr. konge de oftnævnte brødre, at han vil vise sig gunstig og nådig over for dem med hensyn til alle deres handlinger, når de er retfærdige og tilladelige, og at han ikke, hverken med magt eller ret, vil fortrædige dem

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

angående de lande, som er tilstået dem af biskopperne, og at han ikke vil påføre dem nogen vold eller tynge i landene Øsel og Vik. For at der endelig kan blive en urokkelig aftale og en fast overenskomst mellem nævnte hr. konge og omtalte brødre, har både nævnte brødre og deres hjælpere, som da stod under deres banner, og nævnte hr. konge gensidigt frikendt hinanden for alle klagemål, som kan rejses angående skader og uretfærdigheder, som de hidtil har påført hverandre, samt for andre sager, og for iagttagelsen af alle de ovenfor nævnte ting i fuld og god tro har begge parter af egen drift underkastet sig bandlysning ved hr. paven og legaten og biskopperne af Livland og Estland. Desuden har hr. ærkebiskoppen af Lund med samtykke af sit kapitel og nævnte legat for fredens gode helt og fuldt eftergivet nysnævnte brødre alt, hvad de hidtil har modtaget i nævnte lande enten i tiender eller i andre ting, som henhørte under de biskoppelige rettigheder.

Givet i Stensby, mens vor Herre Jesus Kristus regerede, han som er hædret og priset i evighedernes evighed. Amen.

1) der skelnes mellem borgen, byen og landet Reval. – 2) pave Gregor IX, se DRB. I 6 nr. 212 og 215.

[Senest 1238. juli] 10

Borgerskabet i Orléans klager over dronning Ingeborg af Frankrig til kong Ludvig IX (evt. dog VIII)[1]), fordi hun, forledt af dårlige rådgivere, har fængslet nogle borgere uden at have lovmæssig grund dertil. Borgerskabet beskylder hende for at ville afpresse fangerne penge og for at bryde et kongeligt privilegium, hvorfor kongen anmodes om at gribe ind[2]).

Afskrift i Agen.

1) regerede 1223 14. juli–1226 8. november. Efterfulgtes da af Ludvig IX, død 1270 25. august. – 2) en datering til senere end juli 1238 er udelukket på grund af Ingeborgs død, se nr. 18 note 2. Som mulig datering er iøvrigt foreslået 1236.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

11 1238. 1. august. Reval.

Den pavelige legat Vilhelm, tidligere biskop af Modena, kundgør, at han på kirkemøder og under prædikener har fældet og forkyndt bandlysningsdom mod fredsbrydere inden for hans legationsområde. Ingen må på egen myndighed bemægtige sig andres besiddelser eller øve vold mod personer eller ting uden for sin retshåndhævelse. Han bandlyser dem, der beskytter bandsmænd i områder, byer eller på borge. Sker det i en borg, belægges den med interdikt[1]*).*

Afskrifter i Rom.

1) gennem Stensbyforliget, nr. 9, genvandt Valdemar II Nordestland, og en stor mængde af sværdriddernes (og den tyske ordens, jf. DRB. I:6 nr. 238) lensmænd blev 'fordrevet', som det er bevidnet i Kong Valdemars Jordebog, Aakjær 3, 217 *expulsus,* jf. 234 *remotus,* 'bortfjernet', se også Johansen, Die Estlandliste, 130 flg. Ifølge Bunge, Das Herzogthum Estland unter den Königen von Dänemark, 36 har den foreliggende kundgørelse forbindelse med begivenhederne ved skiftet fra tysk til dansk styre. Vilhelm var medansvarlig for dele af ovennævnte forlig (nr. 9, se hans råd til den danske ærkebiskop, omtalt under bestemmelserne om Gervien). Gallén 54 mener, at han omkring den 1. august overvågede overgivelsen af Reval borg til danskerne.

1238. 2. september testamentet fra Lundekanniken Tyge Degn, Dipl. Svecanum I nr. 301, Reg. Danica nr. 783, er fejldateret for 1338 3. september og trykt som DRB. II:2 nr. 107.

12 1238. 4. september. Anagni.

Pave Gregor IX giver, efter at kong Valdemar II Sejr har anmodet herom, hertug Barnim af Pommern dispensation til at ægte kongens (grand)niece Marianne, skønt de er beslægtede i fjerde slægtskabsgrad.

Afskrift i de pavelige registre.

Til den højbårne hertug Barnim[1]) af Pommern.

Gud har givet den fuldkomne magt til det apostoliske sæde, for at den romerske pave, som i sankt Peder har modtaget magtens og kyndighedens nøgler, snart kan udøve sin strenghed, snart give sin mildhed fortrinnet. Thi denne svigter ikke den ene side for den andens skyld, men bøjer undertiden efter at have taget alle omstændigheder i betragtning strengheden ved

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

mildhed, således at dens kraft ikke går i opløsning, og betænker klogt ikke alene de personer, men også de sager, til hvem og fra hvilke han så bestemmer sig til at meddele dispensation, for at han ikke skal meddele dispensation, så han forstyrrer, eller rettere, for ikke at forstyrre, meddeler dispensation i overensstemmelse med de forskelligartede krav, sagernes forskelligartethed stiller til dispensationen. Da der derfor er forhandlet om indgåelse af ægteskab mellem dig og vor elskede datter i Kristus den højbårne kvinde Marianne, niece[2]) af vor meget kære søn i Kristus Valdemar, Danmarks berømmelige konge, har du ment, eftersom nævnte højbårne kvinde er beslægtet med dig i fjerde slægtskabsgrad, ikke at burde skride til fuldbyrdelse af ægteskabet, førend der var sket henvendelse herom til det apostoliske sæde. Derfor har samme konge ved sine sendemænd og breve[3]) i ydmyghed bønfaldet os på dine vegne om, at vi ville sørge for at finde en frelsebringende udvej, da intet i den grad ville virke til at bringe det dødelige fjendskab til ophør, der nu for deres synders skyld er opstået mellem danskerne og venderne, og til at genoprette fredens forbund mellem dem, således som det indeholdtes i de os forelagte breve[3]) fra samme konge og vore ærværdige brødre ærkebiskop Uffe af Lund og biskop Niels af Roskilde, til hvem vi har sendt vor skrivelse[4]) herom. Vi betænker altså, at tvingende nød og indlysende gavn fordrer en dispensation og bevilger dig, højbårne mand, ved dette brevs myndighed efter omhyggeligt at have holdt rådslagning derom med vore brødre[5]) på deres råd dispensation til, at du, om du ønsker det, kan indgå ægteskab med nævnte højbårne kvinde uanset denne hindring. Det skal altså overhovedet ikke være tilladt noget menneske at antaste dette vort bevillingsbrev eller i dumdristig forvovenhed handle derimod. Men hvis nogen drister sig til at prøve herpå, skal han vide, at han pådrager sig den almægtige Guds og hans apostle sankt Peders og sankt Paulus' vrede.

Givet i Anagni den 4. september i vort tolvte år.

1) Barnim I. – 2) se nr. 3, note 2. – 3) tabt. – 4) nr. 3. – 5) kardinalerne.

1238. 11. september. (Store-)Jyndevad. 13

Biskop Tyge af Slesvig indberetter til ærkebiskop Uffe af Lund, at han har udført dennes befaling om at afslutte striden mellem Løgum kloster og hr. Ubbe Tordsen og har tildømt klostret den omstridte jord (i Bejle).

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Afskrift i Løgumbogen.

Til vor ærværdige fader i Kristus og herre Uffe, af Guds nåde ærkebiskop af Lund, Sveriges primas, sender Tyge, af samme nåde biskop af Slesvig, hilsen i Herren.

Efter at have modtaget Eders brev[1]) om, at vi skulle bringe den sag til afslutning, der verserede mellem klosterboerne i Løgum og hr. Ubbe, enten ved mindelig overenskomst eller ved dom, har vi ladet begge parter stævne til det sted[2]), hvorom striden var, men hr.[3]) Ubbe ville, skønt stævnet, ikke møde op, omendskønt han dog, hvad vi er ganske sikre på, var knap en mils[4]) vej fra os. Vi drog altså derhen i egen person tillige med de bedste fra hele herredet, nemlig hr. Jens Troelsen, hr. Mads Urne, hr. Ivar Råbuk, hr. Lave fra Karlsvrå, hr. Niels Grim, hr. Peder Glennesen og adskillige andre retskafne mænd, gejstlige såvel som lægfolk, og vi gik rundt derom og anstillede en omhyggelig efterforskning, og blandt den store mængde på omtrent to hundrede retskafne mænd rejste der sig ikke en røst mod klosterboerne, undtagen fra to, hvoraf den ene var hr. Ubbes broder, men de aflagde i fællesskab vidnesbyrd om, at alt inden for de gamle grøfter og volde, nemlig fra *Sunderlane og videre gennem vadestedet *Sthothuedt og videre indtil grøften *Steneklint helt og fuldt med rette var og bør være de fornævnte klosterboeres. Dette samme er også tidligere blevet bevidnet af alle, da I havde udsendt herren af Ribe og os med ham for at påhøre og afslutte samme sag[5]). Vi har altså efter at have påhørt så vigtigt et vidnesbyrd fra så mange, støttet på Eders myndighed og på vor, for så vidt det henhører under os som dommer i stiftet[6]), afsluttet denne sag og erklæret den for afsluttet, således at ingen må vove eller fordriste sig til at fratage fornævnte klosterboere noget af det, som indeholdes inden for fornævnte grænser, der er afmærket ved så gamle og tydelige skel og hjemlet for klostret. Men den, der fordrister sig hertil, skal vide, at han vil pådrage sig den almægtige Guds og alle helgeners og Eders vrede.

Givet i (Store-)Jyndevad år 1238 for Herrens menneskevorden den 11. september.

1) tabt. – 2) Bejle, se nr. 14. – 3) herretitlen viser utvivlsomt, at han var ridder. – 4) formentlig 9–10 km, således ifølge Poul Rasmussen i Kult. leks. XI, 1966, spalte 627. – 5) dette tidligere syn er omtalt i nr. 14, men har ikke direkte efterladt sig skriftlige spor. – 6) 'for så vidt – stiftet' gengiver det latinske *quantum spectat ad ordinarium.*

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

[1238. 11. september–1241. marts] 14

Biskop Gunner af Ribe erklærer at have udført ærkebiskop Uffes befaling om at foretage forundersøgelse i striden mellem Løgum kloster og hr. Ubbe Tordsen om en jord i Bejle, og at han efter dennes afslutning afgav beretning til ærkebiskoppen, der pålagde biskop Tyge af Slesvig at afsige dom, der faldt ud til Løgum klosters fordel.

Afskrift i Løgumbogen.

Gunner, af Guds nåde biskop af Ribe, til alle troende kristne, nulevende såvel som tilkommende, hilsen med vor sande frelser.

Da klosterboerne i Løgum og hr.[1]) Ubbe Tordsen fordum trættedes om en jord ved (Store-)Jyndevad i Bejle, blev der appelleret[2]) til hr. ærkebiskoppens domstol, og han har pålagt[2]) os personligt at drage til stedet for striden og skriftligt[2]) meddele ham sandheden om samme strid. Vi adlød altså hans befaling, tog den herre af Slesvig[3]) og andre med os, og med omtrent to hundrede mænd fra samme herreds naboskab drog vi til samme omstridte jord, gik rundt om den og fandt, at denne jord var taget i besiddelse af klosterboerne og omgivet af faste skel og gamle grøfter, og næsten alle, som var til stede, udtalte og forsikrede på munkenes vegne, at samme munke havde fået den jord af de sande ejere og vundet hævd på den i det lovmæssige tidsrum[4]). Vi har altså indberettet[2]), hvad vi har set og hørt, til hr. ærkebiskoppen, som straks har befalet den herre af Slesvig som dommer i stiftet[5]) i denne strid at gøre ende på sagen og afslutte den med en retfærdig dom, hvorfor nysnævnte stiftsdommer[6]) adlød hr. ærkebiskoppens påbud og i manges nærværelse tildømte klosterboerne fornævnte jord og stadfæstede sin dom ved sit brev[7]), som vi har set, mens disse klosterboere var til stede, men deres modstander hr. Ubbe Tordsen, der var stævnet på lovlig vis, holdt sig borte i trodsig udebliven. Vi er for nulevende og tilkommende vidne om nysnævnte handling, og vi bestyrker vort vidnesbyrd med vort segl[8]).

1) se nr. 13, note 3. – 2) tabt. – 3) Tyge. – 4) 30 år efter den lidt senere Jyske Lov I kap. 44. Dette bekræftes af nr. 16. – 5) gengiver tekstens *prout ordinario.* – 6) *ordinarius* i teksten. – 7) nr. 13. – 8) dette og de efterfølgende tre udaterede breve har tidligere været dateret til 1230–45, 1238, 1238 efter 11. september, og for nr. 16 og 17's vedkommende desuden med tvivl til 1245. For Gunners tid som biskop af Ribe 1230–45, jf. nr. 199 samt DRB. I:6 nr. 117. Biskop Tyge af Slesvig indberetter 1238 11. september, nr. 13, til ærkebispen af Lund, at han har afsagt dom i sagen, og denne dom har foreligget ved udstedelsen af dette og de følgende breve. Den omtales også i 1245 22. august, nr. 184, hvor biskop Tyge omtales som afdød. Hans nøjagtige dødsdato kendes ikke, men hans efterfølger, biskop Jens, nævnes første gang ved udstedelsen af Jyske Lov 1241 i marts måned som den sidste blandt landets bisper, jf. DGL. II:1 s. 18. De fire udaterede breve må derfor dateres [1238 11. september–1241 marts].

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

15 [1238. 11. september–1241. marts]

Kapitlet i Ribe erklærer, at ærkebiskop Uffes befaling til biskop Gunner af Ribe om at anstille forundersøgelse i striden mellem Løgum kloster og hr. Ubbe Tordsen om en jord i Bejle, er udført, og at Gunner efter dennes afslutning afgav beretning til ærkebiskoppen, der pålagde biskop Tyge af Slesvig at afsige dom, der faldt ud til Løgum klosters fordel.

Afskrift i Løgumbogen.

Til alle troende kristne, nulevende såvel som tilkommende, sender kapitlet i Ribe hilsen med vor sande frelser.

Da klosterboerne i Løgum og hr.[1]) Ubbe Tordsen tidligere trættedes om[2]) en jord ved (Store-)Jyndevad i Bejle, blev der appelleret[3]) til hr. ærkebiskoppens domstol, og han har pålagt[3]) hr. Gunner, biskop af Ribe, personligt at drage til stedet for striden og skriftligt[3]) meddele ham sandheden om samme strid. Denne adlød altså hans befaling, tog den herre af Slesvig[4]) og andre med sig, og med omtrent to hundrede mænd fra samme herreds naboskab drog vi til samme omstridte jord, gik rundt om den og fandt, at denne jord var taget i besiddelse af klosterboerne og omgivet af faste skel og gamle grøfter, og næsten alle, som var til stede, udtalte og forsikrede på munkenes vegne, at samme munke havde fået den jord af de sande ejere og vundet hævd på den i det lovmæssige tidsrum[5]). Den herre af Ribe har altså indberettet, hvad han har set og hørt, til hr. ærkebiskoppen, som straks har befalet den herre af Slesvig som dommer i stiftet[6]) i denne strid at gøre ende på sagen og afslutte den med en retfærdig dom, hvorfor nysnævnte stiftsdommer[7]) adlød hr. ærkebiskoppens påbud og i manges nærværelse tildømte klosterboerne fornævnte jord og stadfæstede sin dom ved sit brev[8]), som vi har set, mens disse klosterboere var til stede, men deres modstander hr. Ubbe Tordsen, der var stævnet på lovlig vis, holdt sig borte i trodsig udebliven. Vi er for nulevende og tilkommende vidne om nysnævnte handling, og vi bestyrker vort vidnesbyrd med vort segl[9]).

1) se nr. 13, note 3. – 2) teksten herfra og ud er direkte kopieret efter nr. 14, da afskriveren i Løgumbogen bryder af og simpelthen henviser til dette brev. En række stilistiske ændringer har dog været nødvendige, hvorom henvises til Dipl. Danicum. – 3) tabt. – 4) Tyge. – 5) se nr. 14, note 4. – 6) se nr. 14, note 5. – 7) se nr. 14, note 6. – 8) nr. 13. – 9) for dateringen [1238 11. september–1241 marts] se nr. 14 note 8.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

[1238. 11. september–1241. marts] 16

Seks abbeder for danske cistercienserklostre godkender ved besegling biskop Tyges dom i sagen mellem Løgum kloster og hr. Ubbe Tordsen om jord i Bejle.

Afskrift i Løgumbogen.

Til alle troende kristne, nulevende såvel som tilkommende, der får dette brev at se, sender broder G.[1]), kaldet abbed af Herrevad, I.[1]), kaldet abbed af Vitskøl, og broder Mikkel fra Øm, Sune, kaldet abbed af Tvis, og broder P.[1]) fra Holme og tillige Th.[2]) kaldet abbed af Ås[3]) hilsen nu og i lige måde til evig tid.

For at ikke nedrige og fordærvede mennesker skal skade Kristi fattige, må de nødvendigvis understøttes af gode mænds vidnesbyrd. Derfor har vi da ment at burde gøre vitterligt for nulevende såvel som tilkommende, at da vore elskede brødre i Løgum tidligere førte proces med hr.[4]) Ubbe Tordsen om nogle besiddelser i Bejle, blev der appelleret[5]) til hr. ærkebiskoppens domstol, som straks[6]) pålagde[5]) hr. Gunner af Ribe og hr. Tyge af Slesvig personligt at begive sig til denne omstridte jord og derved efterforske[5]) sandheden i sagen. Da de altså ønskede at adlyde hr. ærkebiskoppens befaling, begav de sig en dag i egen person til stedet for striden efter at have taget de bedste mænd fra hele herredet med sig, gik rundt om det og fandt, at denne jord var sikret med faste skel og gamle grøfter og volde og på lovlig vis overgivet til klostret. Og alle, som var til stede, forsikrede, at fornævnte jord nu i mere end 30 år[7]) uanfægtet havde været besiddet af klosterboerne og med rette til evig tid hjemlet for klostret. Derfor tildømte hr. Tyge af Slesvig som stiftets dommer[8]) klostret oftnævnte jord og stadfæstede under bandlysningsstraf sin dom[9]) med sit segl, som vi har set.

Idet vi altså tager i betragtning, at dette er bragt til afslutning for gejstlig domstol på lovlig og retmæssig måde, godkender også vi med vore segls stadfæstelse sådanne gode mænds skrivelser og handlinger[10]).

1) G., I. og P. kendes kun herfra og fra nr. 17 og kan ikke identificeres nærmere. G. opløses som Gunner hos France 186, hvilket snarest er en forveksling med den straks efter nævnte Ribebisp. Noget kildegrundlag findes ikke for Frances navneidentifikation. – 2) forkortes T., men Th. i nr. 17 – kan ikke identificeres nærmere. – 3) Vitskøl, Øm og Ås hørte til Clairvaux-linien, mens Herrevad, Tvis, Holme og Løgum tilhørte Cîteaux-linien, Skyum-Nielsen, Kvinde og Slave, s. 122. De mødtes i den danske Cîteaux-linies første kloster, Herrevad, hvor også Cîteaux-munkene H. og P. var til stede for visitatsens skyld, se nr. 17. – 4) se nr. 13, note 3. – 5) breve herom er tabt. – 6) tekstens *mox*. – 7) jf. nr. 14, note 4. – 8) teksten har *prout iudex ordinarius*. – 9) nr. 13. – 10) for dateringen [1238 11. september–1241 marts] se nr. 14, note 8.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

17 [1238. 11. september–1241. marts]. Herrevad.

Seks abbeder for danske cistercienserklostre og to munke fra Cîteaux, forsamlede i Herrevad for visitatsens skyld, anmoder ærkebiskop Uffe af Lund om til stadfæstelse at besegle biskop Tyge af Slesvigs dom i sagen mellem Løgum kloster og hr. Ubbe Tordsen om nogle besiddelser i Bejle.

Afskrift i Løgumbogen.

Til vor ærværdige og bestandigt agtværdige fader i Kristus og herre Uffe, af Guds nåde ærkebiskop af Lund og Sveriges primas, sender abbederne ved forskellige stiftelser af cistercienserordenen I. af Vitskøl, Mikkel af Øm, Th. af Ås, Sune af Tvis, P. af Holme, G. af Herrevad[1]) og H. og P.[2]) munke fra Cîteaux deres egne og deres (konventers) hengivne og tro bønner i Herren.

Da vi samledes i Herrevad for visitatsens skyld[3]) i henhold til ordensreglen[4]), så og hørte vi blandt de ting, som kom os for øje, et brev[5]) fra hr. G.[2]), abbed i Løgum, om den strid, som verserer mellem munkene fra nævnte stiftelse og hr. Ubbe Tordsen om nogle besiddelser i Bejle, i hvilket det indeholdtes, at hr. biskop Tyge af Slesvig som dommer i stiftet efter at have tilkaldt hr. biskop Gunner af Ribe og alle de bedste mænd fra hele herredet, efter at have beset striden(s genstand) og påhørt alle gode mænds vidnesbyrd har tildømt[6]) munkene fornævnte besiddelser tillige med alt, hvad der hører til dem, at besidde med rette til evig tid.

Efter at have set skrivelsen[6]) og påhørt vidnesbyrd af tro mænd anråber vi altså Eder, fader, i Herren om til befæstelse af handlingen at ville værdiges til yderligere stadfæstelse at bestyrke stiftets dommers[7]) brev[6]) med Eders segl[8]).

1) om muligheden for at identificere abbederne se nr. 16 note 1–2. – 2) kan ikke identificeres. – 3) jf. nr. 16 note 3. – 4) teksten har *secundum formam ordinis.* – 5) tabt. – 6) nr. 14. – 7) jf. nr. 16 note 8. – 8) for dateringen [1238 11. september –1241 marts] se nr. 14 note 8.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1238. [12.–16. september]. [Cîteaux]. 18

Cistercienserordenens generalkapitel bestemmer, at årtiden for dronning Ingeborg af Frankrig[1]) skal holdes den 14. juli[2]) sammen med hendes mands, kong Filip Augusts, hvad generalkapitlet tidligere har bevilget hende.

Afskrift i cistercienserordenens statutter.

1) hun betegnes her som 'dronningen af Orléans'. Jf. DRB. 1:6 nr. 233, note 1. – 2) hun døde 29. eller 30. juli 1237 eller 1238.

1238 19

Niels Jonsen Orlings latinske skøde til Voer kloster på en gård i Staksrode med alt ret tilliggende til samme gods.

Dateret 1238.

Skanderborgske registratur.

1239. 4. januar. 20

To breve af samme dato, hvorved der foretages godsdispositioner vedrørende kirkelige stiftelser i Paderborn. Blandt vidnerne nævnes forrest blandt byens borgere Herman Dansker.

Afskrifter i Münster.

1239. 10. marts. Slesvig. 21

Kong Valdemar II Sejr fritager Viborgkannikernes bryder og landboer for ledingstynger, vrag på Læsø, kværsæde og kongens ret iøvrigt, erklærer, at friheden er givet af ham og hans søn, kong Erik IV Plovpenning, der også besegler, og tilføjer, at kannikerne til gengæld har tilskødet ham jord til ca. 30 mark guldsværdi på Agerø.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Vidisse af 1314 6. juli i Rigsarkivet.

Valdemar, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, til alle, der ser dette brev, hilsen i Herren.

Nulevende og tilkommende skal vide, at vi har overladt kannikerne ved Vor Frue kirke i Viborg alt deres gods frit for ledingstynger[1]), vrag på Læsø og kværsæde[2]) og de andre ting, som er vor ret, således at deres bryder og landboer, som bor på det nævnte gods, og de øvrige, som hører til deres undergivne, ikke skal svare nogen anden for de ting, som er vor ret, end deres provst eller den, der udsendes på kapitlets vegne. For at der altså ikke i eftertiden skal opstå nogen som helst trætte for dem fra vore efterfølgere eller nogen anden angående denne frihed, som er tilstået dem af os og vor elskede søn hr. Erik, har vi givet dem dette brev, befæstet og bestyrket ved vort segl og vor elskede søn, den nævnte hr. kong Eriks segl. Og for at dette kan stå ved magt og vare ubrødeligt til evig tid har hr. Knud, dengang den nævnte kirkes provst, med samtykke af sit kapitel skødet jord til os på den ø, som kaldes Agerø, og som ligger mellem Mors og Salling, til en værdi af omtrent tredive mark guld med huse og løsøre, at besidde med rette til evig tid.

Givet i Slesvig i det Herrens år 1239 den 10. marts.

1) jf. DRB. II:1 nr. 3 note 1. - 2) jf. DRB. II:5 nr. 310 note 4.

22 1239. 18. april. Lateranet.

Pave Gregor IX pålægger gejstligheden at støtte franciskanerbrødrene i deres prædikantvirksomhed, men ikke tillade dem at samle sig penge ved deres virksomhed. - Indgået til et dansk franciskanerkloster.

Afskrift på det kongelige bibliotek.

23 1239. 28. april. Vordingborg.

Kong Erik IV Plovpenning skænker Næstved Skt. Peders kloster midsommergælden og alle by- og torverettigheder med 3 og 40 marks bøder i Næstved by og fritager klostrets bryder og landboer for alle kongelige rettigheder i leding, stud, kværsæde, kørsler, redskud og retssager.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Original i Herlufsholm bibliotek.

Erik, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, til alle, der ser dette brev, hilsen til evig tid.

Idet vi indgående har betænkt den evangeliske sandhed og forsikring, at det intet gavner et menneske, om det vinder den hele verden, men tager skade på sin sjæl[1]), anser vi det for i højeste grad nødvendigt til gengæld for timelige og forkrænkelige ting at forskaffe os guddommelige i himlene. Vi har altså ment med henblik på en gengældelse fra Gud på vor myndighed at burde skænke de klostergivne brødre fra Næstved sankt Peders kloster alle disse samme ting, som i frihedens navn er bevilget samme brødre af vore forgængere[2]) og vores fader[3]), og vi bestyrker det til urokkelig fasthed med vort segl. Men dette er navnene på de fornævnte brødres besiddelser: hele Næstved by på begge sider af åen, Grimstrup, Ladby, Ladbytorp, Holsted, Øverup, Åderup, Gavnø, Faksinge med alt andet, som brødrene i fornævnte kloster nu for øjeblikket vides at besidde. Desuden har vi overdraget (dem) ikke alene torvet i Næstved by, men også samtlige torve- og byrettigheder med bøden både til tre og fyrre mark[4]) og hele den os tilkommende kongelige skyld, som på folkemålet kaldes midsommergæld, i fornævnte Næstved by, til frihed og som vor egen gave[5]). Endvidere fritager vi samtlige deres besiddelser med bryder og landboer for leding, stud, kværsæde, redskud, kørsler, for alle kongelige retssager og for alle andre kongelige tjenester, og det er vor vilje, at de i hele vor og vore efterfølgeres livstid til stadighed og til evig tid skal vedblive at være frie og immune (herfor). Men hvem der end måtte fordriste sig til at prøve noget anslag mod denne vor frihedsgave og kuldkaste vor handling, til ham skal den evige konges harme spares op til vredens dag[6]), og på den store dommens dag skal han få lod med dem, der handlede uretfærdigt, og han skal gå til grunde.

Givet i Vordingborg i det Herrens år 1239 den 28. april, i vort syvende regeringsår[7]).

1) Matt. 16,26. – 2) se DRB. I:2 nr. 78, som har dannet forlæg for et par linier nedenfor, se note 4, samt DRB. I:4 nr. 49, note 5–6 og DRB. I:5 nr. 67. – 3) se DRB. I:4 nr. 49, 106 og 160, hvilket sidste nr. har været forlæg for næsten hele teksten. – 4) fra 'torvet i Næstved by' og hertil er teksten påvirket af DRB. I:2 nr. 78. – 5) se DRB. I:4 nr. 160, note 5. – 6) Psal. 110,5 m.fl. steder. – 7) jf. indledningen i Dipl. Danicum I:4 nr. 45 (nærværende diplom er identisk med det dér omtalte Rep. Danicum I:1 nr. 136).

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

24 1239. 25. maj. Vordingborg.

Kong Valdemar II Sejr kundgør, at han har solgt ejendomme til Esrom kloster og ladet brevet besegle med sit og sine sønners segl.

Afskrift i Esrombogen.

Valdemar, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, til alle, der ser dette brev, hilsen i Herren.

Alle skal vide, såvel nulevende som tilkommende, at vi har solgt *Brethas[1]) og *Arløgsbørnruth[2]) til brødrene i Esrom for den rette købspris. Og for at at disse ting kan anses for gyldige og faste til evig tid, så at der ikke for eftertiden kan påføres nævnte brødre nogen trætte fra vore efterfølgeres side, har vi ladet nærværende brev bestyrke ved vort og vore sønners segls værn.

Dette er forhandlet[3]) i Vordingborg i det Herrens år 1239 den 25. maj.

1) forsv. bebyggelse, vistnok nær ved Esrom; navnet tolkes som dannet af 'bred' og 'ås', jf. Frb. amts stednavne 42. – 2) det menes at komme af mandsnavnet Arløg som 'Arløgsbørnsryd', Danmarks gamle Personnavne, I Fornavne A–K, sp. 52, samt Frb. amts stednavne 5. – 3) se DRB. I:4 nr. 24, note 5.

25 [1239. Juni].

Pave Gregor IX.s agent i Tyskland Albrekt Behaim indberetter politiske nyheder til sin herre og udtaler herunder håbet om, at den unge konge af Danmark vil blive valgt til tysk konge.

Referat af Aventin i München.

Han[1]) skriver til pave Gregor, at Konrad, konge af Tyskland[2]), og ærkebiskoppen af Mainz[3]) den 1. juni var kommet til Eger med 1000 soldater[4]) og virkede meget for at vinde kejserrigets fyrster for sig ved at love dem penge. Kongen af Bøhmen[5]) og hertugen af Bajern[6]) kom dem i møde ved Elbogen med 4000 soldater[4]). Markgreverne af Brandenburg[7]), markgreven af Meissen[8]) og Raspe, landgreve af Thyringen[9]), kom til stede. Omsider trak Konrad ved mellemmænd thyringeren og meisneren over på sin side, og da kongen af Bøhmen og hertugen af Bajern ikke kunne få dem til at skifte beslutning, blev de meget vrede på Konrad og hans folk, ophævede våbenstilstanden og drog bort. Der kom megen uenighed af denne forhandling. Hertugen af Østrig[10]) arbejder i de dage på at skaffe soldater[4]) til belejringen af Wien. Han satte sig i bevægelse, for at kongen af Bøhmen og hertugen af Bajern skulle komme ham til hjælp. På den anden side stod sankt Pe-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ders fest[12]) for døren, hvor både kongen af Bøhmen og ligeledes hertugen af Bajern skulle give møde med deres kolleger blandt fyrsterne for at vælge en ny konge, og de ønskede at afslutte begge forehavender. Det besluttedes, at hertugen af Bajern skulle understøtte hertugen af Østrig med 4000, og at kongen af Bøhmen skulle skynde sig frem til den fastsatte termin i fællesskab med fyrsterne og med fuldmagt fra hertugen af Bajern til at foretage valget. Han[1]) håber, at den unge konge af Danmark[11]) på sankt Peders fest[12]) vil blive valgt til Romernes konge på stedet Lebus ved Polen. Men – siger han[1]) – min herre hertugen[13]) beder om udsendelse af en legat, det samme råder Albrekt til.

1) Albrekt Behaim, der var ærkedegn i Passau, arbejdede som agent for paven efter bandlysningen af kejser Frederik II 20. marts 1239. Han virkede med legatmyndighed fra november 1239 til slutningen af 1241, da han blev fordrevet af sin hidtidige beskytter, hertugen af Bajern, Zimmermann, Die päpstliche Legation, s. 132. – 2) kejser Frederik II.s søn. – 3) Sigfridus III. – 4) teksten har *milites*. – 5) Wenceslav I. – 6) Otto II. – 7) Johan I. og Otto III. – 8) Henrik. – 9) Henrik Raspe. – 10) Frederik II. – 11) tolkes af Niels Skyum-Nielsen, Kirkekampen i Danmark, 17 som Erik IV Plovpenning, der kronedes 1232 30. maj, jf. DRB. I:6 nr. 137 note 1, men fuldstændig sikkert er det ikke. En næsten samtidig berettende kilde, Chronicon Alberici monachi Trium fontium, MGH. Scriptores XXIII 949, fortæller under 1241, at kong Valdemar II døde skærtorsdag og efterlod sig tre sønner, kong Erik, hertug Abel og grev(!) Kristoffer. 'Denne Abel' ønskede paven at indsætte som konge af Tyskland mod kejseren, men han afslog tilbudet. Vanskeligheden ved en sikker identifikation består i, at Abel aldrig betegnedes som konge, før han tiltog sig titlen i 1250, jf. DRB. II:1 nr. 1. – 12) 29. juni, jf. Grotefend, Taschenbuch, 87–88. – 13) Otto II af Bajern.

1239. 16. august. 26

Grev Johann af Holsten stadfæster sammen med sine brødre ældre privilegier for borgerne i Hamborg, dog med enkelte ændringer. Forrest blandt de verdslige vidner: Hr. Abel, hertug af Jylland.

Original i Hamborg.

1239. 23. august. Anagni. 27

Pave Gregor IX anmoder efter en klage fra biskop Niels Stigsen af Roskilde kong Valdemar II Sejr om at afskaffe negativt bevis ved tolvmandsnævn i testamentesager og opfordrer kongen til at skride ind mod dem, der forholder bispen hans tiende.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Afskrift i de pavelige registre.

Til Valdemar, Danmarks berømmelige konge.

Vor ærværdige broder biskop Niels af Roskilde har i en ansøgning påvist for os, at det fra tid til anden sker, at ikke alene efterkommere af en afdød, men også andre personer, som er fremmede, frækt og af egen drift søger at undergrave testamenternes gyldighed og eksekutorernes magt, når folk i hans stift fuldbyrder de testamenter, der er dem betroet, til fromme formål og anviser de afdødes gods til bestemte personer i følge testators sidste vilje, således at de afdødes gods ikke kan gå til fornævnte formål, idet de i så henseende følger en slet sædvane i landet, som snarere må kaldes en uskik, nemlig denne, at en afdøds bestemmelse kuldkastes, hvis tolv vidner, som kaldes nævninge, erklærer ved negativt bevis[1]), bestyrket med deres ed, at den afdøde ikke har overladt nogen noget ved testamente, skønt det modsatte godtgøres på positiv måde ved autentiske breve og ved vidner, der er hævet over enhver indsigelse, og således forhindres fuldbyrdelsen af testamenterne, og såvel kirker som andre går ved dette negative bevis' erklæring glip af deres rettigheder.

Skønt desuden menneskene i samme stift ifølge gammel og anerkendt sædvane er forpligtet til at betale tiender i tærsket korn til ham af hver enkelt bol jord[2]), træder nogle af dem i deres frækhed op herimod og nægter at betale disse tiender til ham.

Da det altså hører til kongeværdighedens hæder at værne om kirkens rettigheder, har vi ment at burde påminde og bede dig, ophøjede konge, særlig indtrængende om, at du som en troende fyrste efter skik og brug bevarer kirkernes og de kirkelige personers stilling i deres vante frihed og ivrigt arbejder på, at fornævnte afskyelige sædvane helt og holdent afskaffes i dit rige og desforuden forbydes overalt i riget, så at denne sædvane på ingen måde bliver overholdt dér for fremtiden. Men du skal yde samme biskop din hjælp og støtte som konge imod dem, der holder disse tiender tilbage, således at han og de ham betroede kirker ved din understøttelse ikke går glip af deres rettigheder, og vi i Herren kan anbefale dig, høje konge, med passende lovprisninger.

Givet i Anagni den 23. august i vort trettende år.

1) se DRB. I:5 nr. 140, note 2. – 2) i den sjællandske kirkeret af 1171 gik bønderne ind på at yde biskoppen 'tredingstiende af al deres sæd og at føre den et sted hen i kirkesognet', DGL. VIII 455 § 20. Det kan ikke udelukkes, at der for en del sigtes hertil med vendingen 'ifølge gammel og anerkendt sædvane'. Helt kan det ikke gælde, da pavebrevet giver en i forhold til kirkeretten ny oplysning om ydelsesformen: 'i tærsket korn'. Ordene 'af hvert enkelt bol jord'

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

betyder muligvis blot: af al dyrket agerjord. Ellers kunne ordene eventuelt tolkes som gældende en tiendeydelse pålignet de enkelte bol (*de singulis mansis terre*), jf. hertil Niels Skyum-Nielsen i Scandia XXIII s. 88, Tage E. Christiansen i Hist. Tidsskr. 1977 s. 39 note 167 samt Troels Dahlerup i Kult. leks. XVIII sp. 291–92 og i Fortid og Nutid XXIX (1981–82) s. 5.

1239. 24. august. Anagni. 28

Pave Gregor IX svarer ærkebiskop Uffe af Lund på hans spørgsmål om, hvorvidt en pavelig dispensation for uægte fødsel kan udstrækkes til gejstlige, der har holdt samleverske, forklarer, hvor langt bandlysningen af samleversker breder sig ud, erklærer, at kirker, der hærges af brand, ikke altid skal genindvies, og at det er simoni at betale biskoppens hjælpere ved kirkeindvielser, som det er foreskrevet (i den skånske kirkekontrakt). Paven bestemmer, at gejstlige, der har snydt ved eksaminationen, skal suspenderes, og at de gejstlige skal føres op til eksamen på en ærlig måde, ligesom han afgør spørgsmål om simoni ved bøndernes præsentation af sognepræster, om anvendelsen af palliet ved kongekroning, kongelige bryllupper og abbedvelsignelser samt om brugen af hemmelig og offentlig bod.

Afskrift i de pavelige registre.

Til ærkebiskop Uffe af Lund.

Vi priser dig på mangfoldig vis, kloge broder, fordi du i tvivlstilfælde anmoder om at blive belært af udsagn fra det apostoliske sæde, og vi har ment at burde svare på din forespørgsel, at du, da vi, efter hvad du forsikrer, har sendt dig en skrivelse[1]) af en bestemt form om dispensation til gejstlige, der er kommet til verden på ulovlig vis i din kirkeprovins, på denne befalings myndighed vil kunne give dispensation til de gejstlige, der er kommet til verden på ulovlig vis, og som, skønt de tidligere har gjort sig skyld i at holde samleverske ligesom deres fædre, dog har skilt sig af med samleverskerne, før du modtog det apostoliske brev[1]), og er begyndt at udføre den bod, der blev pålagt dem for dette, eller har påbegyndt og fuldført den, men der meddeles dig ikke gennem nævnte befaling myndighed til at give dispensation til andre, som endnu ikke på det tidspunkt, da du modtog dette brev[1]), havde skilt sig af med disse samleversker. Men da vi ønsker at vise dig en særlig nåde, bevilger vi dig, broder, ved dette brevs myndighed, at du under overholdelse af nævnte form kan give dispensation til dem, som har forbedret sig senere og indtil dette tidspunkt.

Skønt endvidere den store bandlysning rammer og binder dem, der har gjort sig skyld i at holde samleverske og vender tilbage (til dem), efter at der er fældet bandlysningsdom mod deres samleversker på grund heraf, (idet) de

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

gør sig delagtige i forbrydelsen sammen med forbryderne[2]), bindes dog andre gejstlige, som i viden herom fordrister sig til at sove sammen med disse, der således er bandlyste, ikke af den store bandlysningsdom.

Men selv om kirkernes bygningsværk og tage af træ er fuldstændigt ødelagt ved ildebrand, men væggene dog uskadte og urørte og alterpladen på sin plads, bør kirken ikke, skønt væggene selv er skallet af og kirken uden tag[3]), indvies igen på grund heraf, omendskønt fornævnte tag og bygningsværk bliver udbedret fra grunden af.

Den aflønning, som lægfolk med bifald af prælaterne har bestemt bør udredes til biskoppernes tjenere for deres møje ved indvielsen af kirker[4]), vil hverken kunne kræves af samme lægfolk eller indkræves og oppebæres uden skændig simoni[5]), da de ikke med rette har kunnet bestemme dette[6]).

De gejstlige, der endvidere ønsker at blive forfremmet til graderne, og som mistvivler om deres egen viden og lover gaver til belæste gejstlige, for at disse under eksaminationen hemmeligt kan hviske dem i øret, hvad de skal svare på eksaminators spørgsmål, bør fratages de grader, de har modtaget på denne måde, og de, der tager imod sådanne gaver, bør være suspenderet så længe, indtil de har gjort sig fortjent til at opnå tilgivelse herfor. Men når eksaminatoren for dem, der skal ordineres, lærer dem af sine peblinge, der på grund af mangel på belæsthed er uværdige til at modtage graderne, hvorledes de skal give et spidsfindigt svar, for at de på denne vis kan blive anset for værdige til graderne, bør samme eksaminator, selv om der ikke er afgivet, lovet eller modtaget noget, straffes strengt herfor, indtil han kan opnå tilgivelse for dette, og de gejstlige, der er forfremmet på denne måde, bør afsættes fra de således modtagne grader.

Men hvis en præst, som alle sogneboere[7]) i enighed har samtykket i at præsentere[8]) til sognekirken for stiftsbiskoppen – mens de alligevel holder sig tilbage fra at drage til biskoppen på grund heraf og undslår sig med, at vejret og vejene er alt for slette – betaler eller lover kun to af dem nogle penge for at dække deres møje og arbejde, for at de på alles befaling kan drage af sted og give samme biskop meddelelse om de andres ønsker i denne henseende, begår han, om blot alles første samtykke står ved magt, ikke skændig simoni[5]).

Endvidere må en ærkebiskop ingenlunde bruge palliet under fejringen af messen ved en kongekroning, ved velsignelser af abbeder eller kongelige bryllupper[9]) på andre dage, end det er kommet til udtryk i hans kirkes privilegium. Men vi bevilger dig dog, broder, ved dette brev, at du, om det muligvis sker, at du kroner en konge, kan bruge palliet på den dag, for så vidt

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

som indlysende nytte eller nødvendighed gør det påkrævet.

Fremdeles bør der ikke desto mindre lægges offentlig bod på den, som er begyndt at gøre den bod, der er pålagt ham for en hemmeligt begået dødssynd, hvis denne senere bliver offentligt bekendt, eftersom en enkelt præsts vidnesbyrd ikke kan stå til troende med hensyn til hans hemmelige bod.

Givet i Anagni den 24. august i vort trettende år.

1) tabt. – 2) se c. 29 X De sententia excommunicationis V 39, der fastslår, at man delagtiggør sig i forbrydelsen med forbryderen ved at give ham råd, vise ham gunst eller yde ham hjælp (men ikke ved at bede for eller med ham, spise med ham eller kysse ham). – 3) *si testudinata non fuerit,* hvor *testudinata* egentlig viser hen til et fladt hvælvet tag. – 4) Skånske kirkelov (der egentlig er en kirkekontrakt og vistnok stammer fra 1171, se Skyum-Nielsen, Kvinde og Slave, s. 188–89) bestemte i § 1, at ærkebispens kapellan skulle have 1/2 mark af (sognets) bønder ved kirkeindvielse, (fade)bursvenden en øre, DGL. I:2 s. 822–23. – 5) har navn efter Simon Mageren, der søgte at få del i apostlenes evne til at meddele helligånden ved håndspålæggelse til gengæld for penge, Apostl. Gern. 8,18–21. Simoni betyder så i almindelighed handel med eller køb af hellige handlinger eller embeder, jf. Erik Gunnes i Kult. leks. XV sp. 293–95. – 6) prædikebrødrenes prior i ærkestiftet fik pavelig bevilling til at dispensere ærkebispens kapellan(er) og fadebursvend(e) for at have modtaget de i kirkekontrakten bestemte betalinger, se nr. 29. – 7) dette stykke svarer til kirkekontraktens § 2: »hvis en kirke bliver ledig, skal bønderne vælge en præst dertil med biskoppens vilje«. DGL. I:2 s. 824. – 8) *presentare,* idet 'alle sogneboere' opfattes som kirkens patron, jf. DRB. I:6 nr. 234 note 2–4. – 9) Suhm IX 698 antager med urette, idet han følger ældre svenske forfattere, at det drejer sig om den svenske konge. Det tilkom ikke den danske ærkebiskop at krone denne (ejheller som primas over Sverige). Det var Uppsala-ærkebispens sag, se DRB. I:6 s. 30–31. – Anledningen til forespørgslen har måske været det forestående kongelige bryllup mellem Jutta, datter af hertug Albrekt af Saksen, og kong Erik. Det fandt sted 1239 9. oktober, Kønigsfeldt s. 27, og den pavelige dispensation blev bevilget samtidig med nærværende svarskrivelse, se nr. 31.

1239. 24. august. Anagni. 29

Pave Gregor IX tillader provincialprioren for prædikebrødrenes orden i ærkestiftet at måtte meddele dispensation til gejstlige, som har begået simoni ved at modtage betaling for bistand ved kirkeindvielser.

Afskrift i de pavelige registre.

Til Absalon[1]), provincialprior for prædikebrødrenes orden i Lunde stift.

Da lægfolk i Lunde stift, efter hvad vor ærværdige broder ærkebiskop Uffe af Lund har sørget for at meddele os, med bifald af prælaterne har bestemt, at der ved indvielsen af kirker bør udredes en bestemt aflønning til biskoppernes tjenere for deres møje[2]), og denne hverken kan kræves af sam-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

me lægfolk eller indkræves og oppebæres uden skændig simoni[3]), og da adskillige gejstlige i Lunde stift er ifaldet denne forseelse, bevilger vi dig ved dette brevs myndighed, at du denne gang kan give dispensation til dem, såfremt det berettiges af deres agtværdige vandel og livsførelse, efter forinden at have pålagt dem frelsebringende bod på grund heraf, og efter at denne er udført.

Givet i Anagni den 24. august i vort trettende år.

1) således efter Gallén, 15. – 2) se nr. 28, note 4. – 3) se nr. 28, note 5.

30 1239. 25. august. Anagni.

Pave Gregor IX befaler ærkebiskop Uffe af Lund, biskop Jens af Børglum og ærkedegnen i Lund at skride ind mod Rygens fyrste og folk, såfremt de ikke adlyder pavens befaling om at afskaffe forskellige misbrug ved betaling af gæld, som biskop Niels af Roskilde har klaget over, herunder gældsslaveri.

Afskrift i de pavelige registre.

Til ærkebiskop Uffe af Lund og biskop Jens af Børglum og .. ærkedegn i Lund[1]).

Vor ærværdige broder biskop Niels af Roskilde har i en ansøgning påvist for os, at den højbårne mand fyrst Vitslav, .. den ældste[2]) og folket i rygboernes land i Venden i Roskilde stift iagttager en dårlig skik, som snarere bør kaldes en uskik ved at håndhæve en renteindtægt, som på folkesproget hedder poddas[3]), der går ud på, at kreditor årligt modtager en bestemt mængde korn, hør og andre ting af debitor til en værdi af mere end det dobbelte af de penge, der er lånt, og ikke har nok heri, men modtager fem ørtug af debitor for hans datter, når denne ønsker at gifte hende bort[4]), og ellers er det ikke tilstedeligt for denne at gifte sin datter bort. På lignende måde skal samme debitor også betale en bestemt pengesum til kreditor for hvert dyr, han sælger. Men hvis debitor går al kødets gang, førend han har betalt den lånte sum, overgår disse forkastelige vilkår på hver enkelt arving, således at hvis en af dem ikke kan betale, anbringes han på et halmknippe på tinge, fra hvilket han væltes ned i nærværelse af dem, der bor på hans jord, og underkastes evigt slaveri hos kreditor. Men da renteindtægt forkastes i begge testamenters bøger[5]), har vi ment at burde bede og påminde dem indtrængende og ved vort brev[6]) give dem befaling til for fremtiden ikke at iagttage nævnte uskik i form af trældom og afstå helt og holdent fra samme renteindtægt. Derfor befaler vi, at I, hvis nævnte fyrste, ældste og folk undlader at opfylde

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

vor befaling, efter forudskikket påmindelse med tilsidesættelse af appel og med fornuften som vejleder under kirkens straf tvinger dem dertil, forudsat at I ikke fælder nogen bandlysnings- eller interdiktdom mod noget fællesskab i nævnte rygboernes land, medmindre I modtager en særlig befaling herom af os, og at ingen i kraft af det foreliggende brev stævnes for en domstol uden for sin by og sit stift, og at der ejheller i nogen henseende tages retlige skridt imod ham[7]). Men hvis I ikke alle kan tage del i udførelsen af dette, skal i hvert fald to af jer udføre det.

Givet i Anagni den 25. august i vort trettende år.

1) kan ikke identificeres. – 2) teksten skiller denne ud: .. *maior,* hvorfor der er regnet med en selvstændig person med særlige beføjelser. Ordet er tidligere sat sammen med det forudgående: .. *princeps* og oversat 'overfyrste'. – 3) *podda* er et vendisk ord for 'underkastelse. – 4) bortgiftelsesretten for jorddrotten over hans fæsters døtre kendes for Danmarks vedkommende vistnok først fra 1385–87 (idet kong Oluf dør 1387, formentlig 3. august, Kr. Erslev, Dronning Margrethe, 1882, s. 149, ikke 1 år tidligere – som angivet af Kroman, Rigslovgivning, s. 330), se den anførte tekst hos Kroman s. 332 § 9. – 5) jf. Luk. 6,35 og Ez. 18,17, som benyttes ved formuleringen af c. 10–11 X de usuris V 19 (Friedberg II 814). – 6) tabt. – 7) stykket fra 'forudsat' er stærkt forkortet og udfyldt med støtte i DRB. II:4 nr. 243.

1239. 31. august. Anagni. 31

Pave Gregor IX giver kong Erik af Danmark dispensation til at indgå ægteskab med hertug Albrekt af Saksens datter Jutta, skønt de er beslægtede i fjerde grad.

Afskrift i de pavelige registre.

Til den højbårne mand[1]) Erik, søn af vor meget kære søn i Kristus Valdemar, Danmarks berømmelige konge.

Det er blevet oplyst for os af din fader, vor meget kære søn i Kristus Valdemar, Danmarks berømmelige konge, at samme konge, da der var opstået en alvorlig strid mellem ham og den højbårne mand hertug Albrekt af Saksen, og der af dette fremkom stort mandefald, hærgning af mange lande og alvorlige farer for sjælene, har betænkt, at han kun kunne afværge disse farer på een måde, og er kommet overens med samme hertug om, at han skulle give dig denne hertugs datter Jutta til hustru. Derfor har han i ydmyghed bønfaldet os om, at vi, eftersom nævnte Jutta, datter af fornævnte hertug er beslægtet med dig i fjerde grad, af faderlig mildhed ville sørge for at drage omsorg for dette. Vi bøjer os altså for bønnerne fra denne konge, hvem vi omfatter med en særlig hengiven forkærlighed frem for jordens andre fyrster, og bevilger dig ved dette brevs myndighed, at du uanset denne hindring kan tage

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

samme Jutta, datter af nysnævnte hertug, til hustru. Det skal altså overhovedet ikke være tilladt noget menneske at antaste dette vort bevillingsbrev eller i dumdristig forvovenhed handle derimod. Men hvis nogen drister sig til at prøve herpå, skal han vide, at han pådrager sig den almægtige Guds og hans apostle sankt Peders og sankt Paulus' vrede.

Givet i Anagni den 31. august i vort trettende år.

1) fejlagtig titulatur. Erik skulle være tituleret 'berømmelig konge' i henhold til det pavelige kancellis praksis.

32 1239. 12. november.

Fremdeles[1]) et skødebrev af en riddersmandsmand[2]) kaldet Åstred, som solgte og skødede al sin ejendom i Havsted med mølle og fiskevand og ager[3]) og eng, med skov og mark til sankt Knuds kloster i Odense.

Udgivet i Guds år 1239 dagen efter sankt Mortens dag.

Registratur ved Kr. Povlsen over Odense Skt. Knuds klosters breve.

1) i randen står skrevet *Haustedth.* – 2) en betegnelse for væbneren, på latin *armiger,* som dog først kommer op i 14. århundrede. – 3) den danske regest har *agger,* at forstå som ovenfor, hvis det ikke er det latinske *agger,* 'dam', 'dæmning over en å'.

33 1239. 3. december. Lateranet.

Pave Gregor IX bevilger kong Valdemar II Sejr, at seks klerke i hans tjeneste, som sidder inde med et kirkeligt embede, der ikke giver dem tilstrækkeligt underhold, må modtage endnu et, selv med sjælesorg.

Afskrift i de pavelige registre.

Til Valdemar, Danmarks berømmelige konge.

Da vi ønsker at vise dig, høje konge, som vi omfatter med en særlig forkærlighed frem for andre fyrster i verden, en særlig nåde, bevilger vi ved dette brevs myndighed, at seks klerke, som står i din tjeneste, og som ved viden og agtværdige sæder har vist sig anbefalelsesværdige og ikke har noget beneficium, som de kan få deres underhold af på en passende måde, må modtage endnu eet beneficium, selv om det har sjælesorg knyttet til sig. Det skal altså overhovedet ikke være tilladt noget menneske at antaste dette vort bevillingsbrev eller i dumdristig forvovenhed handle derimod. Men hvis nogen drister sig til at prøve herpå, skal han vide, at han pådrager sig den almægtige Guds og hans apostle sankt Peders og sankt Paulus' vrede.

Givet i Lateranet den 3. december i vort trettende år.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1239. 21. december. Lyneborg. 34

Hertug Otto af Brunsvig fritager Hamborgs borgere for opkrævninger i Lyneborg blandt andet under hensyn til en ansøgning fra hertug Abel af Jylland.

Efter Hamburgisches UB.

I den hellige og udelelige Treenigheds navn. Otto, af Guds nåde af Brunsvig, til alle hilsen til evig tid.

Ligesom dagene og tiderne går, forsvinder på samme måde alt, som sker i tiden, hvis det ikke bestyrkes ved breve og navne på vidner. Det er altså vor vilje, at det skal komme til kundskab for såvel nulevende som tilkommende, at vi, idet vi forbereder et togt mod Prøjsen, for at fortjene en gengældelse fra Gud og efter ansøgning fra vor elskede nevø Abel, hertug af Jylland, såvel som på grund af forudgående tjenester fra borgerne i Hamborg eftergiver og helt og holdent afskaffer ethvert uretmæssigt og utilbørligt krav, som er indført i vor tid i Lyneborg, og som fordredes af nævnte borgere fra Hamborg, idet det er vor vilje, at de skal være ganske frie derfor, og at disse ting ikke for eftertiden kan genindføres eller pålægges af vore arvinger[1]). For at denne vor fromme handling altså ikke skal blive omstødt af nogen, har vi ladet dette brev skrive til vidnesbyrd derom, og vi har befalet, at det til sikkerhed skal forsynes med vort segl. Følgende er vidner herom .....

Disse ting er forhandlet[2]) i Lyneborg år 1239 for Herrens menneskevorden på Thomas' dag.

1) et tilsvarende brev (med friheder for nye pålæg på lyneborgerne i Hamborg) udstedtes samme dag af grev Johann af Holsten, for ham og hans brødre – dog uden at hertug Abel nævntes. – 2) se DRB. I:4 nr. 24 note 5.

1239. 22. december. Lateranet. 35

Pave Gregor IX befaler to spanske gejstlige at tvinge kong Sancio af Portugal til, uanset en tidligere aftale, at udlevere arven i løsøre efter den afdøde konge af Portugal til hans søn, den umyndige prins Ferrando. Arven har været besiddet i fællesskab af Ferrandos afdøde søster, dronning Eleonora af Danmark, en broder Alfonso og Ferrando selv, der ønsker sig tillagt arven efter både fader og søster.

Afskrift i de pavelige registre.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

36 1239

Pave Gregor IX giver aflad til Fraugde kirke.

Registratur hos Hamsfort, Chronologia.

Gregor IX ... tildelte dette år[1]) gavmildt aflad til Fraugde kirke på Fyn.

1) under 1239 i Hamsforts Chronologia, lige efter hans sammendrag af nr. 31.

37 1239. Paris.

Dominikanerordenens generalkapitel udsteder bl.a. statut om ordensprovinsen Dacias stilling i forhold til andre provinser.

Efter tryk i Acta capitulorum generalium.

Dette er akterne fra generalkapitlet, afholdt i Paris i det Herrens år 1239 ..... Vi påbegynder indførelsen af følgende bestemmelser. Vi bestemmer, at de fire provinser Polen, Dacia[1]), Syrien, Grækenland skal stilles lige med andre provinser i alle forhold såvel med hensyn til de to, der skal foretage valg af mester, som med hensyn til den magt, som provinspriorerne har, når ordensmesteren er død eller afsat[2]).

1) egentlig 'Danmark', der brugtes som betegnelse for hele den nordiske ordensprovins. – 2) om dominikanerordenens grundlæggende statutter se Heinrich Denifle, Die Constitutionen des Predigerordens in der Redaction Raimunde von Penafort i Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters V (Freiburg i.B. 1889) s. 530–564.

38 1239

Asser Svendsens latinske skødebrev til Øm kloster på al hans rettighed til og ejendom i Skiping i Dover sogn.

Dateret 1239.

Skanderborgske registratur.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

[Omkring 1239?]. 39

Fremdeles et skødebrev af Åstred Gris på Vigerslev skov, som ligger til fornævnte gård, hvilke fornævnte brev (breve?) findes ved de breve, som ligger til Havsted[1]*).*

Registratur ved Kr. Povlsen over Odense Skt. Knuds klosters breve.

1) Åstred Gris er formentlig identisk med væbneren Åstred, som nævnes 1239 12. november, nr. 32. Havsted ligger i Vigerslev sogn.

[1239–1245]. 40

Biskop Ivar af Odense vidimerer en bulle for franciskanerordenen af pave Gregor IX.

Afskrift på det kongelige bibliotek.

Ivar, af Guds nåde biskop af Odense, til alle, der får dette brev at se, hilsen med den sande frelser.

Det skal være vitterligt for jer, I kære, at vi har set[1]) hr. pavens brev af denne ordlyd (= *nr. 22*).

1) biskop Ivars udaterede vidisse kan tidligst være udstedt i maj 1239 ved det vidimerede pavebrevs ankomst til Danmark – ikke i 1240 som A. Nissen, Danske Bisperækker s. 48 nederst anfører ved en fejltolkning af pavebrevets datering – og senest i 1245. Biskop Ivar deltog i kirkemødet 1245 22. februar, nr. 167, men nævnes ikke senere. Hans nøjagtige dødsdag er ukendt.

1240. 24. februar. Pron. 41

Fyrst Vitslav I af Rygen giver den nye by Stralsund en del privilegier og rettigheder ..... Givet i Pron i det Herrens år 1240 den 24. februar, medens kong Valdemar og kong Erik styrede Danmarks kongedømme[1]).

Original i Stralsund.

1) *monarchiam,* der ofte betyder 'enekongedømme'.

1240 28. maj, se nr. 174 af 1245 1. juni.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

42 1240. 14. juli. Vordingborg.

Kong Valdemar II Sejr befaler alle riddere, borgherrer, vasaller og lensmænd i Estland, Virland og Gervien at betale tiendedelen af tienderne fra deres undersåtter eller modsvarende tiendeafløsning til biskoppen af Reval og at bringe denne tiendedel til biskoppen.

Afskrift i Rigsarkivet.

Valdemar, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, til alle indbyggere i Estland, Virland og Gervien hilsen i nåde.

Vi befaler riddere, borgfolk, vasaller og lensmænd, alle og enhver, hvad enten de med lensret eller en hvilken som helst anden adkomst sidder inde med vor jord, der kaldes fri jord, eller med en hvilken som helst anden jord, at de af disse ikke må undlade at betale tiendetiender[1]) til biskoppen af Reval, eftersom vi, omendskønt vi vides at have tilstået nogen jord eller hageplove[2]) med lensret, dog altid har undtaget og undtager betalingen af tiendetienderne. Vi indskærper meget strengt, at ingen må fordriste sig til at beholde den fornævnte betaling, som om det var i vort navn og på vor myndighed, men han skal betale den af de enkelte dele uden formindskelse, som forud er sagt, hvad enten talen er om vor gældker[3]) eller en anden, hvorledes han end betegnes, som dyrker jorder eller modtager tiender af sine undersåtter. Men hvis undersåtterne afløser tienderne af deres herrer, skal biskoppen ligeledes modtage tiendedelen af det, som ydes i stedet for tiende. Og ligesom esterne bringer deres indtægter til deres herrer, således skal fogederne og andre lensmænd ikke undlade at bringe hr. biskoppen den andel, der tilkommer ham af tienderne, til hans hus.

Givet i Vordingborg i det Herrens år 1240 den 14. juli.

1) vasallernes indtægt af deres len bestod af den tiende, som svaredes af de estlændere, som dyrkede jorden for dem. Af denne tiende svarede vasallerne derefter tiende til kirken, jf. DRB. II:2 nr. 267 note 2 og Niels Skyum-Nielsen, Estonia under Danish Rule 117. – 2) jf. DRB. II:1 nr. 126 note 5. – 3) teksten har *prefectus;* senere betegnedes han *capitaneus,* høvedsmand.

43 [1240]. 18. juli. Dover.

Kong Henrik III af England befaler fogederne i Yarmouth at udruste et skib til en rejse til Danmark.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Afskrift i de engelske Liberate Rolls.

Kong Henrik sender hilsen til sine fogeder i Yarmouth.

Vi påbyder jer at lade et skib ordentligt udruste til en rejse til Danmarks kyst, efter hvad nærværende brevførere, Geoffrey, søn af Guy, og Adam af Conteshalia, siger jer på vore vegne. Og den udgift, som I anvender herpå, vil ved forevisning heraf blive afregnet med jer ved regnskabsbordet[1]).

Med kongen som vidne i Dover den 18. juli[2]).

Modbrev[3]).

1) se DRB. I:5 nr. 18, note 1. – 2) datoen henfører mandatet til 1240, da det har plads i rullerne fra kong Henriks 24. regeringsår (1239 28. oktober–1240 27. oktober). – 3) se DRB. I:6 nr. 60, note 2.

1240. 24. juli. Vordingborg. 44

Kong Erik IV Plovpenning befaler alle riddere, borgherrer, vasaller og lensmænd i Estland, Virland og Gervien at betale tiendedelen af tienderne fra deres undersåtter eller modsvarende tiendeafløsning til biskoppen af Reval og at bringe denne tiendedel til biskoppen.

Original i Tartu.

Erik, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, til alle indbyggere i Estland, Virland og Gervien hilsen i nåde[1]).

Vi befaler riddere, borgfolk, vasaller og lensmænd, alle og enhver, hvad enten de med lensret eller en hvilken som helst anden adkomst sidder inde med vor jord, der kaldes fri jord, eller med en hvilken som helst anden jord, at de af disse ikke må undlade at betale tiendetiender[2]) til biskoppen af Reval, eftersom vi, omendskønt vi vides at have tilstået nogen jord eller hageplove[3]) med lensret, dog altid har undtaget og undtager tiendedelen af tienderne, at betale til biskoppen. Vi indskærper meget strengt, at ingen må fordriste sig til at beholde den fornævnte betaling, som om det var i vort navn og på vor myndighed, men han skal betale den af de enkelte dele uden formindskelse, som forud er sagt, hvad enten talen er om vor gældker[4]) eller en anden, hvorledes han end betegnes, som dyrker jorder eller modtager tiender af sine undersåtter. Men hvis undersåtterne afløser tienderne af deres herrer, skal biskoppen ligeledes modtage tiendedelen af det, som ydes i stedet for tiende. Og ligesom esterne bringer deres indtægter til deres herrer, såle-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

des skal vore fogeder og de andre herrer ikke undlade at bringe nævnte hr. biskop den andel, som tilkommer ham af tienderne.

Givet i Vordingborg i det Herrens år 1240[5]) den 24. juli.

1) ordlyden af brevet er næsten identisk med ordlyden i nr. 42, der har tjent som forlæg. - 2) jf. nr. 42 note 1. - 3) jf. DRB. II:1 nr. 126 note 5. - 4) jf. nr. 42 note 3. - 5) herefter et mellemrum inden dagsangivelsen efter den romerske kalender; fradragsantallet i den romerske kalenderangivelse er anbragt efter månedsnavnet, en særlig dansk ejendommelighed, jf. herom Herluf Nielsen, Kronologi s. 58-59.

45 [1240]. 24. juli. Lewes.

Kong Henrik III af England befaler fogederne i Dunwich at udruste et skib til en rejse til Danmark.

Afskrift i de engelske Liberate Rolls.

Kong Henrik sender hilsen til sine fogeder i Dunwich.

Vi påbyder jer at lade et skib ordentligt reparere og bemande og i vor tjeneste sende det til Danmarks kyst. Og den udgift, som I anvender herpå, vil ved forevisning heraf blive afregnet med jer ved regnskabsbordet[1]).

Med kongen som vidne i Lewes den 24. juli[2]).

Modbrev[3]).

1) se DRB. I:5 nr. 18, note 1. - 2) om dateringen se nr. 43, note 2. - 3) se DRB. I:6 nr. 60, note 2.

46 1240. 3. august. Ribe.

Hertug Abel af Jylland fritager Ribebispens bryder og landboer og disses undergivne i Tønder, Daler og Ballum for ethvert krav til sig og sine efterfølgere ud over leding, kværsæde og stud (dobbelt udfærdigelse, se nr. 47).

Afskrift i Ribe Oldemoder.

Abel, af Guds nåde hertug af Jylland, til alle, der ser dette brev, hilsen i Herren.

Nulevende og tilkommende skal vide, at vi har givet Ribekirkens biskop nedenfor antegnede frihed, nemlig, at hans bryder og landboer og deres undergivne i Tønder, Daler og Ballum til evig tid skal være fri for ethvert krav og enhver tjeneste, der tilkommer os og vore efterfølgere, ud over[1]) leding[2]), kværsæde og stud. Vi befaler altså vore embedsmænd, der nu er indsat og senere måtte blive indsat, at de ikke må forulempe fornævnte mænd angående

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

noget af vor ret. For at altså glemselen ikke skal kunne ødelægge denne vor gave, har vi sørget for at bestyrke den med vort segl.

Givet i Ribe år 1240 for Herrens menneskevorden den 3. august[3]) ved hr. provst Peder af Vidås hånd[4]), ved den lejlighed notar, i nærværelse af nedenfor anførte personer og herrer: Nøsing, kantor i Ribe, Jens Navnesen, Niels Torsk, Lave Gudmundsen, Asmund Jopsen, Ove, staller hos den herre af Ribe, Troels, vor degn, Lave, præst, Broder, degn, og mange andre gejstlige og læge[6]).

1) preter, formentlig at oversætte som anført, d.v.s. 'indbefattet', jf. DRB. I:6 nr. 167 note 2. – 2) *expedicio,* der her snarest betyder 'ledings(skat)', ligesom det kan sigte til 'ledings(bøde)', se DRB. I:6 nr. 167 med note 1. Det kan modsvare det danske ord *lethingh,* se DRB. III:5 nr. 234 note 1. 'Ledingstynge', *expedicionis grauamen* eller *expeditiones,* 'ledingsfærd', se DRB. I:6 nr. 235, betegner derimod de faktiske 'tjenester' og 'krav', der ydedes ved egentligt udbud, også i form af 'udgærdsleding'. – 3) dateringen lyder *m°. cc°. quadragesimo tercio. nonas augusti.* Da det stadfæstedes af kong Valdemar den 12. marts 1241, nr. 71, må *tercio* henføres til *nonas augusti,* skønt der er et punkt efter *tercio,* der kan opfattes som et skilletegn. På samme side i håndskriftet har den samme skriver Åstred imidlertid været heldigere og fået anbragt et meningsfyldt skilletegn i datumsformlen, DRB. I:6 nr. 219, note 3. – 4) jf. DRB. I:5 nr. 73, note 3. – 5) teksten har *tunc,* der rimeligvis skal betone, at provst Peder som notar ad hoc har fået betroet det mere overordnede hverv at varetage rekognosceringen, jf. forrige note. Ud fra den måde han er betegnet på, har han snarere været tilknyttet kongens kancelli end hertugens, jf. at Troels i vidnelisten modsætningsvis kaldes »vor degn«. – 6) ved afskriften i Ribe Oldemoder har skriveren, kanniken Åstred, omkring 1290 tilføjet følgende bemærkning: 'Denne frihed købte hr. biskop Gunner af hr. hertug Abel for 200 mark, som dengang var 100 mark rent sølv værd af den mindre vægt, hvorfor det (d.v.s. privilegiet) ikke bør kaldes en tilståelse, men snarere et køb', jf. nr. 71 note 2.

1240. 3. august. [Ribe]. 47

Hertug Abel af Jylland fritager Ribebispens bryder og landboer i Tønder, Daler og Ballum for enhver ret og tjeneste til sig og sine efterfølgere ud over leding, kværsæde og stud (dobbelt udfærdigelse, se nr. 46).

Afskrift i Ribe Oldemoder.

Abel, af Guds nåde hertug af Jylland, til alle, der ser dette brev, hilsen i Herren.

Det skal være vitterligt for nulevende såvel som tilkommende, at vi evindeligt har tilstået den ærværdige herre Ribekirkens biskop nedenfor anførte frihed, nemlig, at hans bryder og landboer i Tønder, Ballum og Daler skal være fri for enhver ret og tjeneste, der tilkommer os og vore efterfølgere, ud over leding, kværsæde og stud. Vi befaler altså vore ombudsmænd og deres em-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

bedsmænd, der nu er indsat og senere måtte blive indsat, at de for fremtiden ikke må forulempe denne biskops fornævnte bryder og landboer. For at der altså ikke skal opkomme nogen trætte imod ham eller hans efterfølgere angående denne frihed, har vi overdraget ham dette brev til fyldestgørende vidnesbyrd og sikkerhed og til yderligere stadfæstelse bestyrket det med vort segl.

Givet år 1240 for Herrens menneskevorden den 3. august. Magister Nøsing, kantor i Ribe, hr. Peder[1]), provst af Vidå, hr. Troels, kannik i Slesvig, Lave Gudmundsen, Jens Navnesen, Niels Torsk og mange andre gejstlige og læge fra Slesvig og Ribe stifter var til stede[2]).

1) 'hr. Peder' er glemt i afskriften og her udfyldt efter nr. 46. – 2) i forhold til nr. 46 er datumsformlen forenklet med færre navngivne vidner. Udstedelsesstedet er ikke angivet, men er utvivlsomt Ribe.

48 1240. 9. august. Grottaferrata.

Pave Gregor IX befaler ærkebiskop Uffe af Lund og biskopperne af Roskilde og Slesvig at give møde i Rom ved det generalkoncilium, paven agter at afholde i påsken 1241, og sørge for, at kapitler og abbeder og andre foresatte i kirkeprovinsen lader sig repræsentere ved sendemænd.

Afskrift i de pavelige registre.

Til ærkebiskop Galterus af Sens.

Skaberen har i sit evige forsyn villet, at den hellige og ubesmittede kirke fra sin første grundlæggelse skulle styres på den måde, at een hyrde fik magten til fuldkommenhed, medens de andre påtog sig at have del i omsorgen for som lemmer, der hører sammen med hovedet i et uadskilleligt forbund, at fortælle og få fortalt, hvad der sker, hvorigennem hovedet, når alle er styrket af indbyrdes enighed, kan modtage kraft fra de tjenende lemmer, og lemmernes tilstand betrygges under hans førerskabs styrke. Eftersom du, der så at sige er et uundværligt værn for kirken, vor moder, altså anstændigvis ikke bør være uvidende om tilskikkelser og sager, der er vigtige for det apostoliske sæde, og som forårsager og på tvingende måde nødvendiggør din og andres nærværelse, som vi vil finde overordentlig belejlig, beder og opfordrer vi dig indtrængende, broder, og påbyder dig som vor befaling ved denne vor apostoliske skrivelse, at du med tilsidesættelse af et hvilket som helst påskud skal sørge for personligt at komme til os inden næste fest for Herrens opstandelse[1]), for at kirken, vor moder, af sin søn kan få den trøst,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

hun venter ved dit besøg og kærkommen støtte ved dit fremsynede råd, forudsat at du kommer med et mådeholdent antal personer og heste, for at du ikke skal ligge din kirke alt for meget til byrde. Desuden befaler vi som vor vilje, at du på vor myndighed skal pålægge dine lydbiskoppers kapitler, abbeder og andre prælater i din kirkeprovins, som ikke hidkaldes hver for sig i denne anledning, ikke at undlade at sende tro og fremsynede sendemænd til det apostoliske sæde inden nævnte tidsfrist.

Givet i Grottaferrata den 9. august i vort fjortende år.

Et ligelydende brev til ærkebiskop Uffe af Lund, *i overensstemmelse med det i det første.*

Et ligelydende brev til biskop Niels af Roskilde og .., biskop af Slesvig[2]).

1) 31. marts 1241. - 2) hed Tyge i 1238, jf. nr. 13, men Jens i marts 1241 i Jyske Lovs fortale, jf. nr. 14 note 8.

1240. 9. august. Grottaferrata. 49

Pave Gregor IX opfordrer kong Valdemar II Sejr til at lade sig repræsentere ved det generalkoncilium, som paven agter at afholde i Rom i påsken 1241.

Afskrift i de pavelige registre.

Til Ludvig, de Franskes berømmelige konge.

På sokler af guld[1]) opstillede den vise Salomon for at smykke helliggørelsens sted[2]) tre slags væsener, nemlig en kerub, en løve og en okse[3]) og desforuden kobberhavet[4]), for herigennem i den kommende kirke at pege på, at den efter fra først af at have rejst sig på kærligheden blev ramt af bitterhedens bølger og rystet af malstrømmene og derfor venter en hjælpende og beskyttende hånd fra jordens foresatte og fra undersåtters og fyrsters side. Da nu kirken, vor moder, der er optaget af alvorlige anliggender midt i denne verdens malstrømme, har besluttet at hidkalde jordens konger, kirkens prælater og undergivne og andre af verdens fyrster, for at den, iklædt deres brogethed og styrket ved deres råd, lykkeligt kan befordre de alvorlige anliggender, som trænger sig på, indbyder vi på vore brødres råd tillidsfuldt dig hertil, vor meget kære søn, som kirken har gjort til sit barn ved genfødelsens nåde og har fået kær med en ganske særlig inderlighed, og beder og påminder dig indtrængende, høje konge, om, at du, høje konge, skikker tro og fremsynede sendemænd til os inden næste fest for Herrens opstandelse[5]), hvilke på dine vegne kan skænke os nyttige råd til at befordre den universelle kirkes sager, således at den kristne tro kan have en hengiven søn i dig, som den plejer, og

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

en redebon forkæmper for kirkens tarv og kan gengælde dig på tilbørlig vis for din nyttige bistand.

Givet i Grottaferrata den 9. august i vort fjortende år.

Et ligelydende brev til kong Valdemar af Danmark, *i overensstemmelse med det, der skrives til kong Ludvig af Frankrig.*

1) Højs. 5,15. – 2) jf. Es. 60,13. – 3) se 1. kongernes bog 7,29, jf. 6,23–28. – 4) se 1. krønikernes bog 18,8, jf. 1. kongernes bog 7,23–26. – 5) 31. marts 1241.

50 1240. 26. august eller 1247. 1. september? Flensborg.

Hertug Abel af Jylland tager Løgum kloster i sin beskyttelse.

Afskrift i Løgumbogen.

Abel, af Guds nåde hertug af Jylland, til alle, der ser dette brev, hilsen i Herren.

Vi gør vitterligt for nulevende såvel som tilkommende, at vi, som vi er forpligtet til, har taget de ærværdige og fromme mænd, munkene i Løgum, som vi elsker med oprigtig kærlighed, under vor beskyttelse og værn tillige med alt deres gods, og vi forbyder under vor nådes fortabelse, at nogen i dumdristig forvovenhed drister sig til at fortrædige dem med hensyn til deres personer eller gods[1]). Den, som måtte gøre det, skal uden for al tvivl få vor unåde og hævn at føle, især da vi er forpligtet til at elske dem, der gør tjeneste under det byrdefulde klosterliv, og virkningsfuldt begunstige dem i deres sag. For at der altså ikke skal kunne rejses nogen trætte mod dem angående det ovenfor anførte, har vi overdraget dem dette brev til vidnesbyrd og sikkerhed.

Givet i Flensborg år 1240[2]) for Herrens menneskevorden den 26. august.

1) brevet har ikke nogen angivelse af gyldighedsområde som brevet af 1249 16. februar, jf. nr. 298 note 1. – 2) dateringen er i Løgumbogen overleveret med et komma efter årstallet 1240, således at dagsangivelsen efter den romerske kalender bliver *septimo kallendas septembris,* d.v.s. 26. august. Da afskriften er fra 1578 med den tids tegnsætning, kan muligheden, at *septimo* hører til årstallet, dog ikke helt udelukkes, således at brevet skal dateres 1247 1. september. I den forbindelse må også tages i betragtning, at Hamsfort refererer et privilegium af 1240 26. august for Løgum kloster, men udstedt i Slesvig, jf. nr. 51, som næppe er identisk med nærværende brev.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1240. 26. august. Slesvig. 51

Hertug Abel af Jylland stadfæster forgængernes privilegier for Løgum kloster.

Referat hos Hamsfort, Chronologia.

Abel af Slesvig, småkonge af det slesvigske Cimbria[1]) ..... bestyrker 26. august i Slesvig alle rettigheder .... for fællerne[2]) i Løgum kloster ..... som er tillagt dem af forfædrene[3]).

1) brevet er kun kendt gennem et referat af Cornelius Hamsfort den Yngre (†1627), der ynder at omskrive middelalderlatinens vendinger til klassisk-romersk stil. Abels titel var i samtidens sprog 'hertug af Jylland'. – 2) en hamsfortiansk omskrivning for 'brødre' eller 'munke'. – 3) referatet kan være dateret samme dag som Abels værnebrev for Løgum kloster, nr. 50, og er muligvis kun en unøjagtig gengivelse af dette. Indholdet er i den form, der foreligger, dog forskelligt derfra, men det er noget ejendommeligt, at Abel skal have udstedt brevet for Løgum samme dag både i Flensborg og Slesvig. Dette kan bero på fejl i Hamsforts gengivelse, således at nærværende referat i virkeligheden dækkes af foregående nr. Da det trods alt ikke kan anses for helt sikkert at identificere dem med hinanden, og Abels værnebrev eventuelt kan henføres til en anden dato (1247 1. september), er referatet alligevel opretholdt som selvstændigt nr.

[1240]. 5. september. 52

Pave Gregor IX.s agent i Tyskland Albrekt Behaim indberetter politiske nyheder til sin herre og meddeler, at det tyske kongevalg bliver forsinket, da den unge konge af Danmark har sagt Nej, blandt andet fordi hans fader Valdemar Sejr har frarådet ham at tage imod kongetitlen.

Referat af Aventin i München.

Albrekt[1]) til pave Gregor.

Han kan ikke sende udsendinge på grund af biskoppernes og ærkebiskoppernes sammensværgelser mod den romerske kirke ..... Iøvrigt, hellige fader, ønsker jeg, at Eders Hellighed skal vide, dog således, fromme fader, at det forbliver hemmeligt[2]) til evig tid, at kongevalget i Tyskland forsinkes, fordi den unge konge af Danmark helt har opgivet sin beslutning, idet hans fader har rådet fra og gjort det som følge af bøhmerkongens frafald[3]), dog sker der en ny forhandling desangående med hensyn til hertugen af Østrig og sønnen af den hellige Elisabeth[4]) ..... den 5. september.

1) jf. nr. 25 note 1. – 2) teksten har *sepultum.* – 3) ifølge et andet brev af Albrekt, rimeligvis fra juli–august, var kong Wenceslav af Böhmen indstillet på at gå over til kejserens parti, jf. indledningen i Dipl. Dan. – 4) landgrev Hermann af Thüringen, der døde 1241 3. januar. Albrekts brev må derfor dateres til 1240.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

53 1240. [12.–16. september]. [Cîteaux].

Cistercienserordenens generalkapitel befaler abbeden af Herrevad sammen med en pommersk abbed at behandle en klage fra abbeden af Kolbatz.

Afskrift i cistercienserordenens statutter.

Klagen fra abbeden af Kolbatz imod abbeden af Lehnin overdrages til abbederne af Herrevad og Neuenkamp, der skal afslutte den ved forlig eller dom, og hvad de foretager sig desangående, skal de næste år meddele generalkapitlet.

54 1240. [12.–16. september]. [Cîteaux].

Cistercienserordenens generalkapitel befaler abbeden af Herrevad sammen med en pommersk abbed at behandle en klage fra abbeden af Esrom over abbeden af Eldena.

Afskrift i cistercienserordenens statutter.

Klagen fra abbeden af Esrom imod abbeden af Eldena overdrages til abbederne af Neuenkamp og Herrevad, der skal afslutte den ved forlig eller dom, og hvad de foretager sig desangående, skal de næste år meddele generalkapitlet.

55 1240. [12.–16. september]. [Cîteaux].

Cistercienserordenens generalkapitel befaler to tyske abbeder at undersøge klagen fra Roermond over munke, lægbrødre og tjenere fra Herrevad, Tvis og Øm.

Afskrift i cistercienserordenens statutter.

Klagen fra abbedissen af Roermond imod munkene[1]), lægbrødrene og tjenerne for abbederne af Danmark, nemlig af Herrevad, Tvis og Øm, overdrages til abbederne af Heisterbach og Camp, som personligt skal begive sig til stedet, udforske sandheden i sagen og med fuld bemyndigelse ivrigt virke for at bøde på det, som de finder bør rettes, og det, som de foretager sig desangående, skal de næste år meddele generalkapitlet.

1) de to andre statutter om samme sag, nr. 83 og 103, taler kun om 1 munk og nævner ikke tjenerne.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1240. 15. september. *Eresborg. 56

Kong Valdemar II Sejr skænker 80 hageplove som medgift til Reval kirke og overgiver dem til biskop Torkil, som kongen selv har valgt og præsenteret for ærkebiskop Uffe af Lund. Kongen tilstår Revalbispen 40 hageplove i Virland, der dog skal henhøre under Virlands biskop, når der bliver indsat en sådan. Kongen forbeholder sig og sine efterfølgere valgret og præsentationsret til Reval bispestol også for det tilfælde, at der indrettes et kapitel, og bestemmer, at den skænkede medgift skal falde tilbage til kongen, hvis biskop eller kapitel engang skulde bestride hans rettigheder.

Afskrift i Rigsarkivet.

Valdemar, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, til alle, der får dette brev at se, hilsen i kærlighed.

Mod de lumske anslag fra glemslens side bør man værge sig ved klogt og fremsynet at støtte sig på skriften, eftersom det, når tiden bliver gammel, undertiden sker, at de ting, som havde været enkle og klare for de nulevende, bliver tvivlsomme og dunkle for de efterlevende. Derfor har vi ment at burde indføje på nærværende blad, at da vi med Guds hjælp har omvendt Estlands land fra vantroens afvej til dyrkelsen af Jesu Kristi navn og styrtet afgudsbillederne, og da det troende folk nu ved Hans nåde, som viser nåde mod dem, som kommer til ham[1]), i den grad var vokset til, at det havde brug for sin egen biskop, har vi, for at ikke den nye plantning skulle falde tilbage i den tidligere fejltagelse af mangel på en hyrde, valgt at sætte hr. Torkil i spidsen for Reval kirke, og vi har præsenteret den udvalgte biskop for den ærværdige fader ærkebiskoppen af Lund som metropolit for fornævnte land. Denne har, som det henhørte under hans embede, godkendt[2]) valget, stadfæstelsen, præsentationen, og idet han tildelte denne samme udvalgte biskop indvielsens gave, har han sat ham i spidsen for fornævnte kirke som biskop. Da vi ved den fornævnte indvielse har lovet at tage vare på Reval kirke med en medgift[3]), har vi af den grund i gunst og nåde opfyldt det løfte, vi har givet, og til nysnævnte biskop som modtager i kirkens navn overgivet 80 hageplove[4]) i Reval[5]) i form af medgift, at besidde frit til evig tid af samme kirke. Men vi tilstår endvidere samme biskop 40 hageplove i Virland, indtil der bliver taget vare på Virlands kirke med hensyn til en prælat. Men når der bliver ordineret en biskop dér, er det vor vilje, at den omtalte biskop af Reval uden modsigelse skal overlade de fornævnte 40 hageplove til biskoppen af Virland. Desforuden forbeholder vi os og vore efterfølgere i fremtiden til evig tid retten til at vælge og til at præsentere den udvalgte biskop, da det står fast, at vi er den rette patron både formedelst grundlæggelsen og formedelst med-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

giften. Men hvis moderkirken muligvis i tidens løb skulle få et kapitel eller konvent, så henhører valg og præsentation alene under os, ikke under dem[6]). Dersom de eller stedets biskop mener at burde sætte sig op mod os i disse ting, bestemmer vi, at den omtalte medgift ad den lige vej skal vende tilbage til os eller vore efterfølgere.

Givet i *Eresborg[7]) i det Herrens år 1240 den 15. september.

1) jf. Johs. 6,37, kombineret med 1. Pet. 5,5. – 2) teksten har *admisit,* som er normal sprogbrug ved stadfæstelse af en postuleret prælat som her, jf. Plöchl, Geschichte des Kirchenrechts II 177 samt Kaestner, Das refundirte Bisthum Reval, 17 note 2; det beror på en overfortolkning af verbet, at Kaestner lader ærkebiskop Uffe »kun tøvende« godkende valget. – 3) teksten har *dos,* der betegner det gods, patronen har skænket som eksistensgrundlag for kirken, jf. også Niels Skyum-Nielsen, Estonia under Danish Rule, 113. – 4) jf. DRB. II 1 nr. 126 note 5. – 5) d.v.s. landet Reval. – 6) i modstrid med gængs kanonisk ret hævder kongen en form for udnævnelsesret (nominationsret), jf. Plöchl, Geschichte des Kirchenrechts II 178. – 7) kan ikke identificeres.

57 1240. 15. oktober. Lateranet.

Pave Gregor IX befaler ærkebiskop Uffe af Lund og biskopperne af Roskilde og Slesvig at give møde i Rom ved det generalkoncilium, paven agter at afholde i påsken 1241, og sørge for, at kapitler og abbeder og andre foresatte i kirkeprovinsen lader sig repræsentere ved sendemænd.

Afskrift i de pavelige registre.

Til ærkebiskop Galterus af Sens.

Peders båd[1]), som er moderkirkens tilflugt, råber, overskyllet af sagernes bølger og kastet om i hvirvelstorme af påtrængende spørgsmål, om hjælp fra Jesu højre hånd, et bytte for nordenvindens pust, mens Herren sover[2]), synes det, og disciplene vakler, søfolkene ligesom frygter skibbruddets endeligt, folkene skælver, og Peder råber, gid da i det mindste sønnerne, når de andre er lunkne, ville bringe råd, hjælp og frelse, for at ikke bølgen skal bryde ind over den, eller den grusomme sørøver føre den bort. Fremdeles kuldkastes troen, når den naturlige pagts bånd bliver brudt, kærligheden kølnes[3]), fromheden bliver lunken, nedrigheden, der pønses på mod Gud og næsten, vokser og tager til i styrke, og det er indlysende, at der herved rejser sig hindringer for den kristne tro og dens tarv, at frelsen derpå lider skade, og de troendes fromme folk bebyrdes og fortrædiges på forskellig måde, når den velgørende ro bliver forstyrret, og idet den apostoliske værdighed og myndighed, der vejer og dømmer alle, ved en retfærdig undersøgelse og

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

drøftelse klogt afvejer disse ting for som fælles og eneste moder for alle at drage omsorg for hver enkelts tarv, har den ikke uden grund besluttet at kalde stærke hænder til sig, nemlig konger, prælater, fyrster og andre troende for med mangedoblet råb at vække den sovende Herre og ved fleres hjælp og råd gøre de trykkende byrder lettere og lykkeligt rette kursen mod afgørelsens og forventningens havn. Men, efter hvad vi har fået sikker underretning om, har han[4]), der fra gammel tid har været kirkens fremmeste søn og er blevet befordret og forsvaret med apostolisk hjælp lige fra dreng af, dengang da han var berøvet enhver støtte, og på moderens skulder ført frem til kejserrigets top, ikke villet lade sig nøje med den nedrige uret, han øvede til tak og har til gengæld bemægtiget sig faderens trone, men som en ugudelig har han til agt at stille sin bly moder til skue og tilrane sig helligdommen, og han væbner sig til stadighed mod den med forslagenhed og rænker og forbyder under trusler de prælater, vi har kaldt til os, at drage hertil, således at han under benyttelse af ethvert kneb end ikke tillader, at kirken, som han alvorligt hjemsøger og fortrædiger, ånder op ved at blive trøstet af sine børn. Da altså dette så hellige forsæt til almen gavn, der er opstillet i tillid til Guds nåde, ikke bør forsinkes af menneskeligt rænkespil, beder og påminder vi dig, broder, indtrængende og påbyder dig strengt i lydighedens navn som vor befaling ved dette vort apostoliske brev, at du sætter Gud over mennesket og stiller en fortjenstfuld lydighed over vanskelighederne og ikke undlader personligt at drage til det apostoliske sæde inden førstkommende fest for Herrens opstandelse[5]), for at moderen, styrket ved sine børns nærværelse, kan bringe fjendens og modstanderens hindringer af vejen ved Guds forsyn og lykkeligt afslutte og fuldbyrde, hvad der er begyndt i from hensigt. Thi vi vil med Herrens bifald sørge for at drage omsorg for alle ting, som er til gavn for udførelsen af så vigtigt et anliggende, således som nærværende brevfører vil oplyse dig nærmere om. Desuden befaler vi som vor vilje, at du på vor myndighed skal pålægge dine lydbiskopper og deres kapitler, abbederne og andre prælater i din kirkeprovins, som ikke hidkaldes hver for sig i denne anledning, ikke at undlade at sende tro og fremsynede sendemænd til det apostoliske sæde inden nævnte tidsfrist.

Givet i Lateranet den 15. oktober i vort fjortende år.

Et ligelydende brev til ærkebiskop Uffe af Lund, *i overensstemmelse med det i det første.*

Et ligelydende brev til biskop Niels af Roskilde, *i overensstemmelse med, hvad der skrives til biskopperne*[6]).

Et ligelydende brev til .., biskop af Slesvig[7]).

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1) jf. Matt. 8,24. - 2) Matt. 8,24. - 3) Matt. 24,12. - 4) kejser Frederik II. - 5) den 31. marts 1241. - 6) d.v.s. *forfra indtil* udførelsen af så vigtigt et anliggende, *derefter fortsættes:* således som det helt og holdent fremstilles for dig på vore vegne. - 7) hed Tyge i 1238, jf. nr. 13, men Jens i marts 1241 i Jyske Lovs fortale, jf. nr. 14 note 8.

58 1240. 15. oktober. Lateranet.

Pave Gregor IX opfordrer kong Valdemar II Sejr til at lade sig repræsentere ved det planlagte generalkoncilium og ikke lade sig påvirke af breve, som han måtte modtage fra den mod koncilieplanen fjendtligt stemte kejser Frederik.

Afskrift i de pavelige registre.

Til Ludvig, Frankrigs berømmelige konge.

Føreren af Herrens hær, Moses, fremlagde Guds domme for Israel på det sted, som Herren udvalgte, og han påbød, at man i vanskelige sager skulle tage sin tilflugt til præsten af Levitternes slægt[1]), men efter at dette præstedømme er overført til Kristus, opnåede hans stedfortræder den romerske pave og Peders efterfølger langt større magt end den gamle pagts præst, idet han ved sin endelige dom afgør de forespørgsler og retstrætter, der forebringes ham fra jordens lande, således at der både gøres ende på nuværende stridigheder og tilkendegives for de tilkommende, hvad der bør overholdes i fremtidige sager. Eftersom de efter hinanden følgende forskellige tidsaldre fremdeles fra tid til anden afføder nye og forskellige tilfælde, som fordrer mange kloges fortrinlige råd til løsning af deres forvirrende sammenslyngninger, har de rettroende fædre fastlagt, at der kan sammenkaldes koncilier af det apostoliske sæde, for at en urokkelig dom, herfra udformet på frelsebringende vis, kunne løse de vanskeligheder, som den fremførte indviklede sag indeholdt. Da vi nu for nylig med henblik på dette tog i betragtning, at den nærværende onde tid foruroliger ikke blot den romerske, men også verdenskirken med forskellige besværlige sager, og da vi ønsker at gå frem i disse ting med et sådant fremsyn og en sådan kyndighed, at både sagerne selv med Guds hjælp kan få den forønskede afslutning, og den almindelige kirke samtidigt kan blive hædret og den kristne menighed frelst herigennem, har vi anråbt dig, høje konge, i vort apostoliske brev om inden førstkommende fest for Herrens opstandelse[2]), hvortil vi i nævnte anledning har sammenkaldt et koncilium af prælater, at sende dine sendemænd til os, som på dine vegne kan yde os frelsebringende råd i disse ting, for at vor bestemmelse kan blive des

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

mere kærkommen for alle, i jo højere grad den er fattet efter kongeligt råd og prælaters og fyrsters fremsynede og frelsebringende overvejelse. Men, efter hvad vi har erfaret for vist, regner Frederik, kaldet kejser, kirkens modstander og fjende, der i forskellige spørgsmål på alle mulige måder søger at sætte sig op mod moderkirken, det, der gavner verdenskirken, som et tab for sig selv og stræber efter at hindre fornævnte koncilium for at tilintetgøre det apostoliske sædes myndighed og sønderdele enheden i den almindelige kirke, hvad Gud forbyde, og brygger forskellige forræderiske gifte, for at moderkirken, når de er trængt ind i den, skal bringe dette dets meget fromme forsæt og ønske til verden som et misfoster, hvorfor vi, der er klare over dennes forslagenhed, han, som ikke ophører med at lægge snarer for kirkens fod[3]), med Herrens bifald vil sørge for at drage omsorg for alle de ting, som er til gavn for udførelsen af så stor en sag, for at ikke denne meget vigtige og nyttige sag for den almindelige kirke uden videre skal blive hindret og opgivet på grund af hans list, således som nærværende brevfører mundtligt vil oplyse dig nærmere om, høje konge. Derfor beder og opfordrer vi dig indtrængende i den herre Jesus Kristus til, stormægtige konge, at du på ingen måde lader dig påvirke til noget ved de breve, som fornævnte Frederik måtte sende dig imod indkaldelsen til fornævnte koncilium, men sørger for at sende dine sendemænd til os inden ovenfor nævnte festdag, således at du herved gør Gud til skyldner over for dig og kirken forpligtet over for dit tarv og som en kristen fyrste i lighed med dine forgængere åbent tilkendegiver, at du nidkært kæmper for verdenskirkens hæder og din egen og den kristne menigheds frelse.

Givet i Lateranet den 15. oktober i vort fjortende år.

Et ligelydende brev til kong Valdemar af Danmark, *i overensstemmelse med det, der skrives til kongen af Frankrig.*

1) jf. 5. Mos. 17,8–9. – 2) 31. marts 1241. – 3) teksten har *calcaneo ecclesie insidiari,* der er bygget over formuleringen i 1. Mos. 3,15.

1240. 21. oktober. Agersø. 59

Kong Valdemar II Sejr bekræfter overenskomsten mellem Danmark og Flandern fra hans forgængeres tid under forudsætning af, at de over 40 år gamle vedtægter og sædvaner for danske købmænd overholdes, og truer med modforholdsregler, hvis der pålægges dem nye skatter og afgifter.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Original i Brygge.

Valdemar, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, til alle troende kristne, der får dette brev at se, hilsen til evig tid.

Når ifølge evangeliet[1]) Kristi fred skal hvile over fredens søn, og det, som var ondt og bittert, skal forsødes af ro og fred, må og vil vi, som er og skal være vor hellige moder kirkens og fredens sønner, med hensyn til alle kristne bevare og fastholde fredens gode, så vidt det står til os, og især med hensyn til alle dem, som er bundet til eller forbundet med os enten ved slægtskab eller svogerskab, ved venskab eller særligt tjenesteforhold. Da der derfor fra gammel tid af vore forgængere viseligt var knyttet venskab med de ærværdige til enhver tid værende grever af Flandern, og den nyttigt overholdte og hidtil urørte overenskomst mellem mændene i vort rige og dem i Flandern senere voksede i kraft, er det vor vilje, så vidt det står til os, for at der ikke i vor tid skal opstå uenighed og forvirring træde i stedet for enighed, at opretholde et bestandigt og oprigtigt venskabsforhold til de ledende og stormændene i Flandern og til mændene i det land, når blot vi får gengældelse til gengæld, idet denne betingelse lige så vel er tilføjet, at den til enhver tid værende greve af Flandern og hans mænd virkningsfuldt skal være venner af vore venner og fjender af fjenderne, og at de gamle vedtægter og sædvaner, som i de omkring 40 forløbne år var uanfægtet, både ubrydeligt skal overholdes over for vores købmænd, der begiver sig til landet Flandern, og at fornævnte købmænd ikke skal tynges ud over det fornævnte, og at der ikke for fremtiden skal pålægges vore mænd nye krav, ekstraskatter, vejafgifter, ny og utilbørlig told, da de er forbudt ifølge retten; men hvis der er pålagt noget tyngende fra tidspunktet for hr. grev Ferrandos fangenskab[2]) – god ihukommelse – og umiddelbart derefter, skal det tilbagekaldes, især da det, som vi har hørt, er pålagt uden stormændenes samtykke. Hvis de fra vort land desuden måtte blive stævnet for retten i Flandern, skal den anklagede ikke føres til stenhuset[3]), som kaldes fængsel, så længe de kan stille en garant for sig, eller de har så meget gods, at det kan træde i stedet som fyldestgørende sikkerhed, når blot sagen er af en sådan karakter, at den kræver garant eller sikkerhed, men han skal fuldstændig frigøres, når anklageren ikke kan føre bevis. Men hvis man måtte pålægge den anklagede at rense sig, skal 12 af hans landsmænd aflægge ed sammen med ham angående den ham påbyrdede sag, eller efter at han har aflagt ed på, at han ikke kan få 12 mand, skal han aflægge ed 12 gange, og på denne måde skal han være frigjort. Desuden siger vi kort, at hvis fornævnte tynger ikke tilbagekaldes, eller hvis der til større tynge fastsættes

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

nye sværere end de fornævnte, vil vi pålægge deres mænd det samme, svarende til alt, hvad der af enhver art bliver pålagt vore, og det skal være hans forseelse, som først fastsatte nye skatter og opfandt og pålagde utilbørlige afgifter. Thi det synes os billigt, at alt hvad der pålægges vore i Flandern, det samme eller lignende vil vi gøre over for dem fra Flandern. Men hvis det sker, at fornævnte brydes blot fra den ene side eller fra begge sider, skal købmændene ikke straks holdes tilbage eller deres gods plyndres på grund heraf, medmindre der foreligger en retfærdig klage og forudskikket passende påmindelse.

Givet på Agersø i det Herrens år 1240 den 21. oktober.

1) jf. Luc. 10,6 kombineret med Coloss. 3,15. – 2) søn af kong Sancho 1. af Portugal og broder til kong Valdemars dronning Berengaria. Han ægtede 1212 arvingen til Flandern, grevinde Johanna, datter af grev Balduin 9., død 1205 som kejser af Konstantinopel; grev Ferrando blev taget til fange af franskmændene i slaget ved Bouvines 1214 og først frigivet mod høje løsepenge i 1227 i henhold til overenskomsten i Melun april 1226. Han døde 27. juli 1233. – 3) teksten har *in lapidem,* som må gengive det nedertyske/flamske *steen,* som betyder stenhus, borg, fængsel, jf. f.eks. Verwijs en Verdam bd. 7 sp. 2011–2012.

1240. 21. oktober. 60

Kong Erik IV Plovpenning bekræfter overenskomsten mellem Danmark og Flandern fra hans forgængeres tid under forudsætning af, at de over 40 år gamle vedtægter og sædvaner for danske købmænd overholdes, og truer med modforholdsregler, hvis der pålægges dem nye skatter og afgifter.

Original i Brygge.

Erik, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, til alle troende kristne, der får dette brev at se, hilsen til evig tid[1]).

Når ifølge evangeliet[2]) Kristi fred skal hvile over fredens søn, og det, som var ondt og bittert, skal forsødes af ro og fred, må og vil vi, som er og skal være vor hellige moder kirkens og fredens sønner, med hensyn til alle kristne bevare og fastholde fredens gode, så vidt det står til os, og især med hensyn til alle dem, som er bundet til eller forbundet med os enten ved slægtskab eller svogerskab, ved venskab eller særligt tjenesteforhold. Da der derfor fra gammel tid af vore forgængere viseligt var knyttet venskab med de ærværdige til enhver tid værende grever af Flandern, og den nyttigt overholdte og hidtil urørte overenskomst mellem mændene i vort rige og dem i Flandern senere voksede i kraft, er det vor vilje, så vidt det står til os, for at der ikke i vor tid

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

skal opstå uenighed og forvirring træde i stedet for enighed, at opretholde et bestandigt og oprigtigt venskabsforhold til de ledende og stormændene i Flandern og til mændene i det land, når blot vi får gengældelse til gengæld, idet denne betingelse lige så vel er tilføjet, at den til enhver tid værende greve af Flandern og hans mænd virkningsfuldt skal være venner af vore venner og fjender af fjenderne, og at de gamle vedtægter og sædvaner, som i de omkring 40 forløbne år var uanfægtet, både ubrydeligt skal overholdes over for vore købmænd, der begiver sig til landet Flandern, og at fornævnte købmænd ikke skal tynges ud over det fornævnte, og at der ikke for fremtiden skal pålægges vore mænd nye krav, ekstraskatter, vejafgifter, ny og utilbørlig told, da de er forbudt ifølge retten; men hvis der er pålagt noget tyngende fra tidspunktet for hr. grev Ferrandos fangenskab[3]) – god ihukommelse – og umiddelbart derefter, skal det tilbagekaldes, især da det, som vi har hørt, er pålagt uden stormændenes samtykke. Hvis de fra vort land desuden måtte blive stævnet for retten i Flandern, skal den anklagede ikke føres til stenhuset[4]), som kaldes fængsel, så længe de kan stille en garant for sig, eller de har så meget gods, at det kan træde i stedet som fyldestgørende sikkerhed, når blot sagen er af en sådan karakter, at den kræver garant eller sikkerhed, men han skal fuldstændig frigøres, når anklageren ikke kan føre bevis. Men hvis man måtte pålægge den anklagede at rense sig, skal 12 af hans landsmænd aflægge ed sammen med ham angående den ham påbyrdede sag, eller efter at han har aflagt ed på, at han ikke kan få 12 mænd, skal han aflægge ed 12 gange, og på denne måde skal han være frigjort. Desuden siger vi kort, at hvis fornævnte tynger ikke tilbagekaldes, eller hvis der til større tynge fastsættes nye sværere end de fornævnte, vil vi pålægge deres mænd det samme, svarende til alt, hvad der af enhver art bliver pålagt vore, og det skal være hans forseelse, som først fastsatte nye skatter og opfandt og pålægger utilbørlige afgifter. Thi det synes os billigt, at alt hvad der pålægges vore i Flandern, det samme eller lignende vil vi gøre over for dem fra Flandern. Men hvis det sker, at fornævnte brydes blot fra den ene side eller fra begge sider, skal købmændene ikke straks holdes tilbage eller deres gods plyndres på grund heraf, medmindre der foreligger en retfærdig klage og forudskikket passende påmindelse.

Givet i det Herrens år 1240 den 21. oktober.

1) brevet følger nøje faderens brev, nr. 59, der har tjent som diplomforlæg. – 2) jf. Luc. 10,6 kombineret med Coloss. 3,15. – 3) se nr. 59 note 2. – 4) se nr. 59 note 3.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1240. 23. november. Lateranet. 61

Pave Gregor IX befaler biskopperne Peder af Århus og Gunner af Viborg at bemyndige kong Valdemar II Sejr til at tilbagekalde de rettigheder, som hans forfædre havde afhændet til skade for kronen og i modstrid med deres kroningsed.

Afskrift i de pavelige registre.

Til biskopperne Peder af Århus og Gunner af Viborg.

Efter hvad vor meget kære søn i Kristus Valdemar, Danmarks berømmelige konge, har sørget for at tilkendegive over for os, har hans forfædre, saligt ihukommet, dog, skønt han selv og samme forfædre ved deres kroning har svoret at bevare rigets rettigheder og kronens hæder uformindsket, på grund af visse hensynsløse mennesker foretaget visse afhændelser til alvorlig skade og tab for hans rige og hans kongelige hæder[1]). Af denne grund har han bedt om, at vi ville drage omsorg for ham i dette. Da vi altså ønsker at bevare samme konges rettigheder uforkrænket på en sådan måde, at andres ret heller ikke krænkes, befaler vi, at I på apostolisk myndighed skal give fornævnte konge adgang til på lovlig vis uanset de forpligtelser eller løfter, der er afgivet herom, at tilbagekalde de afhændelser, som det står fast er foretaget til alvorlig skade for den kongelige krone, med undtagelse af dem, som er tilfaldet kirker og andre fromme stiftelser som gave eller ved anden retmæssig adkomst.

Givet i Lateranet den 23. november i vort fjortende år.

1) jf. formuleringerne i c. 33 X de iure iurando II 24 samt J. Rosén, Kronoavsöndringar under äldre medeltid 66 og 87.

1240. 14. december. Lateranet. 62

Pave Gregor IX pålægger ærkebiskop Uffe af Lund og hans lydbiskopper at prædike korstog mod de vantro, der anfalder de kristne i Estland, og lover dem, som tager korset, samme aflad, som tildeles dem, der støtter hjælpen til Det hellige Land.

Afskrift i de pavelige registre.

Til ærkebiskop Uffe af Lund og hans lydbiskopper.

Skabt i Guds lignelse[1]) og gjort i hans billede[2]), sætter mennesket sig lig de umælende trækdyr, skønt det stod hædret[3]) og havde kunnet se og fatte Guds hemmeligheder igennem de ting, som skete, og ligeså havde erhvervet sig Hans evige dyd og guddommelighed, således at det ikke havde nogen undskyldning[4]) for, at det ikke forstod, og dets uforstandige hjerte

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

blev formørket[5]), så at det byttede den uforkrænkelige Guds herlighed med en efterligning i skikkelse af et forkrænkeligt menneske, fugle, firfødde dyr og slanger[6]) og foretrak at tjene skabningen fremfor Skaberen. Og selv om den almægtige Gud, for at ikke mennsket skulle gå helt til grunde, det, som Han havde givet værdighedens fortrin og ophøjet frem for de øvrige skabninger, greb ind på grund af de afmægtiges jammer og de fattiges stønnen[7]) og ved troen på hans blod har stillet Jesus Kristus frem som forsoner til forladelse for de synder, der var begået[8]), har dog denne verdens fyrste[9]) i den grad forblindet nogle vantros sind, at evangeliets lys ikke kan skinne ind i dem[10]), så at de til stadighed indhyllet i vantroens mørke ikke alene ikke ønsker at påkalde Herren, som er nær for alle dem, der påkalder ham i sandhed[11]), eftersom så at sige alle vil være frelst, hvem det end er, der påkalder Herrens navn[12]), men tilmed ligesom fordum den af Abrahams sønner, som efter legemet var avlet af en slavinde, forfulgte ham, som efter ånden var født af en fribåren kvinde[13]), således afstår Hagars sønner, det vil sige de vantros folk, som stadig vandrer i mørket og endnu ikke har fortjent at skue det store lys[14]), heller ikke nu fra at forfølge os, som ikke længere er børn af en slavinde, men af en fribåren kvinde, til hvilken frihed Kristus har frigjort os, disse, som i deres tanker i den grad er gået til grunde[15]), at de ikke vil erkende Ham som genløser, som kom for at løse dem fra deres fangenskabs åg, medens han tåler dem ifølge sit uransagelige forsyns plan, for at de enten skal vende hjem til ham i lyksalighed ved at bruge deres frie vilje eller til slut ikke have retfærdige klager imod ham efter at være ventet i barmhjertighed så længe, ligesom også for at de kan være en dydens idræt for de troende, som da af deres møje i så henseende skal høste en frugt, som ikke går til grunde. Da altså de, som i Estlands egne ved Guds nåde er omvendt til den kristne tro, på mangfoldig vis fortrædiges af de omboende vilde folkeslag og som følge af dette beder om, at de troende kristne vil komme dem til hjælp, påminder og besværger vi jer i Herren, brødre, og pålægger jer til forladelse for jeres synder, at I indtrængende påminder og virkningsfuldt tilskynder de jer undergivne menigheder til at ile mod så stor en lyksalighedens kampppris og med Moses spænde sværd ved siden[16]) mod disse afgudsdyrkende folkeslag og oprørske folk og, væbnede med Herrens prægtige våben, løbe til hans slag, Han, som til gengæld lover kronen til dem, der kæmper, som loven byder[17]). Thi vi skænker gavmildt af den almægtige Guds miskundhed og i tillid til hans apostle sankt Peders og sankt Paulus' myndighed alle, der har taget korsets tegn i jeres stifter til hjælp for Det hellige Land og ønsker at forandre deres løfter til nævnte undsætning, lige såvel som andre fra samme stifter, der

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

drager til samme lande mod fjenderne af vor tro for at blive der mindst et år i denne Jesu Kristi tjeneste, og som angrer i sandhed og bekender, den aflad, som er bevilget dem, der drager af sted for at undsætte Det hellige Land.

Givet i Lateranet den 14. december i vort fjortende år.

1) 1. Mos. 5,1. - 2) 1. Mos. 9,6. - 3) jf. Ps. 49,13 eller 21. - 4) jf. Rom. 1,20. - 5) Rom. 1,21. - 6) Rom. 1,23. - 7) Ps. 12,6. - 8) jf. Rom. 3,25. - 9) Johs. 14,30. - 10) jf. 2. Kor. 4,4. - 11) Ps. 145,18. - 12) Rom. 10,13 (med citat af Joel 3,5). - 13) jf. 1. Mos. 16-17, samt 21. - 14) jf. Es. 9,2. - 15) jf. Rom. 1,21. - 16) jf. 2. Mos. 32,27. - 17) jf. 2. Tim. 2,5.

[1240]. 15. december. Windsor. 63

Kong Henrik III af England befaler sine fogeder ikke at lægge hindringer i vejen for en mand, som han sender til Danmark og Saksen for at købe jagtfalke.

Afskrift i de engelske Patent Rolls.

Kong Henrik sender hilsen til alle sine fogeder og tro mænd[1]).

I skal vide, at vi har sendt nærværende brevfører, Bartholemy fra Howden[2]), til Danmarks og Saksens lande som vor sendemand for at købe jagtfalke til vort brug, og vi beder jer om, at I for vor skyld ikke hindrer ham i at rejse til fornævnte lande, opholde sig dér eller vende tilbage derfra eller påfører ham nogen skade eller fortrædigelse. Til[3]) vidnesbyrd herom har vi ladet dette vort åbne brev udstede til ham.

Med kongen som vidne i Windsor den 15. december[4]).

1) 'sine fogeder og tro mænd' er udfyldt efter tilsvarende skrivelser i Patent Rolls, da teksten her er forkortet. Efter 'mænd' kan have været tilføjet 'til hvem dette brev når', hvis ikke formlen blot har lydt 'til alle, hvem dette brev når'. - 2) identifikationen af det latinske *Houetonia* er ikke helt sikker. - 3) resten af diplomet er stærkt forkortet og udfyldt efter tilsvarende skrivelser. Datumsformlen er udfyldt efter et mandat fra samme dag og sted. - 4) datoen henfører udstedelsen til 1240, idet diplomet har plads i rullerne fra kong Henriks 25. regeringsår (1240 28. oktober-1241 27. oktober).

1240. Roskilde. 64

Jakob Sunesen overdrager Sorø kloster en gård for at opfylde sin søn Jens' sidste ønske og stadfæster overdragelsen på en synode i Roskilde.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Referat i Sorø gavebog.

Den navnkundige mand hr. Jakob, søn af Sune, overdrog for at opfylde den hengivenhed, som hans søn Jens på sit yderste viste brødrene i Vor Frue kloster i Sorø, dette samme kloster sin bondegård i Estrup med alle dens tilliggender til evigt eje, idet han godkendte og stadfæstede dette i nærværelse af hr. Niels, biskop af Roskilde, og så videre i det Herrens år 1240 på tiden for synoden i Roskilde[1]).

1) *Roskildis,* der dog muligvis skal læses *Roskildensis:* 'på tiden for den roskildensiske synode'.

65 1240.

Biskop Peder Elavsen af Århus besegler sin faders nu tabte brev.

Referat af Hans Pedersen Horsens.

Denne Peder[1]) blev kaldt Peder Mogensen, hans fader var Mogens Ugot, og denne Peder er således Peder Ugotsen[2]), og han beseglede sin faders brev år 1240.

1) Peder Elavsen, biskop af Århus 1224–46. Forfatteren, Hans Pedersen Horsens (ca. 1545–1617), sammenblander ham med efterfølgeren Peder Ugotsen (1249–60), se note 2. Det er da muligvis også hans egen konstruktion, at Peder Elavsens fader betegnedes Mogens Ugot, idet det kan tænkes, at det tabte brev kun har kaldt ham Mogens. Selv i denne korrigerede form er oplysningen usikker og lader sig ikke kontrollere. – 2) direkte fejlagtigt, se note 1.

66 1240. Bologna.

Dominikanerordenens generalkapitel udsteder på ny bl.a. statut om ordensprovinsen Dacias stilling i forhold til andre provinser samt om oprettelse af nye klostre.

Efter tryk i Acta capitulorum generalium.

Akter fra generalkapitlet, afholdt i Bologna i det Herrens år 1240..... Fremdeles hvor der tales om forkyndelse af ordensmesterens død[1]), skal der tilføjes, at huset i Paris skal forkynde den for provinsen Dacia[2]). ..... Fremdeles billiger vi, at de fire provinser, nemlig Polen, Dacia[2]), den jerusalemitanske[3]), Grækenland skal stilles lige med de andre otte provinser i alle forhold såvel med hensyn til de to, der skal foretage valg af mester, som med hensyn til den magt, som provinspriorerne har, når ordensmesteren er død eller afsat. Og dette har to kapitler for sig[4])..... Bevillinger af huse. Vi tilstår

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

to huse til provinsen Ungarn, eet, at placere i den transsilvanske provins, to i Dacia[2]) i overensstemmelse med, hvad provinskapitlet synes.....

1) d.v.s. i dominikanerordenens grundlæggende statutter, jf. Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters V (Freiburg i.B. 1889) s. 551. - 2) jf. nr. 37 note 1. - 3) d.v.s. Syrien, jf. nr. 37. - 4) ændringer i statutterne krævede vedtagelse på tre generalkapitler.

12[41]. 8. januar. Gartsin. 67

Vitslav I, fyrste af Rygen, stadfæster besiddelser for cistercienserklostret Eldena ..... Givet i Gartsin i det nådens år 1203[1]) den 8. januar, medens hr. kong Valdemar styrede Danmarks rige.

Original i Stettin.

1) originalen har 1203, men det stemmer ikke med de oplysninger, det indeholder, og de personer, det omtaler.

[1241]. 30. januar. Marlborough. 68

Kong Henrik III af England befaler baronerne ved regnskabsbordet at godskrive kongens mænd fra Dunwich et beløb for en sendefærd til Danmark.

Afskrift i de engelske Liberate Rolls.

Kong Henrik sender hilsen til sine baroner ved regnskabsbordet[1]).

Fradrag vore gode mænd[2]) fra Dunwich 15 pund for den tjeneste, de nylig har gjort os ved en sendefærd til Danmarks egne, af de gældsposter, de skylder os, og lad dem få henstand for resten af disse gældsposter til regnskabsbordet ved påske i vort 25. regeringsår[3]).

Med kongen som vidne i Marlborough den 30. januar[4]).

1) se DRB. I:5 nr. 18, note 1. - 2) *probi homines,* en udvalgt kreds af borgere, der udgjorde et fælles råd. - 3) 31. marts 1241. - 4) jf. til dateringen nr. 63, note 4.

1241. 1. februar. Roskilde. 69

Kong Valdemar II Sejr giver og skøder halvdelen af Halland til evigt eje for grev Niels og hans arvinger til gengæld for dennes ejendomme i Schwerin, som efter de bedste mænds råd blev brugt til at løskøbe kongen fra fangenskabet hos hans fjender.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Afskrift på det kongelige bibliotek.

Valdemar, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, til alle, der får dette brev at se, hilsen i nåde.

Den fremadskridende tid ville snart udslette de troendes gerninger, hvis ikke de fik styrke ved breve eller gode mænds vidnesbyrd. Følgelig skal alle, såvel tilkommende som nulevende, vide, at vi til den herre grev Niels har givet og skødet det halve Halland, at besidde evindeligt, til gengæld for de ejendomme, han havde i Schwerin, med hvilke han efter råd af de bedste mænd i vort rige løskøbte os fra fjendernes fangenskab. For at der altså ikke i eftertiden skal opstå nogen trætte om dette, har vi for nævnte herre og hans arvinger til vidnesbyrd ladet dette brev bestyrke med vort segls værn.

Givet i Roskilde i det Herrens år 1241 den 1. februar.

70 1241. 11. marts. Demmin.

Wartislav III, hertug af Pommern og Demmin, stadfæster besiddelser for cistercienserklostret Dargun. Forrest blandt de verdslige vidner: Hr. Jens Dansker og hans broder.

Original i Schwerin.

71 1241. 12. marts. Vordingborg.

Kong Valdemar II Sejr stadfæster den frihed, som hertug Abel har bevilget Ribekirkens bryder og landboer i sognene Tønder, Daler og Ballum.

Afskrift i Ribe Oldemoder.

Valdemar, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, til alle troende i Kristus, der får dette brev at se, hilsen i Herren.

Vi vil, at det skal være vitterligt for nulevende og tilkommende, at vi anser den aftale om frihed for gyldig, som vor elskede søn hr. Abel, hertug af Jylland, og kirken i Ribe indbyrdes har gjort og fastsat om nysnævnte kirkes bryder og landboer i de efternævnte sogne Tønder, Daler og Ballum, og vi stadfæster den til evig tid i alle forhold, således som den indeholdes i hr. hertugens autentiske brev[1]), og bestyrker den ved vort vedhængte segl.

Givet i det Herrens år 1241 12. marts i Vordingborg[2]).

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1) nr. 46. – 2) ved afskriften i Ribe Oldemoder har kanniken Åstred omkring 1290 tilføjet følgende: 'Denne frihed, som hr. biskop Gunner købte af hr. hertug Abel, stadfæstede den da regerende Valdemar, fader til fornævnte hertug', jf. bemærkningen til nr. 46, note 6. Ifølge Klevenfeldts håndtegnede faksimile, jf. indledningen i Dipl. Danicum, var den tilskrevet på den nu tabte originals plica.

1241. 10. april. 72

Pave Gregor IX.s agent i Tyskland Albrekt Behaim beklager sig til biskoppen af Ferrara over, at der endnu ikke er sendt en kardinallegat de latere til Tyskland til at iværksætte et nyt kongevalg, skønt pavens tilhængere blandt de tyske fyrster enedes derom sammen med kongerne af Ungarn og Danmark.

Referat i München.

Til biskoppen[1]) af Ferrara fra Albrekt[2]).

Han tager sin tilflugt til hans råd for en påtrængende sag. De af Tysklands fyrster, som er kirken tro, er nemlig lede og kede af, at der ikke, som de forlanger det, er sendt en kardinallegat de[3]) latere, hvilket de har forlangt forrige og foregående år, for at de oplyste ved hans råd og dåd kunne mødes enstemmigt og vælge en fremtidig konge, i henhold til hvad der blev bestemt af dem sammen med kongerne af Ungarn og Danmark. Paven har ikke sørget for at sende en legat, idet han som årsager, der umuliggjorde sagen, har angivet ængstelse, og forskrækkede heraf har de afstået fra den sag, de var begyndt på. Han[2]) erklærer, at paven ikke skulle angive disse intetsigende årsager, hvis han ville bringe sagen til afslutning, og heller ikke udskyde den, for på den måde er nogle fyrster i fortvivlelse faldet fra og har virket til gunst for Frederik. Hvis tyskerne havde haft en legat dengang, så havde hele sagen været afgjort ved valget af en ny konge. Han[2]) beder om, at han[1]) tilskynder paven til, at man imødekommer fyrsterne angående en legat ..... Hvis ikke der bliver sendt en legat før dette efterår, vil størstedelen af Tysklands biskopper og alle de verdslige fyrster uden tvivl betræde Lombardiet i al deres styrke til hjælp for Frederik. Hvis der bliver sendt en legat inden nævnte frist, vil ethvert håb blive tilintetgjort for Frederik, og en ny konge vil blive kåret til hæder for kirken og til glæde for Lombardiet.....

Givet den 10. april 1241.

1) Philippus. – 2) jf. nr. 25 note 1. – 3) teksten har *a*, men i 13. årh. betegnes denne pavelige udsending på denne måde, jf. f.eks. c. 3 X de officio legati I 30. Om kardinallegaten iøvrigt, jf. DRB. II:1 nr. 465 note 8.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

73 1241. 23. maj. Roskilde.

Hertug Otto af Brunsvig sælger og skøder landsbyerne Store- og Lille-Lyngby og Ubberup til Æbelholt kloster for 24 mark guld, idet kong Erik IV Plovpenning har givet sin tilladelse. Hertugen, kongen og dennes brødre, hertug Abel og junker Kristoffer, har beseglet brevet.

Afskrift i Æbelholtbogen.

I den hellige og udelelige treenigheds navn. Otto, af Guds nåde hertug af Brunsvig, hilsen til alle til evig tid.

Eftersom vekslende tilskikkelser plejer at følge med tidernes vekslende gang, anstår det sig, at vor egen tids handlinger bestyrkes ved skriftlige optegnelser og vidner, for at de ikke skal svinde bort sammen med tiden. Vi ønsker altså, at det skal komme til kundskab for tilkommende såvel som nulevende, at vi med vor herre den berømmelige kong Eriks tilladelse og frihed[1]) har solgt og med hr. kong Eriks tilladelse skødet landsbyen Lille- og Store-Lyngby og den tilstødende torp[2]), kaldet Ubberup, med agre, enge og skove, fiskevande og to møller og samtlige tilliggender til sankt Vilhelms kloster af Helligånden for 24 mark guld[3]) at besidde frit med al nytte til evig tid. Vi har da, for at denne vor handling ikke skal kunne antastes eller ændres af nogen af vore efterkommere, ladet dette herom affattede brev bestyrke med vort og desuden den fornævnte hr. konges og hans brødres, nemlig hr. hertug Abel og junker Kristoffers segl[4]). Til sikkerhed herfor er hr. biskoppen af Roskilde[5]) og hr. grev Albert og hr. provst Bo og hr. prior Bent, Kristian og Bartholomæus[6]), borgere i Roskilde, vidner.

Givet i Roskilde år 1241 for Herrens menneskevorden den 23. maj.

1) *libertate.* Det er muligvis at forstå som *liberalitate* 'ved (kong Eriks) gavmildhed'. *libertate* omtolkes af Gertz til 'Bemyndigelse'. – 2) Ubberup kaldes for *opidum,* der ellers normalt kan oversættes 'flække' el.lign. 'torp' er Paludan-Müllers betegnelse i afhandlingen i Videnskabernes Selskabs Skrifter fra 1871 s. 263. – 3) 1 mark guld regnedes for 8 mark sølv, altså efter denne omregnings-faktor for 192 mark sølv, jf. nr. 76 af 1241 22. juni. Ifølge jordebogsnotitser i Æbelholtbogen fra ca. 1450 udgjorde godset i Store-Lyngby da 3 bol (på nær en fjerding). De ydede 2 pund (på nær en to-mark). Godset i Lille-Lyngby ydede 2 mark korn (på nær 2 pund). Landgilden af Ubberup var da 1/2 mark korn (SS. rerum Danicarum VI 164, med rettelse hertil Rep. Danicum I:4 s. 64 note 3). – 4) brevet tolkes af Paludan-Müller i Videnskabernes Selskabs Skrifter V:4 (1871) s. 263 som et vidnesbyrd om, at det omhandlede gods har tilhørt kongefamiliens arvegods, som ikke kunne afhændes uden familiemedlemmernes samtykke; dog mangler her den uægtefødte hertug Knud af Estland. – 5) Niels Stigsen. – 6) kaldes Bartholomæus Englænder i nr. 76.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1241. 5. juni. Roskilde. 74

Kong Erik IV Plovpenning bekræfter sit ønske om at måtte dø i de små brødres ordensdragt og blive begravet i denne hos de små brødre i Roskilde.

Afskrift i Peder Olsens samlinger.

Alle, der får dette brev at se, skal vide, at vi Erik, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, idet vor hustru dronningen var til stede og gav sit bifald, og i nærværelse af Ulrik fra de små brødres orden og Peder, vor præst, (idet vi er) ved godt helbred og (har) vort legemes sundhed, har ønsket, at vi måtte dø i de små brødres ordensdragt og begraves i denne dragt hos de små brødre i Roskilde. Til vidnesbyrd herom har vi ladet dette brev skrive samme dag og ment at måtte bestyrke det ved at hænge vort segl under[1]).

Givet i Roskilde i det Herrens år 1241 den 5. juni.

1) en sammenligning af brevets tekst med de øvrige breve, udstedt af kong Erik, og med breve, udstedt af danske konger i det hele taget, viser, at brevet til de små brødre har en påfaldende opbygning. Det indledes med en sammenflettet publicatio og adresse, efterfulgt af et 'at' som forbindelse til udstederens navn og titel, indledt med vi. Det har derefter i fortsættelse vidnerne til handlingen, efterfulgt af en forsikring om kongens helbred som indledning til selve det dispositive led 'har ønsket, at' – som det oftest ses i testamenter. Det afsluttes med corroboratio, som består i henvisning til udfærdigelse af brevet 'samme dag' og til vedhængning af seglet, og til sidst dateringen. Denne usædvanlige formelle opbygning af brevet har ført til, at det har været anset for en forfalskning, således i Niels Skyum-Nielsens efterladte forarbejder til Dipl. Danicum, hos Jørgen Nybo Rasmussen, Broder Peder Olsen, s. 123, og hos Herluf Nielsen i samleværket Fälschungen im Mittelalter IV s. 492–93. Men med udgangspunkt i forståelsen af det usædvanlige 'samme dag' i corroboratio består der dog en mulighed for, at brevet trods alt kan være ægte, hvis man antager, at det er udfærdiget som en form for tillæg til et tidligere givet, men nu tabt brev, som kan have indeholdt dispositioner til fordel for franciskanerklostret i Roskilde, der blev grundlagt i 1237, jf. Scriptores minores II 294.

1241. 15. juni. Lateranet. 75

Pave Gregor IX tager augustinerklostret sankt Thomas (i Æbelholt) i sin beskyttelse og stadfæster dets rettigheder og besiddelser, heriblandt Æbelholt, Eskilsø, en række kirker og kirketiender samt Roskildebispens andel i offergaverne til klostret. Paven giver brødrene i sankt Thomas' kloster tiendefrihed af nybrud, som de dyrker selv, og af hvilke ingen hidtil har fået tiender, samt af afkommet af deres dyr. Han forbyder dem at forlade klostret, medmindre de ønsker at gå over til en strengere orden, tilstår dem ret til at foretage begravelser, andre kirkers ret uforkrænket, og bevilger dem frit abbedvalg. Paven indskærper, at klostret ligger under (Roskilde)bispens jurisdiktion.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Afskrift i Æbelholtbogen.

Gregor[1]), biskop, Guds tjeneres tjener, til sine elskede sønner Rikard[2]), abbed i sankt Thomas af Helligåndens kirke, og hans brødre, nulevende såvel som tilkommende, der har aflagt løfte om et regelbundent liv, hilsen til evig tid.

De, der vælger klosterlivet, bør støttes af den apostoliske beskyttelse, for at ikke frække overgreb enten skal drage dem bort fra deres forsæt eller, hvad Gud forbyde, svække dem i den hellige tros kraft[3]). Derfor, elskede sønner i Herren, bifalder vi nådigt jeres rimelige forlangender, tager i efterligning af vore forgængere som romerske paver Alexander[4]) og Honorius[5]), saligt ihukommede, sankt Thomas af Helligåndens kirke i Roskilde stift, hvor I tjener Gud, under sankt Peders og vor beskyttelse og bestyrker den med dette brevs privilegium. Vi fastsætter nu for det første, at den kannikeorden, der er indrettet i jeres kirke med Guds vilje og efter den hellige Augustins regel og de parisiske viktorinerbrødres bestemmelser til evige tider ubrødeligt skal overholdes dér.

Endvidere skal alle besiddelser og alt gods, som samme kirke for øjeblikket besidder på retmæssig og kanonisk vis eller med Herrens bistand i fremtiden vil kunne erhverve gennem pavelig bevilling, kongelig eller fyrstelig gave, de troendes skænk eller på andre retmæssige måder, forblive urokket og urørt i jeres og jeres efterfølgeres eje. Heriblandt har vi ment særlig at burde nævne det sted, hvor fornævnte kirke er beliggende med alle dets tilliggender, landsbyen Tjæreby med tiender, trediedelen af tienderne i Alsønderup kirke, trediedelen af tienderne i Annisse kirke, trediedelen af tienderne i Helsinge kirke[6]), trediedelen af tienderne i Kregme kirke, Eskilsø, en gård i Sønderby med skov, agre og enge, en gård i Jyllinge med kirken i samme landsby og enge og agre og møllen beliggende ved Værebro, en gård i Meløse med skove, enge og agre, hele landsbyen Nejede med skove, enge og agre og fiskerier, landsbyen Tjæreby med kirken, skove, enge og agre, Freerslev kirke med tiender, samme landsby med[7]) skove, enge og agre, tienderne i Vejby og Blistrup og Tibirke, en gård i Lavø med skove, enge og agre, Strølille med agre og enge, Gerdrup med agre og enge[8]) og alt det af offergaverne til jeres kirke, som tidligere tilhørte biskoppen af Roskilde, og som Peder, biskop af Roskilde, saligt ihukommet, fromt og gavmildt skænkede til jer[9]).

Ingen må driste sig til at afkræve eller aftvinge jer tiender af jeres nybrud, som I dyrker med egne hænder eller på egen bekostning[10]), og af hvilke ingen hidindtil har oppebåret (tiender), eller af afkommet af jeres dyr[11]).

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Det skal også være jer tilladt at optage frie og ubundne mænd, gejstlige eller læge, der flygter fra denne verden, til helliggørelse[12]) og beholde dem i jeres kirke uden hensyn til indsigelser af nogen art. Fremdeles forbyder vi, at nogen af jeres brødre efter at have aflagt løfte i jeres kirke må have ret til at forlade samme stiftelse uden tilladelse fra sin abbed, medmindre formålet er at gå ind til et strengere klosterliv. Den, der forlader denne stiftelse, må ingen vove at huse uden at have fået tilladelse dertil ved et af jeres samfund udstedt brev[13]). Ligeledes bestemmer vi, at samme stiftelse uden at hindres af nogen frit må foretage begravelser – dog med forbehold af den ret, der tilkommer kirkerne, som afgiver de afsjælede legemer – nemlig af dem, der af hengivenhed ønsker som deres sidste vilje at blive begravet dér, undtagen hvis det drejer sig om personer, der er bandlyst eller ramt af interdikt eller også offentligt er rentetagere[14]). Men under almindeligt interdikt over landet skal det, for så vidt som I ikke selv har givet anledning til interdiktet[15]), være jer tilladt at holde gudstjeneste for lukkede døre, uden klokkeringning, med sagte stemme og med udelukkelse af personer, der er bandlyst og ramt af interdikt. Når nu du, som er abbed i samme stiftelse, eller nogen af dine efterfølgere afgår ved døden, skal ingen gøres til foresat dér ved nogen som helst form for tilsnigelse, kneb eller magtanvendelse, men ene og alene den, som brødrene efter alles samtykke eller den største og forstandigste del af brødrene omsigtsfuldt vælger i henhold til Gud og efter den hellige Augustins regel. Vi bestemmer altså, at ingen som helst må driste sig til frækt at forstyrre nævnte kirke eller mindske eller røve dens ejendomme eller beholde det røvede eller plage den med nogen som helst fortrædigelser, men alt skal bevares ubeskåret til nytte i enhver henseende for dem, til hvis styrelse og underhold det er givet, dog med forbehold af det apostoliske sædes myndighed og den kanoniske ret, der tilkommer stiftets biskop[16]), og det almindelige konciliums bestemmelse[17]) med hensyn til fornævnte tiender. Men hvis nogen gejstlig eller verdslig person i fremtiden formaster sig til at prøve på med viden og vilje at handle imod bestemmelserne i dette vort brev, skal han, medmindre han, efter anden og tredie gang at være påmindet, ved en passende bod har gjort sin forbrydelse god igen, være berøvet sin magt og ære og vide, at han for Guds domstol skal stå til ansvar for den uret, han har øvet, og være udelukket fra vor Guds og forløsers den herre Jesu Kristi allerhelligste legeme og blod og ved den yderste dom hjemfalden til den strenge hævn. Vor herre Jesu Kristi fred være med alle, der bevarer denne stiftelses rettigheder, så at de både her kan nyde frugten af deres gode gerninger og hos den strenge dommer modtage den evige freds løn. Amen. Amen[18]).

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Givet i Lateranet ved broder Iacobus' fra prædikebrødrenes orden, den hellige romerske kirkes vicekanslers hånd, den 15. juni, i den fjortende indiktion, år 1241 for Herrens menneskevorden, i hr. pave Gregor 9.s femtende paveår.

1) den foreliggende bulle hører til 'de store privilegier', se herom DRB. I:4 nr. 38, note 7. De særlige kendetegn såsom *rota, Beneualete* og underskrifterne fra paven og kardinalerne er ikke medtaget i Æbelholtbogen (ligesom heller ikke i diplomforlægget, som det er afskrevet sammesteds, trykt DRB. I:5 nr. 138). Ønskeformlen (apprecatio) til slut mangler muligvis et af de tre *Amen* – men to *Amen* kunne dog godt forekomme. – 2) således hed abbeden 1218 16. maj (DRB. I:5 nr. 138) og endnu en uge efter udstedelsen af nærværende rulle, 1241 22. juni (nr. 76), hvorfor navnet er indsat her. Om han har fungeret uafbrudt 1218–41, og om der muligvis kunne være tale om to forskellige Rikard'er skal være uomtalt. – 3) dette er egentlig en indledende formel (arenga) for et cistercienserkloster (Tangl, Die päpstlichen Kanzlei-Ordnungen s. 230 § 1 – og som praktiske eksempler DRB. I:4 nr. 114, I:5 nr. 75–76 samt nr. 287). Den findes dog også brugt for benediktinere DRB. I:5 nr. 62 og her i nr. 164 samt i nærværende bulle for augustinere. – 4) DRB. I:3 nr. 95, som der også henvises til i DRB. I:5 nr. 138. Når det i I:3 nr. 95 hævdes, at Alexander-teksten, der fremlagdes ved kurien i 1218, var forskellig fra den i 1241 fremlagte, er dette støttet på ubetydelige, tildels intetsigende forskelle. Enhver, der formulerede (dicterede) breve, fik efterhånden så megen træning, at han kunne en del vendinger udenad, se DRB. I:2 nr. 109. Det måtte igen medføre et vist spillerum for ubetydelige afvigelser. – 5) diplomforlægget af 1218 16. maj, DRB. I:5 nr. 138. Det har på meget gennemgribende måde dannet forlæg, undtagen i arenga (note 3), i dele af opregningen af besiddelser (pertinensformel) og datering samt visse små tillæg og udeladelser, se nogle af de følgende noter. – 6) jf. DRB. I:5 nr. 138, note 2. – 7) 'samme landsby med' findes ikke i diplomforlægget. – 8) fra 'en gård i Lavø' til og med 'Gerdrup med agre og enge' repræsenterer tillæg i forhold til diplomforlægget. – 9) jf. DRB. I:4 nr. 150–52. – 10) se DRB. I:5 nr. 138, note 4. De følgende ord 'af hvilke – tiender' er et tillæg i denne tekst. – 11) se DRB. I:4 nr. 114, note 5. – 12) se anførte nr., note 6. – 13) her er i forhold til diplomforlægget udeladt et helt stykke om ret for Æbelholt kloster til at præsentere gejstlige for stiftets biskop til de sognekirker, der tilhørte det, se DRB. I:5 nr. 138, note 7. Mens stykket findes i ældre paveprivilegier for Æbelholt (DRB. I:3 nr. 79 og 95) og endnu i diplomforlægget af 1218, er denne tekst af 1241 det første eksempel på udelukkelse af stykket. Det findes iøvrigt heller ikke i samtidige store paveprivilegier for danske klostre af andre ordener, se nr. 164 og 287. – 14) 'eller også – rentetagere' er et tillæg i forhold til diplomforlægget. – 15) 'for så vidt – interdiktet' er et tillæg i forhold til diplomforlægget. – 16) se DRB. I:5 nr. 138, note 8. De følgende ord 'og det almindelige konciliums – tiender' er et tillæg i forhold til diplomforlægget. – 17) det 4. verdenskirkemøde i Lateranet af 1215, jf. DRB. I:4 nr. 64, note 1. – 18) her mangler pavens og kardinalernes underskrifter, se note 1.

76 1241. 22. juni. Roskilde.

Hertug Otto af Brunsvig sælger og skøder i nærværelse af kong Erik 4. Plovpenning landsbyen Ramsø med tilliggende fiskevand, Ramsø sø, og andet jordegods til Antvorskov kloster for 320 mark sølv efter sjællandsk vægt. Kongen og dennes brødre, hertug Abel og junker Kristoffer, har givet deres tilladelse og sammen med hertugen beseglet brevet.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Afskrift på det kongelige bibliotek.

Otto, af Guds nåde hertug af Brunsvig, til alle, der ser dette brev, hilsen til evig tid.

De gamle bestemte i deres klogskab og fremsynethed at bestyrke de ting, der sker i tiden, med brevets vidnesbyrd, for at de ikke skal gå til grunde sammen med tiden. Vi vil altså, at det skal stå fast for de nulevende, og at de tilkommende ikke skal være uvidende om, at vi med tilladelse og vilje fra Erik, de Danskes berømmelige konge, samt hans nådige brødre hr. hertug Abel og junker Kristoffer og i nærværelse af nævnte hr. kong Erik for 320 mark rent og prøvet sølv i henhold til den sjællandske vægt har solgt og tilskødet sankt Johannes Døberens hus i Antvorskov og brødrene ved Jerusalemhospitalet sammesteds vor landsby Ramsø med agre, enge, græsgange, skove og fiskevande, nemlig vor sø Ramsø, i hvilken ingen anden nogensinde har haft andel sammen med os, og to møller, syv øres skyld i Borup og en marks skyld i Gammerød ligeledes med enge, græsgange, skove og samtlige tilliggender tillige med en øres skyld i Salløv ligeså med vor hele og fulde ret, at besidde til evig tid med fuld og fri nytte. For at altså denne vor handling ikke skal kuldkastes eller forandres af nogen af vore efterkommere, har vi ladet nærværende brev, der er skrevet derom, bestyrke ved segl fra os selv samt fra oftnævnte hr. kong Erik og hans brødre, nemlig hr. hertug Abel og junker Kristoffer, i nærværelse af følgende: hr. Rikard, abbed af Helligånden[1]), magister Anders, kannik i Roskilde og Ribe, hr. Jakob Sunesen, hr. Vagn Gunnesen, hr. Anders Grosen, hr. Mogens Ugodsen, hr. Gorm Vikmansen, Kristian, borger i Roskilde, Bartholomæus Englænder, borger i Roskilde og mange andre gode mænd, gejstlige og læge.

Forhandlet[2]) i Roskilde år 1241 for Herrens menneskevorden den 22. juni.

1) d.v.s. Æbelholt, jf. DRB. I:4 nr. 150 note 1. – 2) se DRB. I: 4 nr. 24 note 5.

1241. 2. juli. Roskilde. 77

Kong Erik IV Plovpenning fritager alle Roskildekannikernes jorder, landboer og gårdsæder for ethvert kongeligt krav, herunder leding og stud, og kundgør, at kannikerne til gengæld har forpligtet sig til på egen bekostning at holde en messe for de afdøde ved et særligt alter.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Original i den arnamagnæanske samling.

Erik, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, til alle, der ser dette brev, hilsen til evig tid.

For i alle ting at yde Guds majestæt tilbørlig ære og for på samme gang desto visere at drage omsorg for vor sjæl efter dette køds endeligt med hjælp af forgængelige og forkrænkelige ting, tilstår vi såvel efter moden overvejelse af, hvad vi ønsker, som ved vor elskede magister Bos, Roskildeprovstens mellemkomst, at alle jorder, tilhørende Roskildekirkens kanniker, både de fælles, nemlig dem, der hører til deres fællesbord, og de jorder, egne og særlige, der jo er tillagt de enkeltes præbender, og alle disse landboer og gårdsæder[1]), der til enhver tid dyrker og bor på nævnte jorder, skal være fri og fritaget til evig tid for leding og stud og enhver kongelig ret, som de hidtil havde været forpligtet ved over for os eller vore forgængere, og vi forbyder strengt under vor nådes fortabelse, at nogen af vore ombudsmænd herefter på nogen måde drister sig til at fortrædige omtalte kanniker eller deres landboer angående denne vor gave. Men det er vor vilje, at det skal komme til kundskab for alle og enhver, at samme kanniker enkeltvis på tro og love har aflagt løfte til os om, at de for erhvervelsen af denne gave såvel i vor levetid som efter at vi er afgået ved døden, med skyldig ærbødighed ved egen møje og på egen bekostning skal lade celebrere en messe for de afdøde ved et særligt alter, således som det klart fremgår af deres brev, der er affattet om samme sag[2]). Men for at vor fornævnte gave i eftertiden skal anses for uforanderlig og urokkelig af alle, har vi ladet dette dokument bestyrke med vort segl.

Forhandlet[3]) i Roskilde år 1241 for Herrens menneskevorden i juli måned, den 2. i samme måned, i nærværelse af Vagn Gunnesen, Mogens Ugodsen, Hågen Pallesen, Anders Grosen og mange andre.

1) jf. DRB. I:6 nr. 162 note 2. – 2) dette brev er gået tabt. – 3) jf. DRB. I:4 nr. 24 note 5.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1241. 2. juli. Roskilde. 78

Kong Erik IV Plovpenning fritager alle Roskildekannikernes jorder, landboer og gårdsæder for ethvert kongeligt krav, herunder leding og stud, og kundgør, at kannikerne til gengæld har forpligtet sig til på egen bekostning at holde en messe for de afdøde ved et særligt alter. Brevet er tillige beseglet af kongens brødre, ærkebispen af Lund, bispen af Roskilde samt Vagn Gunnesen, Anders Grosen og Mogens Ugodsen.

Afskrift hos Bartholin.

Erik, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, til alle, der ser dette brev, hilsen til evig tid.

For i alle ting at yde Guds majestæt tilbørlig ære og for på samme gang desto visere at drage omsorg for vor sjæl efter dette køds endeligt med hjælp af forgængelige og forkrænkelige ting, tilstår vi såvel efter moden overvejelse af, hvad vi ønsker, som ved vor elskede magister Bos, Roskildeprovstens mellemkomst, at alle jorder, tilhørende Roskildekirkens kanniker, både de fælles, nemlig dem, der hører til deres fællesbord, og de jorder, egne og særlige, der jo er tillagt de enkeltes præbender, og alle disses landboer og gårdsæder[1]), der til enhver tid dyrker og bor på nævnte jorder, skal være fri og fritaget til evig tid for leding og stud og enhver kongelig ret, som de hidtil havde været forpligtet ved over for os eller vore forgængere, og vi forbyder strengt under vor nådes fortabelse, at nogen af vore ombudsmænd herefter på nogen måde drister sig til at fortrædige omtalte kanniker eller deres landboer angående denne vor gave. Men det er vor vilje, at det skal komme til kundskab for alle og enhver, at samme kanniker enkeltvis på tro og love har aflagt løfte til os om, at de for erhvervelsen af denne gave såvel i vor levetid som efter at vi er afgået ved døden, med skyldig ærbødighed ved egen møje og på egen bekostning skal lade celebrere en messe for de afdøde ved et særligt alter, således som det klart fremgår af deres brev, der er affattet om samme sag[2]). Men for at vor fornævnte gave i eftertiden skal anses for uforanderlig og urokkelig af alle, har vi ladet dette dokument bestyrke med vort segl og segl tilhørende vore elskede brødre, hertug Abel og hr. Kristoffer, hr. Uffe, ærkebiskop af Lund, hr. Niels, biskop af Roskilde, Vagn Gunnesen, Anders Grosen, Mogens Ugodsen og andre.

Forhandlet[3]) i Roskilde år 1241 for Herrens menneskevorden i juli måned, den 2. i samme måned.

1) jf. DRB. I:6 nr. 162 note 2. – 2) dette brev er gået tabt. – 3) jf. DRB. I:4 nr. 24 note 5.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

79 [1241][1]). 3. juli. Efter Faenza.

Kejser Frederik II fortæller kong Henrik III af England om tartarernes indfald, opfordrer ham til at sende hjælp og erklærer, at han venter hjælp fra en række lande, som han karakteriserer, herunder: Det skibsrige Danmark ..... det isrige Norge ..... Givet på vejen tilbage efter overgivelsen og plyndringen af Faenza, den 3. juli.

Efter tryk i Huillard-Bréholles, Historia ... Friderici II.

1) således dateret i Böhmer-Ficker-Winkelmann V:1 nr. 3216.

80 1241. 22. juli. Demmin.

Wartislav III, hertug af Venden, stadfæster besiddelser for cistercienserklostret Eldena og tildeler det privilegier. Forrest blandt de verdslige vidner: Jens Dansker.

Original i Stettin.

81 1241. 29. juli. Halmstad.

Mogens Ovesen overdrager Æbelholt kloster et jordstykke i Vrenninge mark som sjælegave.

Afskrift i Æbelholtbogen.

Til alle, der ser dette brev, sender Mogens Ovesen hilsen evindelig med Herren.

Jeg gør vitterligt for nulevende og tilkommende, at jeg erkender[1]), at jeg til frelse og bod for min sjæl har overdraget og overgivet de klostergivne mænd, kannikerne ved sankt Vilhelm af Helligånden, et lille jordstykke, som jeg har på Vrenninge mark, nemlig en ager, at besidde evindeligt. Til vidnesbyrd herom er mit segl blevet hængt ved dette brev.

Givet i Halmstad i det Herrens år 1241 på den hellige kong Olavs dag[2]).

1) der foreligger her en sammenblanding af to formler: *quod recognosco me contulisse et assignasse* og *quod confero et assigno.* – 2) dette er det tidligste eksempel på liturgisk datering, d.v.s. angivelse af dagen efter de i liturgien benyttede helgener. Om denne fremgangsmåde se Herluf Nielsen, Kronologi s. 61–62 samt Kult. leks. III sp. 9–10.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

12[41]. (?) 11. september. Vordingborg. 82

Kong Erik IV Plovpenning skænker 80 hageplove som medgift til Reval kirke og anviser dem til biskop Torkil i bestemte landsbyer, idet kongen betoner, at han har givet sit samtykke til Torkils valg og præsenteret ham for ærkebiskop Uffe af Lund. Kongen tilstår og anviser Revalbispen 40 hageplove i Virland, der dog skal henhøre under Virlands biskop, når der bliver indsat en sådan.

Afskrift i Rigsarkivet.

Erik, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, til alle, der får dette brev at se, hilsen med alles frelser.

Eftersom de ting, der sker i tiden, sædvanligvis bliver bestyrket med skriftens værn, for at de ikke skal gå til grunde sammen med tiden, er det vor vilje, at alle skal vide, at da vor fader Valdemar[1]), de Danskes berømmelige konge, saligt ihukommet, med Guds hjælp har omvendt Estlands land fra vantroens afvej til dyrkelsen af Kristi navn og styrtet afgudsbillederne, og da det troende folk nu ved Hans[2]) nåde i den grad var vokset til, at det havde brug for sin egen biskop, har vi, for at ikke den nye plantning skulle falde tilbage i den tidligere fejltagelse af mangel på en hyrde, givet vort samtykke[3]) til hr. Torkil, dengang præst i Ribe stift[4]), og vi har præsenteret ham, hvilken præsentation den ærværdige fader Uffe, ærkebiskop af Lund, har godkendt, og han har stadfæstet valget af ham, der var foregået på kanonisk måde[5]), og idet han tildelte denne samme indvielsens gave, har han sat ham i spidsen for omtalte kirke som biskop. Da vi ved hans indvielse har lovet at tage vare på Reval kirke med en medgift[6]), har vi af den grund i gunst og nåde opfyldt det løfte, vi har givet, og til nysnævnte biskop som modtager i kirkens navn overgivet 80 hageplove[7]) ved Reval[8]) i form af medgift, nemlig i landsbyerne Jakowoldal, Rutæ, Saintakæ, der fordum tilhørte Robert af Slutter, og i Ketheræ og Pasies[9]) og Kaeris og i Wærel[10]), der fordum tilhørte en vis Lithard[11]), at besidde frit med rette til evig tid. Men vi tilstår endvidere denne biskop 40 hageplove i Virland i den landsby, som kaldes Sellægæl[11]), indtil der bliver taget vare på Virlands kirke med hensyn til en prælat. Men når der bliver ordineret en biskop dér, er det vor vilje, at den omtalte biskop af Reval uden modsigelse skal overlade de fornævnte 40 hageplove i Virland til biskoppen af Virland[12]).

Forhandlet[13]) i Vordingborg i det Herrens år 12[41][14]) den 11. september.

1) teksten er herfra i hovedsagen, omend med visse tillæg og udeladelser, kopieret efter diplomforlægget, Valdemar Sejrs diplom af 1240 15. september, nr. 56. – 2) Kristus. – 3) forlægget omtaler ikke kong Eriks medvirken, der kun fremgår af nærværende tekst som et samtykke

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

i faderens valg af Torkil og en deltagelse i de senere formaliteter ved indsættelsen af ham. - 4) oplysningen om Torkils tidligere stilling er et tillæg i forhold til forlægget. - 5) at valget var kanonisk er et tillæg. - 6) jf. nr. 56 note 2. - 7) jf. DRB. II:1 nr. 126 note 5. - 8) jf. nr. 56 note 4. - 9) eller Pasik, identifikationen usikker, jf. P. Johansen, Die Estlandliste 539 og 893. - 10) teksten har *Wamall,* måske fejl for Warial, jf. P. Johansen, Die Estlandliste 646. - 11) oplysningerne om landsbyerne er et tillæg i forhold til forlægget. - 12) de strenge bestemmelser om patronatsretten i forlægget er udeladt. - 13) jf. DRB. I:4 nr. 24 note 5. - 14) både dette brev og brevet af 21. september, nr. 86, har året gengivet som 1239 i afskrifterne i Tyske Kancelli i rigsarkivet, hvilket ikke kan være rigtigt, da brevet af 11. september har benyttet Valdemar II Sejrs brev af 1240 15. september, nr. 56, som diplomforlæg. Det omvendte ville forudsætte, at kong Erik i medkongetiden skulle have udstedt brev på Revalkirkens medgift før faderen. Huitfeldt rettede uden videre året til 1249, medens brevet af 21. september først henførtes til 1249 i Bunge, UB. Kaestner, Das refundirte Bisthum Reval, 42–43, akcepterer rettelsen til 1249 for nærværende brev, idet han mener, at et *x* i årstallets *xxxx* måtte være faldet ud under afskrivningen, men betoner dog, at rent palæografisk set kunne der lige så godt være sket en ombytning af to cifre til slut: afskrifternes *xxxix* er da fejl for et oprindeligt *xxxxi,* hvilket Kaestner foretrækker for brevet af 21. september, nr. 86, som han anser for en stadfæstelse af 1240 15. september, men tillige for et kongeligt mandat til gældkeren om at bringe kongens dispositioner til udførelse. De samme palæografiske betragtninger kan man gøre gældende for brevet her af 11. september. Afskriften af dette går tilbage til originalen, medens afskriften af brevet af 21. september går tilbage til en vidisse fra 1418. Det kunne måske tyde på, at fejlen i årstallet allerede er begået i originalen eller måske i dem begge. Samme type fejl findes i forvejen i eet originalbrev, udstedt af kong Erik IV Plovpenning, hvori 1242 ved fejlstilling af et *x* er blevet til 1262, jf. nr. 97. Af samme karakter er fejlen i originalbrevet af 1263 4. juli, DRB. II:1 nr. 387, hvori året ved fejlstilling af et *x* er blevet til 1243. Hvis der da er tale om denne form for fejl i brevene af 11. og 21. september, vil en omdatering af begge breve til 1241 være at foretrække for en omdatering til 1249, som måtte forudsætte fejllæsning af *xlix* som *xxxix.* Rettelsen af året til xxx<xi> nærmer udformningen til dateringen i kong Eriks brev af 1242 20. juni, nr. 98, som anvender det sjældnere *xxxx* i stedet for det almindelige *xl.* Fuldstændig sikkerhed for omdateringen til 1241 ad denne vej kan ikke nås, men sagligt set forekommer det rimeligt, at kong Erik forholdsvis hurtigt efter faderens død 1241 28. marts har bekræftet og specificeret dennes dispositioner for kirken i Reval med brevet af 11. september, dog med udeladelse af bestemmelserne om bispevalget. Det efterfølges ti dage senere af kong Eriks mandat til gældkeren i Reval af 21. september, nr. 86. Begge breve kommer da til at gå forud for kongens overenskomst med bispen i 1242, nr. 98, om kornafgifterne samt den mindre gave på 14 hageplove i Kohatu i 1249, nr. 299.

83 1241. [12.–16. september]. [Cîteaux].

Cistercienserordenens generalkapitel befaler abbeden af Esrom at meddele munken og lægbrødrene fra Herrevad, Tvis og Øm den straf, der er dekreteret over dem, fordi de i Holland tilbragte en aften i en kro og blev dér indtil midnat.

Afskrift i cistercienserordenens statutter.

Munken[1]) og lægbrødrene[2]) fra Herrevad, Tvis og Øm i Danmark, som forlod nonneabbediet Roermond efter aftensmåltidet og gik ind i en

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

kro, hvor de på utilbørlig måde og til anstød for ordenen opholdt sig indtil midnat, skal hver fredag være på vand og brød og i eet år være de nederste af alle i deres abbedier og 1 gang om ugen modtage tugt i kapitlet. Abbeden af Esrom skal meddele dem dette.

1) efter nr. 55 drejede det sig om mere end en munk. – 2) et enkelt håndskrift har 'lægbroderen'.

1241. [12.–16. september]. [Cîteaux]. 84

Cistercienserordenens generalkapitel befaler abbeden af Herrevad sammen med en pommersk abbed at behandle klagen fra abbeden af Esrom mod abbeden af Doberan.

Afskrift i cistercienserordenens statutter.

Klagen fra abbeden af Esrom imod abbeden af Doberan overdrages abbederne af Herrevad og Neuenkamp, der skal afslutte den ved forlig eller dom, så at de personligt begiver sig til stedet og udforsker alt, som henhører under fornævnte klage, således at de, hvis de ikke kan afslutte nævnte klage ved forlig eller dom, skal forebringe sagen veloplyst for generalkapitlet, og hvad de foretager sig desangående, skal de næste år meddele generalkapitlet.

1241. [12.–16. september]. [Cîteaux]. 85

Cistercienserordenens generalkapitel befaler abbeden af Clairvaux eller en kommende visitator at behandle sagen om abbeden af Esrom, som uden tilladelse gjorde en munk fra Clairvaux til abbed.

Afskrift i cistercienserordenens statutter.

Sagen om abbeden af Esrom, som siges at have befordret en munk fra Clairvaux til abbed uden tilladelse fra dennes abbed, overdrages til abbeden af Clairvaux eller en visitator, som bliver sendt fra Clairvaux, så at han personligt begiver sig til stedet, foretager en omhyggelig udforskning af, hvad der er sket, og efter at have udfundet sandheden bestemmer så vel over indsætteren som over den indsatte, hvad der er ham bekendt skal bestemmes i henhold til ordenens forskrift, og hvad han foretager sig desangående, skal han næste år meddele generalkapitlet.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

86 12[41]. (?) 21. september. Roskilde.

Kong Erik IV Plovpenning erklærer, at han har stadfæstet 80 hageplove i Estland og 40 i Virland til underhold for biskoppen af Reval, hvorfor han befaler sin gældker i Reval at anvise dem til biskoppen.

Afskrift i Rigsarkivet.

Erik, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, til alle, der ser dette brev, hilsen i Herren.

Eftersom vi retligt set er forpligtede til at tage vare på den ærværdige fader hr. Torkil, som vor fader kong Valdemar, fromt ihukommet, lod indvie til biskop af Reval[1]), med hensyn til dennes påtrængende behov, vil vi, at det skal stå fast for alle, at vi til underhold for ham stadfæster 80 hageplove[2]) i Estland, 40 inden for milestenen fra Revals borg til græsning af kvæg, 40 på steder, der passer ham, i Virland 40, hvilke han[3]) overdrog ham og hans kirke i form af medgift, at besidde frit med rette til evig tid. Vi befaler hr. Stig[4]) Ovesen, vor gældker i Reval, at han uden nogen som helst tøven og modsigelse skal sørge for at overgive det anførte antal hageplove til den nævnte hr. biskop.

Givet i Roskilde i det Herrens år 12[41][5]) den 21. september.

1) se nr. 56 og nr. 82. – 2) jf. DRB. II:1 nr. 126 note 5. – 3) kong Valdemar II Sejr. – 4) rimeligvis fejl i afskriften for Sakse. Paul Johansen, Die Estlandliste, 818, identificerer ham med hr. *Saxo* i Estlandslisten i KVJ. og høvedsmanden Sakse Ovesen i Reval, der nævnes i 1250'erne, jf. DRB. II:1 nr. 45, 143, 221 og 244. Da han de sidste to steder blot betegner sig med forbogstavet *S.*, foreslår Johansen, at den tabte original ligeledes har haft et *S.*, som afskriveren har tolket som Stig. Om fornavnet har været afkortet eller skrevet helt ud, kan naturligvis ikke afgøres, men da samme skriver lige forud har afskrevet tre breve fra 1345–46 med Stig Andersen som vidne, jf. DRB. III:2 nr. 149, 190 og 248, kan han muligvis have forvekslet navnene. – 5) afskriften har 1239 ligesom i nr. 82. For omdateringen til 1241 se nr. 82 note 14.

87 1241. [Før 3. oktober].

Aktoptegnelse om bilæggelse af en strid mellem kannikerne i Lund og Asmund Tygesen om Ballingslövs grænser, der er blevet svoret af ni mænd.

Original på universitetsbiblioteket i Lund.

I det Herrens år 1241 opstod der strid mellem kannikerne i Lund på den ene side og hr. Asmund, søn af Tyge, på den anden om grænserne for Ballingslöv, hvilken strid nedenfor antegnede mænd har bilagt på denne måde, idet de ved deres ed lagde sikre grænser på den høj, som hedder *Hulca-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

byargh[1]), idet Ballingslövs grænser begynder således: *Biafr skyrdh[2]), *Ballumma klint[3]), *Quislybiargh kilde[4]), *Otersmusy westre[5]), *Liung musy[6]), *Mocors musy[7]), *Lughers lang[8]), *Ain bech[9]), Lursjön, *Hallawik[10]), Skärsjön, *Schærsyobec[11]), *Ballumma syo[12]), Silma[13]), Alma å. Deres navne er følgende: Frende og Algot, brødre, David, søn af Trued, Brodker, søn af Gisle, Ønder af Lur, Svend af Kälkarp, Abraham, Morten, dekan af Strövelstorp, Karl, præst i Farstorp, og dette i nærværelse af hr. Knud, ærkedegn i Lund, og fornævnte hr. Asmund og seks kanniker fra Lund, hvis navne var følgende: provst Eskil, Peder, søn af Tyge, Karl, Peder, søn af Karl, Sakse og Gamaliel[14]).

1) lokaliteten lader sig ikke identificere. – 2) 'Bævergrøften', se Martin P:n Nilsson i »Namn och Bygd« XIV (1926) s. 108. Dennes topografiske undersøgelser danner grundlaget her og i det følgende. Navnet sigter vistnok til den bæk, der danner afløbet fra Masjön til Almaåen. – 3) den nuværende Kärlingberga klint. – 4) 'Kvisleberg' kilde, forsvundet navn på en kilde ved Jysjömossen. – 5) 'Vester Oddersmose' kan ikke udpeges med vished. – 6) jf. 'Øster Lyngmose' i den ældre akt, se DRB. I:4 nr. 72 note 7. – 7) lader sig ikke bestemme nærmere. – 8) den nuværende Bubbarpssjön. – 9) bækken, der forbinder Bubbarpssjön og Lursjön. – 10) forsvundet navn på den østligste vig i Lursjön, jf. Martin P:n Nilsson, Ballingslövs historia s. 36–37. – 11) 'Skjärsjö bæk', afløbet fra Skärsjön til Ottarpsjön. – 12) 'Ballummasjön', vistnok Utterlång, den østlige del af Ottarpsjön.. – 13) Silma å, nu Lilla å. – 14) ifølge Memoriale fratrum døde provst Eskil 1241 3. oktober, Necrologium Lundense s. 97; den foreliggende akt må derfor være udstedt i 1241 inden dette tidspunkt.

1241. 15. oktober. Lund. 88

Ærkebiskop Uffe af Lund kundgør, at dekanen Anders i Lundekirkens navn har skødet en jord tilhørende hans præbende til Tune Skaglesen, der i mageskifte har tilskødet dekanen på kirkens vegne en anden jord i Ballingslöv.

Afskrift i Lundebogen.

Uffe, af Guds nåde ærkebiskop af Lund, Sveriges primas, til alle, der ser dette brev, hilsen med alles frelser.

Vi forkynder for jer alle med dette brev, at vor elskede søn i Kristus Anders, vor kirkes dekan, på vor myndighed og med vort kapitels samtykke i vor nærværelse ved en retshandel i form af mageskifte i Lundekirkens navn har skødet eller ved skødning frit og ubetynget har overgivet hele den jord, som han havde og besad i den landsby, der kaldes Jämshög, og i Rösjö, og som hører til hans præbende, til Tune Skaglesen, idet han har føjet denne betingelse til, at det på ingen måde skal være tilladt for samme Tune eller hans arvinger eller nogen som helst anden, hvem fornævnte jord til enhver tid ved en hvil-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ken som helst adkomst måtte tilfalde, på grund af eller med anledning i ovenfor anførte jorder at anbringe og bygge eller forfærdige en mølle eller et indelukke for fisk, som på folkesproget kaldes 'wærmen'[1]) eller fiskegård[2]), eller noget som helst andet værk, hvorledes det end betegnes, på nogen som helst del af landområdet på de fornævnte steder, i åen, som kaldes Amindeå. Men samme Tune, der på tro og love har aflagt det løfte for sig og sine arvinger om at ville overholde, udføre og drage omsorg for alt det fornævnte i alle enkeltheder, har skødet og ved skødning overgivet hele den jord og den skov, som han i eget navn havde og besad i den landsby, som kaldes Ballingslöv, beliggende i det kirkesogn, som kaldes Stoby, med al ret, der tilkommer og vil tilkomme samme jord, til fornævnte dekan, der modtog den i Lundekirkens navn ved dennes indføring og skødning. I ønsket om, at alt det fornævnte skal forblive urokkeligt og gyldigt for begge fornævnte parter, har vi altså til hjælp og styrkelse af det gensidige forsvar, at ikke den ene part skal forulempe den anden, bevilget vort brev, bestyrket med vort og vort kapitels segl.

Forhandlet[3]) i Lund i sankt Laurentiuskirken foran sankt Stefans alter år 1241 for Herrens menneskevorden den 15. oktober i nærværelse af og med samtykke af Lundekannikerne, herrerne Knud, ærkedegn, Eskil, søn af Hildrad, Lars, søn af Anders, tidligere ærkedegn[4]), Peder, søn af Karl, magister Blek[5]), magister Sasser Klementsen, Hildiger, Niels Tysker og abbederne Povl fra Allehelgen af Cluniacenserordenen, Manne fra apostlene Peders og Paulus's kloster i Tommerup, Jens fra sankt Maria i Bækkeskov af Præmonstratenserordenen og Morten, prior ved det hellige korskloster i Dalby. Lægmænd: Tore, gældker i Lund, Torsten Hak, Sasser, søn af Peder, Tyge, søn af Svart, vor mundskænk, og adskillige andre gejstlige og lægmænd, der da var sammenkaldt til synode.

1) ordet, der kun kendes fra dette sted, er formentlig en parallel til det smålandske »et värmane», en fast fangstanordning med udspændte net, nedsat i et vandløbs strømning, især til ålefiskeri, jf. Kult. leks. IV, Fiskeverke sp. 348, samt John Granlund, Ålfisken i Mörrumsån, Hyltén Cavalliusföreningen, årsbok (Kronobergsboken) 1957, Växjö 1958, s. 5 flg. - 2) dansk ord i den latinske tekst. - 3) jf. DRB. I:4 nr. 24 note 5. - 4) død 1219, Weeke s. 220. - 5) sandsynligvis identisk med kanniken Blek, der døde en 6. december, Weeke s. 304. Af en anden notits i Lunde gavebøger angående hans moders dødsdag fremgår det, at hans fulde navn var Niels Blek, jf. Weeke s. 188.

89 [1241. 28. oktober–10. november?].

Pave Cølestin IV befaler kong Erik IV Plovpenning at sætte biskoppen af Schwerin i besiddelse af Circipanien.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Registratur i Schwerin Staatsarchiv.

Pave Cølestin befaler kongen af Danmark eksekutionen. Der er ikke tilføjet noget Kristi år[1]).

1) den udaterede bulle er i registraturen placeret umiddelbart efter en registratur af pave Gregor IX.s bulle om at indføre bispen af Schwerin i besiddelse af Circipanien m.m. mod bispen af Kammin, dateret til hans 13. paveår, d.v.s. 1239 21. marts–1240 20. marts. Efter placeringen har man derfor identificeret Cølestin med pave Cølestin IV, der valgtes 1241 25. oktober, kronedes 28. oktober, men som allerede døde 10. november. Identifikationen vakte siden betænkelighed, fordi ingen andre buller er kendt fra Cølestin IV.s korte funktionstid. Da registrator vistnok selv senere i marginen tilføjede *Kanuto,* d.v.s. Knud VI, ud for kongen af Danmark, har man været tilbøjelig til at henføre bullen til pave Cølestin III (1191–98). Ifølge registraturens formulering har den tabte bulle næppe indeholdt kongens navn, men efter gængs praksis i det pavelige kancelli blot to . . på navnets plads. Det tilføjede kongenavn får da karakter af lærd tilføjelse, der ikke kan tillægges betydning ved identifikationen af paven. Imod identifikationen af kongen som Knud VI og paven som Cølestin III taler også, at striden om Circipanien mellem bisperne af Schwerin og Kammin hører til i 13. årh., jf. A. Rische i Gesch. Mecklenburgs II 3 og 7. Fra 1236, jf. DRB. I:6 nr. 222, var den danske konge også inddraget i de politiske forhandlinger i området, og bispen af Schwerin sluttede aftale med fyrst Johan af Mecklenburg om tienderne i Circipanien, jf. Mekl. UB. I nr. 458. Hvis Cølestin IV ellers har nået at udstede buller og overhovedet har fungeret som pave, må det da være ham, der er udsteder af bullen, og kongen af Danmark bliver i så fald Erik IV Plovpenning.

1241. 3. november. Søborg. 90

Gunde Jensen skænker efter at have indhentet sine forældres samtykke Æbelholt kloster sit jordegods i Ammendrup som sjælegave for sin afdøde hustru og sig selv.

Afskrift i Æbelholtbogen.

Til alle, der ser dette brev, sender Gunde Jensen hilsen i Herren.

Alle nulevende og tilkommende skal vide, at jeg erkender, at jeg til bod og frelse for min og min elskede afdøde ægtefælle Margretes sjæl med mine forældres fulde vilje og samtykke helt og fuldt har skænket og for alle og enhver frit og uden hindring af nogen artikel[1]) hjemlet de klostergivne mænd og agtværdige kanniker ved sankt Vilhelm af Helligånden[2]) alt mit gods beliggende i Ammendrup, nemlig en gård med dens tilliggender, intet undtaget, at besidde med rette til evig tid. Til vidnesbyrd herom er mit segl tillige med segl tilhørende de kyndige mænd hr. Trumme, sognepræst i Helsinge, og Ove Svendsen, kaldet Pibestok[3]) hængt ved dette brev.

Givet i Søborg i det Herrens år 1241 den nærmeste søndag ved Allehelgens dag.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1) jf. DRB. II:1 nr. 18, der viser, at denne vending sigter til Sjællandske lov. – 2) d.v.s. Æbelholt. – 3) tolkes dels som stednavn fra Pommern (Piepstock) dels som udløbsrør ved en brønd, Danmarks gamle Personnavne, II Tilnavne, L–Ø, spalte 818.

91 1241. 10. november. Hamborg.

Hertug Abel af Jylland fritager borgerne fra Hamborg og alle gæster for den told, han tidligere har indført.

Efter tryk i Hamburgisches Urkundenbuch.

Abel, af Guds nåde hertug af Jylland, til alle, der ser dette brev, hilsen i Herren.

For at ikke tiden i sit forløb skal føre de ting bort med sig, som bestemmes i tiden, plejer de at blive foreviget ved brevets vidnesbyrd. Derfor gør vi vitterligt for nulevende såvel som tilkommende, at den told, som vore elskede svigerfædre[1]), broder Adolf, fordum greve af Holsten, og hans søn junker Johann af eget ønske har eftergivet borgerne fra Hamborg og alle gæster[2]), således som det indeholdes til fuldstændighed i deres herom affattede autentiske brev[3]), den, som også vi senere har indført, eftergiver vi for de fornævnte, fordi vi har fundet, at den var utilbørligt indført. For at der altså ikke i fremtiden skal kunne rejse sig nogen trætte imod dem i så henseende, har vi overdraget dem dette vort brev til vidnesbyrd og sikkerhed og til yderligere stadfæstelse bestyrket med vort segl.

Givet i Hamborg år 1241 for Herrens menneskevorden den 10. november.

1) teksten har *soceri,* her brugt sammenfattende om svigerfader og svoger. Abel var gift med grev Johanns søster Mechtilde. – 2) blev af K. Koppmann i Hans. Geschbl. I (1872) 69 flg. fortolket som Lübeck, et synspunkt, der ikke fandt tilslutning. Senest har Horst Tschentscher i Zeitschr. des Ver. für Lüb. Gesch. und Altertumskunde XXXIV (1954) 30 flg. påvist, at udtrykket må dække alle Hamburgs handelsforbindelser østpå op langs Elben. – 3) kendes ikke.

92 1241. Paris.

Dominikanerordenens generalkapitel stadfæster bl.a. statuttet om ordensprovinsen Dacias stilling.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Efter tryk i Acta capitulorum generalium.

Akter fra generalkapitlet, afholdt i Paris i det Herrens år 1241. ..... Fremdeles stadfæster vi denne bestemmelse, at de fire provinser, nemlig Polen, Dacia[1]), den jerusalemitanske[2]), Grækenland skal stilles lige med de andre provinser i alle forhold såvel med hensyn til de to, der skal foretage valg af mester, som med hensyn til den magt, som provinspriorerne har, når ordensmesteren er død eller afsat. Overalt, hvor der i bestemmelserne[3]) omtales otte provinser, skal der indsættes tolv. Og dette har tre kapitler for sig[4]). ..... Fremdeles, hvor der tales om forkyndelse af ordensmesterens død, skal der tilføjes, at huset i Paris skal forkynde den for provinsen Dacia[1]). .....

1) jf. nr. 37 note 1. – 2) d.v.s. Syrien, jf. nr. 37. – 3) d.v.s. i dominikanerordenens grundlæggende statutter, jf. nr. 66 note 1. – 4) jf. nr. 66 note 4.

1241. 93

Kong Eriks bevilling, at prioren i Antvorskov skal være fri for told her i riget. 1241.

Antvorskov klosters registratur.

[Omkr. 1241][1]) 94

Biskop Peder Elavsen af Århus stadfæster Øm klosters besiddelse af Sødring.

Referat i Ømbogen.

Og således var hele øen[2]) på biskop Peder Elavsens tid vor, og overgivet os ved denne biskops segl og gyldige stadfæstelse og ved mange gode mænds breve og vidnesbyrd[3]), således at vore brødre sad på den i fem år og længere før bispens død uden klagemål, idet de oppebar alle afgrøder.

1) biskop Peder Elavsen nævnes første gang 1238 7. juni, nr. 9, og døde 1246, Annales Danici 147. Under henvisning til tidsangivelsen i referatet, kan brevet ikke dateres nærmere end til [omkr. 1241]. – 2) Sødring ligger på en moræneø, omgivet af hævet havbund. – 3) kendes ikke.

[1241 eller senere]. 95

Slesvig kapitel vidimerer kong Valdemar II Sejrs privilegium for Løgumkloster af [1202–1214], DRB. I:4 nr. 57.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Afskrift i Løgumbogen.

Til alle, der ser dette brev, sender den slesvigske kirkes kapitel hilsen i Herren.

I skal vide, at vi har set et brev fra hr. Valdemar, fordum de Danskes berømmelige konge, af følgende ordlyd: *Valdemar, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, hertug af Jylland, herre over Nordalbingien* (o.s.v. = DRB. I:4 nr. 57[1]). Til vidnesbyrd herom er vort segl hængt ved dette brev.

1) om problemet med den rette adskillelse mellem kongebrevet og vidissens slutord, se DRB. I:4 nr. 57, note 13.

96 1242. 1.–16. maj. Ribe.

Kong Erik IV Plovpenning fritager bryderne på Ribekannikernes gårde for enhver kongelig ret.

Original i Rigsarkivet.

Erik, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, til alle, der ser dette brev, hilsen til evig tid[1]).

Vi vil, at det skal være kendt for nutiden og ikke være skjult for eftertiden, at vi med rette til evig tid har overdraget kannikerne i Ribe, at bryderne[2]) som er[3]) på deres gårde, skal være fri og undtaget for enhver byrde, som hører til kongens ret, således at det ikke skal være nogen af vore ombudsmænd[4]) tilladt at besvære nævnte kannikers bryder for nogen som helst sager eller stævne[5]) dem for vor rets skyld. Til vidnesbyrd herom har vi overdraget nærværende brev til omtalte kanniker bestyrket ved vort vedhængende segl.

Givet i Ribe i det Herrens år 1242, i den første halvdel[6]) af maj måned[7]).

1) 'hilsen til evig tid' gengiver det latinske *in perpetuum.* 'hilsen' *(salutem)* er altså underforstået. At det ikke er glemt af skriveren, som det tidligere er formodet, ses af, at *in perpetuum* er en almindelig hilseformel i de store pavelige privilegier, se DRB. I:6 nr. 75–76. Den var velkendt for Ribe kapitel, smst. nr. 77. – 2) det var altså kun bryderne, der fritoges (ikke som angivet andetsteds: 'landboerne' eller 'bønderne'). Det var ligeledes kun bryderne, der fritoges i faderens fribrev af 1206, DRB. I:4 nr. 115 (med hvilket den foreliggende tekst ikke har nogen verbal overensstemmelse). – En påskrift bagpå, som sikkert er påført inden 1300, betegner brevet som 'Kong Eriks særlig retsgyldige *(magis auctentica)* frihed for kapitlet og dets bryder'.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

- 3) *existentes,* tidligere oversat for snævert som 'opholde sig'. - 4) *exactores,* tidligere oversat for snævert som 'skatteopkrævere'. - 5) 'stævne' gengiver det latinske *in causam trahere* (egentlig: 'bringe for retten'). - 6) *intrante mense maio* er beregnet efter den såkaldte *consuetudo Bononiensis,* hvorom henvises til Herluf Nielsen, Kronologi, 1962 s. 59-61. I måneder med 31 dage dækker 'den første halvdel' tiden fra den 1. til og med den 16. Som påvist i nævnte arbejde kendes denne dateringsform kun fra Danmark (ikke også fra 'Schweden', Grotefend, Taschenbuch der Zeitrechnung, 3. Aufl. 1910, s. 17. Eksemplet fra 1315 24. august hidrører fra den danske ærkebiskop Esger som udsteder i Lund, DRB. II:7 nr. 292 - med forkert dato i overskriften s. 172, rigtig i den oversatte tekst s. 173). Kong Erik udstedte brev i Ribe den 4. maj, se nr. 97. - 7) brevet er skrevet af samme skriver som [1232-1250], kong Erik IV Plovpenning for indbyggerne i Væ, DRB. I:6 nr. 150. Han har tillige skrevet efterfølgende nr. af 12[4]2 4. maj.

12[4]2. 4. maj. Ribe. 97

Kong Erik IV Plovpenning fritager borgerne i Ribe, hvor de end kommer i riget, for al told og alle andre tjenester og betalinger, der specificeres som forband og torvegæld.

Original i Rigsarkivet.

Erik, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, til alle, der får dette brev at se, hilsen til evig tid.

De gamle bestemte i deres klogskab at bestyrke de ting ved brevets vidnesbyrd, som udføres i tiden, for at de ikke skal gå til grunde sammen med tiden. Alle, som får dette brev at se, skal altså vide, at det er vor vilje, at vore købmænd og borgere fra Ribe, hvor som helst de end kommer inden for vort riges grænser, til evig tid skal være fri for al told og alle andre tjenester og betalinger, som kendetegnes ved andre ord, nemlig forband og torvegæld, idet vi befaler, at ingen, hvor som helst omtalte borgere end kommer hen, på nogen som helst måde må forsøge at besvære dem eller påføre dem nogen fortrædigelse eller uret angående fornævnte frihed, som er bevilget dem ved vor kongelige myndighed. For at de altså frit og uforkrænket til evig tid kan bruge den frihed, der er givet dem, således at ingen fordrister sig til at modsætte sig vor befaling i denne henseende, har vi ment at burde overdrage nærværende brev til vore omtalte købmænd bestyrket ved vort vedhængende segl.

Givet i Ribe i det Herrens år 12[4]2[1]) den 4. maj.

1) brevet, der er skrevet af samme skriver som nr. 96, har fejlagtigt 1262, idet skriveren har »spejlvendt« *xl* som *lx.* Da brevet var beseglet med kong Erik IV Plovpennings segl, nu i seglsamlingen på Rigsarkivet, skal året utvivlsomt rettes til 1242.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

98 1242. 20. juni. Nakskov.

Kong Erik IV Plovpenning kundgør den overenskomst, han med samtykke af sine mænd i Estland har indgået med biskop Torkil af Reval, hvorefter der af alt lensgods skal ydes to pund i byg og rug af hver 20 hageplove, der skal bringes til biskoppen i Reval. Denne har til gengæld lovet at afstemme sine krav i åndelige sager og gæsteri efter sædvane i Dorpat stift. Kongen fremhæver, at overenskomsten kun skal gælde, til han selv kommer til Estland, og befaler alle lensmænd at overholde den, selv om de muligvis ikke var til stede ved dens indgåelse.

Afskrift i Rigsarkivet.

Erik, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, til alle, der ser dette brev, hilsen i Herren.

Det er vor vilje, at det ved nærværende brevs ordlyd skal stå klart og fast for jer alle, at vi med samtykke af dem af vore mænd, som bor i Estlands egne, har indgået følgende overenskomst med hr. Torkil, biskop af Reval, nemlig at samme biskop hvert år – indtil vi ved Guds nåde måtte komme til Estland – uden nogen som helst indsigelse skal oppebære to afvejede pund[1]) af tyve hageplove[2]), det ene af rug og det andet af byg, og det så vel af alt vort frie gods[3]) som af de øvrige forleninger i Estlands egne. Og ligesom esterne bringer tienderne, som deres herrer befaler det, således skal biskoppens andel føres til ham i Reval. Men idet omtalte biskop har givet sit samtykke til denne overenskomst, har han lovet, at han – indtil vor ankomst – hverken med hensyn til gæsteriafgifter[4]) eller alle de åndelige sager skal kræve eller pålægge sine undersåtter mere, end hr. biskop Hermannus af Dorpat gør i henhold til sæd og skik. Eftersom nogle af vore lensmænd ikke var nærværende ved denne overenskomst, befaler vi dem så vel som alle andre lensmænd, at de skal anse denne overenskomst for gyldig og iagttage den ubrødeligt.

Forhandlet[5]) i Nakskov i det Herrens år 1242 den 20. juni.

1) teksten har *talenta ponderata,* rimeligvis skippund, jf. Bunge, Das Herzogthum Estland 191, til adskillelse fra *talentum Livonicum,* lispund. – 2) jf. DRB. II:1 nr. 126 note 5. – 3) jf. nr. 42 og nr. 44. – 4) de ydedes ved bispens synodalrejser, jf. DRB. II:1 nr. 267. – 5) jf. DRB.: 4 nr. 24 note 5.

99 [Omkring 1242. 20. juni].

Biskop Hermannus af Dorpat meddeler på opfordring biskop Torkil af Reval arten og størrelsen af de synodale gæsteriafgifter, som han modtager i sit stift.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Afskrift i Rigsarkivet.

Til[1]) den hæderværdige fader og herre i Kristus Torkil, biskop af Reval, sender Hermannus, af Guds nåde biskop af Dorpat, med kærlig følelse hilsen i det evige og nuværende (liv).

I har, fromme fader, ansøgt os om, at vi ved et brev, som var beseglet med vort påtrykte segl, (og som kom) fra os til Eder, ville beflitte os på at skrive om og nøje præcisere den ret, den størrelse og den form på synodalgæsteriet, som vi lader anvise til os i vort stift. I skal altså vide, hellige fader, at vi af vore (undersåtter) har modtaget dette gæsteri: af to hageplove[2]) én külmet[3]) rug, af fire hageplove én külmet hvede, af en hvilken som helst hageplov én külmet malt, fremdeles af en hvilken som helst hageplov én külmet havre. Vi oppebærer af to hageplove én høne, af tyve hageplove ét læs hø. Men af afgiften eller det allerede ovenfor omtalte korn lader vi berede og forarbejde det kød[4]) eller andre ting, der er nødvendige til vort brug og til vore udgifter[5]).

1) kan også oversættes: 'for ..... Torkil, biskop af Reval, ønsker Hermannus ..... helse i det evige og nuværende (liv)'. – 2) jf. DRB. II:1 nr. 126 note 5. – 3) estnisk rummål for korn, se Paul Johansen, Die Estlandliste 222 note 2. – 4) *carnes,* egentlig kødstykker, her måske kødspiser. – 5) brevet mangler datering, men da kong Erik IV Plovpenning i sin overenskomst med biskop Torkil af Reval af 1242 20. juni, nr. 98, udtrykkelig fremhæver, at bispen har lovet ikke at kræve mere i gæsteriafgifter end biskop Hermannus af Dorpat gør i henhold til sæd og skik, må biskop Hermannus' brev til biskop Torkil være fra omtrent samme tid og dateres derfor til [omkring 1242 20. juni].

1242. 24. juni. (Køben)havn. 100

Kong Erik IV Plovpenning fornyer for sit vedkommende fyrst Vitslav I af Rygens testamentariske gave af gods i Strølille til Æbelholt kloster, giver afkald på søgsmålsret dertil og stadfæster klostrets besiddelse af en mølle sammesteds, skænket af hertug Otto af Brunsvig.

Afskrift i Æbelholtbogen.

Erik, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, til alle, der ser dette brev, hilsen i Herren til evig tid.

Alle skal vide, at vi har givet vore i Kristus elskede herrer abbeden[1]) og brødrene i sankt Vilhelms kloster i Æbelholt det gods i Strølille – at besidde i frihed til evig tid – som blev testamenteret nævnte kloster i hr. Vitslavs testamente[2]), berømmeligt ihukommet[3]), og vi har givet afkald på søgsmålsret for os og vore efterfølgere[4]). Af denne grund forbyder vi under den almægtige Guds straf og vor hævn, at nogen som helst drister sig til på nogen måde

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

at påføre de fornævnte herrer besværing eller uret angående fornævnte gods eller angående den sammesteds beliggende mølle, som blev overdraget[5]) og skødet af vor højt elskede onkel hr. Otto, hertug af Brunsvig[6]). Til vidnesbyrd herom har vi ment at burde hænge vort segl ved dette brev.

Givet i København i det Herrens år 1242 på dagen for den hellige Johannes Døbers fødsel[7]).

1) han hed Rikard i 1218 16. maj (DRB. I:5 nr. 138) og endnu i 1241 22. juni (nr. 76), men hans navn kendes ikke på dette tidspunkt. Se iøvrigt nr. 75, note 2. – 2) tabt. – 3) *clare memorie,* en tilføjelse, der egentlig skulle angive, at 'hr. Vitslav' var død. Det foreliggende kongebrev er derfor omdateret, oftest af nordtyske forskere, til 1245 eller 1250. En betegnelse som 'saligt ihukommet' *(beate memorie)* kan imidlertid, omend sjældent, bruges om nulevende personer, se indledningen til Dipl. Danicum I:2 nr. 107 og Du Cange V (1954) s. 336. Det må være tilfældet her. Vitslav 1. kalder sig selv 'hr. Vitslav' i sit segl (Pommersches UB. I nr. 503) og omtales også andetsteds således, se nr. 328. – 4) tolkes af Paludan-Müller i Videnskabernes Selskabs Skrifter V:4 s. 263 note 1 som vidnesbyrd om, at fyrst Vitslavs besiddelser i Strølille stammer fra kongefamilien, jf. også nr. 73 note 4. – 5) teksten har *confertam,* som må tolkes som en sjælden sideform til *collatam.* – 6) Otto var søn af Valdemar Sejrs søster Helene i ægteskabet med hertug Vilhelm af Lyneborg og således fætter til Erik Plovpenning. – 7) såkaldt liturgisk datering, jf. nr. 81 note 2.

101 [1242]. 28. juli. Mortlake.

Kong Henrik III af England befaler sin skatmester at undersøge et skib, der er lagt under beslag i Rochester, og frigive blandt andet danske varer, der måtte være om bord.

Afskrift i de engelske Close Rolls.

Det er befalet William de Haverhull, kongens skatmester, at når det skib, som blev beslaglagt i Rochester, kommer til London, skal han gå hen til det og under ed af gode og lovfaste mænd omhyggeligt undersøge, fra hvis magtområde de købmandsvarer og ejendele, der findes i samme skib, stammer, og det, han finder fra kejserens magtområde eller Brabant eller Flandern eller Danmark eller Norge eller Gotland, skal han straks lade frigive og[1]) på samme måde med det, der føres under kongens lejde, idet han sørger for, at alt andet[1]) bliver beslaglagt[1]) og sikkert bevogtet, indtil kongen påbyder andet derom.

Med ærkebiskop Walterus af York som vidne i Mortlake den 28. juli[2]).

1) *et similiter eos, qui sub conductu regis ducuntur, omnes alios arestari ... faciens,* således den latinske tekst, hvorefter *eos* og *alios* snarest går på personer i skibet. Efter sammenhængen må der dog være tale om skibets varer. – 2) mandatet er udstedt i kong Henriks 26. regeringsår (1241 28. oktober–1242 27. oktober), og datoen henviser det til 1242.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

[1242]. 26. august. Winchester. 102

Kong Henrik III af England befaler sheriffen i Norfolk og Suffolk at undersøge, hvad der er beslaglagt i havnene i hans fogedi, og frigive, hvad der måtte hidrøre fra blandt andet Danmark.

Afskrift i de engelske Close Rolls.

Det er befalet sheriffen i Norfolk og Suffolk, at han i egen person skal drage til de enkelte havne i sit fogedi og under syn og ed af tolv gode og lovfaste mænd fra hver enkelt havn omhyggeligt undersøge, hvilke købmandsvarer og hvilket gods der er lagt under beslag i disse havne, efter at krigen er brudt ud mellem kongen og Frankrigs konge, og alle de købmandsvarer og alt det gods, han finder beslaglagt fra England, hr. kejserens magtområde, Brabant, greven af Flanderns magtområde, Danmark, Norge og Gotland, og som de folk, der gør krav herpå, vil kunne bevise er deres, skal han uden tøven lade frigive for dem .....

Med ærkebiskop Walterus af York som vidne i Winchester den 26. august[1]).

1) om dateringen jf. nr. 101, note 2.

1242. [12.–16. september]. [Cîteaux]. 103

Cistercienserordenens generalkapitel befaler abbeden af Herrevad at meddele abbeden af Esrom den straf, der er dekreteret over ham, fordi han har undladt at give generalkapitlet underretning om straffen mod munken og lægbrødrene, der gik på kro.

Afskrift i cistercienserordenens statutter.

Abbeden af Esrom, som burde have underrettet generalkapitlet om den straf, der skulde meddeles munken[1]) og lægbrødrene fra Danmark, som forlod nonneabbediet Roermond og gik ind i en kro[2]), og som ikke har givet det underretning, skal undergå den straf, der er fastsat i sædvanerne. Abbeden af Herrevad skal meddele ham dette.

1) se nr. 55, note 2. – 2) se nr. 83.

1242. 11. november. Odense. 104

Kong Erik IV Plovpenning stadfæster sine forgængeres privilegier og immuniteter for Odense sankt Knuds kloster, fritager deres møller for ethvert krav og overlader dem åen mellem deres to møller med frit vandtilløb og fiskeri.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Afskrift i Odensebogen.

I den hellige og udelelige treenigheds navn. Jeg Erik, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, til nulevende såvel som tilkommende hilsen til evig tid.

Eftersom tiden er ond, usikker og fuld af bedrag, bør der som bekendt udvises en overvættes forsigtighed ved alt, hvad der forhandles og fastsættes, for at falskhedens tåge kan skaffes af vejen, og sandheden om, hvad der er sket, komme desto klarere for dagen. Vi ønsker altså, at I igennem dette brev skal vide, at vi i ønsket om at træde i vor fromme faders og vore fromme forfædres fodspor og på ingen måde, så vidt Gud tillader os det, bøje af fra deres kærlige gerninger ubrødeligt tildeler vore elskede tjenere i Kristus ved sankt Knuds kirke i Odense de friheder og immuniteter, som de havde erhvervet fra vore forgængere. Desuden dømmer og hjemler vi af kongelig gavmildhed for samme brødre, at deres møller skal være fri for ethvert krav. Af denne grund overlader vi dem åen mellem de to volde fri imellem deres to møller og frit vandtilløb, nemlig således at ingen undtagen disse skal fordriste sig til at fiske der, indrette sig fiskevande og ramme pæle ned eller forfærdige nogen hindring. For at altså ikke nogen i eftertiden skal vove at antaste denne vor bestemmelse eller på nogen måde omstøde den, har vi overdraget fornævnte brødre dette brev til yderligere stadfæstelse bestyrket med vort segl.

Givet i Odense i det Herrens år 1242 den 11. november.

105 1242. Bologna.

Dominikanerordenens generalkapitel stadfæster tilføjelsen om kundgørelsen af ordensmesterens død for ordensprovinsen Dacia.

Efter tryk i Acta capitulorum generalium.

Akter fra generalkapitlet, afholdt i Bologna i det Herrens år 1242. ..... Fremdeles stadfæster vi disse bestemmelser: Hvor der tales om forkyndelse af ordensmesterens død, skal der tilføjes[1]), at huset i Paris skal forkynde den for provinsen Dacia[2]). .....

1) d.v.s. i dominikanerordenens grundlæggende statutter, jf. nr. 66 note 1. – 2) jf. nr. 37 note 1.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1242. 106

Fire sammenbundne latinske breve om en trætte mellem abbeden i Øm kloster og Niels Knudsens arvinger om Virup, Hjortshøj Mark, Skæring Mark, Borup Mark og Tommerup Mark, og abbeden fik Borup med hele dens tilliggende med 4 hele fjerdinger jord på Skæring Mark, 1 bols jord sammesteds og et damsted med opstemning og 2 ottinger jord i Tommerup Mark, det ene dateret 1242 uden dag, de 3 andre har hverken årstal eller dag.

Skanderborgske registratur.

[**1242**], Reg. Danica. nr. 822 = *613, Rep. Danicum I:1, udat. nr. 111, kong Eriks diplom for Slesvig, er trykt Dipl. Danicum II:2 nr. 176 og dateret [1272 forår].

1243. 31. marts. Skelskør. 107

Kong Erik IV Plovpenning giver indbyggerne i landsbyen Hjørring ret til at bruge de samme bylove som borgerne i Viborg.

Vidisse 1552 10. september i Viborg landsarkiv.

Erik, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, til alle, der ser dette brev, hilsen i Herren.

Alle, der får dette brev at se, skal vide, at vi i ønsket om at befordre den fattige landsby Hjørrings fremgang har tilstået dem, at de i alle sager og søgsmål må forsvare sig ved de bylove, som borgerne i Viborg bruger til deres forsvar. For at altså ikke de omtalte borgere for eftertiden skal fortrædiges eller besværes af nogen angående de love og indretninger, der er varigt overdraget dem, har vi overdraget dem nærværende brev bestyrket ved vort segls værn.

Givet i Skelskør i det Herrens år 1243 den 31. marts.

1243. 2. maj. Ribe. 108

Biskop Gunner af Ribe bevidner, at arvingerne efter Glennir i hans nærværelse har skødet to ottinger til Løgum kloster og opregner, hvem arvingerne er.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Afskrift i Løgumbogen.

Gunner, af Guds nåde biskop af Ribe, til alle, der ser dette brev, hilsen i Herren.

Vi gør vitterligt for nulevende såvel som tilkommende, at Glennirs nærmeste efterfølgere og arvinger i vor nærværelse på vort ting har skødet vore elskede brødre i Løgum to ottinger i *Sebbesbol at besidde frit og ukæret til evig tid. Disse er de nærmeste arvinger og efterfølgere: Gunner, Esberns to sønner og hans to døtre. For at der altså ikke i eftertiden skal kunne opstå nogen tvivl om denne skødning, har vi ment at burde bestyrke dette brev med vort segl.

Givet i Ribe i det Herrens år 1243 den 2. maj.

Desuden strækker skødningen af ovennævnte ottinger sig kun fra *Riperbæck indtil munkenes mølle.

109 1243. Maj[–december].

Tønder stadsret, den lybske stadsret, efter opfordring oversendt fra rådet i Lübeck til brug for Tønder.

Original på det kongelige bibliotek.

I den hellige og udelelige treenigheds navn. År 1243 for Herrens menneskevorden under styret af vor høje herre, romernes kejser, Frederik II, til alle tider øger af riget, konge af Jerusalem og Sicilien, lod rådmændene i staden Lybæk for staden Tønder til ære for og af kærlighed til hr. Abel, berømmelig hertug af Jylland, og på opfordring og anmodning af broder Regner, provinsial for franciskanerordenen i Danmark, og ligeledes af kærlighed til borgerne i Tønder den ret afskrive, der var bevilget og givet som privilegium til staden Lybæk af den glorrige grundlægger af nævnte stad – from ihukommelse – af hr. Henrik, velbyrdig hertug af Schwaben, Bajern, Saksen, Enghern og Nordalbingien, men senere først stadfæstet og befæstet af den såre glorrige romernes kejser Frederik ved hans privilegium, dernæst billiget og bestyrket af konger, fyrster og herrer, men nu givet som privilegium, befæstet og i eet og alt evindeligt stadfæstet for staden Lybæk af vor høje herre, romernes kejser, Frederik II, konge af Jerusalem og Sicilien, som nu styrer, med det gyldne segl. Derfor skal der for alle, der ønsker at overholde denne ret, være fryd og fred med vor herre Jesus Kristus, som er velsignet i evighedernes evighed. Amen.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Disse bestemmelser afskrev Henrik v. Braunschweig, staden Lybæks skriver, i det nådens år 1243 i maj måned[1]).

.....[2])

Men for at denne ret eller disse bestemmelser, der, som det er sagt i begyndelsen, er bevilget og afskrevet for staden Tønder af rådmændene i Lybæk til ære for og af kærlighed til hr. Abel, berømmelig hertug af Jylland, og på opfordring og anmodning af broder Regner, provinsial for franciskanerordenen i Danmark, og ligeledes af kærlighed til borgerne i Tønder, fast og retmæssigt skal overholdes og fast skal holdes evindeligt af de tro mænd, der ønsker at bo i nævnte stad, har vi ladet dette skriftblad bestyrke med vor stads segl til evig bekræftelse. Men hvis nogen ønsker at være opsætsig mod denne bestemmelse og drister sig til at antaste den, skal han vide, at han pådrager sig apostlene Peders og Paulus' og alle helgeners og Guds udvalgtes fortørnelse, men for alle, der ønsker at overholde dette, skal der være fryd og fred med vor herre Jesus Kristus, som er velsignet i evighedernes evighed. Amen.

1) den anførte datering i stadsretten må gælde afskrivningen. Den afsluttende bekræftelse med Lybæks segl og overdragelsen til Tønder kan antages at være foregået på et senere tidspunkt i 1243, hvorfor dateringen er udvidet til maj[-december]. – 2) for teksten til stadsretten henvises til Danmarks gamle Købstadlovgivning I 215 nr. 1.

1243 4. juli, et originalbrev om sankt Klare kloster i Roskilde, stiftet 1257, se DRB. II:1 nr. 387 af 12<6>3 4. juli.

1243. [12.–16. september]. [Cîteaux]. 110

Cistercienserordenens generalkapitel befaler abbederne af Herrevad og Esrom at undersøge den lokalitet, hvortil abbeden af Ås ønsker sit abbedi flyttet hen.

Afskrift i cistercienserordenens statutter.

Eftersynet af det sted, som abbeden af Ås ansøger om, at hans abbedi må blive flyttet til, overdrages til abbederne af Herrevad og Esrom, så at de personligt skal begive sig til stedet og efter at have overvejet alt, som skal overvejes i henhold til ordenens forskrift, bestemmer, hvad de finder vil blive til gavn, og hvad de foretager sig desangående, skal de næste år meddele generalkapitlet.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

111 1243. [12.–16. september]. [Cîteaux].

Cistercienserordenens generalkapitel befaler abbeden af Ås at meddele abbeden af Esrom, at han sammen med en svensk abbed skal ordne en norsk klostersag.

Afskrift i cistercienserordenens statutter.

Munkene og lægbrødrene fra Hovedø, som med vold anbragte prioren, sakristanen og underkantoren for samme stiftelse på nogle øer i havet, for at de skulle gå til grunde der af sult, og som ligeledes med væbnet hånd offentligt plyndrede deres egen abbed og deres visitatorer for klæder og andre ejendele, og som ligeledes slog to munke hårdt, som var sendt derhen af samme abbed, og som forbrød sig groft på mange andre måder, skal erklæres bandlyste og i alle forhold ligge under for dommen mod sammensvorne. Abbederne af Esrom og Varnhem skal udføre dette hverv og med fuld myndighed fra ordenen straffe dem, som de finder skyldige i så henseende. Abbeden af Ås skal meddele dem dette, og abbeden af Varnhem skal meddele generalkapitlet, hvad de foretager sig desangående.

112 1243. 23. september. Anagni.

Pave Innocens IV pålægger provincialprioren for prædikebrødrene i provinsen Dacia at lade prædike korstog i Danmark, Sverige og Norge til hjælp for de troende i Livland og Prøjsen og bevilger dem, der har taget korset, samme begunstigelser, som tildeles dem, der støtter hjælpen til Det hellige Land.

Afskrift i de pavelige registre.

Til provincialprioren for prædikebrødrenes orden i Tyskland.

Vi, som redebont yder støtte til at befordre menneskenes retfærdige sager, bør med årvågen omsorg fremme Jesu Kristi fromme anliggender ligeså meget mere villigt, som Gud vides at stå over mennesket, og al ærefrygt bevisligt skyldes Ham. Da altså alles Skaber, efter hvad vi med jubel har set af troværdiges indberetning, er blevet ophøjet på mangfoldig vis i Livlands og Prøjsens egne ved vore elskede sønner, brødrene af de Tyskes sankt Mariahospital i Jerusalems og andre troendes triumferende højre hånd[1]), og der er håb om, at Hans herlige navn kan udbredes mere og mere dersteds, hvis vi bringer Hans udplantning i samme lande den støtte, vi kan i Ham, og skaffer den behørig undsætning gennem dem, der er kirken hengivne, beder og opfordrer vi i Herren dig, hengivne søn, idet vi ved denne vor apostoliske

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

skrivelse befaler og pålægger dig til syndernes forladelse, at du ivrigt arbejder på med tilsidesættelse af alle vanskeligheder til denne sag at udpege priorer og brødre af din orden i kirkeprovinserne Magdeburg og Bremen og i stifterne Regensburg, Passau, Halberstadt, Hildesheim og Verden og indtrængende maner dem til, at de for Guds skyld påtager sig det hellige prædikehverv og i fromhed maner og i overensstemmelse med den af Gud givne klogskab ivrigt arbejder på omhyggeligt og omsorgsfuldt at fortælle de troende i nævnte kirkeprovinser og stifter, at de med den overvættes kærlighed for øje, hvormed Kristus har elsket og elsker os, skal yde Ham noget til gengæld for alt det, som Han har ydet dem, og beder om, at disse, der er genløst for den herlige pris og som kristne og rettroende mænd rammes af forhånelserne fra dem, der bespotter Kristus[2]), mandigt og mægtigt væbner sig af nidkærhed for Gud og for at udbrede den Korsfæstedes herlighed og befri dem, der bor nærmest, fra hedningenes hånd, idet de drager ud og handler i overensstemmelse med fornævnte brødres råd, således at der på een gang tilkommer dem en evig løn, og de vantro ikke kan bryste sig af, at de anfalder kristenheden uden at lide straf. Men de folk fra omtalte kirkeprovinser og stifter, som, skønt prydet med korsets tegn til undsætning for Livland eller Prøjsen, ikke personligt kan drage derhen på grund af fattigdom eller svaghed, skal de frigøre for korsløftet, når blot de af deres gods udreder en understøttelse, der stemmer med deres midler, og denne skal ved samme brødres hånd anvendes til nævnte undsætning. Thi vi tager, for at det, som på så værdig en måde fordres i Genløserens navn, med lethed kan iværksættes og opfyldes, alle fra nævnte kirkeprovinser og stifter, der vil drage ud for at bistå samme troende efter at have taget korsets tegn på grund heraf, og desuden deres undergivne og alt deres gods under det apostoliske sædes beskyttelse og forsvar, indtil der haves fuldstændig sikre efterretninger om deres tilbagekomst eller død, og skænker gavmildt dem og andre, som i overensstemmelse med deres midler og stilling mener at burde sende hertil skikkede krigere derhen på egen bekostning, og ligeså dem, som giver en passende del af deres eget gods til understøttelse for nævnte Livland eller Prøjsen, og dem, som drager derhen på fremmed bekostning for at tjene der i det mindste i eet år, i henhold til undsætningens størrelse og den hengivne følelse samme aflad og samme privilegium, som bevilges dem, der drager af sted for at hjælpe og undsætte Det hellige Land. Endvidere bevilger vi, for at fornævnte sag, jo flere veje, der benyttes for at fremme den, kan vokse og styrkes så heldigt, som vi ønsker det, ved dette brevs myndighed de priorer og brødre, der skal udpeges af dig til ovennævnte sag, at de må eftergive dem fra samme kirkeprovinser og stifter,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

som kommer til deres højtidelige prædiken, tyve dage af den dem pålagte kirkebod og i overensstemmelse med kirkens regler tildele befordrende syndsforladelse til hver enkelt af dem, der vil drage derhen efter at have taget korsets mærke på grund heraf, og som har pådraget sig bandlysningens bånd på grund af brandstiftelse og håndspålæggelse mod gejstlige eller andre fromme personer, forudsat at de yder dem, der har lidt skade og uret, erstatning på passende måde, dog med undtagelse af dem, hvis forseelser er i den grad særegne og grove, at de med rette bør sendes til det apostoliske sæde.

Givet i Anagni den 23. september i vort første år.

.....

Et ligelydende brev er skrevet til provincialprioren for prædikebrødrenes orden i Dacia i Danmarks, Sveriges og Norges riger.

1) jf. Ap. Gern. 2,33. - 2) jf. Ps. 69,10.

113 1243. 24. september. Anagni.

Pave Innocens IV giver præceptoren og den tyske orden i Livland stadfæstelse på forliget med kong Valdemar II Sejr angående Reval, Gervien, Virland og Harrien, der blev afsluttet ved legaten, den tidligere biskop af Modenas mægling.

Original i Stockholm.

Innocens, biskop, Guds tjeneres tjener til sine elskede sønner, Thidericus, præceptor, og brødrene af det tyske sankt Maria hospital i Livland hilsen og apostolisk velsignelse.

Det, som finder sin afslutning ved dom eller forlig, bør forblive fast og urokket, og for at det ikke atter skal give anledning til fornyet strid, sømmer det sig, at det styrkes med apostolisk beskyttelse. Den ansøgning, I har forebragt os, indeholdt nu, at da der var opkommet en strid mellem jer på den ene side og vor meget kære søn i Kristus Valdemar, Danmarks berømmelige konge, på den anden om Reval, Gervien, Virland, Harrien og andre ting, fremkom der omsider ved mægling af vor ærværdige broder Vilhelm, tidligere biskop af Modena, vor pønitentiar og det apostoliske sædes legat, og andre gode mænd et venskabeligt forlig mellem parterne, som I har anmodet om blev styrket med apostolisk stadfæstelse. Vi bøjer os altså for jeres rimelige bønner og stadfæster med apostolisk myndighed og bestyrker med dette brevs værn dette forlig, således som det er sluttet i fremsynethed og uden svig og frivilligt antaget af begge parter og hidtil uforstyrret overholdt, og som det

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

desuden siges fuldstændigt at indeholdes i det brev, der er affattet herom[1]). Det skal altså overhovedet ikke være tilladt noget menneske at antaste dette vort stadfæstelsesbrev eller i dumdristig forvovenhed handle derimod. Men hvis nogen drister sig til at prøve herpå, skal han vide, at han pådrager sig den almægtige Guds og hans apostle sankt Peders og sankt Paulus's vrede.

Givet i Anagni den 24. september i vort pavedømmes første år.

1) 1238 7. juni, nr. 9.

1243. 1. oktober. Anagni. 114

Pave Innocens IV befaler de prædikebrødre, som prædiker mod hedningene i Livland og Prøjsen, at de ikke må tillade, at der voldes de korsfarere fortræd, som agter sig dertil fra en række stifter, kirkeprovinser og riger, deriblandt Danmark.

Original i Königsbergarkivet.

Innocens, biskop, Guds tjeneres tjener, til sine elskede sønner priorerne og brødrene af prædikeordenen, som prædiker mod hedningene i Livland og Prøjsen, hilsen og apostolisk velsignelse.

Da vi ønsker ivrigt og med passende understøttelse at drage omsorg for behovene for de troende, som befinder sig i Livlands og Prøjsens egne, har vi på værdig vis ment at burde bestemme, at de, som vil drage ud til hjælp for dem, ikke skal lide nogen skade, for så vidt det står til os. Eftersom det er vor vilje, at de, som alle som een efter at have taget korsets tegn til dette formål vil drage ud til de fornævnte egne i Livland og Prøjsen fra Bøhmens rige, kirkeprovinserne Magdeburg og Bremen, stifterne Regensburg, Passau, Halberstadt, Hildesheim og Verden, fra rigerne Danmark, Polen, Pommern, Gotland, Norge og Sverige, skal nyde det privilegium og den aflad, som er bevilget dem, der drager til Jerusalem, befaler vi jer altså, fromme sønner, ved denne vor apostoliske skrivelse, at I ikke må tillade, at de troende fra disse samme riger, kirkeprovinser og stifter, når de anlægger korsets kendetegn til bistand for ovenfor nævnte troende, så lidt som deres undergivne, hvilke vi alle har taget under vor apostoliske beskyttelse tillige med alt deres gods, på uretmæssig vis bliver fortrædiget af nogen, så længe der ikke er fuldstændig sikker efterretning om, at de er vendt tilbage eller døde, idet I med tilsidesættelse af appel tøjler sådanne, der måtte fortrædige dem, med kirkens straf.

Givet i Anagni den 1. oktober i vort pavedømmes første år.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

115 1243. 7. oktober. [Anagni].

Pave Innocens IV giver prædikebrødrene en anordning om fejringen af Kristi kors. – Indgået til klostret i Lund.

Registraturer i Stockholm.

Forarbejde til Skånebrevsfortegnelsen:

Pave Innocens IV.s bestemmelse og forordningsbrev, givet prioren i prædikebrødrenes orden, at Kristi kors skulle fejres med tilbørlige skridt og højtideligholdelse. Givet 9.[1]) oktober i vort pavedømmes første år.

Forarbejde til Skånebrevsfortegnelsen:

Pave Innocens IV.s bestemmelse og forordningsbrev, givet prioren i prædikebrødrenes orden, at Kristi kors skulle fejres med tilbørlige skridt og højtideligholdelse. Givet 9.[1]) oktober i hans pavedømmes første år, som er 1243.

Skånebrevsfortegnelsen 1689–90:

Pave Innocens IV.s bestemmelse og forordningsbrev, givet prioren i prædikebrødrenes orden, at Kristi kors skulle fejres med tilbørlige skridt og højtideligholdelse. Givet 7. oktober, som er den 7. i samme måned 1243.

1) fejlfortolkning af *nonis* (= 7. oktober) fra Westhius' side, rettet i den endelig redaktion nedenfor.

[**1243 21. oktober–1254 21. oktober**], **et privilegium af pave Innocens IV for Odense sankt Knuds kloster** (Bull. Danicum nr. 314, her dateret som anført til Innocens IV.s tid, skønt Rep. Danicum I:1 udat. nr. 27 meddelte det rigtige pavenavn og henførte bullen til Alexander III eller IV) er udstedt af Alexander III [1180] 21. oktober, se DRB. I:3 nr. 92.

116 1243. 30. oktober. Lateranet.

Pave Innocens IV tillader franciskanernes provinsialer sammen med tilsynsmændene at foretage den tidligere for ordensgeneralen forbeholdte prøvning af de brødre, der skal have ret til at prædike. – Indgået til et dansk franciskanerkloster.

Afskrift på det kongelige bibliotek.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1243. 30. oktober. Lateranet. 117

Pave Innocens IV tillader franciskanernes ordensgeneral og provinsialer at løse ordensbrødre af det band, de er ifaldet, efter den forskrift, der er overgivet ærkebisper og bisper, dog med undtagelse af de alvorligste tilfælde. – Indgået til et dansk franciskanerkloster.

Afskrift på det kongelige bibliotek.

1243. 11. november. Lateranet. 118

Pave Innocens IV giver skolaren Jens Ærkebiskops fra Marke dispensation for hans uægte fødsel, således at han kan modtage de hellige grader og få et beneficium og en dignitet, selv med sjælesorg. Bispeværdigheden kan han dog kun i givet fald modtage ved særlig pavelig befaling.

Afskrift i de pavelige registre.

Til Jens Ærkebiskops, skolar fra Marke i Roskilde stift.

Uægte børn, der udmærker sig ved hæderlig vandel, brændemærkes ikke af fejlen ved deres fødsel, fordi børnenes smukke dyd aftvætter forældrenes brøde, og ærbar vandel ophæver vanæren ved deres herkomst. Da du derfor, således som du har fremført for os personlig, begærer at blive optaget i gejstlighedens korps, og du lider under en mangel ved fødselen[1]), såsom bragt til verden af en subdiakon og en ugift kvinde, har du i ydmyghed bønfaldet os om, at vi af det apostoliske sædes velvilje ville sørge for at drage omsorg for dig i dette. I betragtning af, at du altså ved fortjenstfuld retskaffenhed opvejer fornævnte mangel og ved dydens nåde generhverver, hvad den mislige oprindelse har frataget dig, bøjer vi os for dine fromme bønner og bevilger dig ved dette brevs myndighed, at du uanset denne mangel kan forfremmes til de hellige grader og opnå et beneficium og endogså en kirkelig dignitet, selv om de har sjælesorg, dog forudsat at du, hvis du måtte blive kaldet til bispeværdigheden, ingenlunde kan modtage denne uden særlig befaling fra det apostoliske sæde. Det skal altså overhovedet ikke være tilladt noget menneske at antaste dette vort bevillingsbrev eller i dumdristig forvovenhed handle derimod. Men hvis nogen drister sig til at prøve herpå, skal han vide, at han pådrager sig den almægtige Guds og hans apostle sankt Peders og sankt Paulus' vrede.

Givet i Lateranet den 11. november i vort første år.

1) jf. c. 1, 11, 14 X de filiis presbyterorum ordinandis vel non I 17.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

119 1243. 20. november. Lateranet.

Pave Innocens IV tillader franciskanerne under almindeligt interdikt at holde gudstjenester i deres kirker, dog under udelukkelse af dem, der er bandlyst og ramt af interdikt. – Indgået til et dansk franciskanerkloster.

Afskrift på det kongelige bibliotek.

120 1243. 20. november. Lateranet.

Pave Innocens IV tillader franciskanerne frit at opholde sig i de bandlystes lande og modtage underhold fra dem under gennemrejse. – Indgået til et dansk franciskanerkloster.

Afskrift på det kongelige bibliotek.

121 1243. 22. december. Lateranet.

Pave Innocens IV tilstår franciskanerne, at de ikke kan stævnes ved pavebreve, som ikke udtrykkeligt omtaler dette brev og deres orden. – Indgået til et dansk franciskanerkloster.

Afskrift på det kongelige bibliotek.

122 1243. 31. december. Lateranet.

Pave Innocens IV befaler dominikanerprioren Peder i Lund at indbetale til pavens kapellan Iohannes af Piacenza, hvad han har modtaget i Danmark for indløsning af korstogsløfter.

Original i det svenske rigsarkiv.

Innocens, biskop, Guds tjeneres tjener, til sin elskede søn broder Peder, prior for prædikebrødrenes hus i Lund, hilsen og apostolisk velsignelse.

Da du i de Danskes rige, som vi har erfaret for vist, på vor forgænger, fromt ihukommet, pave Gregors myndighed har modtaget en sum penge, som vi nu har fået meddelelse om, for indløsningen af løfter fra dem, der har

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

taget korsets tegn i samme rige til undsætning for Det hellige Land, befaler og påbyder vi dig, hengivne søn, ved dette brevs myndighed, at du straks overgiver disse penge til vor elskede søn magister Iohannes af Piacenza, akolyt og vor kapellan, som vi har ment at burde sende til hine lande af hensyn til disse og andre anliggender, der angår det apostoliske sæde og Det hellige Land, og at du i samme anliggender af ærbødighed for sankt Peder og os klogt står denne bi og yder ham råd, hjælp og støtte personligt og ved brødrene af din orden på en sådan måde, at vi på grund heraf med rette kan anbefale din oprigtige kærlighed, som vi i Herren nærer fuld tillid til, og svarer os så hurtigt som muligt, hvad og hvor meget der bliver overgivet denne af dig.

Givet i Lateranet den 31. december i vort pavedømmes første år.

1243. 123

Biskop Bernhardus IV af Paderborn udsteder et diplom til fordel for klostret Holthausen. Blandt de verdslige vidner Herman Dansker.

Original i Büren.

[1243-1254]. 124

Pave Innocens IV tillader munkene i Løgum kloster at modtage besiddelser og andet gods, rørligt såvelsom urørligt, ved arv og på anden retmæssig måde, dog med undtagelse af len.

Afskrift i Løgumbogen.

Innocens, biskop, Guds tjeneres tjener, til sine elskede sønner abbed[1]) og menige konvent i Løgum kloster af cistercienserordenen, Ribe stift, hilsen og apostolisk velsignelse.

Idet vi bøjer os for jeres fromme bønner, bevilger vi jer ved nærværende brevs myndighed, at I, med undtagelse af len[2]), frit kan ved retten indtale, modtage og beholde[3]) besiddelser og andet gods, rørligt og[4]) urørligt, som frie[5]) personer blandt jeres brødre, der er flygtet fra verden til jeres kloster og har aflagt klosterløfte sammesteds, ville have fået ved arv eller ved en hvilken som helst anden retmæssig adkomst, hvis de var vedblevet med at leve i verden[6]). Det skal altså overhovedet ikke være tilladt noget menneske at antaste dette vort bevillingsbrev eller i dumdristig forvovenhed handle der-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

imod. Men hvis nogen drister sig til at prøve herpå, skal han vide, at han pådrager sig den almægtige Guds og hans apostle sankt Peders og sankt Paulus' vrede.

Givet ....[7])

1) kan ikke identificeres. – 2) 'med undtagelse af len' findes i de tilsvarende buller for nonneklostret Sankt Klara i Roskilde af 1257 13. januar, DRB. II:1 nr. 206 og 1258 1. marts, DRB. II:1 nr. 249, men er ikke optaget i den tilsvarende bulle for Løgum kloster af Johannes XXII fra 1320 1. juli, DRB. II:8 nr. 224. – 3) i 1320-bullen (se note 2) er her tilføjet 'uden skade for anden mands ret'. Dette findes hverken i nærværende tekst eller i 1257- eller 1258-bullerne (note 2). – 4) teksten har *uel,* der enten betyder 'eller' eller 'og'. Både 1257- og 1258-bullerne samt 1320-bullen (note 2) har *et* = 'og'. – 5) se DRB. II:1 nr. 206 note 1. – 6) 'og frit kunne have overdraget andre' tilføjes i 1258-bullen og noget lignende i 1257-bullen (note 2). Et sådant tillæg findes hverken i nærværende tekst eller i 1320-bullen (note 2). – 7) afskriften i Løgumbogen udelader slutningen med sanctio og dateringen med bemærkningen *og så videre som ovenfor,* der tidligere blev tolket som gående på 1206 21. januar?, jf. DRB. I:4 s. 154. Det er dog efter alt at dømme hævet over enhver tvivl, at bullen skal henføres til pave Innocens IV, idet den sammen med 1320-bullen (note 2) blev lagt i rette 1510 30. november, trykt SS. rerum Danicarum VIII 245, og da betegnet som *en* (bulle), *som den højhellige fader Innocens IV.... havde udstedt.* Innocens IV blev indviet som pave 1243 28. juni og døde 1254 7. december, og dette tidsrum bliver bestemmende for bullens datering, da det ikke er muligt yderligere at indsnævre dateringsrammen ud fra indholdet i bullen.

125 [1243–1254].

Pave Innocens IV afgør en strid mellem kapitlet og biskoppen af Odense.

Registratur hos Hamsfort.

Pave Innocens IV giver et reskript for at afgøre den strid, som er opstået mellem brødrene[1]) og biskoppen af Odense[2]) af en bestemt årsag, som det indeholdes i bullen[3]).

1) d.v.s. munkene i sankt Knuds kloster, som udgjorde kapitlet. – 2) usikkert hvilken, jf. note 3. – 3) bullen kan ikke dateres nærmere end til Innocens 4.s tid som pave 1243 28. juni–1254 7. december.

126 [1243–1254].

Pave Innocens IV stadfæster de ærkebiskoppelige privilegier for Odense sankt Knuds kloster.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Registratur hos Hamsfort.

Den samme[1]) Innocens IV stadfæster de ærkebiskoppelige privilegier[2]), som er tildelt klostret.

1) jf. nr. 125. Bullen kan ikke dateres nærmere end til Innocens 4.s tid som pave. – 2) der er rimeligvis tale om de privilegier, som blev givet klostret af Absalon 1180 12. maj, DRB. I:3 nr. 90, og Anders Sunesen [1202–15], DRB. I:43 nr. 52.

[1243–1254]. 127

Pave Innocens IV bestemmer, at biskopperne af Odense ikke må ind- og afsætte provster og andre gejstlige uden kapitlets samtykke.

Registratur hos Hamsfort.

Innocens IV bestemmer, at biskopperne af Odense ikke må indsætte og afsætte provster og andre gejstlige uden samtykke fra kapitlet, hvilket tidligere blev overholdt i henhold til en gammel, anerkendt sædvane[1]).

1) datering som nr. 125 og nr. 126.

[1243–1254]. 128

Pave Innocens IV giver Århuskirken 40 dages aflad, gældende i 5 år.

Notits i Århusbogen.

Fremdeles 40 dages aflad fra Innocens IV i 5 år[1]).

1) datering som nr. 125–27.

[1243–1254]. 129

Pave Innocens IV giver 1 års og 40 dages aflad til domkirken i Lund.

Refereret i senere lundensiske diplomer.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

130 [1243–1254].

Pave Innocens IV opfordrer den danske konge til ikke at tvinge biskopperne til at medbringe store hærstyrker ved udbud til lands eller vands.

Notits i Lucoppidans kopibog.

Innocens IV[1]) lod gennem sin legat og nuntius[2]) en from opfordring og påmindelse overgive til Danmarks konge, at han skulde afstå fra at tvinge biskopperne til at medbringe en stor hær til lands eller vands ud over kirkens formåen.

1) Lucoppidan begynder sit referat med årsangivelsen *I året 1245,* d.v.s. at han omregner den gængse datering efter pontifikatsår i denne type breve til kalenderår, men Lucoppidans omregninger af pontifikatsår er meget fejlfulde, se f.eks. DRB. I:3 nr. 142, II:3 nr. 14 m.fl., jf. Niels Skyum-Nielsen, Kirkekampen i Danmark 1241–1290, 30. Det bliver da højst usikkert, om 1245 er rigtigt, og referatet kan derfor ikke dateres nærmere end til Innocens IV's tid som pave. – 2) pavens udsending kan ikke på samme tid betegnes som legat og nuntius, jf. K. Ruess, Die rechtliche Stellung der päpstlichen Legaten s. 105.

131 [1243–1254].

Pave Innocens IV giver aflad til dem, som rækker en hjælpende hånd til franciskanerne i Roskilde.

Fortegnelse i den arnamagnæanske samling.

Dette er den daglige aflad for de små brødres kirke i Roskilde, samlet fra privilegier fra de høje paver Gregor IX[1]), Innocens IV ..... og de herrer kardinaler Hugo[2]), Guido[3]) og Petrus, kaldet Capocci[4]), legater for Danmark ..... men særligt er der i Roskilde breve om aflad for stiftelsen i Roskilde fra pave Innocens IV ... og kardinal Vilhelm[5]) ..... Fremdeles får de, som rækker en hånd til kirkens bygningsfond .... aflad ... fra pave Innocens.

1) franciskanerklostret i Roskilde stiftedes 1237, Scriptores minores II 294, og pave Gregors afladsbulle tilhører derefter årene 1237 til 1241, da han døde. Det kan ikke ses, om hans afladsprivilegium specielt har været rettet til klostret i Roskilde (eller ordenen i Danmark), eller om det har haft gyldighed for franciskanerordenen under ect. Angående afladen fra de 3 strax efter nævnte kardinallegater kan den enten have været begrænset til klostret eller have dækket franciskanerordenen inden for hvert af deres legationsområder. – 2) muligvis identisk med Hugo, kardinalbiskop af Sta. Sabina, jf. DRB. II:1 nr. 91 og 407. – 3) pavelig legat, særlig for Danmark 1265–67. – 4) pavelig legat, bl.a. for Danmark i årene 1247–48, jf. nr. 236, men han betrådte vistnok aldrig Danmark, jf. Niels Skyum-Nielsen, Kirkekampen i Danmark, 90. – 5) både Innocens IV.s og kardinal Vilhelms afladsprivilegier, jf. nr. 283, har øjensynlig været direkte bestemt for franciskanerne i Roskilde.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

[1243–1256]. 132

Abbeden af Loccum meddeler råd og borgere i Minden, at han har givet dem, som er dræbt på byens side i en fejde, del i alle messer for afdøde i klostret m.v. På hans anmodning har et stort antal cistercienserabbeder givet de dræbte del i alle åndelige goder, som sker i deres abbedier. Blandt disse abbeden ..... af Sorø.

Original i Münster.

1244. 18. februar. Lateranet. 133

Pave Innocens IV erklærer, at den pavelige bevilling på tiendefritagelse for Sorø og andre cistercienserklostre med hensyn til haver, enge, møller m.m. har gyldighed også for erhvervelser efter udstedelsen af bevillingen, hvad visse gejstlige i Danmark har bestridt.

Afskrift i Sorøbogen.

Innocens, biskop, Guds tjeneres tjener, til sine elskede sønner abbed[1]) og menige konvent i Sorø kloster af cistercienserordenen i Roskilde stift hilsen og apostolisk velsignelse.

I har tilkendegivet for os, at selv om det er bevilget jer af det apostoliske sæde, at ingen må driste sig til at afkræve eller aftvinge jer tiender af haver[2]), krat, enge, græsgange, lunde, saltsteder, møller og fiskerier, enten de er erhvervede før eller efter konciliet[3]), eller af afkommet af jeres dyr[4]), og uagtet det af samme sæde er pålagt vore ærværdige brødre ærkebiskopperne og biskopperne og andre prælater for kirkerne i Danmarks rige, at de for jer og andre af jeres orden i samme rige skal opretholde fritagelsen for ydelsen af sådanne tiender, så bliver I dog besværet med mangfoldige fortrædigelser angående dette af nogle af kirkernes prælater og gejstlige i Lunde kirkeprovins, som erklærer, at samme bevilling ikke på nogen måde kan udstrækkes til det, der er erhvervet, efter at den er tilstået. Da det altså er vor mening, at fornævnte bevilling bør udstrækkes til senere erhvervelser, forbyder vi ved dette brevs myndighed, at nogen under nævnte påskud besværer jer desangående. Det skal altså overhovedet ikke være tilladt noget menneske at antaste dette vort forbudsbrev eller i dumdristig forvovenhed handle derimod. Men hvis nogen drister sig til at prøve herpå, skal han vide, at han pådrager sig den almægtige Guds og hans apostle sankt Peders og sankt Paulus' vrede.

Givet i Lateranet den 18. februar i vort pavedømmes første år.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1) rimeligvis Josef, ifølge abbedlisten fra Sorø, SS. rerum Danicarum IV 535, jf. også DRB. I:6 nr. 189 note 1. – 2) den latinske text har *terris*, 'jorder', men dette må rettes til *ortis*, 'haver' i overensstemmelse med nr. 144. Netop for jordernes vedkommende gjaldt efter 1215 andre regler end for haver, krat osv., se DRB. I:4 nr. 64, note 1. – 3) se DRB. I:4 nr. 64, note 1. – 4) se DRB. I:4 nr. 114, note 5.

134 1244. 27. februar. Lateranet.

Pave Innocens IV befaler dekanen ... i Schwerin at varetage magister P. Krages sag, skaffe ham erstatning for udlæg i hans gods, foretaget af Biskop Ivar af Odense under henvisning til, at magisteren havde sløset penge bort i Rom, og skaffe ham oprejsning for vanærende bagtalelser om, at han havde forfalsket biskoppens segl, da han optog et pengelån ved kurien.

Afskrift i de pavelige registre.

Til .. dekan[1]) i Schwerin.

Magister P., kaldet Krage, subdiakon, har under tårer fremført for os, at vor ærværdige broder biskop Ivar af Odense, da han havde sendt ham til det apostoliske sæde for at varetage hans sager og havde tilstået ham et åbent brev om at optage et lån på 100 mark, mundtligt befalede ham i nærværelse af gode mænd, at hvis samme brev på grund af de farefulde veje muligvis ikke kunne bringes frem, kunne han i biskoppens navn lade et nyt segl forfærdige for at optage dette lån. Men skønt samme magister efter at have tiltrådt rejsen til det apostoliske sæde var blevet taget til fange på vejen og berøvet fornævnte brev og alt sit gods, nåede han omsider til dette sæde, hvor han forefandt svære modstandere af samme biskop, og han optog under et nyt segl, som han, således som samme biskop havde givet ham befaling til, havde ladet forfærdige i den romerske kurie, et lån på tyve mark sølv for at kunne varetage de sager, der var ham betroet. Og da samme magister senere vendte hjem med fornævnte sager i orden, og det i mellemtiden hændte, at han blev taget til fange og holdt i fængsel, blev han anklaget hos samme biskop af nogle af sine rivaler for at have varetaget de sager dårligt, der var ham betroet, og til ingen nytte brugt de penge, han på denne måde havde fået til låns. Thi som følge heraf blev samme biskop alvorligt vred på ham, der da sad som fange, stillede ud af samme magisters gods kreditorerne tilfreds med hensyn til fornævnte sum på tyve mark uden at have erfaret sandheden om nysnævnte ting og bragte ham i vanry på anden måde i de egne for at have ladet et falsk segl forfærdige i hans navn. Og skønt fornævnte magister efter igen at have opnået sin tidligere frihed tilbød, at han for nævnte biskop på

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

lovlig vis ville godtgøre, at han havde varetaget fornævnte sager i troskab og brugt fornævnte penge på en nyttig måde hertil, og i ydmyghed bad om, at han ville tilbagekalde den uhørt grove fremfærd imod ham, har fornævnte magister, eftersom samme ikke alene afslog at gøre det, men endogså nægtede ham gehør, ment i ydmyghed at måtte tage sin tilflugt til den apostoliske fromheds hjælp. Vi, der har hjertelig medfølelse med de betrængte og glæder os over ad rettens vej at komme dem, der lider uret, til hjælp, befaler altså, at hvis det forholder sig således, skal du erklære samme magister fri for skyld i så henseende og forkynde, at han ikke bliver prisgivet noget vanry i denne anledning, og med fornuften som vejleder sørge for, at det, der er taget fra ham, af samme biskop gives tilbage til ham og med tilsidesættelse af appel tøjle dem, der handler derimod, med kirkens straf.

Givet i Lateranet den 27. februar i vort første år.

1) kan ikke identificeres.

1244. 29. februar. Lateranet. 135

Pave Innocens IV forbyder, at nogen kræver tiende af afkommet af Sorø klosters dyr, fordi de har dyrene på græs eller under opsyn, og erklærer domme, fældet mod klostrets velgørere, fordi de yder klostret tjenester, for ugyldige.

Afskrift i Sorøbogen.

Innocens, biskop, Guds tjeneres tjener, til sine elskede sønner, abbed[1]) og menige konvent i Sorø kloster af cistercienserordenen i Roskilde stift, hilsen og apostolisk velsignelse.

Det apostoliske sæde plejer at imødekomme fromme ønsker og velvilligt fremme agtværdige bønner fra de bedendes side. Da det altså af det apostoliske sæde, således som det er fremført for os af jer, er bevilget jeres orden og jer ved privilegier og bevillinger, at ingen må driste sig til på nogen som helst måde at afkræve eller aftvinge jer tiender af afkommet af jeres dyr eller af andet fra dem, fordi de har jeres dyr på deres græsgange eller i deres varetægt, og hvis nogen forkynder bandlysnings-, suspensions- eller interdiktdomme mod jeres velgørere, fordi de af kærlighed yder jer velgerninger eller tjenester, erklæres sådanne domme for ugyldige og intetsigende ved samme bevillinger såsom fældet i modstrid med, hvad det apostoliske sæde har bevilget. Eftersom nogle stiftsbiskopper, prælater ved kirkerne og sognepræster i foragt for ovenfornævnte privilegier og bevillinger på mangfoldig vis plager og

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

hjemsøger jer og jeres velgørere i disse ting, har I i ydmyghed bønfaldet os om, at vi af faderlig omhu ville sørge for at drage omsorg for, at I ikke lider skade i denne sag. Da vi altså ønsker både at drage omsorg for jeres fred og at standse de ondes fortrædigelser, forbyder vi strengt ved dette brevs myndighed, at nogen drister sig til mod det apostoliske sædes privilegier og bevillinger under fornævnte påskud at kræve sådanne tiender af jer eller andre eller forkynde fornævnte domme mod jer eller andre på grund heraf eller end- og mod jeres velgørere, og hvis sådanne domme måtte blive forkyndt, forbyder vi dem med samme myndighed og erklærer dem for ugyldige. Det skal altså overhovedet ikke være tilladt noget menneske at antaste dette vort forbudsbrev eller i dumdristig forvovenhed handle derimod. Men hvis nogen drister sig til at prøve herpå, skal han vide, at han pådrager sig den almægtige Guds og hans apostle sankt Peders og sankt Paulus' vrede.

Givet i Lateranet den 29. februar i vort pavedømmes første år.

1) Josef, jf. nr. 133 note 1.

136 1244. 1. marts. Lateranet.

Pave Innocens IV tager Sorø kloster i sin beskyttelse og stadfæster dets gods.

Afskrift i Sorøbogen.

Innocens, biskop, Guds tjeneres tjener, til sine elskede sønner, abbed[1]) og menige konvent i Sorø kloster af cistercienserordenen i Roskilde stift, hilsen og apostolisk velsignelse.

Det er rimeligt, at vi uden indvending giver vort samtykke til de bedendes berettigede bønner og opfylder de ønsker, der ikke afviger fra fornuftens vej, så de når at virkeliggøres. Derfor, elskede sønner i Herren, bøjer vi os for jeres rimelige bønner og tager jer selv og det kloster, hvor I tjener Gud, tillige med alt det gods, som I for øjeblikket besidder på gyldig vis eller på behørig måde vil kunne erhverve i fremtiden med Herrens bistand, under sankt Peders og vor beskyttelse og bestyrker det med dette brevs værn. Det skal altså overhovedet ikke være tilladt noget menneske at antaste dette vort beskyttelsesbrev eller i dumdristig forvovenhed handle derimod. Men hvis nogen drister sig til at prøve herpå, skal han vide, at han pådrager sig den almægtige Guds og hans apostle sankt Peders og sankt Paulus' vrede.

Givet i Lateranet den 1. marts i vort pavedømmes første år.

1) Josef, jf. nr. 133 note 1.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1244. 1. marts. Lateranet. 137

Pave Innocens IV forbyder, at nogen kræver tiende i form af uld, mælk og lam af Sorø klosters får, hvad nogle sognepræster, i hvis sogne fårene græssede, har haft i sinde.

Afskrift i Sorøbogen.

Innocens, biskop, Guds tjeneres tjener, til sine elskede sønner, abbed[1]) og menige konvent i Sorø kloster af cistercienserordenen i Roskilde stift, hilsen og apostolisk velsignelse.

Det apostoliske sæde plejer at imødekomme fromme ønsker og velvilligt fremme agtværdige bønner fra de bedendes side. Men da I ved det apostoliske sædes privilegier er fritaget for at yde tiender af afkom af dyr[2]), og da nogle sognepræster ved kirkerne, hvad vi forstår af jeres indberetning, i hvis sogne jeres får græsser, pønser på at afkræve jer tiender af samme fårs uld, mælk og lam, bøjer vi os for jeres rimelige forlangender og forbyder ved dette brevs myndighed, at nogen imod samme privilegier drister sig til at afkræve eller aftvinge jer tiender af fornævnte. Det skal altså overhovedet ikke være tilladt noget menneske at antaste dette vort forbudsbrev eller i dumdristig forvovenhed handle derimod. Men hvis nogen drister sig til at prøve herpå, skal han vide, at han pådrager sig den almægtige Guds og hans apostle sankt Peders og sankt Paulus' vrede.

Givet i Lateranet den 1. marts i vort pavedømmes første år.

1) Josef, jf. nr. 133. - 2) se DRB. I:4 nr. 114, note 5.

1244. 2. marts. Lateranet. 138

Pave Innocens IV giver Sorø kloster stadfæstelse på alle pavelige og kongelige privilegier og friheder.

Afskrift i Sorøbogen.

Innocens, biskop, Guds tjeneres tjener, til sine elskede sønner, abbed[1]) og menige konvent i Sorø kloster af cistercienserordenen i Roskilde stift, hilsen og apostolisk velsignelse.

Det apostoliske sæde plejer at imødekomme fromme ønsker og velvilligt fremme agtværdige bønner fra de bedendes side. Derfor, elskede sønner i Herren, giver vi gerne vort samtykke til jeres rimelige forlangender og stadfæster med apostolisk myndighed og bestyrker ved dette brevs værn alle friheder og immuniteter, der er bevilget jeres orden eller jer i særdeleshed af

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

vore forgængere de romerske paver enten ved privilegier eller ved andre bevillinger, og desuden de friheder og fritagelser for verdslige krav, der på gyldig vis er bevilget jer af konger og fyrster. Det skal altså overhovedet ikke være tilladt noget menneske at antaste dette vort stadfæstelsesbrev eller i dumdristig forvovenhed handle derimod. Men hvis nogen drister sig til at prøve herpå, skal han vide, at han pådrager sig den almægtige Guds og hans apostle sankt Peders og sankt Paulus' vrede.

Givet i Lateranet den 2. marts i vort pavedømmes første år.

1) Josef, jf. nr. 133.

139 1244. 5. marts. Lateranet.

Pave Innocens IV forbyder, at abbed og konvent i Sorø kloster indstævnes til synoder, tingmøder, retsmøder, kapitler eller for bodsretten, hvilket forskellige prælater har tilladt sig at gøre, når der forelå en forseelse, idet de påberåbte sig dennes natur.

Afskrift i Sorøbogen.

Innocens, biskop, Guds tjeneres tjener, til sine elskede sønner, abbed[1]) og menige konvent i Sorø kloster[2]), hilsen og apostolisk velsignelse.

Når man beder os om, hvad der er ret og rigtigt, fordrer både billighed og fornuft, at vi i kraft af vort embede drager omsorg for, at det virkeliggøres på behørig måde. Det er jo blevet fremført for os af jer, at flere prælater, ordinære dommere[3]) og andre styrere af kirkerne[4]) – skønt det ved det apostoliske sædes privilegier er bevilget jeres orden, at ingen biskop eller nogen anden må tvinge jer til at drage til synoder eller tingmøder, undtagen for troens skyld, eller driste sig til at forkynde suspensions-, bandlysnings- eller interdiktdomme mod jer eller klostre så lidt som mod personer af nævnte orden, og skulle sådanne blive forkyndte, erklæres de af samme privilegier for ugyldige og intetsigende såsom fældet mod det apostoliske sædes bevillinger – dog ikke desto mindre pønser på ved pedantiske påfund at afkræfte samme privilegier, som I er bestyrket med, og hævder, at I for en hvilken som helst brøde i henhold til forseelsen[5]) hører under deres ting, og på denne vis stævner jer til retsmøder, kapitler, for bodsretten[6]) ligesom andre, der er verdensgejstlige, og plager og hjemsøger jer på mangfoldige måder i så henseende, skønt I, når I forbryder jer, straffes med tilbørlig bod af såvel det almindelige som også af de daglige kapitler, som finder sted i de enkelte klostre af jeres

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

orden. Derfor har I i ydmyghed anmodet os om, at vi af faderlig omsorg ville sørge for at holde sådannes frækhed i tømme. Idet vi altså tager i betragtning, at skønt vi som følge af den forsorg, vi har påtaget os gennem vort embede, er forpligtet til at nære omsorg og omhu for alle børn af kirken, vor hellige moder, anstår det sig dog for os at tænke ganske særligt på dem, som har lagt denne verdens forfængeligheder bag sig og til stadighed tjener Herren, og idet vi af faderlig omhu ønsker at drage omsorg for jeres fred for eftertiden med hensyn til fornævnte forhold, forbyder vi strengt ved dette brevs myndighed, at nogen, selv i henhold til forseelsen[5]), skal fordriste sig til at indstævne jer eller jeres klosters personer til synoder eller ting, undtagen alene for troens skyld, eller sådanne kapitler eller retsmøder eller for bodsretten[6]) uden særlig befaling fra det apostoliske sæde, først og fremmest fordi du, vor søn abbed, er rede til i overensstemmelse med din ordens statutter at straffe hvilke som helst forseelser, og vi erklærer ved samme myndighed de domme, som hvem som helst i sin frækhed måtte fælde under dette påskud, for ugyldige og intetsigende, dog med forbehold af det apostoliske sædes befaling i alle ting. Det skal altså overhovedet ikke være tilladt noget menneske at antaste dette vort forbudsbrev eller i dumdristig forvovenhed handle derimod. Men hvis nogen drister sig til at prøve herpå, skal han vide, at han pådrager sig den almægtige Guds og hans apostle sankt Peders og sankt Paulus' vrede.

Givet i Lateranet den 5. marts i vort pavedømmes første år.

1) se nr. 133, note 1. – 2) den tilsvarende bulle til Esrom kloster, nr. 146 af 1244 30. marts, tilføjer 'af cistercienserordenen i Roskilde stift', der normalt har plads på dette sted i bullerne fra denne tid og rimeligvis er glemt i den foreliggende afskrift. – 3) texten har *iudices ordinarii,* der omfatter bisper, provster og ærkedegne, jf. Knud Mikkelsen, Om procesmåden, Nye Danske Magazin VI (1836) s. 183. – 4) texten har *alii ecclesiarum rectores,* jf. hertil DRB. I:4 nr. 114, note 8. – 5) texten har *racione delicti.* Forseelsens art var et af de momenter, som bestemte, hvilket ting en sag skulde henføres til. Et andet var den anklagedes personlige status, *ratione personæ,* jf. Poul Johs. Jørgensen, Dansk retshistorie, s. 525ff. – 6) texten har *penitentiale forum,* hvorved betegnedes 'det indre ting', som pålagde kirkebod, jf. Lexikon für Theologie und Kirche IV, forum, sp. 224.

1244. 6. marts. Lateranet. 140

Pave Innocens IV forbyder, at nogen prælat med omgåelse af de pavelige privilegier fælder bandlysnings- og interdiktdomme mod dem, der er undergivet eller har forbindelse med Sorø kloster.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Afskrift i Sorøbogen.

Innocens, biskop, Guds tjeneres tjener, til sine elskede sønner, abbed[1]) og menige konvent i Sorø kloster af cistercienserordenen i Roskilde stift, hilsen og apostolisk velsignelse.

Når man beder os om, hvad der er ret og rigtigt, fordrer både billighed og fornuft, at vi i kraft af vort embede drager omsorg for, at det virkeliggøres på behørig måde. Det er jo blevet fremført for os af jer, at nogle prælater ved kirkerne misunder jer jeres friheder, og eftersom det ifølge det apostoliske sædes bevilling ikke er tilladt dem at forkynde bandlysnings- eller interdiktdomme mod jer, fælder omtalte domme mod jeres undergivne, tjenende og velgørere og dem, som maler på jeres møller eller bager i jeres bagerovne, og dem, som I omgås ved køb eller salg eller på anden måde, og således ikke overholder disse privilegiers mening og betydning, men kun deres ordlyd og på en måde bandlyser jer, når de ikke tillader jer at omgås andre, og I synes herigennem at blive dømt og fældet ligesom jøder, og det medfører den ulempe for dem, som omgås jer i anledning af det fornævnte, at de pådrager sig en større bandlysning, end de ville have gjort ved at omgås bandlyste. Derfor har I i ydmyghed bønfaldet om, at vi af faderlig omhu og omsorg ville sørge for jeres fred i så henseende. Vi bøjer os altså for jeres bønner og forbyder ved dette brevs myndighed, at nogen af de fornævnte drister sig til for fremtiden med omgåelse af det apostoliske sædes privilegier at forkynde sådanne domme, og hvis nogen som helst måtte driste sig til at fælde sådanne domme, erklærer vi dem for ugyldige og magtesløse. Det skal altså overhovedet ikke være tilladt noget menneske at antaste dette vort forbudsbrev eller i dumdristig forvovenhed handle derimod. Men hvis nogen drister sig til at prøve herpå, skal han vide, at han pådrager sig den almægtige Guds og hans apostle sankt Peders og sankt Paulus' vrede.

Givet i Lateranet den 6. marts i vort pavedømmes første år.

1) Josef, jf. nr. 133, note 1.

141 1244. 24. marts. Lateranet.

Pave Innocens IV forbyder, at nogen kræver tiende i form af uld, mælk og lam af Esrom klosters får, hvad nogle sognepræster, i hvis sogne fårene græssede, har haft i sinde.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Afskrift i Esrombogen.

Innocens, biskop, Guds tjeneres tjener, til sine elskede sønner, abbed[1]) og menige konvent i Esrom kloster af cistercienserordenen i Roskilde stift, hilsen og apostolisk velsignelse.

Det apostoliske sæde plejer at imødekomme fromme ønsker og velvilligt fremme agtværdige bønner fra de bedendes side. Men da I ved det apostoliske sædes privilegier er fritaget for at yde tiender af afkom af dyr[2]), og da nogle sognepræster ved kirkerne, hvad vi forstår af jeres indberetning, i hvis sogne jeres får græsser, pønser på at afkræve jer tiender af samme fårs uld, mælk og lam, bøjer vi os for jeres rimelige forlangender og forbyder ved dette brevs myndighed, at nogen imod samme privilegier drister sig til at afkræve eller aftvinge jer tiender af fornævnte. Det skal altså overhovedet ikke være tilladt noget menneske af antaste dette vort forbudsbrev eller i dumdristig forvovenhed handle derimod. Men hvis nogen drister sig til at prøve herpå, skal han vide, at han pådrager sig den almægtige Guds og hans apostle sankt Peders og sankt Paulus' vrede.

Givet i Lateranet den 24. marts i vort pavedømmes første år.

1) Jens, jf. abbedlisten fra Sorø, SS. rerum Danicarum IV 535. – 2) se nr. 137, note 2.

1244. 25. marts. [Lateranet]. 142

Pave Innocens IV tillader prædikebrødrene at have kirkegårde ved deres kloster. – Indgået til klostret i Lund.

Registraturer i Stockholm.

Forarbejde til Skånebrevsfortegnelsen:

Pave Innocens IV's forordningsbrev, givet prædikebrødrene, således at det var tilladt dem at have deres begravelsessteder ved kirken, hvor konvent og kloster findes. Givet den 25. marts i hans pavedømmes første år.

Skånebrevsfortegnelsen 1689–90:

Pave Innocens IV's forordningsbrev, givet prædikebrødrene, og som indeholder, at det var tilladt dem at have deres begravelsessteder ved de samme kirker eller klostre, som de bor i. Givet den 25. marts, som er den 24.(!) april(!) 1243(!)[1]).

1) Magnus Westhius, der affattede Skånebrevsfortegnelsen, fejlopløser den romerske dagsangivelse *(viii kalendas aprilis)* og henfører efter sin sædvane bullen til 1243 som pavens første år, jf. også DRB. I:6 nr. 73 note 3.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

143 1244. 26. marts. Lateranet.

Pave Innocens IV giver Esrom kloster stadfæstelse på alle pavelige og kongelige privilegier og friheder.

Afskrift i Esrombogen.

Innocens, biskop, Guds tjeneres tjener, til sine elskede sønner, abbed[1]) og menige konvent i Esrom kloster af cistercienserordenen i Roskilde stift, hilsen og apostolisk velsignelse.

Det apostoliske sæde plejer at imødekomme[2]) fromme ønsker og velvilligt fremme agtværdige bønner fra de bedendes side. Derfor, elskede sønner i Herren, giver vi gerne vort samtykke til jeres rimelige forlangender og stadfæster med apostolisk myndighed og bestyrker ved dette brevs værn alle friheder og immuniteter, der er bevilget jeres orden[3]) af vore forgængere de romerske paver enten ved privilegier eller ved andre bevillinger, og desuden de friheder og fritagelser for verdslige krav, der på gyldig vis er bevilget jer af konger og fyrster eller andre troende kristne[4]). Det skal altså overhovedet ikke være tilladt noget menneske at antaste dette vort stadfæstelsesbrev eller i dumdristig forvovenhed handle derimod. Men hvis nogen drister sig til at prøve herpå, skal han vide, at han pådrager sig den almægtige Guds og hans apostle sankt Peders og sankt Paulus' vrede.

Givet i Lateranet den 26. marts i vort pavedømmes første år.

1) se nr. 141, note 1. – 2) texten herfra indtil datumsformlen er udfyldt efter nr. 315, idet Esrombogen nøjes med at henvise dertil. Den udfyldte tekst afviger to steder fra den samtidige bulle af 1244 2. marts til Sorø kloster, nr. 138, og formuleringen i denne sidste er formentlig den rigtige, se note 3–4. – 3) den i note 2 nævnte bulle til Sorø, nr. 138, tilføjer her 'eller jer i særdeleshed'. – 4) nr. 138 udelader ordene 'eller andre troende kristne'.

144 1244. 28. marts. Lateranet.

Pave Innocens IV erklærer, at den pavelige bevilling på tiendefritagelse for Esrom og andre cistercienserklostre med hensyn til haver, enge, møller m.m. har gyldighed også for erhvervelser efter udstedelsen af bevillingen, hvad visse gejstlige i Danmark har bestridt.

Afskrift i Esrombogen.

Innocens, biskop, Guds tjeneres tjener, til sine elskede sønner abbed[1]) og menige konvent i Esrom kloster af cistercienserordenen i Roskilde stift hilsen og apostolisk velsignelse.

I har tilkendegivet for os, at selv om det er bevilget jer af det apostoliske

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

sæde, at ingen må driste sig til at afkræve eller aftvinge jer tiender af haver, krat, enge, græsgange, lunde, saltsteder, møller og fiskerier, enten de er erhvervede før eller efter konciliet[2]), eller af afkommet af jeres dyr[3]), og uagtet det af samme sæde er pålagt vore ærværdige brødre ærkebiskopperne og biskopperne og andre prælater for kirkerne i Danmarks rige, at de for jer og andre af jeres orden i samme rige skal opretholde fritagelsen for ydelsen af sådanne tiender, så bliver I dog besværet med mangfoldige fortrædigelser angående dette af nogle af kirkernes prælater og gejstlige i Lunde kirkeprovins, som erklærer, at samme bevilling ikke på nogen måde kan udstrækkes til det, der er erhvervet, efter at den er tilstået. Da det altså er vor mening, at fornævnte bevilling bør udstrækkes til senere erhvervelser, forbyder vi ved dette brevs myndighed, at nogen under nævnte påskud besværer jer desangående. Det skal altså overhovedet ikke være tilladt noget menneske at antaste dette vort forbudsbrev eller i dumdristig forvovenhed handle derimod. Men hvis nogen drister sig til at prøve herpå, skal han vide, at han pådrager sig den almægtige Guds og hans apostle sankt Peders og sankt Paulus' vrede.

Givet i Lateranet den 28. marts i vort pavedømmes første år.

1) Jens, jf. nr. 141, note 1. - 2) se nr. 133, note 3. - 3) se nr. 133, note 4.

1244. 29. marts. Lateranet. 145

Pave Innocens IV befaler domprovsten i Lund at afgøre Århus kapitels klager over biskop Peder af Århus, særligt med henblik på retten til at vælge kanniker.

Afskrift i Århusbogen.

Innocens, biskop, Guds tjeneres tjener, til sin elskede søn provsten[1]) ved kirken i Lund hilsen og apostolisk velsignelse.

Vore elskede sønner kapitlet ved kirken i Århus har i en klage forebragt os, at vor ærværdige broder biskop Peder af Århus, skønt retten til at vælge kanniker i samme kirke ifølge en gammel anerkendt sædvane tilhører dem, efter forgodtbefindende pønser på at antaste denne og andre af deres gamle og gyldige sædvaner, der hidindtil uanfægtet er blevet overholdt, ligesom også deres frihedsprivilegier og efter forgodtbefindende søger at meddele nye overdragelser af kanonikater og præbender i samme kirke, skønt de er imod det og sætter sig herimod, og plager dem med mangfoldige fortrædigelser i så henseende. Derfor har de i ydmyghed bønfaldet os om, at vi af faderlig omsorg ville sørge for at tvinge samme biskop til urokkeligt og uden krænkel-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ser at overholde fornævnte sædvaner og privilegier og helt og holdent afstå fra at tynge og besvære dem med hensyn til det ovenfor anførte. Men eftersom vi ikke har sikker kundskab om de anførte ting, befaler vi dig, kyndige søn, ved denne vor apostoliske skrivelse, at du efter at have stævnet dem, der bør indstævnes, og efter at have påhørt, hvad der bliver fremsat fra begge sider, med tilsidesættelse af appel skal afgøre, hvad der er kanonisk, og sørge for, at det, du afgør, bliver urokkeligt overholdt på vor myndighed.

Givet i Lateranet den 29. marts i vort pavedømmes første år.

1) kan ikke identificeres med sikkerhed. Først 1247 29. august har Jakob Erlandsen med vished tiltrådt domprovstiet, se nr. 262.

146 1244. 30. marts. Lateranet.

Pave Innocens IV forbyder, at abbed og konvent i Esrom kloster indstævnes til synoder, tingmøder, retsmøder, kapitler eller for bodsretten, hvilket forskellige prælater har tilladt sig at gøre, når der forelå en forseelse, idet de påberåbte sig dennes natur.

Afskrift i Esrombogen.

Innocens, biskop, Guds tjeneres tjener, til sine elskede sønner, abbed[1]) og menige konvent i Esrom kloster af cistercienserordenen i Roskilde stift, hilsen og apostolisk velsignelse.

Når man beder os om, hvad der er ret og rigtigt, fordrer både billighed og fornuft, at vi i kraft af vort embede drager omsorg for, at det virkeliggøres på behørig måde. Det er jo blevet fremført for os af jer, at flere prælater, ordinære dommere[2]) og andre styrere af kirkerne[3]) – skønt det ved det apostoliske sædes privilegier er bevilget jeres orden, at ingen biskop eller nogen anden må tvinge jer til at drage til synoder eller tingmøder, undtagen for troens skyld, eller fordriste sig til at forkynde suspensions-, bandlysnings- eller interdiktdomme mod jer eller klostre så lidt som mod personer af nævnte orden, og skulle sådanne blive forkyndte, erklæres de af samme privilegier for ugyldige og intetsigende såsom fældet mod det apostoliske sædes bevillinger – dog ikke desto mindre pønser på ved pedantiske påfund at afkræfte samme privilegier, som I er bestyrket med, og hævder, at I for en hvilken som helst brøde i henhold til forseelsen[4]) hører under deres ting, og på denne vis stævner jer til retsmøder, kapitler, for bodsretten[5]) ligesom andre, der er verdensgejstlige, og plager og hjemsøger jer på mangfoldige måder i så henseende, skønt I, når I forbryder jer, straffes med tilbørlig bod af såvel det almindelige som også af de daglige kapitler, som finder sted i de enkelte klostre af jeres

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

orden. Derfor har I i ydmyghed anmodet os om, at vi af faderlig omsorg vilde sørge for at holde sådannes frækhed i tømme. Idet vi altså tager i betragtning, at skønt vi som følge af den forsorg, vi har påtaget os gennem vort embede, er forpligtet til at nære omsorg og omhu for alle børn af kirken, vor hellige moder, anstår det sig dog for os at tænke ganske særligt på dem, som har lagt denne verdens forfængeligheder bag sig og til stadighed tjener Herren, og idet vi af faderlig omhu ønsker at drage omsorg for jeres fred for eftertiden med hensyn til fornævnte forhold, forbyder vi strengt ved dette brevs myndighed, at nogen, selv i henhold til forseelsen[4]), skal fordriste sig til at indstævne jer eller jeres klosters personer til synoder eller ting, undtagen alene for troens skyld, eller sådanne kapitler eller retsmøder eller for bodsretten[5]) uden særlig befaling fra det apostoliske sæde, først og fremmest fordi du, vor søn abbed, er rede til i overensstemmelse med din ordens statutter at straffe hvilke som helst forseelser, og vi erklærer ved samme myndighed de domme, som hvem som helst i sin frækhed måtte fælde under dette påskud, for ugyldige og intetsigende, dog med forbehold af det apostoliske sædes befaling i alle ting. Det skal altså overhovedet ikke være tilladt noget menneske at antaste dette vort forbudsbrev eller i dumdristig forvovenhed handle derimod. Men hvis nogen drister sig til at prøve herpå, skal han vide, at han pådrager sig den almægtige Guds og hans apostle sankt Peders og sankt Paulus' vrede.

Givet i Lateranet den 30. marts i vort pavedømmes første år.

1) se nr. 141, note 1. – 2) se nr. 139, note 3. – 3) se nr. 139, note 4. – 4) se nr. 139, note 5. – 5) se nr. 139, note 6.

1244. 9. april. Lateranet. 147

Pave Innocens IV befaler domprovsterne i Lund og Slesvig at afgøre Århus' kapitels klager over biskop Peder af Århus, fordi denne har indsat en kannik imod kapitlets ønske og nægtet dem voldgiftsdommere til prøvelse af hans uvildighed som dommer i denne sag.

Afskrift i Århusbogen.

Innocens, biskop, Guds tjeneres tjener, til sine elskede sønner, provsten[1]) ved kirken i Lund og provst Peder ved kirken i Slesvig, hilsen og apostolisk velsignelse.

Vore elskede sønner kapitlet i Århus har i en ansøgning forebragt os, at vor ærværdige broder biskop Peder af Århus, skønt retten til at vælge kanniker i Århus kirke i følge en gammel anerkendt sædvane, der hidtil er blevet overholdt, tilhører dem alene, efter forgodtbefindende pønser på at antaste denne

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

sædvane, og skønt de var imod det og har sat sig herimod, rent faktisk har indsat klerken Ugod fra Århus stift som kannik i fornævnte kirke og har overdraget ham et præbende, som var ledigt i samme, til skade og tynge for dem, eftersom retten til at vælge en kannik i henhold til bestemmelserne fra Laterankonciliet[2]) ikke ved denne lejlighed var tilfaldet ham på grund af forsømmelighed fra deres side. Da de på grund heraf på lovlig vis appellerede til vor ærværdige broder ærkebiskop Uffe af Lund, stedets metropolit, agtede samme biskop ikke på deres appel, men udslyngede en bandlysningsdom mod dem. Men da striden herom verserede for samme ærkebiskop mellem dem på den ene side og fornævnte biskop på den anden, sendte samme ærkebiskop, skønt han efter på lovlig vis at have prøvet fornævnte appel erklærede samme dom for ugyldig såsom forkyndt efter en lovmæssig appel, dog ikke desto mindre efter eget forgodtbefindende prøvelsen af hovedsagen tilbage til fornævnte biskop. Da denne ønskede at prøve fornævnte indsættelse og overdragelse og på utilbørlig vis tvang dem til at føre proces herom for sig, fandt disse samme, at biskoppen var under mistanke på grund af, at sagen angik ham, og der på lovlig vis var appelleret fra ham i samme anliggende, og eftersom nævnte biskop imod retfærdigheden nægtede at bevilge dem de voldgiftsdommere, som de bad om til at prøve denne mistanke, blev der af dem appelleret til det apostoliske sæde. Derfor befaler vi jer, kyndige sønner, ved denne vor apostoliske skrivelse, at hvis det forholder sig således, skal I efter at have tilbagekaldt alt det til den rette tilstand, som I finder foretaget i dumdristighed af samme biskop efter nævnte appel, påhøre sagen og føre den til en tilbørlig afslutning og sørge for, at det, I bestemmer, bliver urokkeligt overholdt på vor myndighed. I modsat fald skal I sende parterne tilbage til undersøgelse for nævnte biskop og dømme de appellerende til at udrede lovpligtige udgifter. Men hvis de vidner, der bliver udmeldte, undslår sig af venskab, had eller frygt, skal I under anvendelse af kirkens straf med udelukkelse af appel tvinge dem til at aflægge sandt vidnesbyrd.

Givet i Lateranet den 9. april i vort pavedømmes første år.

1) se nr. 145, note 1. – 2) jf. c 41 X de electione et electi potestate I 6.

148 1244. 20. april. Lateranet.

Pave Innocens IV forbyder de små brødre uden særlig tilladelse at optage prædikebrødre i deres orden. – Indgået til klostret i Lund.

Original i Stockholm.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1244. 30. maj. Lateranet. 149

Pave Innocens IV pålægger ærkebisper og bisper at påse, at ingen andre end franciskanerne bærer denne ordens dragt, og på anmodning skride ind mod overtrædere. – Indgået til et dansk franciskanerkloster.

Afskrift på det kongelige bibliotek.

124[4]. 1. juni. 150

Rådmændene i Bremen optræder blandt andre som vidner ved en lokal kirkelig overenskomst. Mellem rådmændene Rudolf af[1])Næstved.

Afskrift i Hannover.

1) jf. DRB. I:6 nr. 236.

1244. 24. juni. Città Castellana. 151

Pave Innocens IV forbyder franciskanerordenen at optage dominikanere hos sig uden særlig tilladelse og pålægger den kun at tillade optagelse af dem, der har underkastet sig et års prøvetid. – Indgået til et dansk franciskanerkloster.

Afskrift på det kongelige bibliotek.

1244. 24. juni. Città Castellana. 152

Pave Innocens IV forbyder dominikanerordenen at optage franciskanere hos sig uden særlig tilladelse og pålægger den kun at tillade optagelse af dem, der har underkastet sig et års prøvetid. – Indgået til klostret i Lund.

Afskrift på det kongelige bibliotek.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

153 1244. 15. juli. Genua.

Pave Innocens IV meddeler indbyggerne i en række baltiske lande, herunder Estland, at Vilhelm, tidligere biskop af Modena, atter er beskikket til pavelig legat.

Original i Königsbergarkivet.

Innocens, biskop, Guds tjeneres tjener, til alle troende kristne, som befinder sig i Livland, Prøjsen, Culmens land, Gotland, Åland[1]), Finland, Estland, Semgallen, Kurland og Litauen og de øvrige provinser og øer med nyomvendte og hedninge, hilsen og apostolisk velsignelse.

Skaberen har fra verdens skabelse (- - -)[2]) af denne grund har Herren tidligere opvakt ånden[3]) hos vor ærværdige broder Vilhelm af Sabina, tidligere biskop af Modena, som flere gange på det apostoliske sædes befaling drog til de hedninge, der findes rundt om i jeres egne, og førte en stor mængde af dem til erkendelse af sandheden[4]) efter at have udryddet mange slags vildfarelser hos dem, hvori de holdtes ulykkeligt hildet, så at de ikke havde nogen kristen gudsdyrkelse, men rettede al deres higen mod alene at dyrke synlige ting. Men samme biskop løftede sit blik og så, at jeres marker allerede var hvide til høst[5]), da Jesus Kristus, vor Gud og Herre, som vi har bragt i erfaring, har set i mildhed til jert folkeslag og værdiget sig at åbne døren til dets frelse, og samme biskop har af alle sine inderste længsler i sindet sukket efter åndelige glæder - nemlig omvendelsen af samme folkeslag - og med meget indtrængende bønner og strømme af tårer bønfaldet os, som, omend uværdige, beklæder hans plads på jorden, som siger til sine disciple: Bed høstens herre om at sende arbejdere ud til sin høst[6]), og vore brødre[7]) om, at vi vilde værdiges at sende ham tilbage, der ønsker at fuldføre det påbegyndte løb[8]) og for jeres skyld er rede til, om nødvendigt, også at drikke lidelsens kalk, til Herrens høst[9]). Men omendskønt samme biskops tilstedeværelse ved det apostoliske sæde er såre formålstjenlig for os på grund af hans særlige styrke, tager vi hans fromme og hellige forsæt i betænkning, eftersom vi dog tror, at han utvivlsomt har nidkærhed for Gud i denne sag og først og fremmest tørster efter at vinde sjæle, og sørger for at sende ham tilbage til disse egne efter at have overladt ham fuld legatmyndighed for at udbrede det glade budskab for folkeslagene om vor Herre Jesu Kristi navn[10]) såvel i jeres egne som i kirkeprovinsen Gnesen og Prag og Olmütz stifter samt i Østrig, Steiermark og andre lande tilhørende den velbyrdige mand, hertug Frederik af Østrig, for at han med Herrens bistand som en omsorgsfuld dyrker af Herrens ager kan kuldkaste og nedbryde, adsplitte og tilintetgøre, bygge op og plante ud[11]), således som Herren vil hjælpe ham. Vi påminder derfor jer

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

alle indtrængende og opfordrer jer ved denne vor apostoliske skrivelse i Herren til og påbyder som vor befaling, at I med glæde modtager fornævnte biskop som det apostoliske sædes legat, (- - -)[2]). I modsat fald vil vi anse den dom for gyldig, som samme måtte fælde mod genstridige, (- - -)[2]) der er sået.

Givet i Genua den 15. juli i vort pavedømmes andet år.

1) *Olandia,* at forstå som Åland (Dreijer s. 307 n. 100) eller Øland (Donner s. 417). Denne sidstes antagelse af, at Åland altid skrives *Alandia* modbevises dog af formen *Olandia* i Ålands medeltidsurkunder I nr. 12, 17. Jf. iøvrigt DRB. I:6 nr. 29 n. 12. - 2) da brevet i vid udstrækning er en ordret gentagelse af Gregor IX.s udnævnelsesbrev af 1234 21. februar, DRB. I:6 nr. 176, aftrykkes nedenfor kun de afsnit med formelle og reelle ændringer i forhold til brevet af 1234, mens resten er afkortet med (- - -), hvormed der henvises til DRB. I:6 nr. 176, hvis noter også dækker dette brev. - 3) jf. DRB. I:6 nr. 176 note 15. - 4) jf. smst. note 16. - 5) jf. smst. note 17. - 6) jf. smst. note 18. - 7) d.v.s kardinalerne. - 8) jf. DRB. I:6 nr. 176 note 20. - 9) jf. note 6. - 10) jf. DRB. I:6 nr. 176 note 24. - 11) jf. smst. note 25.

1244. 5. august. Genua. 154

Pave Innocens IV giver franciskanerordenen tilladelse til at straffe eller lade straffe dem, der er faldet fra ordenen. - Indgået til et dansk franciskanerkloster.

Afskrift på det kongelige bibliotek.

1244. 18. september. Lund. 155

Kong Erik IV Plovpenning tilstår på forbøn af kansleren biskop Niels af Roskilde, at kannikerne i Århus må få fuldstændig immunitet for det gods, de køber for en sum af 500 mark sølv, som biskoppen har udbetalt dem for Gevninge.

Afskrift i Århusbogen.

Erik, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, til alle, der ser dette brev, hilsen til evig tid.

Tiderne forandrer sig, menneskene forgår, og erindringen svinder bort, men brevet består og bringer begivenhedernes gang til ny kundskab for de tilkommende. Nutid og eftertid skal altså vide, at da kannikerne i Århus havde solgt det gods, som de havde i Gevninge, til den ærværdige fader hr. biskop Niels af Roskilde, vor elskede kansler, for 500 mark gængs sølv, har vi bøjet os for samme hr. biskops anmodninger og ment at burde billige og tillade, at

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

omtalte kanniker, hvor som helst de køber besiddelser for ovennævnte 500 mark sølv, til evig tid skal besidde dem fri for ledingstynge, stud og inne og enhver kongelig ret og uden at blive anfægtet af noget af ombudsmandens krav. For at nævnte kanniker altså ikke ved noget kneb, påskud eller nogen snedighed i eftertiden skal blive sagsøgt eller tynget angående det ovenfor anførte, har vi ment at burde overdrage dem dette brev, bestyrket ved vort vedhængte segl.

Givet i Lund i det Herrens år 1244 den 18. september.

156 1244. 13. december. Odense.

Kong Erik IV Plovpenning stadfæster Antvorskovs ret fra Valdemar I.s tid til 1 penning af hver husstand, den såkaldte huspenning til brug for Det hellige Land, og erklærer, at hans ombudsmænd vil inddrive den med tillæg, hvis nogen nægter at betale.

Afskrift i den arnamagnæanske samling.

Erik, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, til alle, der ser dette brev, hilsen til evig tid.

De gamle bestemte i deres klogskab og fremsynethed at bestyrke de ting ved brevets vidnesbyrd, som udføres i tiden, for at de ikke skal gå til grunde i tiden. Det er da vor vilje, at det skal være bekendt for de nulevende og ikke ubekendt for de tilkommende, at vi med henblik på en gengældelse fra Herren ved nærværende brevs myndighed stadfæster den almisse, som vor ærværdige bedstefader, kong Valdemar den Første, fromt ihukommet, med råd og samtykke fra de bedste mænd i sit rige overdrog og tillagde brødrene ved den hellige Johannes Døbers hospital i Antvorskov, nemlig 1 penning, den såkaldte 'huspenning', af enhver husstand[1]). Vi foreskriver og befaler derfor jer alle, at den fornævnte skat, som er bestemt til brug for Det hellige Land, adskilt fra andre almisser i vort rige, fortsat uden mindskning skal betales til fornævnte brødre. I modsat fald befaler vi som vor vilje, at hvis nogen i dumdristig forvovenhed nægter at betale det, som vore forgængere har bevilget dem i from gavmildhed, skal han med rette få vor hævn at føle, og vore ombudsmænd skal inddrive det med tillæg.

Givet i Odense år 1244 for Herrens menneskevorden den 13. december.

1) det er formentlig den samme afgift, der omtales i 1320'erne, jf. DRB. II:8 nr. 385, i forbindelse med indsamling af peterspengene i Lunde og Roskilde stifter, men nu reduceret til 1 obol = 1/2 penning, se også Y. Brilioth, Den påfliga beskattningen af Sverige intill den store schismen (Uppsala 1915), s. 44–46.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1244. 23. december. Lyon. 157

Pave Innocens IV giver provst Humbald af Gamtofte, kong Erik IV Plovpennings klerk tilladelse til at modtage endnu et beneficium med sjælesorg ud over dem, han allerede sidder inde med.

Afskrift i de pavelige registre.

Til magister Humbald[1]), provst i Gamtofte, klerk hos vor meget kære søn i Kristus Erik, Danmarks berømmelige konge.

Det apostoliske sædes sædvanlige velvilje kendetegner i fremsynet kyndighed fortjenstfulde personer, således at det med sin omfattende nåde og gunst ophøjer dem, som udmærker sig ved boglig viden og ædle sæder, og virker for at hædre dem med større velgerninger, eftersom det er rimeligt ved en særlig forsorg at bevilge een enkelt, hvad der ville slå til til flere i det tilfælde, hvor han alene med hensyn til de dyder, han har fået, vides at have, hvad man finder delt op mellem flere. Da vi derfor på grund af din fortjenstfulde retskaffenhed og med henblik på vor meget kære søn i Kristus Erik, Danmarks berømmelige konge, i hvis tjeneste du står, ønsker at vise dig en særlig nåde, bøjer vi os for dine bønner og bevilger dig, hengivne søn, ved dette brevs myndighed, at du foruden de beneficier, du sidder inde med, selv om disse har sjælesorg, uhindret kan modtage endnu eet beneficium, der på samme måde har sjælesorg, hvis det tildeles dig på kanonisk vis, og frit beholde det sammen med dem, du sidder inde med, uanset bestemmelsen fra det almindelige koncilium[2]). Det skal altså overhovedet ikke være tilladt noget menneske at antaste dette vort bevillingsbrev eller i dumdristig forvovenhed handle derimod. Men hvis nogen drister sig til at prøve herpå, skal han vide, at han pådrager sig den almægtige Guds og hans apostle sankt Peders og sankt Paulus' vrede.

Givet i Lyon den 23. december i vort andet år.

1) teksten har *Ulbaldus,* men han er utvivlsomt identisk med den magister Humbald, der omtales i brevreferatet fra Sorø gavebog af 1284, jf. DRB. II:3 nr. 130 samt brevet af 1246 5. november, nr. 230. – 2) c. 28 X de praebendis et dignitatibus III 5.

1244. 158

Jens Dam skænker Næstved sankt Peders kloster en toft og en halv mark skyldjord i Bråby tillige med huse og korn til bekostning af en brændende lampe samt til vin, oblater og røgelse.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Referat i Næstved klosters gavebog.

Jens Dam har testamenteret os toften til sin gård i Bråby og en halv mark i skyldjord og husene på samme toft til en værdi af otte mark sølv og femten læs byg og tolv læs havre og to læs rug og eet af hvede. Dette og mere gav han til bygning af en gård på toften, for at der af gårdens indkomst kan underholdes en brændende lampe i kirken, fremdeles til vin, oblater og røgelse. 1244.

159 1244. Bologna.

Bestemmelse fra dominikanernes generalkapitel om oprettelse af et kloster i ordensprovinsen Dacia.

Efter tryk i Acta Capitulorum generalium.

Akter fra generalkapitlet, afholdt i Bologna i det Herrens år 1244. ..... Vi bevilger tre huse til provinsen Lombardiet, to til provinsen Tyskland, eet til provinsen Dacia[1]).

1) jf. nr. 37, note 1.

160 1245. 18. januar. Århus.

Ærkebiskop Uffe af Lund forliger under en visitatsrejse biskoppen og kapitlet i Århus, der stredes om retten til at vælge nye kanniker, således at begge parter skal tage del i valget. Hvis to kandidater opnår lige mange stemmer i kapitlet, afgøres valget af biskoppens stemme, men ellers er han forpligtet til at følge et kvalificeret flertal i kapitlet.

Afskrift i Århusbogen.

Uffe, af Guds nåde ærkebiskop af Lund, Sveriges primas, til alle, der ser dette brev, hilsen med alles frelser.

Da kirken, vor fromme moder, glæder sig over ro og enighed blandt sine børn, som hun ved kærlighedens bånd forener med Gud Fader, og ved kiv og splid blandt sine lemmer lider smerteligt under den strid, der angriber denne ro og enighed, så er det på grund af menneskenes korte hukommelse, som ikke er i stand til i lang tid at have fuldt kendskab til alting – hvilket snarere er

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

guddommeligt end menneskeligt – hendes ønske, at de ting optegnes i autentiske dokumenter, som med frelsebringende omsorg er foretaget på rette måde til genoprettelse af freden, for at ikke det, som een gang er afsluttet på lovmæssig måde efter fremsynede overvejelser, atter skal genopvækkes og vende tilbage på grund af nederdrægtige og trættekære mennesker. Da vi derfor for visitationens skyld foretog en rejse til Århuskirken, har vi fundet, at denne kirke var kommet ud i en meget alvorlig og forvirrende splid som følge af en strid mellem vor ærværdige broder i Kristus biskoppen[1]) på den ene side og kapitlet ved samme kirke på den anden angående retten til at vælge kanniker til ledige præbender i samme kirke, hvilken strid havde varet længe og forvoldt alvorlige udgifter og besværligheder[2]), idet hver af parterne hævdede, at den fornævnte ret kun tilkom den i henhold til en gammel, gyldig og hævdvunden sædvane, uanset indsigelsen fra modparten. Vi tog så broder Absalon, provincialprioren[3]), og visse andre, hvis råd vi fandt nødvendigt for os i denne sag, til os, og efter at der nu i lang tid var forhandlet og foretaget omhygelige overvejelser om at få et forlig i stand imellem dem, så samtykkede omsider begge parter – summarisk, uden offentlighed i sagerne og forstyrrende rettergang desangående – i, at biskoppen selv, når et præbende er ledigt i samme kirke, på det tidspunkt han kan og vil, skal forhandle i fællesskab med de kanniker, som residerer[4]) og dem af de andre, som han kan få kaldt sammen[5]), og som er til stede i hans nærværelse, om valg og indsættelse af en kannik, og han skal selv foretage valg sammen med dem. Og hvis den ene halvdel af dette kapitel vælger en og den anden halvdel en anden, skal biskoppen overdrage det omtalte præbende til hvem, han vil, af disse to valgte. Thi hans stemme, lagt til den ene eller anden part, skaber flertal og den afgørende part. Men hvis den ene part har to eller flere stemmer mere end den anden part, skal biskoppen følge denne større part ved overdragelsen og valget. Da nu altså samme biskop på sine vegne og ærkedegnen[6]) på den anden side på egne og kapitlets vegne efter befaling fra samme kapitel efter at have aflagt korporlig ed i vore hænder urokkeligt har lovet, at de vil anse fornævnte forlig for gyldigt og urokkeligt, har vi efter begge parters indtrængende opfordring og til vidnesbyrd om fornævnte ting ladet nærværende brev bestyrke med vort, med denne biskops samt med samme kapitels segl.

Forhandlet[7]) i Århus i nærværelse af følgende herrer: fornævnte broder Absalon, provincialprior, provst Peder, Ka.[8]), notar hos hr. hertugen[9]) og vore klerke magister Sasser, Niels Tysker, kannik i Lund, magister Svend, kannik i Ribe, Illug og Niels fra Dallerup, præster, Jens, degn fra Malling, i det Herrens år 1245 den 18. januar.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1) Peder Elavsen. – 2) se nr. 145 og 147. – 3) for dominikanernes ordensprovins Dacia. – 4) residens betegnede fast ophold ved den pågældende kirke og fuld deltagelse i de gudstjenestelige handlinger. – 5) teksten har *quorum copiam habere poterit,* egl. 'som han kan få adgang til'. – 6) kan ikke identificeres. – 7) se DRB. I:4 nr. 24, note 5. – 8) vistnok at opløse til *Karolus* = Karl. – 9) Abel.

161 1245. 31. januar. Lyon.

Pave Innocens IV bevilger prioren og kapitlet i Odense at måtte bruge tidligere pavelige privilegier og bevillinger, som de hidtil havde forsømt at benytte sig af.

Afskrift i de pavelige registre.

Til prior og kapitel ved Odensekirken af benediktinerordenen.

Det apostoliske sæde plejer at imødekomme fromme ønsker og velvilligt fremme agtværdige bønner fra de bedendes side. Det er nu på jeres vegne blevet fremført for os, at nogle bevillinger og privilegier er blevet tilstået jer og jeres kloster af vore forgængere de romerske paver, og at I hidtil ved forsømmelighed har undladt at benytte jer af nogle af disse. Vi bøjer os altså for jeres bønner og bevilger jer ved dette brevs myndighed, at I frit kan bruge samme privilegier og bevillinger ved domstole og på hvilke som helst steder, hvor det er formålstjenligt, uanset at der er forløbet nogen tid, dog forudsat at der ikke herved voldes dem nogen skade, som angående disse har vundet hævd mod jer på lovlig vis. Det skal altså overhovedet ikke være tilladt noget menneske at antaste dette vort bevillingsbrev eller i dumdristig forvovenhed handle derimod. Men hvis nogen drister sig til at prøve herpå, skal han vide, at han pådrager sig den almægtige Guds og hans apostle sankt Peders og sankt Paulus' vrede.

Givet i Lyon den 31. januar i vort andet år.

162 1245. 7. februar. Lyon.

Pave Innocens IV bevilger prioren og kapitlet i Odense, at der ikke kan beskikkes nogen coadjutor for deres biskop uden deres samtykke.

Afskrift i Odensebogen.

Innocens, biskop, Guds tjeneres tjener til sine elskede sønner, prioren[1]) og kapitlet ved Odense kirke af benediktinerordenen, hilsen og apostolisk velsignelse.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Vi giver gerne vort samtykke til jeres fromme bønner og bevilger jer ved dette brevs myndighed, at der ikke kan beskikkes nogen coadjutor[2]) uden jeres samtykke, dersom jeres biskop[3]) skulle blive så svagelig, at han ikke kan varetage sit hyrdeembede. Det skal altså overhovedet ikke være tilladt noget menneske at antaste dette vort bevillingsbrev eller i dumdristig forvovenhed handle derimod. Men hvis nogen drister sig til at prøve herpå, skal han vide, at han pådrager sig den almægtige Guds og hans apostle sankt Peders og sankt Paulus' vrede.

Givet i Lyon den 7. februar i vort pavedømmes andet år.

1) kan ikke identificeres. – 2) en 'medhjælper', der beskikkedes for en biskop, når han varigt var forhindret af alder, sygdom el.lign. i at varetage sit bispeembede. – 3) Ivar.

1245. 16. februar. Lyon. 163

Pave Innocens IV stadfæster de friheder, som er bevilget kannikerne i Viborg af kong Valdemar II Sejr og hans søn Erik IV Plovpenning.

Registratur på det kongelige bibliotek.

Pave Innocens IV stadfæster de friheder og fritagelser for verdslige krav, som er tilstået kannikerne i Viborg af Valdemar, de Danskes konge og hans søn Erik.

Givet i Lyon 16. februar 1245 i vort pavedømmes tredie år.

1245. 17. februar. Lyon. 164

Pave Innocens IV tager benediktinerklostret sankt Knud i Odense i sin beskyttelse og stadfæster dets rettigheder og besiddelser, deriblandt Vor Frues penninge til klostrets bygningsfond samt sankt Knuds penninge. Paven giver brødrene tiendefrihed af nybrud, som de dyrker selv, og af hvilke ingen hidtil har fået tiender, samt af afkommet af deres dyr. Han forbyder dem at forlade klostret, medmindre de ønsker at gå over til en strengere orden, tilstår dem ret til at foretage begravelser, andre kirkers ret uforkrænket, og bevilger dem frit priorvalg. Paven indskærper, at klostret ligger under (Odense)bispens jurisdiktion.

Afskrift i Odensebogen.

Innocens[1]), biskop, Guds tjeneres tjener, til sine elskede sønner prioren[2]) i sankt Knuds kloster og hans brødre, nulevende såvel som tilkommende, der har aflagt løfte om et regelbundet liv, hilsen til evig tid.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

De, der vælger klosterlivet, bør støttes af den apostoliske beskyttelse, for at ikke frække overgreb enten skal drage dem bort fra deres forsæt eller, hvad Gud forbyde, svække dem i den hellige tros kraft. Derfor, elskede sønner i Herren, bifalder vi nådigt jeres rimelige forlangender, tager sankt Knuds kloster i Odense, hvor I tjener Gud, under sankt Peders og vor beskyttelse og styrker det med dette brevs privilegium. Vi fastsætter nu for det første, at den klosterorden, der er indrettet i samme kloster med Guds vilje og efter den hellige Benedikts regel, til evige tider ubrødeligt skal overholdes dér.

Endvidere skal alle besiddelser og alt gods, som samme kloster for øjeblikket besidder på retmæssig og kanonisk vis eller med Herrens bistand i fremtiden vil kunne erhverve gennem pavelig bevilling, kongelig eller fyrstelig gave, de troendes skænk eller på andre retmæssige måder, forblive urokket og urørt i jeres og jeres efterfølgeres eje. Heriblandt har vi ment særlig at burde nævne det sted, hvor fornævnte kloster er beliggende, med alle dets tilliggender, Bjørns gård med badstue, landboer og møller og vandafløb, de enge, som kaldes Bromade, Påmade og Ågesmade, den skov, som kaldes Torslunde, de indtægter, der hører til jeres klosters bygningsfond, og som kaldes Vor Frues penninge, indtægterne i penninge af gængs mønt af hver jord, som på folkemålet kaldes bol[3]), de indtægter, som kaldes sankt Knuds penninge på Fyn, i Jylland, på Als, Ærø, Tåsinge, Langeland, Lolland, Falster med Bornholm[4]) med jorder, enge, vingårde, lunde, skovhugst[5]) og græsgange, i skov og på mark, i vande og møller, på veje og stier og alle deres andre friheder og immuniteter.

Ingen må fordriste sig til at afkræve eller aftvinge jer tiender af jeres nybrud, som I dyrker med egne hænder eller på egen bekostning[6]), og af hvilke ingen hidindtil har oppebåret tiender, eller af afkommet af jeres dyr[7]).

Det skal også være jer tilladt at optage frie og ubundne mænd, gejstlige eller læge, der flygter fra denne verden, til helliggørelse[8]) og beholde dem uden hensyn til indsigelser af nogen art. Fremdeles forbyder vi, at nogen af jeres brødre efter at have aflagt løfte i jeres kloster må have ret til at forlade samme stiftelse uden tilladelse fra sin abbed[9]), medmindre formålet er at gå ind til et strengere klosterliv. Den, der forlader denne stiftelse, må ingen vove at huse uden at have fået tilladelse dertil ved et af jeres samfund udstedt brev. Men[10]) under almindeligt interdikt over landet skal det være jer tilladt at holde gudstjeneste for lukkede døre, uden klokkeringning, med sagte stemmer og med udelukkelse af personer, der er bandlyst og ramt af interdikt, for så vidt som I ikke selv har givet anledning til interdiktet. I skal modtage krisma[11]), den hellige olie, indvielser af altre eller kirker og ordinationen af de

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

munke, som skal rykkes op, af biskoppen i jeres stift, hvis han da tilhører den almindelige kirke og ikke er udelukket fra den hellige og ukrænkelige romerske kirkes nåde og fællesskab og vil yde jer disse ting uden nogen uretmæssighed. Vi forbyder endvidere, at nogen uden samtykke fra biskoppen i jeres stift og fra jer fordrister sig til at bygge et kapel eller bedehus fra nyt af inden for grænserne af jeres sogn, med forbehold af privilegier fra de romerske paver. Desuden forbyder vi helt og holdent, at der rejses nye og uretmæssige krav på jer fra ærkebiskopper og biskopper, ærkedegne eller dekaner eller fra nogen anden gejstlig eller verdslig person[12]). Ligeledes bestemmer vi, at samme stiftelse uden at hindres af nogen frit må foretage begravelser – dog med forbehold af den ret, der tilkommer kirkerne, som afgiver de afsjælede legemer – nemlig af dem, der af hengivenhed ønsker som deres sidste vilje at blive begravet dér, undtagen hvis det drejer sig om personer, der er bandlyst eller ramt af interdikt eller også offentligt er rentetagere. På vor myndighed skal I endvidere frit have adgang til at frikøbe og på retmæssig vis frigøre de tiender og besiddelser, der hører under jeres kirkers ret, og som er i hænderne på lægfolk, og generhverve dem fra disse til fordel for de kirker, de hører til. Når nu du, som er prior i samme stiftelse, eller nogen af dine efterfølgere afgår ved døden, skal ingen gøres til foresat dér ved nogen som helst form for tilsnigelse, kneb eller magtanvendelse, men ene og alene den, som brødrene efter alles samtykke eller den største og forstandigste del af brødrene omsigtsfuldt vælger i henhold til Gud og efter den hellige Benedikts regel. Da vi også med faderlig forsorg ønsker at skaffe jer fred og ro i fremtiden, forbyder vi med apostolisk myndighed, at nogen inden for jeres klosterbygningers klausur må vove at røve eller stjæle, sætte ild på, udgyde blod, frækt gribe eller dræbe nogen eller øve vold. Ydermere stadfæster vi med apostolisk myndighed alle friheder og begunstigelser, som er tilstået jeres orden af vore forgængere som romerske paver og ligeså de friheder og fritagelser for verdslige krav, som I på gyldig vis har fået bevilget af konger og fyrster eller andre troende, og vi bekræfter dem ved dette privilegium. Vi bestemmer altså, at ingen som helst må driste sig til frækt at forstyrre nævnte kloster eller mindske eller røve dets ejendomme eller beholde det røvede eller plage det med nogen som helst fortrædigelser, men at alt skal bevares ubeskåret til nytte i enhver henseende for dem, til hvis styrelse og underhold det er givet, dog med forbehold af det apostoliske sædes myndighed og den kanoniske ret, der tilkommer stiftets biskop[11]). Men hvis nogen gejstlig eller verdslig person i fremtiden formaster sig til at prøve på med viden og vilje at handle imod bestemmelserne i dette vort brev, skal han, medmindre han, efter anden og tredie

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

gang at vær e påmindet, ved en passende bod har gjort sin forbrydelse god igen, være berøvet sin magt og ære og vide, at han for Guds domstol skal stå til ansvar for den uret, han har øvet, og være udelukket fra vor Guds og forløsers, den herre Jesu Kristi allerhelligste legeme og blod og ved den yderste dom hjemfalden til den strenge hævn. Vor herre Jesu Kristi fred være med alle, der bevarer denne stiftelses rettigheder, så at de både her kan nyde frugten af deres gode gerninger og hos den strenge dommer modtage den evige freds løn. Amen.

Til venstre for pavens underskrift er i Odensebogen tegnet rota: *i randen rundt om hjulet står pavens personlige devise* Lær mig, Herre, livets veje at kende[13]) *og i de 4 felter*

Sankt Peder/ Sankt Paulus
Inno/ cens
pave/ fjerde

Jeg Innocens, den almindelige kirkes biskop, har skrevet under *og til højre for underskriften monogrammet* Lev vel.

+ Jeg Oto, biskop af Porto e Sta. Rufina, har skrevet under.
+ Jeg Petrus, biskop af Albano, har skrevet under.
+ Jeg Vilhelmus, biskop af Sabina, har skrevet under.
+ Jeg Odo, biskop af Tusculum, har skrevet under.

+ Jeg Petrus, kardinalpresbyter af S. Marcello, har skrevet under.
+ Jeg Vilhelmus, kardinalpresbyter af SS. XII Apostoli, har skrevet under.
+ Jeg broder Iohannes, kardinalpresbyter af S. Lorenzo in Lucina, har skrevet under.
+ Jeg broder Hugo, kardinalpresbyter af Sta. Sabina, har skrevet under.

+ Jeg Egidius, kardinaldiakon af SS. Cosma e Damiano, har skrevet under.
+ Jeg Goffridus, kardinaldiakon af S. Adriano, har skrevet under.
+ Jeg Petrus, kardinaldiakon af S. Giorgio in Velabro, har skrevet under.
+ Jeg Iohannes, kardinaldiakon af S. Nicola in Carcere, har skrevet under.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Givet[14]) i Lyon ved magister Marinus' hånd, den hellige romerske kirkes vicekansler, den 17. februar, i den anden indiktion, år 1244[15]) for Herrens menneskevorden, i hr. pave Innocens IV.s andet paveår.

1) den foreliggende bulle hører til 'de store privilegier', se herom DRB. I:4 nr. 38, note 7. Ønskeformlen (apprecatio) til slut mangler muligvis eet eller to af de tre *Amen.* – 2) kan ikke identificeres. – 3) mens Vor Frue penge synes kendt til bedste for Ringsted (sankt Knud) kloster i et sidestykke (Vor Frue skud) for to sysler på Sjælland, jf. DRB. I:3 nr. 68 og 192, synes de sidst omtalte bolpenge ikke kendt andetstedsfra. – 4) i ærkebispebrevet for sankt Knuds kloster i Odense af 1171, DRB. I:3 nr. 19, omtales 'almissekollekter fra Jylland, Sjælland (hvilket sidste ikke er med i nærværende pavebulle), Lolland og andre øer, som fra gammel tid er givet af bisper og menigheder til den hellige martyr Knud', d.v.s. Knud konge. Der er her og i ærkebispebrevet sikkert ikke tale om det såkaldte Knudsskud, der 1177–78 nævnes som 'fra begyndelsen' tillagt Ringstedklostret for hele Sjælland, DRB. I:3 nr. 68 og 192 af 1193 (gældende for Sjælland og Halland). – 5) se DRB. II:1 nr. 234, note 16. – 6) se DRB. I:5 nr. 138, note 4. – 7) se DRB. I:4 nr. 114, note 5. – 8) se anf. nr., note 6. – 9) fejl for 'prior'. Knudsklostrets prior havde samme værdighed som en abbed, men ikke samme embede ifølge det i note 4 nævnte ærkebispebrev. – 10) de fire følgende rettigheder til og med 'gejstlig eller verdslig person' er nye i forhold til det forudgående store pavelige privilegium af 1226 14. november, DRB. I:6 nr. 62. Andre ting er kommet til, således nedenfor 'Ydermere stadfæster vi – vi bekræfter dem ved dette privilegium' samt udvidelser af besiddelsesformlen ovenfor. Det synes derfor sikkert, at det nævnte store privilegium af 1226 ikke har dannet forlæg. – 11) se DRB. II:1 nr. 413, note 1. – 12) se DRB. I:6 nr. 62, note 7. – 13) jf. Ps. 16,11. – 14) se DRB. I:6 nr. 62, note 8. – 15) 1245 efter nutidens kalender, se DRB. I:4 nr. 114, note 2.

1245. 20. februar. Lyon. 165

Pave Innocens IV pålægger ærkebiskop Uffe af Lund og hans lydbiskopper at tilskynde menigheden i Danmark til at følge kong Erik IV Plovpenning på hans korstog til Estland og bevilger alle, der drager af sted samme aflad som dem, der drager til Det hellige Land.

Afskrift i de pavelige registre.

Til ærkebiskop Uffe af Lund og hans lydbiskopper.

De troende bør med en sådan urokkelig kraft modstå dem, der rejser sig mod den rette tro og pønser på at udrydde den kristne tro, at de, optændt af brændende tro og udrustet så stærkt som muligt, hindrer og spærrer for disses afskyelige forsæt ved ivrigt at virke herimod og forhindrer disses nedrige forsøg ved ubrydeligt at sætte og stille sig imod dem og således, væbnet med åndelig og legemlig udrustning og med troens lys til at styre sig understøtter dem, der savner åndens forsvar og er ved at falde for den blinde vantro, idet Gud, for hvem de kæmper, står dem bi. Da altså de, som i Estlands egne ved Guds nåde er blevet omvendt til den kristne tro, på mangfoldig vis fortrædiges af de omboende vilde folkeslag og hedninger, og vor meget

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

kære søn i Kristus Erik, Danmarks berømmelige konge, således som vi har bragt i erfaring, på grund heraf mandigt væbner sig mod nævnte vilde folkeslag og hedninger, optændt af nidkærhed for troen og fromheden, befaler vi og besværger vi jer i Herren, brødre, og pålægger jer til forladelse for jeres synder, at I indtrængende påminder og virkningsfuldt tilskynder de jer undergivne menigheder til at ile mod så stor en lyksalighedens kamppris og med Moses spænde sværd ved siden[1]) mod disse afgudsdyrkende folkeslag og oprørske folk og, væbnede med Herrens prægtige våben, løbe til hans slag, Han, som til gengæld lover kronen til dem, der kæmper som loven byder[2]). Men vi skænker gavmildt af den almægtige Guds miskundhed og i tillid til hans apostle sankt Peders og sankt Paulus' myndighed alle, der angrer i sandhed og bekender, og som drager til disse lande mod fornævnte vilde folkeslag og hedninger for at blive der i det mindste et år i denne Jesu Kristi tjeneste, den aflad, som er bevilget dem, der drager af sted for at undsætte Det hellige Land.

Givet i Lyon den 20. februar i vort andet år.

1) jf. 2. Mos. 32,27. - 2) jf. 2. Tim. 2,5.

166 1245. 21. februar. Lyon.

Pave Innocens IV befaler ærkebiskop Jarler i Uppsala og den danske provincialprior fra dominikanerprovinsen Dacia at modtage biskop Thomas af Finlands embedsresignation.

Afskrift i de pavelige registre.

Til ærkebiskop Jarler af Uppsala og Absalon, provincialprior for prædikebrødrenes orden i Dacia.

Biskop Thomas af Finland har i ydmyghed bønfaldet os om, at vi ville sørge for at modtage hans tilbagetræden, da han har ladet en mand lemlæste, der som følge heraf er afgået ved døden, og har dristet sig til ved en indskydelse af djævelen at forfalske nogle apostoliske breve, hvorfor han ikke efter loven[1]) kan udøve sit hyrdeembede. Vi befaler altså i ønsket om at drage omsorg for hans frelse, at I sørger for at modtage denne tilbagetræden på vore vegne[2]).

Givet i Lyon den 21. februar i vort andet år.

1) en biskop må resignere i sådanne tilfælde i henhold til c. 7 Dist. L (Friedberg I 179) og gå i kloster, jf. også Jarl Gallén i Kring korstågen till Finland (1968) s. 95-96. - 2) foruden den-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ne tilbagetrædelsesbulle kendes der gennem senere afskrifter i en pavelig formularsamling en afskrift af en koncept til en tabt pavebulle af Innocens IV, der pålægger 'dommerne', d.v.s. dem, der får pavens befaling, at anvise bispen et passende underhold af bispegodset, da dette spørgsmål ifølge underretning 'på vor elskede søn, broder Thomas, fordum biskop af Finlands vegne' ikke var omtalt i tilbagetrædelsesbullen. 'Dommerne' kan da rimeligvis antages at dække de samme brevmodtagere, og under hensyn til rejsehastigheden kan den tabte bulle formentlig tidligst være udstedt i april 1245.

1245. 22. februar. Odense. 167

Ærkebiskop Uffe af Lund og hans lydbiskopper, forsamlet til kirkemøde i Odense, bandlyser alle, der forgriber sig på kirkens ret, friheder eller ejendom.

Afskrift i Stockholm.

I faderens og sønnens og den helligånds navn.

Vi Uffe, af Guds nåde ærkebiskop af Lund, Sveriges primas, bandlyser på Gud Faders og den hellige Jomfrus og nærværende konciliums myndighed alle dem, som for en eller anden vindings, hads eller venskabs skyld eller af en hvilken som helst anden årsag ondsindet drister sig til at berøve kirkerne deres ret eller i ondsindethed drister sig til eller stræber efter at antaste eller omstøde deres friheder, og alle dem[1]), som voldeligt eller ondsindet plyndrer og trænger ind på kirkelig ejendom, og lige så vel dem, som foranlediger, giver befaling til eller besked om, at samme ting skal ske, og ingen af dem skal kunne løses fra denne dom undtagen af stiftets biskop, efter at der forinden er ydet tilbørlig erstatning for tab og uretfærdigheder. Vi bestemmer og tilføjer også, at denne dom skal forkyndes og forklares på folkesproget for gejstlige og lægfolk på hvert enkelt biskoppeligt synodalkoncilium, hvilket vi ligeledes strengt påbyder hver enkelt sognepræst at overholde ved de største højtider i deres kirker.

Givet på provinskonciliet i Odense, afholdt i nærværelse af vore lydbiskopper: Gunner af Viborg, Niels af Roskilde, Peder af Århus, Gunner af Ribe, Jens af Børglum, Eskil af Slesvig, og magister Peder Dansker, medsaghører[2]) hos biskop Ivar af Odense, i nærværelse af hr. pavens nuntius magister Iohannes af Piacenza i det Herrens år 1245 onsdag i seksagesima-ugen.

1) sætningsperioden 'bandlyser på ..... og alle dem' er næsten fuldstændigt lånt fra de indledende bandlysninger i Canterburyprovinsens statutter af 1222, se herom Niels Skyum-Nielsen, Kirkekampen i Danmark 1241–1290 s. 24 flg. – 2) teksten har *coauditore,* ifølge den ældste afskrift fra omkr. 1280 i Stockholm, Kungl. Bibl. C 37, mens den yngre afskrift i Lundebogen har *coadiutore,* medhjælper hos en aldrende biskop.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

168 1245. 24. februar. Lyon.

Pave Innocens IV tager kong Erik IV Plovpenning under sin beskyttelse, så længe hans korstog til Estland varer.

Afskrift i de pavelige registre.

Til Erik, Damarks berømmelige konge.

Den hellige og ukrænkelige romerske kirke har for skik at anse det for sin kærligheds pligt at omfatte sine fromme og ydmyge sønner med en særlig hengivenhed og, for at de ikke skal fortrædiges og foruroliges af slette mennesker, som en kærlig moder yde dem sin beskyttelses værn. Da du altså, optændt af nidkærhed for troen og fromheden, har sat dig som mål at drage mod de hedninger og vilde folkeslag, der fortrædiger de nyomvendte i Estland, bøjer vi os for dine bønner og tager din person og dit rige tillige med alt det gods, som du for øjeblikket besidder på gyldig vis, under sankt Peders og vor beskyttelse og fastsætter, at alt det ubeskåret skal forblive uanfægtet, så længe du står fast på denne Jesu Kristi tjeneste. Det skal altså overhovedet ikke være tilladt noget menneske at antaste dette vort beskyttelsesbrev eller i dumdristig forvovenhed handle derimod. Men hvis nogen drister sig til at prøve herpå, skal han vide, at han pådrager sig den almægtige Guds og hans apostle sankt Peders og sankt Paulus' vrede.

Givet i Lyon den 24. februar i vort andet år.

169 1245. 24. februar. Lyon.

Pave Innocens IV pålægger ærkebiskop Uffe af Lund samt biskopperne af Roskilde og Århus at værne kong Erik IV Plovpenning under hans korstog til Estland i overensstemmelse med pavens beskyttelsesbrev.

Afskrift i de pavelige registre.

Til ærkebiskop Uffe af Lund og biskopperne Niels af Roskilde og Peder af Århus.

Da vi har taget vor meget kære søn i Kristus Erik, Danmarks berømmelige konge, som, optændt af nidkærhed for troen og fromheden, har sat sig som mål at drage mod de hedninger og vilde folkeslag, der fortrædiger de nyomvendte i Estland, og hans rige tillige med alt det gods, som han for øjeblik-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ket besidder på gyldig vis, under sankt Peders og vor beskyttelse og fastsat, at alt ubeskåret skal blive uanfægtet, så længe han står fast på denne Jesu Kristi tjeneste, befaler vi, at I ikke må tillade, at han fortrædiges utilbørligt af nogen i så henseende i modstrid med ordlyden af vort beskyttelsesbrev, og med tilsidesættelse af appel tøjler dem, der fortrædiger denne, med kirkens straf. Men hvis I ikke alle kan tage del i udførelsen af dette, skal i hvert fald to af jer udføre det.

Givet i Lyon den 24. februar i vort andet år.

1245. 2. marts. Lyon. 170

Pave Innocens IV bevilger kong Erik IV Plovpenning, for så vidt som hans planlagte korstog til Estland bliver virkeliggjort, da at måtte oppebære overskuddet af fabricatienden for Lunde kirkeprovins i 3 år.

Afskrift i de pavelige registre.

Til Erik, Danmarks berømmelige konge.

Jo mere vi elsker dig personlig med en inderlig kærlighed og agter at hædre dig særskilt fremfor andre jordiske fyrster, des mere imødekommende og velvilligt låner vi øre til dine bønner, og desto mere gavmildt åbner vi bønhørelsens port, især da de vides at være fremsat for at forsvare og udbrede den rette tro. Da det altså, som det fra din side er meddelt os, forholder sig således, at kirketienderne i Lunde kirkeprovins i henhold til en gammel, anerkendt sædvane, som hidtil er overholdt i fred, i denne samme kirkeprovins deles i tre dele, hvoraf de lokale biskopper modtager den ene, kirkernes sognepræster eller personer den anden, mens den tredie anvises til samme kirkers bygningsfonds, og du opflammet af nidkærhed for fromheden og troen har sat dig som mål for alles øjne og med magt at drage mod de hedninger og vilde folkeslag, som på mange måder tynger og fortrædiger de nyomvendte i Estlands egne, så har vi bøjet os for dine bønner, høje konge, og ment for tre år at burde bevilge dig den omtalte trediedel, som anvises til disse bygningsfonds, til hjælp ved dine udgifter, når du tiltræder denne tjeneste for Jesus Kristus, dog således at fornævnte kirker skal beholde en passende del deraf for disse samme bygningsfonds, for tage og kærter.

Givet i Lyon den 2. marts i vort andet år.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

171 1245. 5. marts. Lyon.

Pave Innocens IV giver de præstebrødre blandt franciskanerne, der drager til saracenerne og andre hedninger, tilladelse til at pålægge de kristne i de områder kirkebod og løse dem af ifaldet band. – Indgået til et dansk franciskanerkloster.

Afskrift på det kongelige bibliotek.

172 1245. 28. april. Lyon.

Pave Innocens IV forbyder, at abbeder og konventer af cistercienserordenen indstævnes til synoder, tingmøder, retsmøder, kapitler eller for bodsretten, hvilket forskellige prælater har tilladt sig at gøre, når der forelå en forseelse, idet de påberåbte sig dennes natur. – Indgået til Sorø kloster.

Afskrift i Sorøbogen.

173 1245. 28. april. Lyon.

Pave Innocens IV forbyder, at nogen prælat med omgåelse af de pavelige privilegier fælder bandlysnings- og interdiktdomme mod dem, der er undergivet eller har forbindelse med cistercienserklostrene. – Indgået til Sorø kloster.

Afskrift i Sorøbogen.

174 1245. 2. maj. Lyon.

Pave Innocens IV fastsætter, at abbeder og konventer af cistercienserordenen som følge af ordenens forhold til det apostoliske sæde ikke skal visiteres af andre end deres egne abbeder og hertil særligt udpegede munke, og erklærer domme, der strider herimod, for ugyldige. – Indgået til Sorø kloster.

Afskrift i Sorøbogen.

175 1245. 1. juni[1]). Lybæk.

Broder Thidericus (provincial)minister for franciskanerne i provinsen Dacia og ordenskonventet i Lybæk erklærer sig tilfreds med den toft i Lybæk, som de bl.a. har erhvervet ved

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

rådmændenes råd og hjælp. Den egner sig til bygninger og hvad andet, brødrene har brug for.

Original i Lybækarkivet.

1) årstallet er skrevet helt ud således *Millesimo. Ducentesimo. Quadragesimo. Quinto. kalendas Iunii.* Dette skulle regelret opløses som 1240 28. maj, sådan at *Quinto* henregnes til *kalendas Iunii.* Der står heller ikke *kalendis Iunii,* som hvis der på regelret latin skulle læses 1. juni og årstallet angives som 1245. Dateringen til 1240 28. maj findes i de hidtidige tryk-, regest- og fotostatsamlingsværker. – Når den anden angivelse alligevel er foretrukket som den formentlig rigtige, skyldes det, at Thidericus er angivet som den anden provincialminister i Norden (Dacia), se Scriptores minores II 321 linie 3. Den første er Regner *(Regnikinus),* se smst. Men Regner nævnes som sådan i maj 1243, Danmarks gamle Købstadlovgivning I 215 og her i nr. 109. Brevet er herefter henført til 1245 1. juni, idet den mulighed er ladt ude af betragtning, at Thidericus kan have været minister to gange, både før og efter 1243. Den samme opfattelse synes fulgt af Johs. Lindbæk, De danske Franciskanerklostre, s. 261 og Jørgen Nybo Rasmussen, Broder Peder Olsen som de danske franciskaneres historieskriver, s. 98.

1245. 17. juni. Humleore. 176

Biskop Niels Stigsen af Roskilde vidimerer biskop Eskils diplom af 1135 29. november for Næstved sankt Peders kloster.

Original i Herlufsholm bibliotek.

Til alle, der ser dette brev, Niels, af Guds miskundhed biskop af Roskilde, hilsen med alles frelser.

Vi kundgør for jer alle, at vi nøje har set privilegierne om gaven af nedenstående besiddelser fra Peder Bodilsen og hans brødre samt disses moder[1]), som med from gavmildhed er bevilget Næstved sankt Peders kloster, og efter anmodning af hr. abbeden for omtalte kloster har ladet dem afskrive ord for ord, af følgende ordlyd: I den hellige og udelelige treenigheds navn. Jeg Eskil (o.s.v. = *DRB. I:2 nr. 64*). Da altså originale privilegier ikke kan fremvises til nogle uden fare, har vi anset det for rigtigt at afgive vidnesbyrd om alle de fornævnte ting og at bestyrke nærværende afskriftsbrev med vórt segls værn.

Givet i Humleore[2]) den 17. juni i det Herrens år 1245.

1) det er bemærkelsesværdigt, at Niels Stigsen ikke nævner privilegiets udsteder biskop Eskil af Roskilde, men kun klostrets virkelige grundlæggere. – 2) snarest Humleoregård sydvest for Roskilde i Humleore skov (Trap[5] III:3 s. 772, jf. Helms, Næstved St. Peders kloster, 104 note **), samt Niels Skyum-Nielsen, Kirkekampen i Danmark s. 291 note 1 til kap. 6.) Hans Olrik vil identificere lokaliteten med et 'Humleøre' og søge det ved Humlebæk (Historisk tidsskrift VI:6 (1895–97) 629, note 1), men et sådant stednavn kendes ikke.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

177 1245. 17. juni. Lyon.

Pave Innocens IV bevilger hr. Anders Erlandsen til Hyby i Skåne, at ingen pavelig delegeret, værneherre eller eksekutor i de kommende fem år må lyse band over ham eller interdikt over hans land uden særligt pålæg.

Afskrift i de pavelige registre.

Til den velbyrdige mand Anders, herre til Hyby, søn af den velbyrdige mand Erland fra Skåne.

Da vi elsker dig personlig med oprigtig kærlighed i Herren, låner vi gerne og velvilligt øre til dine andragender og bønhører i vor nåde frem for alt dem, som vides særligt at angå din hæder. Vi bøjer os altså for dine bønner og bevilger dig, hengivne søn, ved dette brevs myndighed, at ingen delegeret fra det apostoliske sæde eller samme delegeredes underdelegerede eller nogen værneherre eller eksekutor, der er udpeget af samme sæde, kan fælde bandlysningsdom mod dig personlig eller interdiktdom mod dit land uden særlig befaling fra dette sæde, som omtaler denne bevilling, idet nærværende brev skal have gyldighed for fem år[1]).

Givet i Lyon den 17. juni i vort andet år.

1) herefter mangler muligvis den afsluttende sanktionsformel 'Det skal altså overhovedet ikke ..... og sankt Paulus' vrede', jf. lignende bevilling af 1246 4. december, nr. 233.

178 [1245]. 5. juli. Westminster.

Kong Henrik III af England anviser to mark som gave til Bjørund, sendemand fra Danmark.

Afskrift i de engelske Liberate Rolls.

Kong Henrik sender hilsen til sin skatmester og sine kammermestre.

Betal to mark fra vort skatkammer som gave fra os til Bjørund, sendemand fra Danmarks ærkedegn[1]), til hans udgifter.

Med kongen som vidne i Westminster den 5. juli[2]).

1) *nuncio archidiaconi Dacie,* snarest en fejl for *nuncio* <*regis Dacie*> *archidiacon*<*o*> *Dacie.* Denne rettelse støtter sig på Dipl. Danicum I:5 nr. 207, og teksten skal i så fald oversættes 'sendemand fra Danmarks konge, ærkedegn i Danmark'. I det anførte nr. er der tale om ærkedegnen B. som sendemand til England, rimeligvis den samme Bjørund som her, hvorfor note 2 i DRB. I:5 nr. 207 formentlig kan suppleres herefter. – 2) anvisningen er optaget i rullerne fra kong Henriks 29. regeringsår (1244 28. oktober–1245 27. oktober), og datoen henviser den til 1245.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1245. 5. august. Lyon. 179

Pave Innocens IV tillader ærkebiskop Uffe af Lund at give ti gejstlige fra stiftet dispensation til at besidde indtil tre beneficier med sjælesorg, da ærkebiskoppen ikke selv kan aflønne dem, der bistår ham i bispegerningen.

Afskrift i de pavelige registre.

Til ærkebiskop Uffe af Lund.

Da du, således som det blev fremstillet for os på dine vegne, til stadighed må have kyndige gejstlige, som kan dele byrderne ved den omsorg, der er dig betroet, når du fra tid til anden er optaget af andre sager, og du ikke kan give dem en passende godtgørelse i overensstemmelse med, hvad de fortjener og har krav på, eftersom beneficierne i hine egne er så lidt værd, at der knap nok er nogen, der i henhold til sin personlige stilling kan få et anstændigt underhold af et enkelt, ønsker vi at bøje os for dine bønner, at meddele dig en nåde og ved denne nådesbevisning til dig drage omsorg for andre og bevilger dig, broder, ved dette brevs myndighed, at du på vor myndighed kan give dispensation til ti gejstlige fra dit stift, som ved et fortjenstfuldt liv, begavelse og viden er skikkede for samme nåde, at hver enkelt af dem, uanset om han sidder inde med eet beneficium, der har sjælesorg knyttet til sig, og uanset det almindelige konciliums bestemmelse[1]), der er bekendtgjort herom, må modtage to andre, selv om de på samme måde har sjælesorg, såfremt de tillægges ham på kanonisk vis, og beholde dem frit sammen med det første, således som du i betragtning af omstændighederne og deres fortjenester i overensstemmelse med Gud finder, at det er til gavn.

Givet i Lyon den 5. august i vort tredie år.

1) jf. c. 28 X de præbendis et dignitatibus III 5, se også DRB. II:1 nr. 48 note 1.

1245. 5. august. Lyon. 180

Pave Innocens IV tillader ærkebiskop Uffe af Lund at give fyrre gejstlige fra Lunde by og stift dispensation fra uægte fødsel og tilladelse til at nå de højere vielsesgrader og opnå et beneficium med sjælesorg.

Afskrift i de pavelige registre.

Til ærkebiskop Uffe af Lund.

Den oprigtige hengivenhed og kærlighed, som det er vor tro, at du nærer for os og den romerske kirke, fortjener prisværdigt, at vi imødekom-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

mer dine anmodninger, så vidt vi kan med Gud. Da altså adskillige gejstlige i din by og dit stift lider under en mangel ved fødselen[1]), således som din ansøgning, der er forebragt os på dine vegne, indeholdt, bøjer vi os for dine fromme bønner og bevilger dig, forudsat, at du ikke heri søger dit eget, men derimod det, som er Jesu Kristi[2]), ved dette brevs myndighed, at du kan give dispensation til fyrretyve gejstlige fra samme by og stift, som ikke er avlet i hor, af regelbundne eller i blodskam, at enhver af dem kan forfremmes til de højere grader og opnå kirkeligt beneficium, selv et med sjælesorg, for så vidt som de har en agtværdig vandel og livsførelse.

Givet i Lyon den 5. august i vort tredie år.

1) jf. c. 1, 11, 14 de filiis presbyterorum ordinandis uel non I, 17 samt DRB. II:4 nr. 17 note 1. - 2) jf. Filipp. 2,21.

181 1245. 17. august. Lyon.

Pave Innocens IV befaler ærkebiskop Uffe af Lund at modtage biskop Gunner af Viborgs embedsresignation på grund af alder og svagelighed og sørge for et passende underhold for ham af bispestolens indtægter.

Afskrift i de pavelige registre.

Til ærkebiskop Uffe af Lund.

Da vor ærværdige broder biskop Gunner af Viborg har varetaget sit hyrdeembede helt op til alderdommen og alderdomssvagheden, har han ved sit brev i ydmyghed bønfaldet os om, at vi ville sørge for at modtage hans tilbagetræden, da han svækket af alderen og tynget af sit alt for svage legeme ikke formår til gavns at gøre fyldest i sit hyrdeembede og derfor er rede til at give afkald på bispeembedets byrde. Da vi altså nærer fuld tillid i Herren til din omsigt, befaler vi dig, at du efter omhyggeligt at have taget alle omstændigheder i betragtning modtager dennes tilbagetræden på vore vegne, hvis du finder det til gavn for Viborgkirken, og virker for at overgive fornævnte biskop et agtværdigt og passende underhold af det biskoppelige gods til at leve af og sørger for, at han kan nyde besiddelsen af dette ukæret og med tilsidesættelse af appel tøjler dem, der handler derimod, med kirkens straf.

Givet i Lyon den 17. august i vort tredie år.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1245. 18. august. Lyon. 182

Pave Innocens IV pålægger gejstligheden i Danmark at hjælpe franciskanerne til deres ret imod overgreb fra prælaternes side.

Afskrift i de pavelige registre.

Til ærkebiskopper og biskopper, abbeder, priorer, dekaner, ærkedegne, ærkepræster, provster og andre prælater ved kirkerne i Siciliens rige.

På en uhørt nedrig måde *og så videre som ovenfor i det brev, som skrives til brødrene af dominikanerordenen*[1]*) indtil* Hævnens Herre[2]) blevet afmægtig. Thi selv om vore elskede sønner de små brødre på frelsebringende måde har fornægtet sig selv *og så videre indtil* I ikke alle sige jer helt fri for. Da altså fornævnte brødres orden takket være deres fortjenester er fundet værdig til at blive anerkendt, og deres regel er stadfæstet af vore forgængere Innocens, Honorius og Gregor, saligt ihukommet *og så videre indtil* tvinge deres undergivne til det samme. I modsat fald giver vi ved vort brev vore ærværdige brødre ærkebiskopperne Petrus af Napoli og Lando af Messina og Rogerius af Siponto urokkelig befaling til *og så videre indtil* i så henseende.

Givet i Lyon den 18. august i vort tredie år.

Et ligelydende brev til ærkebiskopper, biskopper, abbeder, priorer, dekaner, ærkedegne, ærkepræster, provster og andre prælater ved kirkerne i Danmarks rige, i Cassubien og Pommern.

1) henviser til den fuldstændige tekst i brevet af 1245 17. september, nr. 188, der er indført umiddelbart forud i registret. – 2) Ps. 94,1.

[1245. 18. august]. 183

Pave Innocens IV udnævner ærkebiskop Gerhardus af Bremen og to andre tyske biskopper til værneherrer for franciskanerne i Danmark.

Afskrift i de pavelige registre.

Til ærkebiskopperne Petrus af Napoli, Lando af Messina og Rogerius af Siponto.

På en uhørt nedrig måde *og så videre indtil* ønske og forgodtbefindende, og alle disse fortrædigelser af brødrene kan selv nogle af vore ærværdige brødre ærkebiskopper og biskopper og vore elskede sønner abbeder, priorer og øvri-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ge prælater ved kirkerne og andre i Siciliens rige ikke sige sig helt fri for. Da altså fornævnte brødres orden *og så videre indtil* med Herrens bistand vil drage omsorg for omtalte brødre i så henseende. Men hvis I ikke alle kan tage del i udførelsen af dette, skal i hvert fald hver enkelt af jer for sig udføre det[1]).

.....

Værneherrer ærkebiskop Gerhardus af Bremen, biskopperne Conradus af Hildesheim og Thidericus af Schwerin.

1) dateringen er udeladt i den afkortede indførelse i registret, men brevet må antages at være udfærdiget sammen med nr. 182.

184 1245. 22. august. (Store-)Jyndevad.

Biskop Eskil af Slesvig slutter forlig mellem Løgum kloster og hr. Ubbe Tordsen, således at klostret får overladt den jord (i Bejle), der er tildømt det, mens skade og uret eftergives fra begge sider.

Afskrift i Løgumbogen.

Eskil, af Guds nåde biskop af Slesvig, til alle troende kristne, der ser dette brev, hilsen i Herren.

Vi ønsker, at det skal være vitterligt for nulevende såvel som tilkommende, at vi ved Guds nåde har bragt hele den strid, der verserede mellem klosterboerne i Løgum og hr. Ubbe Tordsen, ud af verden ved et forlig på denne måde, at jorden i sin helhed med den skov og de enge, der findes inden for grænserne, som tydeligt finder omtale i den dom[1]), der er fældet af biskop Tyge af Slesvig, saligt ihukommet, skal overlades til Løgum til evig tid fri for nævnte hr. Ubbes og hans arvingers krav. Også al uret og skade forvoldt til begge sider har vi gjort ende på ved forliget, således at hver af parterne ikke havde noget at bebrejde den anden. Vi har altså til vidnesbyrd om denne handling ment til yderligere stadfæstelse at burde bestyrke dette brev med vort segl og segl tilhørende de herrer Niels, ærkedegn i Ribe, Peder, provst i Slesvig, magister Simon, kannik i Ribe, Mads Urne, Lave fra Karlsvrå og Peder Glennesen og i nærværelse af adskillige andre, gejstlige såvel som lægfolk, og vi forbyder strengt under bandlysnings straf, at nogen drister sig til at antaste dette forligsbrev eller i dumdristig forvovenhed handle derimod. Men den, der drister sig, skal vide, at han vil pådrage sig den almægtige Guds og alle helgeners og vor vrede.

Givet i (Store-)Jyndevad i det Herrens år 1245 den 22. august.

1) nr. 13.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1245. 12. september. Ribe. 185

Biskop Gunner af Ribe vidimerer og stadfæster biskop Elias' diplom af 1145 13. juni.

Afskrift i Ribe Oldemoder.

Gunner, af Guds nåde biskop af Ribe, til alle, som ser dette brev, hilsen med den sande frelser.

Vi har forefundet vor forgænger Elias' brev, saligt ihukommet, af følgende ordlyd (= *DRB. I:2 nr. 87*). Vi godkender altså vor forgængers handling på alle måder, idet vi stadfæster den med vort segls værn[1]).

Givet i Ribe i det Herrens år 1245 den 12. september.

1) den foreliggende, stadfæstende vidisse kaldes også for en transsumpt.

1245. 15. september. [Ribe]. 186

Biskop Gunner af Ribe bestemmer med kapitlets samtykke, at det første års indtægter fra alle ledige sognekirker skal anvendes til betaling af den gæld, kirken har pådraget sig ved at løskøbe biskop Tue fra fangenskabet efter slaget ved Bornhøved.

Original i Rigsarkivet.

Gunner, af Guds nåde biskop af Ribe, til alle, der ser dette brev, hilsen i Herren.

Der var i fordums dage et vældigt slag mellem danske og tyske i Holsten, i hvilket sammenstød mange af de bedste mænd fra vort rige blev hugget ned og taget som fanger[1]). Der blev også vor forgænger, biskop Tue, saligt ihukommet, taget til fange og løskøbt for 700 mark sølv. For at betale disse penge pådrog vor kirke sig megen gæld, og hårdt medtaget sukker den endnu under den tyngende gæld, der skal betales. Derfor har vi, da moderkirken ikke selv er i stand til at betale, og døtrene er forpligtet til at afhjælpe en moders brøst, med vore brødres råd[2]) opsat denne bestemmelse, at det første års frugter, når en hvilken som helst sognekirke bliver vakant, skal gå til at betale af på moderkirkens gæld under forbehold af den kanoniske ret og den romerske kirkes bestemmelser i alle ting. Det er vor vilje, at disse frugter skal modtages af vore kanniker, der residerer i Ribe, indtil gælden fuldt og helt er betalt, for hvilken gæld vor kirke er forpligtet over for samme kanniker for afhændelsen af et vist grundstykke.

Givet i det Herrens år 1245 den 15. september[3]).

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1) slaget ved Bornhøved 1227 22. juli. – 2) *cum consilio fratrum nostrorum.* 'vore brødre' bruges af paven i vigtigere buller om kardinalerne, se f.eks. DRB. I:6 nr. 215 note 1. Det er her overført til bispen med hans kapitelsmedlemmer. – 3) brevet mangler angivelse af udstedelsesstedet, men det er ganske sikkert Ribe, da biskop Gunner 3 dage før, den 12. september vidimerer og stadfæster brev i Ribe til fordel for domkapitlet, cf. nr. 185.

187 1245. 16. september. [Ribe].

Biskop Gunner af Ribe bestemmer med kapitlets skriftligt indhentede samtykke, at det første års indtægter af alle ledige sognekirker skal anvendes til betaling af den gæld, kirken har pådraget sig ved at løskøbe biskop Tue af fangenskabet efter slaget ved Bornhøved. 11 kanniker, hvoraf 4 er magistre, underskriver personligt.

Original i Rigsarkivet.

Gunner, af Guds nåde biskop af Ribe, til alle, der ser dette brev, hilsen i Herren.

Der var i fordums dage et vældigt slag mellem danske og tyske i Holsten, i hvilket sammenstød mange af de bedste mænd fra vort rige blev hugget ned og taget som fanger[1]). Der blev også vor forgænger, biskop Tue, saligt ihukommet, taget til fange og løskøbt for 700 mark sølv. For at betale disse penge pådrog vor kirke sig megen gæld, og hårdt medtaget sukker den endnu under den tyngende gæld, der skal betales. Derfor har vi, da moderkirken ikke selv er i stand til at betale, og døtrene er forpligtet til at afhælpe en moders brøst, med vore brødres råd[2]) opsat denne bestemmelse, at det første års frugter, når en hvilken som helst sognekirke bliver vakant, skal gå til at betale af på moderkirkens gæld under forbehold af den kanoniske ret og den romerske kirkes bestemmelser i alle ting. Det er vor vilje, at disse frugter skal modtages af vore kanniker, der residerer i Ribe, indtil gælden fuldt og helt er betalt, for hvilken gæld vor kirke er forpligtet over for samme kanniker for afhændelsen af et vist grundstykke.

Givet i det Herrens år 1245 den 16. september[3]).

†[4]) Jeg ærkedegn Niels underskriver og samtykker.

†Jeg Nøsing, kantor, samtykker i denne handling og underskriver.

†Jeg provst Oluf underskriver og samtykker.

†Jeg magister Anders var nærværende (og) underskriver.

Jeg Nøsing underskriver.

Jeg magister Simon underskriver.

Jeg magister Ro underskriver.

†Jeg Jens underskriver.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

†Jeg Mogens underskriver.
†Jeg provst Jens underskriver.
Jeg magister[5]) Esger underskriver†.

1) jf. nr. 186 note 1. – 2) jf. nr. 186 note 2. – 3) jf. nr. 186 note 3. – 4) korset her og i det følgende markerer kun den enkelte underskrivers mærke foran eller efter navnet. Om mærkets form henvises til afbildningen i Atlas nr. 32 – 5) ikke mindre end 4 af de 11 underskrivere er magistre, hvortil kommer, at biskop Gunner ifølge seglomskriften i modseglet også har denne universitetsgrad. Esger har som den sidste af de egenhændige underskrivere placeret sin underskriver nederst til højre. En sammenligning af skrifttrækkene viser, at Esger også har skrevet brevets tekstdel og derudover også brevene nr. 185 og 322, jf. hertil Niels Skyum-Nielsen i Festskrift til Astrid Friis (1963) 228–31.

1245. 17. september. Lyon. 188

Pave Innocens IV pålægger gejstligheden i Danmark at hjælpe dominikanerne til deres ret imod overgreb fra prælaternes side.

Afskrift i de pavelige registre.

Til ærkebiskopper og biskopper og abbeder, priorer, dekaner, ærkedegne, ærkepræster, provster og andre prælater ved kirkerne i Siciliens rige.

På en uhørt nedrig måde gør man gengæld over for Ham, der gavmildt skænker alt godt, når de, som er opfedet på Kristi fædrene gods og på fordømmelig vis lever overdådigt heraf, ikke viger tilbage for åbent at forfølge Kristus i hans tjenere, som var Hævnens Herre[1]) blevet afmægtig. Thi selv om vore elskede sønner prædikebrødrene på frelsebringende måde har fornægtet sig selv og har valgt at gøre tjeneste i den yderste fattigdom, den fattige Kristus til behag, som om de intet har, men ejer alt[2]), findes der mange, både prælater ved kirkerne og andre, som, ledet af blindt begær, mener, at de selv i deres havesyge går glip af alt, hvad fromme troende gavmildt skænker fornævnte brødre, og foruroliger og forstyrrer dem på mangfoldig vis og søger forskellige påskud til at fortrædige dem. Det er nemlig deres, omend ikke alles ønske, at tvinge dem til at gå til skrifte hos sig og pålægge dem bod og tildele dem nadveren, og de tillader ikke, at Kristi legeme opbevares i deres kapeller og tvinger dem til at lade deres afdøde brødre begrave og holde begravelsen i de andres kirker. Og hvis nogen af de brødre, der afgår ved døden, vælger sit gravsted andetsteds end i deres kirker, gennemtvinger de, at liget først bringes til deres kirker, for at offeret kan tilfalde deres brug, og de tåler ikke, at de har klokketårn eller indviet kirkegård og tillader dem kun at forrette gudstjenester på visse tidspunkter. De ønsker ligeledes efter forgodtbe-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

findende at bestemme og fastsætte antallet af brødre, præster, gejstlige og verdslige, og desuden af vokslys, lamper og prydelser i deres huse og fordrer det overskydende af vokslysene af dem, når der sættes nye op, og tillader ikke, at deres nye præster forretter deres første messer andetsteds end i deres kirker og tvinger dem lige så vel til, at de ved de daglige messer, som de forretter i deres egne stiftelser og for deres egne altre, skal modtage og opbevare, hvad der ofres til deres behov. Endvidere søger de under navn af offer at fravriste dem alt, hvad fromme og hengivne troende skænker dem, når de forretter højtidelige messer inden for deres huses omkreds, det, som ligefrem overdrages disse samme til alterprydelser såvel som kirkelige bøger, gør de falskelig krav på som deres, tvinger dem til at komme til deres synoder og underkaste sig deres bestemmelser, og de har ikke nok heri, men truer med, at de vil holde kapitler og anstille undersøgelser i brødrenes stiftelser for at retlede dem og kræver troskab, bestyrket med ed af deres priorer, befaler dem tillige, at de skal følge dem i procession såvel uden for byerne som inde i dem, og slynger af ubetydelige årsager bandlysningsdom mod deres velgørere og truer brødrene med det samme og arbejder ivrigt på at fjerne dem fra de steder, hvor de gør tjeneste for Herren, hvis ikke de adlyder dem i alle ovenfor nævnte ting. Dertil nedlægger de forbud mod, at brødrene, der er hidkaldt af de hengivne menigheder, skal vove at komme til ansete stæder og byer, hvor de kan tage ophold på from og agtværdig måde, og fordrister sig til at fælde bandlysningsdom såvel mod de brødre, der kommer, som mod dem, der modtager dem. Endvidere søger de efter at fravriste dem tiender af havernes frugter og desuden indkomster af brødrenes boliger ligesom af jødernes huse, idet de forsikrer, at nogle indtægter skulle betales dem af andre beboere, hvis ikke brødrene boede der. Og for helt og holdent at lægge dem under deres herredømme vil de sætte priorer i spidsen for dem efter deres ønske og forgodtbefindende, og alle disse fortrædigelser af brødrene kan I ikke alle sige jer helt fri for. Da altså fornævnte brødres orden takket være deres fortjenester er fundet værdig til at blive anerkendt af vore forgængere Honorius og Gregor, saligt ihukommet, og os, påminder vi jer alle indtrængende, for at I ikke skal synes at ringeagte det apostoliske sædes bestemmelser, som I er forpligtet til at antage i ydmyghed og overholde i ærbødighed, og påbyder urokkeligt som vor befaling, at alle og hver enkelt af jer på frelsebringende måde skal tage vare på jeres samvittighed og rygte og afstå fuldstændigt fra ovenfornævnte og andre tynger mod fornævnte brødre og med strenghed tvinge jeres undergivne til det samme. I modsat fald giver vi ved vort brev vore ærværdige brødre ærkebiskopperne Petrus af Napoli, Cesarius af Salerno og

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Marinus af Bari urokkelig befaling til efter forudskikket påmindelse på vor myndighed med tilsidesættelse af enhver hindrende modsigelse eller appel at tvinge jer til at overholde alt det fornævnte uanset bestemmelsen om de to dagsrejser, der blev bekendtgjort på det almindelige koncilium[3]). Men hvis I end ikke på denne måde sørger for at adlyde vore befalinger, skal I vide, at vi på anden vis med Herrens bistand vil drage omsorg for omtalte brødre i så henseende.

Givet i Lyon den 17. september i vort tredie år.

Et ligelydende brev til ærkebiskopper og biskopper og abbeder, priorer, dekaner, ærkedegne, ærkepræster, provster og andre prælater ved kirkerne i Danmarks, Sveriges og Norges riger.

1) Ps. 94,1. - 2) 2. Kor. 6,10. - 3) c. 28 X de rescriptis I 3.

[1245. 17. september]. 189

Pave Innocens IV udnævner ærkebiskop Uffe af Lund og biskop Gunner af Viborg til værneherrer for dominikanerne i Norden.

Afskrift i de pavelige registre.

Til ærkebiskopperne Petrus af Napoli, Cesarius af Salerno og Marinus af Bari.

På en uhørt nedrig måde *og så videre som ovenfor i det nærmeste indtil*[1]) ønske og forgodtbefindende, og disse fortrædigelser af brødrene kan selv nogle af være ærværdige brødre ærkebiskopper og biskopper og vore elskede sønner abbeder, priorer og øvrige prælater ved kirkerne og andre i Siciliens rige ikke sige sig helt fri for. Da altså fornævnte brødres orden *og så videre som i samme indtil* påminder vi dem alle indtrængende, for at de ikke skal synes at ringeagte det apostoliske sædes bestemmelser, som nysnævnte ærkebiskopper og biskopper, prælater og andre er forpligtet til at antage i ydmyghed og overholde i ærbødighed, og giver vi dem i vort brev urokkeligt påbud om, at alle og hver enkelt på frelsebringende måde skal tage vare på deres samvittighed og rygte og afstå fuldstændigt fra ovenfornævnte og andre tynger mod fornævnte brødre og med strenghed tvinge deres undergivne til det samme. Derfor befaler og påbyder vi urokkeligt, at I, hvis nævnte ærkebiskopper og biskopper

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

og andre undlader at opfylde vort påbud, tvinger dem til efter forudskikket påmindelse på vor myndighed med tilsidesættelse af enhver hindrende modsigelse eller appel at overholde alt det fornævnte uanset bebestemmelsen om de to dagsrejser[2]), der blev bekendtgjort på det almindelige koncilium. Men hvis de end ikke sørger for at adlyde vore befalinger *og så videre.* Men hvis I ikke alle kan tage del i udførelsen af dette, skal i hvert fald hver enkelt af jer for sig udføre det[3]).

.....

Værneherrer: ærkebiskop Uffe af Lund og biskop Gunner af Viborg.

1) henviser til teksten i nr. 188. - 2) c. 28 X de rescriptis I 3. - 3) dateringen er udeladt ved afkortningen af brevet i registret, men brevet må antages at være udfærdiget sammen med nr. 188, jf. de tilsvarende brevpar af 1245 18. august for franciskanerne, se nr. 182-83.

190 1245. 17. september. [Lyon][1])

Pave Innocens IV stadfæster privilegier for ærkebispen af Lund.

Registraturer i Stockholm.

Forarbejde til Skånebrevsfortegnelsen:

Pave Innocens IV.s bekræftelse og stadfæstelsesbrev, givet den 17. september i hans tredie pontifikatsår[2]), givet til ærkebispen i Lund.

Skånebrevsfortegnelsen 1689-90:

Fremdeles pave Innocens IV.s bekræftelse eller stadfæstelsesbrev, givet den 17. september i hans tredie pontifikatsår[2]), udstedt til ærkebispen af Lund angående disses privilegier o.s.v.[3]). Givet den 18. oktober 1243[2]).

1) udstedelsesstedet er indsat efter nr. 188. - 2) registrator Magnus Westhius citerer datumsformlen næsten ordret; den kan da bruges til med sikkerhed at fastsætte dateringen uden hensyn til registrators fejlagtige beregninger, herunder hans henlæggelse af alle pavebreve til den pågældende paves tiltrædelsesår, jf. Ina Friedlaender, Skånebrevsförteckningarna, 79-80, samt DRB. I:6 nr. 73 note 3. - 3) som i andre tilfælde er det usikkert, hvad bullens indhold har drejet sig om, jf. om lignende usikkert referat i DRB. I:6 nr. 130 note 1.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1245. 17. september. [Lyon][1]) 191

Pave Innocens IV giver ærkebispen af Lund et pålæg om gudstjenesteformerne.

Registraturer i Stockholm.

A:
Forarbejde til Skånebrevsfortegnelsen:

Pave Innocens IV.s forordnings- eller befalingsbrev, givet ærkebisperne i Lund, at de ikke skulle foragte og lade deres tilbørlige ceremonier gå tilbage, men øge dem des mere og mere. Givet den 17. september i hans tredie pontifikatsår[2]).

Forarbejde til Skånebrevsfortegnelsen:

Pave Innocens IV.s forordnings- eller befalingsbrev givet ærkebisperne i Lund, at de ikke skulle foragte deres tilbørlige ceremonier, men stedse holde dem vedlige. Givet den 17. september i hans tredie pontifikatsår[2]), som er den 18. oktober 1243[2]).

B:
Forarbejde til Skånebrevsfortegnelsen:

Pave Innocens IV.s forordningsbrev, givet ærkebisperne i Lund, at de ikke skulle misbruge deres tilbørlige ceremonier, men øge dem des mere og mere. Givet den 17. september i hans tredie pontifikatsår, som er den 18. oktober 1243[2]).

Skånebrevsfortegnelsen 1689–90:

Pave Innocens IV.s forordningsbrev, givet ærkebisperne i Lund, at de ikke skulle misbruge deres tilbørlige ceremonier, men øge dem des mere og mere[3]). Givet den 17. september[2]), som er den 18. i samme måned[4]) 1243[2]).

1) udstedelsesstedet er indsat efter nr. 188. – 2) om registrators behandling af datumsformlen se nr. 190 note 2. – 3) registrators formuleringer giver ikke noget sikkert indtryk af, hvad pavens påbud har drejet sig om. – 4) viser tilbage til datumsformlens *octobris*.

1245. 22. oktober. Kolding. 192

Abel, hertug af Jylland, og Kristoffer, herre til Falster og Lolland, kundgør, hvilken lod deres broder kong Erik efter deres frændes grev Alberts død har fået ved skiftet af det jordegods, brødrene besad i fællig på Als.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Original i Rigsarkivet.

Abel, af Guds nåde, hertug af Jylland, og Kristoffer, herre til Falster og Lolland, til alle, der ser dette brev, hilsen i Herren.

Vi vil, at det skal være vitterligt for nulevende og ikke skjult for de tilkommende, at der efter vor elskede slægtning hr. grev Alberts død[1]), saligt ihukommet, blev foretaget et skifte af vort gods på Als, som vi før har haft sammen med den berømmelige kong Erik, vor elskede broder, og at nedenfor anførte besiddelser faldt i samme hr. konges lod, som vi, idet vi fuldstændigt giver afkald på enhver ret og ethvert krav, vi har haft med hensyn til dem, har afhændet og skødet til denne vor elskede broder, de Danskes konge, at besidde med rette til evig tid, nemlig i Elstrup 90 mark guld, i Ulkebøl 14 mark guld og 16 ørtug guld, i Mjels 6 mark guld, i Vibøge 4 mark guld og 1 mark sølv, i Fjelby 8 mark guld og 2 mark sølv, i Lysabild 3 mark guld og 6 mark sølv, i Litlænes[2]) og i Almsted 4 mark guld, i Lavensby *Gunnildebol[3]) og 2 1/2 otting for 15 mark guld og 6 mark sølv. For at der altså ikke i fremtiden uformodet skal kunne opstå nogen uretmæssig trætte eller utilbørlig strid angående ovenfor anførte, har vi ladet dette brev besegle ved at vedhænge vort segl.

Forhandlet[4]) i Kolding i nærværelse af herrerne Oluf, mundskænk, Anders Grosen, Niels Pedersen, Jens Nielsen, Anders Pallesen, Lave Gudmundsen, Peder Jensen, Asmund Jopsen, Jens Finsen og Esbern Lille i det Herrens år 1245 den 22. oktober.

1) grev Albert døde 1244 18. december, jf. Reg. der Grafen von Orlamuende s. 84. – 2) forsvunden landsby i Als Nørre-herred, jf. Sønderjyske stednavne, Sønderborg amt s. 312. – 3) forsvundet navn på lokalitet i Als Nørre-herred, jf. smst. s. 375. – 4) jf. DRB. I:4 nr. 24 note 5.

193 1245. 22. december. Paderborn.

Domprovsten i Paderborn sælger en toft til franciskanerne sammesteds. Blandt vidnerne Herman Dansker.

Original i Paderborn.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1245. 23. december. Lyon. 194

Pave Innocens IV opfordrer prædikebrødrene til at forkynde bandlysningsdommen over kejser Frederik II, der blev afsagt på kirkemødet i Lyon[1]). – Indgået til klostret i Lund.

Original i Riksarkivet, Stockholm.

1) dommen faldt 1245 17. juli, Böhmer-Ficker-Winkelmann V:3–4 nr. 7550a.

1245. 195

Grevinde Ingerd af Regenstein erklærer, at den tiende, som hun og hendes mand havde i forlening af Halberstadt kirke, efter deres død skal falde tilbage til denne.

Original i Magdeburg.

Jeg Ingerd[1]), grev Konrad af Regensteins hustru, erklærer ved denne skrivelse offentligt og i troskab, at tienden i Langeln, som min herre grev Konrad og jeg holder som len af Halberstadt kirke, uden indsigelse og søgsmålsret fra nogen som helst frit og i sin helhed skal falde tilbage til samme Halberstadt kirke, når vi to alene[2]) kaldes bort af Herren. Vidner på, at vi har erkendt og gjort dette, er Ulrich og Siegfried, grever af Regenstein, Siegfried og Heinrich, grever af Blankenburg, drost Gunzelin og hans søn Egbert, Friedrich af Esbeck, Heinrich af Zeringe, Friedrich af Harsleben, Dietrich af Hasserode og flere andre. Og for at der ikke i eftertiden skal opstå tvivl herom, har jeg til vidnesbyrd om sandheden beseglet dette brev med mit segl.

Forhandlet[3]) i det Herrens år 1245.

1) datter af Jakob Sunesen, grundlægger af Roskilde sankt Klara kloster. – 2) arvingerne skal altså intet krav have derpå. – 3) se DRB. I:4 nr. 24 note 5.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

196 1245.

Biskop Niels af Roskilde stadfæster hr. Esberns gave til Bosø kloster på gods i Kvärlöv.

Registratur i Stockholm.

Biskoppen af Roskilde, kaldet hr. Niels, stadfæster den gave[1]), som hr. Esbern[2]) gav til Bosø kloster på et bol, kaldet Kvärlöv, i Onsjö herred. Givet i det Herrens år 1245.

1) gengiver registrators *domini Nicolai be^d confirmations donation.* – 2) er muligvis identisk med ridderen Esbern Snerlyng. Ifølge brev af 1237 11. august, DRB. I:6 nr. 241, var biskop Niels af Roskilde eksekutor af dennes testamente, hvori de fattige og fromme stiftelser skulle betænkes, men den afdødes moder fru Margrete søgte at hindre testamentets udførelse, jf. også DRB. I:6 nr. 245.

197 1245. Köln.

Bestemmelse fra dominikanerordenens generalkapitel om oprettelse af et kloster i ordensprovinsen Dacia.

Efter tryk i Acta capitulorum generalium.

Akter, fra generalkapitlet, afholdt i Köln, i det Herrens år 1245. ..... Vi bevilger eet hus i Dacia[1]), tre i Provence, to i Spanien, eet i Saksen, hvis bispen beder om det, og provinskapitlet bevilger det. .....

1) jf. nr. 37 note 1.

198 1245.

Rodinger og Jens Pallesens latinske skøde til Øm kloster på en halv fjerding jord i Skæring Mark, dateret 1245. Dertil Anders Stygges skøde på en gård i Vorre i Skødstrup sogn og på et bol i Skæring[1]).

Skanderborgske registratur.

1) det er meget muligt, at Anders Stygges skøde, som i registraturen er uden datering, blot er registreret sammen med 1245-skødet, fordi det også omhandler jord i Skæring. En væbner, senere ridder Anders Pedersen Stygge kendes 1320–42 (fra DRB. II:8 nr. 219 til III:1 nr. 270).

1245. Dag?, Rep. Danicum I:1 nr. 168, se [1243–1254], nr. 129.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

[1245-1273]. 199

Biskop Esger af Ribe forbyder selvejere i Hviding herred at stævne Ribekannikernes bryder og landboer til deres forsamlinger, tvinge dem til at nedbryde huse og barfrede eller tynge dem med private betalinger i penge, da både konge og hertug har fritaget dem for al ret og alle tjenester til sig.

Afskrift i Ribe Oldemoder.

Esger, af Guds nåde biskop af Ribe, til beboerne af Hviding herred hilsen i Herren.

Eftersom alle bryder og landboer under de os elskelige kanniker såvel ved hr. kongens[1]) som ved hertugens[2]) breve er undtaget for al ret og tjenester til kongen og samme hr. hertug, forbyder vi meget strengt, at nogen af bønderne[3]) hindrer eller fortrædiger dem imod den nævnte frihed ved at stævne dem til deres forsamling[4]) eller ved at tvinge dem til at nedbryde nogens huse eller barfrede[5]) eller ved at belaste dem ved hvilke som helst andre private[6]) betalinger af en eller anden pengesum. Den, der gør det, bandlyser vi fra nu af offentligt og skriftligt, og vi forkynder, at han som bandlyst skal undgåes meget nøje af alle under en straf på tre mark.

1) henviser rimeligvis til et eller flere af følgende breve: Valdemar II Sejr af 1206, DRB. I:4 nr. 115, Erik IV Plovpenning af 1242 1.-16. maj, nr. 96, og Kristoffer I af 1252 9. august, DRB. II:1 nr. 74. - 2) noget hertugeligt fritagelsesbrev er ikke kendt. Teoretisk set kan hertugerne Abel, Valdemar (Abelsen), død 1257, og Erik (Abelsen) fra 1261 efter slaget på Lohede, død 1272 27. maj, alle have udstedt et sådant brev, mens sidstnævntes søn Valdemar, der først blev hertug i 1283, jf. Annales Danici 123, ny udg. 67, må antages at være mindreårig i 1272-73 under kong Eriks formynderskab. Hertug Erik Abelsens forlig med bispen af 1265 22. september, DRB. II:1 nr. 494, kan på grund af sin mere almene karakter ikke komme på tale i denne forbindelse. - 3) teksten har *bondones,* rimeligvis ledingspligtige selvejere eller storbønder. - 4) teksten har *congregacionem,* af Oluf Nielsen i Ribe Oldemoder s. XIV tolket som 'ting'. - 5) jf. herom DRB. II:1 nr. 3 note 3. - 6) d.v.s. til de *bondones,* der »privat« forvaltede opkrævningen og administrationen af de kongelige og hertugelige ydelser. - 7) biskop Esgers diplom mangler datering. Forgængeren biskop Gunner udstedte sidste gang brev som biskop 1245 16. september, nr. 187. Efterfølgeren biskop Esger udstedte første gang brev som biskop 1246 19. juni, nr. 210. Mellem disse to datoer har bispevalget fundet sted. Hvis kong Erik IV Plovpennings fritagelsesbrev for kannikerne i Ribe af 1246 januar måned, nr. 203, har sammenhæng med bispevalget, kan den mulighed ikke udelukkes, at Esger er blevet valgt til og stadfæstet som biskop af Ribe sidst på året 1245. Han døde 1273 14. februar, SS. rerum Danicarum V 539. Det er næppe muligt at indsnævre denne tidsramme.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

200 [1245–1273].

Biskop Esger af Ribe attesterer skødninger foretaget mellem Løgum kloster og Jens Snur og fornyelsen imellem dem af ældre skødninger, hvorved gamle bolnavne opregnes.

Afskrift i Løgumbogen.

Esger, af Guds nåde biskop af Ribe, til alle, der ser dette brev, hilsen i Herren.

De gamle bestemte velovervejet, at det, som sker i tiden, skulle modtage urokkelig stadfæstelse ved brevets vidnesbyrd, for at det ikke skulle gå til grunde sammen med tiden. Derfor ønsker vi, at det skal være vitterligt for nulevende og tilkommende, at vore elskede sønner i Kristus, munkene i Løgum af cistercienserordenen, i vor nærværelse har skødet de nedenfor antegnede jorder til Jens med tilnavnet Snur. I *Norsæli fæstebolet, Bakkensbol[1]) på eet sted og det halve af fæstebolet nær Gammelbys toftende og de jorder, som de har tilbyttet sig fra Manne Pajesen, og som de har fået fra samme ved retmæssig rebning i Gammelby toft. Men fornævnte Jens Snur har skødet nævnte munke hele den jord, som var i hans, hans faders og hans bedstefaders besiddelse i hans bolig[2]) ved nævnte munkes mølle, som overalt er omgivet med volde og grave, og Snursbol og Eversbol og tre ottinger i Totisbol vest for deres mølle og tre ottinger i engene Absig kær ved gården i Harreby. Desuden har de i vor nærværelse fornyet den gamle skødning, der var foretaget mellem dem, at nemlig fornævnte Jens Snur har fået fæstebolet i Brokær af nævnte munke, og at hans bedstefader Asgot Svendsen engang på saligt ihukommet hr. biskop Oluf[3]) af Ribes tid har fået af nævnte munke for en mark i Årupmark, som kaldes mølledamsdige[4]), og for flodemålet[5]) såvel i Årupmark som i Harrebymark, det halve bol af Dukisbol i Harrebytofte; og dette halve bol tilfaldt Jens Snur ifølge arvemæssig ret. Til vidnesbyrd herom har vi ladet dette brev bestyrke ved vort segl[6]).

1) Bakkensbol, Snursbol, Eversbol og Totisbol er alle sammensat med mandsnavne, vistnok også Dukisbol (Sønderjyske Stednavne II, Haderslev Amt, Kbh. 1952, s. 596–99). Snursbol bortskødedes til munkene i Løgum af Jens Snur. – Fæstebol regnes derimod for et fællesnavn (appellativ). – 2) teksten har *Bolic.* Anderledes i Sønderjyske Stednavne II, Haderslev amt, s. 604–05, som fortolker udtrykket som et naturnavn Boløkke. – 3) Oluf var bisp af Ribe 1204–14, Annales Danici s. 95–96 (= Danmarks middelalderlige annaler s. 77) og DRB. I:5 nr. 45 note 4. – 4) teksten har *Damsband.* – 5) det område, der dækkes af vand, når det opstemmes i mølledammen. – 6) biskop Esgers brev, der ikke er forsynet med datumsformel, kan ligesom nr. 199 ikke dateres nærmere end til hans tid som biskop 1245–1273.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1246. 13. januar. Lyon. 201

Pave Innocens IV tillader franciskanerne at holde gudstjeneste på steder, der er lyst under interdikt, dog under udelukkelse af dem, der er bandlyst og ramt af interdikt. – Indgået til et dansk franciskanerkloster.

Afskrift på det kongelige bibliotek.

1246. 25. januar. Lyon. 202

Pave Innocens IV tillader franciskanernes ordensgeneral og provinsialer og kustoder at løse dem, der skønt bandlyste søger optagelse i ordenen, af det band, de er ifaldet. – Indgået til et dansk franciskanerkloster.

Afskrift på det kongelige bibliotek.

1246. Januar. Ribe. 203

Kong Erik IV Plovpenning fritager kannikerne i Ribe for vejafgift af deres heste og alle andre ejendele og for alle offentlige byrder på steder under kongens jurisdiktion.

Afskrift i Ribe Oldemoder.

Erik, af Guds nåde de Danske og Venders konge, til alle, der får dette brev at se, hilsen med Herren.

Vi kundgør for såvel nulevende som tilkommende, at vi i det Herrens år 1246 i januar måned har gjort alle, som er kanniker i Ribe, fri og undtagne for vejafgift[1]) på deres heste og alle andre ejendele og for al trældom[2]) på ethvert sted, som er undergivet vor jurisdiktion. Vi forbyder under vor nådes fortabelse, at nogen nogensinde i eftertiden drister sig til at fortrædige eller forurolige dem angående fornævnte bevillinger. Men hvis nogen imod dette vort forbud i dumdristig forvovenhed forsøger at antaste og besvære fornævnte kanniker i noget forhold henhørende under fornævnte ting, skal han vide, at han uden tvivl vil pådrage sig vor vrede[3]).

Givet i Ribe i det Herrens år, i fornævnte år og måned.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1) *pedagium equorum,* formentlig lig *theloneum equorum,* 'hestetold', se DRB. I:6 nr. 118 (der antagelig er forlæg for Ribe bispekrønikes tilsvarende meddelelse om hestetold, Ellen Jørgensen, Ribe Bispekrønike, Kirkehistoriske Samlinger VI:1, 1933, s. 27, jf. DRB. I:3,1 nr. 215 og 219). – 2) *seruitus,* d.v.s. offentlig byrde. – 3) det kan ikke udelukkes og måske direkte formodes, at nærværende brev er udstedt i forbindelse med skiftet på bispestolen i Ribe. Gunner nævnes sidst som biskop 1245 16. september, nr. 187, Esger først som hans efterfølger 1246 19. juni, nr. 210. Bispevalget må ligge imellem disse datoer. Kongens fribrev har ganske sikkert sammenhæng hermed, jf. fribrevene lige før og efter kroningen og under valgsituationen af 1252 24. og 29. december (DRB. II:1 nr. 86–87 – se DRB. I:6 nr. 137) samt fribrevet lige efter (?) det fuldbyrdede valg 1306 10. juli, DRB. II:6 nr. 15. Da dette sidste eksempel ligger efter valget, kan der ikke ses bort fra den mulighed, at Gunner er fratrådt sidst på året 1245 og Esger valgt og stadfæstet samtidig eller kort efter, hvorefter nærværende fribrev bliver en mulig belønning udstedt i den følgende måned, januar 1246.

204 1246. 7. februar. Lyon.

Pave Innocens IV tillader franciskanerordenen at anvende bandlysningsstraf mod frafaldne og opsætsige i ordenen. – Indgået til et dansk franciskanerkloster.

Afskrift på det kongelige bibliotek.

205 1246. 25. februar.

*Kong Erik IV Plovpenning pålægger skåningerne ikke at hindre Bosø kloster i dets rettigheder i *Booklöre skov.*

Registratur i Stockholm.

Tre kongers sammenfæstede påbudsbreve, skrevne til Skånes beboere, at de ikke måtte tilføje klosterjomfruerne i Bosø nogen hindring i *Booklöre skov, daterede det første af kong Valdemar, givet den 18. april 1236[1]).

Det andet af kong Erik, givet den 25. februar 1246.

Det tredie af kong Kristoffer den 12. september 1255[2]).

1) DRB. I:6 nr. 218. – 2) DRB. II:1 nr. 166; om det efter 'Kristoffer' følgende *3tiu* se DRB. I:6 nr. 218 note 1.

206 1246. 31. marts. Ribe.

Ribekannikerne Jens og Nøsing, der af paven er beskikkede som dommere i tiendesagen mellem Løgum klosters abbed og (Nørre-)Løgums sogneboere, dømmer, at klostret har krav på korntiende i neg i overensstemmelse med Ribekirkens sædvane.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Afskrift i Løgumbogen.

Jens og Nøsing, kanniker i Ribe, af hr. paven beskikkede som dommere[1]), til alle, der får dette brev at se, hilsen i Herren.

Alle skal vide, at da hr. abbeden[2]) i Løgum i sit klosters navn rejste krav over for sogneboerne i (Nørre-)Løgum om, at de skulle betale ham tiende af (Nørre-)Løgum i neg i overensstemmelse med Ribekirkens sædvane, har vi ifølge hr. pavens befaling[1]) indstævnet parterne for os personlig, og efter at sagen, da vi gik frem efter rettens forskrifter, var indledet på lovlig vis, og begge parter havde ytret sig for os som dommere, efter at sagens omstændigheder omhyggeligt var undersøgt og sandheden med omhu efterforsket efter vort og gode mænds råd, nu ved en endelig dom har tildømt den oftnævnte abbed den frie og uanfægtede besiddelse af nævnte tiende, om hvilken der var strid, nemlig såvel for de tjenestegørende eller præsterne, der forretter gudstjenesten, som den (tiende), der hører til bygningsfondet for kirken, at opføre af træ eller tegl efter deres formåen og til udbedring eller erhvervelse af forskelligt udstyr, i de forskellige dyrs afkom, honning, hør – og afgrøde[3]) i negene – at betale i overensstemmelse med Ribekirkens sædvane.

Forhandlet[4]) i Ribe by år 1246 den 31. marts.

Og da jeg, Jens, ikke havde eget segl, har jeg beseglet dette brev[5]) med hr. Nøsing, kantor ved Ribekirkens segl[6]).

1) den pavelige beskikkelse eller befaling er tabt. – 2) kan ikke identificeres. – 3) hovedstykket om tienderne er til og med ordet 'afgrøde' overtaget fra diplomforlægget, biskop Omer af Ribes kundgørelse af [1202–1204], DRB. I:4 nr. 47. – 4) jf. herom DRB. I:4 nr. 24 note 5. – 5) teksten har *hec acta,* egentlig denne dom. – 6) beseglingsformlen, der vedrører den ene udsteders manglende segl, er føjet til efter dateringen, da selve beseglingen skulle foregå.

1246 14. april, diplom fra fyrst Vitslav af Rygen m.fl., Reg. Danica nr. *267 (= *716) er trykt under det rigtige årstal 1296 som DRB. II:4 nr. 211.

1246 26. april, Bull. Danicum nr. 368, udelades i DRB. som vedrørende ærkebiskop Albert af Rigas område.

1246 19. maj, trykt Kirkehist. Samlinger VI:6 (1950), p. 370, som supplement til A. Otto, Liber daticus Roskildensis, p. 47, cf. også Arhnung, Roskilde Domkap. Hist., p. 102 samt Danmarks Adels Aarbog 1893 p. 154, Jakob Sunesen grundlagde Osted præbende, er en anniversarienotits og medtages derfor ikke i DRB.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

207 [1246]. 28. maj. Windsor.

Kong Henrik III af England befaler, at der støbes vokslys til at anbringe foran det alter, hvor sankt Edward så Danmarks konge druknet i havet.

Afskrift i de engelske Close Rolls.

Det er befalet Edward af Westminster, at han af de 300 pund voks, som William Pleseys skal anvise til ham, skal lade gøre 3 vokslys, hvert af dem altså på 100 pund voks, og op til den hellige Treenigheds fest[1]) lade dem anbringe foran det alter, hvor den hellige Edward havde sit syn af Danmarks konge druknet i havet.

Med kongen som vidne i Windsor den 28. maj[2]).

1) 3. juni 1246. – 2) mandatet stammer fra kong Henriks 30. regeringsår (1245 28. oktober–1246 27. oktober), og datoen henviser det til 1246.

208 [1246]. 28. maj. Windsor.

Kong Henrik III af England befaler, at der leveres voks til lysene foran det alter, hvor sankt Edward så Danmarks konge druknet i havet.

Afskrift i de engelske Close Rolls.

Og det er befalet William de Pleseys, at han skal lade ham[1]) få det voks.

Med kongen som vidne i Windsor den 28. maj[2]).

1) Edward af Westminster, se nr. 207. – 2) se om dateringen nr. 207, note 2.

209 1246. 16. juni. Lyon.

Pave Innocens IV befaler gejstligheden at lade prædikebrødrene prædike, modtage skriftemål og pålægge bod, da de har pavelig tilladelse hertil. – Indgået til klostret i Lund.

Original i Stockholm.

210 1246. 19. juni. Ribe.

Biskop Esger af Ribe giver sine kannikers ret til at oppebære det første års indkomster af ledige kirker stedsevarende gyldighed mod, at kannikerne underholder to vikarer.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Afskrift i Ribe Oldemoder.

Esger, af Guds nåde biskop af Ribe, til alle, der får dette brev at se, hilsen med vor sande frelser.

Da vor kirkes gods, der hører til vore kannikers bord, blev afhændet for at løskøbe vor forgænger hr. Tue, saligt ihukommet, fordum biskop af Ribe, og bispegodset var utilstrækkeligt til at erstatte så stor en pengesum, har vor ærværdige forgænger, biskop Gunner, med hele kapitlets samtykke fastsat, at de kanniker, der residerer i vor kirke, skal oppebære indtægterne i det første år af alle vakante kirker i lige så mange år (som det varede), indtil fornævnte pengesum var betalt helt ud[1]). Idet vi bestemt godkender hans handling, har vi gjort den tilføjelse, at indtægterne i det første år af de vakante kirker til evig tid skal overgå til brug for dem af vore kanniker, der residerer i vor kirke. I ønsket om at øge gudstjenesten har vi også fastsat, at nysnævnte kanniker skal indsætte to vikarer, som hver dag, når morgengryet er på sin højde[2]), skal afholde en messe for den hellige jomfru og straks derefter en for de afdøde. For at altså denne vor handling ikke i eftertiden skal kunne tilbagekaldes af nogen, har vi ment at burde bestyrke dette brev med vort segls værn.

Givet i Ribe i det Herrens år 1246 den 19. juni.

1) se nr. 186–187. – 2) *summum diluculum,* muligvis 'sidst på morgenen'.

1246. 21. juni. Lyon. 211

Pave Innocens IV giver Roskildekanniken magister Peder, kansler hos kong Erik IV Plovpenning, tilladelse til at modtage flere beneficier med sjælesorg ud over dem, han allerede sidder inde med, når blot ikke den samlede indtægt af beneficierne overstiger 100 mark sølv årligt.

Afskrift i de pavelige registre.

Til magister Peder, kannik i Roskilde, kansler hos vor meget kære søn i Kristus Erik, Danmarks[1]) berømmelige konge.

Det apostoliske sædes sædvanlige velvilje kendetegner i fremsynet kyndighed fortjenstfulde personer, således at det med sin omfattende nåde og gunst ophøjer dem, som udmærker sig ved boglig viden og ædle sæder, og virker for at hædre dem med større velgerninger, eftersom det er rimeligt ved en særlig forsorg at bevilge een enkelt, hvad der ville slå til til flere i det tilfælde, hvor han alene med hensyn til de dyder, han har fået, vides at have, hvad man

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

finder delt op mellem flere. Da vi derfor betænker din retskaffenhed på passende måde og som følge heraf ønsker at vise dig en særlig nåde, bøjer vi os for dine bønner og bevilger dig ved dette brevs myndighed, at du, hvis de tildeles dig på kanonisk vis, uhindret kan modtage andre beneficier, selv om de har sjælesorg knyttet til sig, når blot indkomsterne af disse sammen med de beneficier, du sidder inde med, ikke overstiger en værdi af 100 mark sølv årligt, og frit kan beholde dem sammen med dem, du sidder inde med, uanset bestemmelsen på det almindelige koncilium[2]) og forudsat, at beneficierne ikke på grund heraf unddrages den tjeneste, der skyldes dem, og sjælesorgen i dem på ingen måde forsømmes. Det skal altså overhovedet ikke være tilladt noget menneske at antaste dette vort bevillingsbrev eller i dumdristig forvovenhed handle derimod. Men hvis nogen drister sig til at prøve herpå, skal han vide, at han pådrager sig den almægtige Guds og hans apostle sankt Peders og sankt Paulus' vrede.

Givet i Lyon den 21. juni i vort tredie år.

1) afskriften i registret har ved en lapsus 'Skotlands'. – 2) c. 28 X de praebendis et dignitatibus III 5.

212 1246. 21. juni. Lyon.

Pave Innocens IV giver kong Erik IV Plovpennings klerk Peder tilladelse til at modtage flere beneficier med sjælesorg ud over dem, han sidder inde med, når blot ikke den samlede indtægt af beneficierne overstiger 100 mark sølv årligt.

Afskrift i de pavelige registre.

E*t ligelydende brev*[1]*)* til Peder fra kirken i Odense, klerk hos vor meget kære søn i Kristus Erik, Danmarks berømmelige konge, *i sin helhed som i det andet fra først til sidst*[1]*).*

1) henviser til nr. 211, som er indført i registret umiddelbart forud.

213 1246. 22. juni. Lyon.

Pave Innocens IV pålægger prædikebrødrene, at ingen må forlade ordenen uden tilladelse af prioren. – Indgået til klostret i Lund.

Original i Stockholm.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1246. 22. juni. Lyon. 214

Pave Innocens IV befaler ærkebisper og bisper at påbyde dem, der uden at høre til ordenen egenmægtigt har anlagt prædikebrødrenes ordensdragt, at aflægge den. – Indgået til klostret i Lund.

Original i Stockholm.

1246. 27. juni. Lyon. 215

Pave Innocens IV tillader prædikebrødrene at løse de bandlyste, der ønsker at indtræde i ordenen, af bandet og optage dem i ordenen efter fornøden prøvelse. – Indgået til klostret i Lund.

Original i Stockholm.

1246. 27. juni. Lyon. 216

Pave Innocens IV tillader prædikebrødrene frit at opholde sig på bandlystes besiddelser og modtage underhold af dem. – Indgået til klostret i Lund.

Original i Stockholm.

1246. 27. juni. [Lyon]. 217

Pave Innocens IV tillader prædikebrødrene at blive begravet i deres kirker. – Indgået til klostret i Lund.

Registraturer i Stockholm.

Forarbejde til Skånebrevsfortegnelsen:

Pave Innocens IV.s tilladelsesbrev, givet prædikebrødrene, således at de fik tilladelse til at lade deres brødre benytte deres hvilested i kirkerne. Givet den 27. juni i hans tredie pontifikatsår[1]).

Skånebrevsfortegnelsen 1689–90:

Fremdeles pave Innocens IV.s forordningsbrev, givet prædikebrødrene, at måtte få deres hvilested i kirkerne. Givet den 27. juni i hans tredie pontifikatsår[1]), som er den 28. juli 1243[2]).

1) Innocens IV.s tredie år løber fra 1245 28. juni til 1246 27. juni. – 2) om registrators mangelfulde forståelse af den romerske kalender se DRB. I:6 nr. 73 note 3.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

218 [1246. 28. juni–1247. 27. juni]. Lyon.

Pave Innocens IV giver biskoppen af Ribe fuldmagt til at dispensere og afløse gejstlige, som holdt konkubiner.

Referat hos Huitfeldt, Bispers Krønicke.

Innocens IV[1]) har i Lyon i sit pavedømmes fjerde år[2]) tildelt og overladt biskoppen af Ribe fuldmagt til på sine vegne at afløse[3]) gejstlige, som holdt konkubiner..... Desuden gav han ham tillige bemyndigelse til at træffe bestemmelse over dem, som ikke, når de var indviede til en grad[4]) i kirken, helt og holdent vilde opgive deres konkubiner og hustruer, på den måde han fandt, at det vilde være gavnligt for deres sjæls frelse, nemlig således, at han skulde suspendere[5]) dem fra deres embede i en tid på 2 år og pålægge dem en frelsebringende bod. Og når det var gjort, og hvis de da forefandtes at have et godt levned og en ordentlig livsførelse, måtte biskoppen træffe bestemmelse over dem, som han fandt, det vilde være gavnligt. Der[6]) er i korthed tildelt og givet biskoppen denne bemyndigelse over horkarle, at han kan gøre og lade med dem og give dem afløsning[3]) efter forgodtbefindende[6]).

1) oversættelsen af Huitfeldts tekst tilstræber at nærme denne til sprogbrug og tankegang i samtidens diplomer. – 2) 1246 28. juni–1247 27. juni. – 3) skal formentlig forstås som det band, som de pågældende havde pådraget sig. – 4) Huitfeldt har 'embede', men man viedes til en grad (og beskikkedes til et embede). – 5) gengiver Huitfeldts 'opholde'. – 6) den sidste periode må anses for Huitfeldts egen sammenfatning.

219 1246. 21. juli. Lyon.

Pave Innocens IV befaler franciskaneren Simon fra l'Auvergne at undersøge klagen fra kong Erik IV Plovpenning mod hans kansler, biskop Niels Stigsen af Roskilde, som kongen beskylder for at have indgået sammensværgelse og stræbe ham efter liv og krone, og derpå afgive indberetning til paven.

Afskrift i de pavelige registre.

Til broder Simon af l'Auvergne af de små brødres orden.

Jo mere vi i inderlig kærlighed elsker vore brødre og medbiskopper, som er kaldede til at tage del i omsorgen sammen med os, af så meget des større smerte rammes vi, hver gang der forebringes sådanne ting for vor domstol om deres handlinger, som er nedsættende for den biskoppelige værdighed. Vor meget kære søn i Kristus Erik, Danmarks berømmelige konge, har nemlig fremført følgende for os, at skønt samme konge havde foretrukket

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

vor ærværdige broder Niels, biskop af Roskilde, fremfor andre til kancelliembedet i sit rige og havde åbenbaret ham sit hjertes hemmeligheder, som den han hædrede og begunstigede med en særlig kærlighed fremfor andre, så har denne glemt de nådesbevisninger, han har modtaget af ham, og har løftet sin røst mod ham og gengældt godt med ondt og givet ham had for kærlighed[1]), galde for honning, stene for brød og skorpion for æg[2]), idet han siges at have optrådt som en skjult efterstræber af nævnte konges liv og en tavs plyndrer af hans rige og gods, idet han med visse medskyldige og folk, som var forbundet med ham ved slægtskab, på skændig måde indgik sammensværgelse angående disse ting og bandt sig dertil ved en edelig forpligtelse[3]). Og da den tilsigtede nederdrægtighed ikke kunne få den forønskede virkning, eftersom den nådige Gud afslørede den, så har nævnte biskop begivet sig uden for fornævnte rige til fjerne egne, som om han havde en dårlig samvittighed over for sig selv og ville vise, at han ikke var uden berøring med disse ting. Men eftersom sådanne ting, hvis de er sande, ikke bør lades uhørte, og da det er vor vilje at skride ind og se, om fornævnte biskop i handling har udført de nævnte ting, befaler vi dig at sørge for omhyggeligt at undersøge sandheden herom, i troskab at formulere skriftligt, hvad du bringer for dagen, og med omhu sende det til os personligt under dit segl, for at vi af din beretning kan få fornøden oplysning og i henhold hertil gå frem i sagen, som vi finder at burde gøre ifølge Gud.

Givet i Lyon den 21. juli i vort fjerde år.

1) jf. Psal. 109,5. – 2) jf. Luk. 11,11–12. – 3) foruden afskriften i registret kendes brevet i afskrifter efter koncepten, jf. indledningen i Dipl. Danicum. I stedet for den nuancerede fremlægning af anklagerne mod bispen, havde koncepten blot: 'Da kong Erik derfor har fremført anklage for majestætsforbrydelse og andre anklager mod biskop Niels for os, og da vi ikke ønsker, at dette skal lades uhørt, befaler vi o.s.v.'.

1246. 7. august. Als. 220

Kong Erik IV Plovpenning stadfæster friheder og rettigheder over tiender og andre almisser, som er bevilget Løgum kloster af paverne og kongens forgængere.

Afskrift i Løgumbogen.

Erik, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, til alle, der ser dette brev, hilsen i Herren.

Vi vil, at det skal være vitterligt for nulevende og tilkommende som vor vilje i alle forhold fuldt ud og uforkrænket at iagttage de friheder og rettighe-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

der, både over tiender og andre fromme almisser, som i barmhjertighed er bevilget abbeden[1]) og menige konvent af cistercienserordenen i Løgum af det apostoliske sæde og af vore forgængere. Vi forbyder strengt under vor nådes fortabelse, at nogen forsøger at sagsøge samme abbed og menige konvent angående de gamle friheder og de almisser, de har siddet inde med i lang tid, eller på uretfærdig måde besvære dem angående fornævnte ting. Til vidnesbyrd herom har vi ladet bestyrke nærværende brev ved vort vedhængende segl.

Givet på Als i det Herrens år 1246 den 7. august.

1) kan ikke identificeres.

221 1246. 17. august. Slangerup.

Sakse Torbensen erklærer, at han med undtagelse af en øre skyldjord ingen andel har i Nødebo, som med arveret tilhørte hans hustru, og som mange gange har været genstand for strid mellem ham og Esrom kloster.

Afskrift i Esrombogen.

I faderens og sønnens og den Helligånds navn, amen. Til alle troende kristne, der får dette brev at se, sender Sakse, søn af Torben, hilsen til evig tid.

Når jeg ved en indgivelse af den Helligånd tager det i betragtning, der skal times mig på den yderste dag, og at intet under solen forbliver urokkeligt[1]) undtagen det, som for sjælenes frelse skænkes til fromme formål og til klostergivne mænd, der er hengivet til tjeneste for Gud, tilstår og erkender jeg, der er sund på sjæl og legeme, ud af ærbødighed for Jesus Kristus og hans moder, den hæderfulde jomfru Maria, og af ærbødighed for mine forældre og min hustru Malhilds forældre, saligt ihukommet, som hviler og sover i fredens søvn i Esrom kloster, at jeg overhovedet ingen ret har i landsbyen Nødebo så lidt som i agre, enge, søer, fiskevande, skove og møller, der hører til nævnte landsby, når blot undtages en øre skyldjord med de enge og agre, skove og vande, der hører til samme lille jordstykke, og jeg giver udtrykkeligt i mit eget og i min hustru Malhilds navn, hvem nævnte landsby syntes at tilhøre ifølge arveretten eller en hvilken som helst anden adkomst, og i vore børns, dem, vi nu har eller som en Herrens gave vil få i fremtiden, ja endog

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

i vore andre slægtninges navn afkald på indsigelse[2]) om ikke udbetalte penge eller ligeledes om ikke afvejede penge og enhver anden indsigelse[2]), som kunne tilkomme mig eller omtalte personer på noget tidspunkt, og på al retshjælp fra kanonisk og romersk ret og al sædvane, der i Danmarks rige plejer at blive overholdt som lov. Jeg giver også nævnte kloster og dets befuldmægtigede, abbederne, priorerne, underpriorerne og kældermestrene, som til enhver tid måtte være der, i mit og min hustrus og mine arvingers navn fuld myndighed og fri adgang til at besidde og beholde for sig eller endog sælge eller på en hvilken som helst måde afhænde nævnte gods efter deres vilje og forgodtbefindende. Jeg lover også ved håndslag på mine og min hustrus og alle vore arvingers vegne urokkeligt at iagttage og overholde alle ovenfor nævnte stykker i alle enkeltheder og ikke nogensinde handle derimod ved noget kunstigt eller snedigt greb, uanset den strid, som i mit navn og ovenfor nævnte personers navn for retten eller uden for retten havde været ført mellem mig og sankt Mariaklostret i Esrom i Roskilde stift om omtalte gods.

Forhandlet[3]) i Slangerup i det Herrens år 1246 den 17. august i nonnernes kirke sammesteds i nærværelse af nedenfor antegnede vidner. Magister Peder, søn af Rane, kansler hos Erik, de Danskes berømmelige konge, magister Bo, domprovst ved Roskildekirken, magister Adam, kannik ved samme kirke, Tyge Bonde, kannik i København, hr. Troels, prior, og hr. Jens, underprior fra Æbelholt, magister Tote, skoleforstander i København, hr. Asser, præst, forstander for nonnerne i Slangerup, hr. Harald, marsk, hr. Arnger Bondesen, hr. Jakob Bille, hr. Peder Yrt, Svend, søn af Troels, og mange andre var til stede ved denne handling. Til bevis herfor har Erik, de Danskes og Venders berømmelige konge, magister Peder, kansler, magister Bo, provst i Roskilde hængt deres segl ved dette dokument på min bøn og opfordring.

1) jf. Præd. 2,11 (Vulgata). – 2) gengiver tekstens *excepcioni,* et udtryk hentet fra kanonisk ret. Om exceptio iøvrigt se DRB. II:1 nr. 22 note 2. – 3) jf. DRB. I:4 nr. 24 note 5.

1246. 18. august. Lyon. 222

Pave Innocens IV fastsætter efter ansøgning fra cistercienserordenen, at ordenens munke som hidtil uden prøvelse kan befordres til de gejstlige grader. – Indgået til Sorø kloster.

Afskrift i Sorøbogen.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

223 1246. 30. august. Lyon.

Pave Innocens IV stadfæster Æbelholt klosters køb af landsbyerne Store-Lyngby, Lille-Lyngby og Ubberup fra hertug Otto af Brunsvig.

Afskrift i Æbelholtbogen.

Innocens, biskop, Guds tjeneres tjener, til sine elskede sønner, abbed[1]) og menige konvent i Helligåndens kloster af sankt Augustins orden i Roskilde stift, hilsen og apostolisk velsignelse.

Når man beder os om, hvad der er ret og rigtigt, fordrer både billighed og fornuft, at vi i kraft af vort embede drager omsorg for, at det virkeliggøres på behørig måde. Da I altså, efter hvad vi har bragt i erfaring ved jeres meddelelse, har ment at burde erhverve landsbyen Store-Lyngby og landsbyen Lille-Lyngby med den tilliggende torp[2]) ved navn Ubberup med alle deres tilliggender ved retmæssig adkomst i form af køb af den højbårne mand hertug Otto af Brunsvig, således som det meddeles fyldigere i det offentlige dokument[3]), der er affattet herom, bøjer vi os for jeres bønner og stadfæster med apostolisk myndighed og bestyrker med dette brevs værn for jer og gennem jer for jeres kloster dette gods, således som I besidder det retmæssigt og uanfægtet. Det skal altså overhovedet ikke være tilladt noget menneske at antaste dette vort stadfæstelsesbrev eller i dumdristig forvovenhed handle derimod. Men hvis nogen drister sig til at prøve herpå, skal han vide, at han pådrager sig den almægtige Guds og hans apostle sankt Peders og sankt Paulus' vrede.

Givet i Lyon den 30. august i vort pavedømmes fjerde år[4]).

1) kan ikke identificeres. – 2) se nr. 73 note 2. – 3) nr. 73. – 4) i den latinske tekst i Æbelholtbogen er der 6–7 fejl i afskriften af dette traditionelle pavelige formularbrev.

224 1246. 8. september. Lyon.

Pave Innocens IV opfordrer kong Erik IV Plovpenning til ikke at hindre lybækkerne i at tjene og bistå kong Henrik Raspe af Tyskland.

Original i Lybæk.

Innocens, biskop, Guds tjeneres tjener, til sin meget kære søn i Kristus Erik, Danmarks berømmelige konge, hilsen og apostolisk velsignelse.

Jo større tillid vi nærer til din oprigtighed, des mere tillidsfuldt retter vi opfordringen til dig angående de ting, som tager sigte på at øge kirkens hæder. Derfor påminder, beder og opfordrer vi dig indtrængende, ophøjede

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

konge, til på ingen måde at hindre, at Lybæks borgere, om de ønsker det, tjener og bistår vor meget kære søn i Kristus Henrik, Romernes berømmelige konge[1]), og yder ham støtte og hjælp, så meget mere som de siges at høre til kejserriget.

Givet i Lyon den 8. september i vort pavedømmes fjerde år.

1) valgtes 1246 22. maj til modkonge mod kejser Frederik II, Böhmer-Ficker-Winkelmann V:2 nr. 4865d samt Reg. Thuring. III nr. 1305a–1306. Philippus, udvalgt biskop af Ferrara, ledede forhandlingerne, jf. Hans Patze i Mitteldeutsche Forschungen bd. 22, s. 294 med henvisning til ældre litteratur. Henrik Raspe døde dog allerede 1247 16. februar, jf. R. Malsch, Heinrich Raspe, Landgraf v. Thüringen, 64.

1246. 8. september. Lyon. 225

Pave Innocens IV befaler sin legat Philippus, udvalgt biskop af Ferrara, at skride ind mod kong Erik IV Plovpenning, dersom han hindrer lybækkerne i at tjene og bistå kong Henrik Raspe af Tyskland.

Original i Ravenna.

Innocens, biskop, Guds tjeneres tjener, til sin elskede søn Philippus, udvalgt biskop af Ferrara, det apostoliske sædes legat, hilsen og apostolisk velsignelse.

Vi befaler dig ved nærværende brevs myndighed som vor vilje, at du på vor myndighed, således som du finder, at det vil være til gavn, skrider ind mod vor meget kære søn i Kristus Erik, Danmarks berømmelige konge, hvis han muligvis hindrer, at Lybæks borgere tjener og bistår vor meget kære søn i Kristus Henrik, Romernes berømmelige konge.

Givet i Lyon den 8. september i vort pavedømmes fjerde år.

1246. 9. september. Lyon. 226

Pave Innocens IV tillader franciskanernes ordensgeneral samt alle provinsialer og kustoder at bandlyse dem, der er udstødt af eller har forladt ordenen, men stadig prædiker og hører skriftemål. – Indgået til et dansk franciskanerkloster.

Afskrift på det kongelige bibliotek.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

227 1246. 1. oktober.

Optegnelse om, at Edmund von Raben og hustru for en årrække har overladt en sum penge til det danske broderskab i Köln.

Afskrift i Köln.

Det skal være vitterligt, at Edmund von Raben og hans hustru Gertrude har overladt Gerhard von der Brücke og Gottfried von Wedirhanen på det danske broderskabs vegne fire mark hvert år i fjorten år af huset og kælderen, som hedder »Zum Raben«, at modtage uden indsigelse i begyndelsen af hvert år.

I det Herrens år 1246 på sankt Remigius' dag.

228 1246. 18. oktober. Lyon.

Pave Innocens IV befaler for anden gang ærkebiskop Uffe af Lund at bevæge biskop Eskil af Slesvig til at aflægge mandsed og troskabsed til kong Erik IV Plovpenning eller skrive til paven, hvorfor det ikke kan eller bør ske.

Afskrift i de pavelige registre.

Til ærkebiskop Uffe af Lund.

Det er blevet meddelt os på vor meget kære søn i Kristus Eriks, Danmarks berømmelige konges vegne, at skønt vi tidligere ved vort brev[1]) har givet dig befaling til at sørge for at påminde og tilskynde vor ærværdige broder, biskop Eskil af Slesvig, til at yde samme konge mandsed og troskabsed og modtage forleninger[2]) af ham, således som det plejer at ske og blive iagttaget ud fra gammel og hidtil uforstyrret sædvane, og på vor myndighed, om det måtte blive nødvendigt, tvinge ham dertil, har du ikke sørget for at iværksætte dette. Derfor befaler vi, at du, om det forholder sig således, udfører vor apostoliske befaling med hensyn hertil ifølge indholdet af vort første brev eller tilskriver os, hvorfor det ikke bør eller kan ske.

Givet i Lyon den 18. oktober i vort fjerde år.

1) kendes ikke. – 2) teksten har *regalia;* bispegodset betragtedes som len af kronen, jf. Poul Johs. Jørgensen, Dansk Retshistorie 367–68, 400, 407–09.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1246. 27. oktober. Lyon. 229

Pave Innocens IV giver biskop Niels af Roskilde tilladelse til at måtte optage lån af bispegodset, da han må opholde sig uden for stiftet.

Afskrift i de pavelige registre.

Til biskop Niels af Roskilde.

Da du for tiden må opholde dig uden for Roskilde bispedømme, bevilger vi dig, broder, ved dette brevs myndighed fri adgang til at optage lån i Roskildekirkens biskoppelige gods og forpligte dig og dine efterfølgere og fornævnte gods.

Givet i Lyon den 27. oktober i vort fjerde år.

1246. 5. november. Lyon. 230

Pave Innocens IV befaler biskop Esger af Ribe uden anvendelse af negativt bevis at afgøre en strid mellem provst Humbald og arvingerne efter ridderen Anders Grosen om en sum penge, som provsten hævder at have krav på, mens arvingerne tilbyder at føre negativt bevis derimod.

Afskrift i de pavelige registre.

Til biskop Esger af Ribe.

Vor elskede søn magister Humbald[1]), provst ved Gamtofte kirke, har fremført for os, at skønt Anders Grosen, forhen ridder, stod i gæld til ham for en sum penge, og der endnu ikke er ydet ham godtgørelse derfor, nægter dog den velbyrdige kvinde Ingeborg, enke efter Absalon Stange, og andre fra Odense og Roskilde stifter, der er børn og arvinger efter denne (Anders), at yde ham godtgørelse for denne gæld, selv om han er rede til at føre bevis for den på lovlig vis, og de anfører på uretmæssig måde, at han ikke bør have adgang til at føre bevis for fornævnte gæld, da de under foregivende af, at det er sædvane i denne del af Danmarks rige, tilbyder at ville føre negativt bevis[2]) desangående. Af denne grund har han i ydmyghed bønfaldet os om, at vi af faderlig omhu ville sørge for at drage omsorg for ham i så henseende. Og derfor befaler vi dig, broder, at du efter at have stævnet parterne skal påhøre sagen og på retmæssig måde optage deres beviser uanset denne sædvane og føre denne sag til en tilbørlig afslutning med tilsidesættelse af appel, og

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

uden at der påløber renter, og lade det, som du bestemmer, urokkeligt overholde på vor myndighed. Men hvis de vidner, der bliver udmeldte, undslår sig af venskab, had eller frygt, skal du under anvendelse af kirkens straf med udelukkelse af appel tvinge dem til at aflægge sandt vidnesbyrd.

Givet i Lyon den 5. november i vort fjerde år.

1) teksten har *Ubaldus,* men han er utvivlsomt identisk med den magister Humbald, der omtales i brevreferatet fra Sorø gavebog af 1284, jf. DRB. II:3 nr. 130. – 2) jf. DRB. I:5 nr. 140 note 2.

231 1246. 6. november. Lyon.

Pave Innocens IV befaler sin kardinallegat, biskop Odo af Tusculum, at lade prædike korstog til støtte for Det hellige Land, blandt andet i Danmark.

Afskrift i de pavelige registre.

Til Odo, biskop af Tusculum, det apostoliske sædes legat.

Da Det hellige Lands sag ligger os stærkt på sinde, befaler vi dig, broder, ved nogle kyndige mænd, som du erfarer er skikkede hertil, og i hvis mund Herrens ord ikke ligger bundet[1]), at lade korset prædike i England, Tyskland, Skotland, Danmark og Brabant, idet du på vor myndighed overdrager dem, som du måtte udvælge hertil, fuldmagt til at give de troende, som kommer sammen for at høre deres prædikener, begrænset aflad, således som de finder, det vil være til gavn, og dem, som sætter sig op herimod, skal du under tilsidesættelse af appel tøjle med kirkens straf.

Givet i Lyon den 6. november i det fjerde år.

1) jf. 2. Tim. 2,9.

232 1246. 9. november. Lyon.

Pave Innocens IV befaler broder Simon fra l'Auvergne at drage til Odense for at anstille undersøgelse angående en række misligheder, begået af biskop Niels af Odense, der fik gennemtrumfet sit valg ved verdslig magt og ved trusler erhvervede sig ærkebiskoppelig stadfæstelse, skønt det var kendt, at han holdt konkubine, før han valgtes, hvilket han fortsætter med som biskop til anstød for menigheden, der ikke vil vide af ham.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Afskrift i de pavelige registre.

Til broder Simon fra l'Auvergne af de små brødres orden.

Du skal vide, at det er kommet os for øre, at biskop Niels, dengang provst i Odense, da Odensekirken tidligere var berøvet sin hyrdes trøst, førte en mængde lægfolk ind i samme kirkes kapitelsal og sørgede for, at han valgtes til biskop af munkenes menige konvent i samme kirke efter mangfoldige trusler og efter at have indjaget disse ikke ringe rædsel. Da hans valg derefter blev fremlagt for vor ærværdige broder ærkebiskop Uffe af Lund, stedets ærkebiskop, stadfæstede denne dette valg, skræmt af rædsomme trusler, og tildelte nævnte Niels indvielsens nådegave, skønt han dog vidste, at valget havde fundet sted på ukanonisk vis ved hjælp af verdslig magt, og at den, der var valgt, åbenlyst holdt samleverske. Denne Niels er ligeglad med sin frelse og sit rygte, har bortkastet biskoppelig beskedenhed og undseelse og drister sig til offentligt at beholde sin frille og viger iøvrigt ikke tilbage for at begå sådanne ting, som vækker foragt for ham hos menneskene, men afsky hos menneskeslægtens genløser. Derfor gør han sig skyld i dødsfald så ofte, som han udbreder sit fortabelsens eksempel blandt sine undergivne, og belastet tillige af forskellige forbrydelser vover han ikke at rette sine undergivnes fejl, eftersom han i sit stille sind må sige sig selv, at han også har begået det, som han retter, ja samme undergivne ønsker tilmed hverken at modtage Gudsordets brød af ham eller blot deltage i messens højtid, når han celebrerer. Og derfor befaler vi dig personligt at drage til dette sted og alene med Gud for øje omhyggeligt at undersøge, om samme biskop har et så dårligt og slet rygte som følge af de fornævnte ting, at det råb, der løfter sig, ikke længere kan overhøres, uden at der vækkes anstød, eller påhøres, uden at der kommer fare på færde, og i troskab ved dit brev sørge for at oplyse os om, hvad du finder ud af angående dette.

Givet i Lyon den 9. november i vort fjerde år.

1246. 4. december. Lyon. 233

Pave Innocens IV bevilger den danske konges kansler magister Peder, at ingen pavelig delegeret, værneherre eller eksekutor i de kommende tre år må lyse band over ham uden særligt pålæg.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Afskrift i de pavelige registre.

Til magister Peder, kansler hos vor meget kære søn i Kristus Erik, Danmarks berømmelige konge.

Da vi elsker dig personlig med oprigtig kærlighed i Herren, låner vi gerne og velvilligt øre til dine andragender og bønhører i vor nåde frem for alt dem, som vides særligt at angå din hæder og nytte. Vi bøjer os altså for dine bønner og bevilger dig ved dette brevs myndighed, at ingen delegeret fra det apostoliske sæde eller delegeredes underdelegerede eller nogen værneherre eller eksekutor, der er udpeget af samme sæde, kan fælde bandlysningsdom mod dig personlig uden en særlig befaling fra dette sæde, som omtaler denne bevilling, idet nærværende brev skal have gyldighed for tre år. Det skal altså overhovedet ikke være tilladt noget menneske at antaste dette vort bevillingsbrev eller i dumdristig forvovenhed handle derimod. Men hvis nogen drister sig til at prøve herpå, skal han vide, at han pådrager sig den almægtige Guds og hans apostle sankt Peders og sankt Paulus' vrede.

Givet i Lyon den 4. december i vort fjerde år.

234 1246. Ribe.

Dominikanerne i provinsen Dacia afholder kapitel i Ribe, der beslutter atter at oprette et konvent i Reval og udpeger 12 brødre, som skal drage derhen, 8 fra danske og 4 fra svenske konventer.

Fra dominikanernes fundationshistorie for Danmark.

Brødrene[1]) fik to gange et konvent i Reval..... anden gang i det Herrens år 1246, da der af provinskapitlet, som afholdtes i Ribe, blev sendt brødre fra forskellige konventer til Reval. Deres navne var følgende: broder Broder og broder Jens Voxmoth fra konventet i Lund; broder Aron fra Randers og broder Peder Harbo fra konventet i Viborg; broder Mikkel fra Horsens og broder Engel fra konventet i Århus; broder Engelbert og broder Jens Tyskers fra konventet i Roskilde; broder Poul fra konventet i Sigtuna og broder Jöns fra konventet i Västerås; broder Astolf fra konventet i Skänninge og broder Daniel fra konventet i Visby. Denne broder Daniel var den første prior på Borgen[2]) og ordinær prælat[3]) blandt brødrene.

1) dominikanerne i ordensprovinsen Dacia. – 2) borgen i Reval. – 3) 'ordinær prælat' var den, som havde jurisdiktionen.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1247 1. februar om indrettelse af en skole for mindreårige i Odense, Dipl. Arna-Magnæanum I 157, Suhm X 86, er fejldateret og henført til 1447 1. februar i Reg. Danica nr. 3775*.

1247 6. februar, et fragment af en original pavebulle om kirken i Malmø, brugt som bogbind i Linköping gymnasiebibliotek (G. Stephens i Kirkehistoriske Saml. I:2 (1853–56) 419, her dateret som anført), er identisk med den efter paveregistret trykte tekst af 1292 8. februar, DRB. II:4 nr. 63.

1247. 11. februar. Lyon. 235

Pave Innocens IV befaler biskopperne af Odense, Ribe og Århus at indsamle indtægterne af den pavelige kapellan Jakob Erlandsens beneficier i Danmark og anvise dem til ham eller hans befuldmægtigede, da han selv er hindret af sine fjender i at kunne nyde dem. Kan dette ikke lade sig gøre, skal de forsyne ham med ligeså store, årlige indtægter fra den danske kirke.

Afskrift i de pavelige registre.

Til biskopperne ..[1]) af Odense, Esger af Ribe og .. af Århus[2]).

Den, som af en rimelig årsag hindres i at residere i sin kirke, bør uden for denne oppebære indkomsterne af sine beneficier, da et forhold, hvori man er uskyldig, ikke bør forvolde tab, eftersom det er passende, at den, som ikke trykkes af nogen skyld, heller ikke bør lide skade i noget som helst. Da nu vor elskede søn Jakob, vor kapellan, således som han har fremstillet det for os personligt, ikke kan oppebære frugterne af de beneficier, han sidder inde med i Danmarks rige, på grund af det fjendskab, han har dersteds, omend han ikke har pådraget sig det ved egen skyld, befaler vi jer at samle fornævnte frugter og overgive dem til samme kapellan, som på grund af hans retskaffenhed er os meget kær og velbehagelig, eller til hans befuldmægtigede i hans navn. Men hvis I ikke på grund af hans modstanderes ondskab eller magt formår at samle fornævnte frugter og udbetale ham dem, skal I på vor myndighed sørge for hvert år at skaffe samme lige så store kirkelige indtægter af fornævnte riges kirker, indtil han frit kan oppebære indkomsterne af fornævnte beneficier, uanset om det er bevilget disse kirker af det apostoliske sæde, at de aldeles ikke skal være forpligtet til at sørge for nogen ved apostolisk brev, medmindre dette udtrykkeligt omtaler denne bevilling, eller

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

om vi har sendt skrivelser for andres skyld i samme kirker, og med tilsidesættelse af appel tøjle dem, der handler derimod, med kirkens straf. Men hvis I ikke alle kan tage del i udførelsen af dette, skal i hvert fald to af jer udføre det.

Givet i Lyon den 11. februar i vort fjerde år.

1) det er usikkert, hvem der på dette tidspunkt var biskop af Odense, idet det er ukendt, hvornår biskop Niels, nævnt i nr. 232, døde, og efterfølgeren biskop Jakob tiltrådte. - 2) biskop Peder Elavsen døde 1246, Annales Danici 147, og sædet stod derefter vakant i tre år, jf. Scriptores minores II 198.

236 1247. 14. marts. Lyon.

Pave Innocens IV meddeler gejstligheden i Danmark, at han sender kardinaldiakonen Petrus af S. Giorgio in Velabro til landet, udstyret med fuld legatmyndighed.

Afskrift i de pavelige registre.

Til alle vore ærværdige brødre ærkebiskopperne og biskopperne, og vore elskede sønner, abbederne, priorerne, dekanerne, ærkedegnene og andre prælater ved kirkerne, såvel eksimerede som ikke eksimerede, i Polen og Pommern[1]).

Eftersom vi ikke personligt nærværende kan våge over hver enkelt sted, sender vi fra tid til anden en af dem ud, som vi har taget til os ved udøvelsen af vor fuldkomne magt, for at han kan tage del i vor omsorg, belært af Hans eksempel, som for menneskeslægtens frelse steg ned fra himlenes højder til vor verdens dybder, udvalgte disciple og skikkede dem af sted til hele jordens kreds for at prædike evangeliet for alle skabninger. Da vi derfor med faderlig omhu tænker på jeres frelse, har vi ment at burde sende vor elskede søn Petrus, kardinaldiakon af S. Giorgio in Velabro, en mand af udmærket viden, en pryd ved sine agtværdige sæder og en omsigtsfuld rådgiver, til jeres lande efter at have overladt ham fuld legatmyndighed, for at han kan kuldkaste og forstyrre, bygge op og plante ud[2]), således som han finder det til gavn. Men eftersom vi omfatter denne i vore andre brødres[3]) midte med en særlig hengiven kærlighed, befaler og påbyder vi jer alle, at I modtager ham, eller rettere os i ham, med velvilje og behandler ham med hæder og ydmygt og hengivent ser hen til ham som det apostoliske sædes legat og virkningsfuldt efterkommer hans påmindelser og påbud og det, han måtte befale jer på vore vegne. I modsat fald vil vi anse den dom for gyldig, som han måtte fælde mod de genstridige, og med Herrens bistand sørge for, at den overholdes ubrødeligt, indtil der er ydet passende satisfaktion.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Givet i Lyon den 14. marts i vort fjerde år.

Et ligelydende brev er skrevet til ærkebiskopper[1]) og biskopper, abbeder, priorer og andre foresatte ved kirkerne, eksimerede såvel som ikke eksimerede, i Danmarks rige[4]).

1) brevet er foruden i det pavelige register også afskrevet efter koncepten og optaget i det pavelige kancellis formularsamling, der tidligere tillagdes Marinus af Eboli, cf. om denne samling Dipl. Danicum I:6 nr. 170. Begge afskrifter udmærker sig ved samme upræcished i adressen ved at lade det være rettet til 'ærkebiskopperne', selv om der kun var eet ærkebispedømme i Polen (og i Danmark). Der må da på dette stadium være tale om en mekanisk overførelse af 'ærkebiskopper' fra adressen i brevene til den samlede gejstlighed i Tyskland. Hvorledes den endelige udformning har set ud, unddrager sig bedømmelse, da ingen originaler er bevaret. - 2) jf. Jerem. 1,10. - 3) d.v.s. kardinalerne. - 4) som senest anført af Niels Skyum-Nielsen, Kirkekampen i Danmark, 90, har det ikke kunnet påvises, at Petrus Capocci nogensinde har besøgt Danmark i legattiden 1247–48; i 1249 var han tilbage ved kurien, Reh, Kardinal Peter Capocci, 84. I DRB. optages derfor kun fuldstændig tekst til de breve, der udtrykkeligt nævner Danmark, parallelt med behandlingen af bemyndigelserne til kardinal Guido i 1265, jf. DRB. II:1 nr. 470 flg.

1247. 15. marts. Lyon. 237

Pave Innocens IV bevilger sin legat kardinal Petrus at måtte udøve jurisdiktion af frivillig natur over for de danske, der henvender sig til ham i Tyskland.

Afskrift i de pavelige registre.

Til Petrus, kardinaldiakon af S. Giorgio in Velabro, det apostoliske sædes legat.

Da vi har ment at burde overlade dig fuld legatmyndighed såvel i Tyskland som i Danmark og Polen, bevilger vi dig, kyndige søn, ved ordlyden af dette brev, at du, hvis der muligvis måtte komme nogle fra fornævnte Danmarks og Polens lande til dig i Tyskland, kan udøve den myndighed over dem, for så vidt angår de ting, som hører under den frivillige retsudøvelse[1]), som vi har bevilget dig at udøve mod personer i fornævnte Tyskland.

Givet i Lyon den 15. marts i vort fjerde år.

1) gengiver tekstens *iurisdictio uoluntaria,* som efter kirkeretten iværksættes af en retslig myndighed på anmodning af en enkeltperson, der ønsker hjælp til retsgyldige dispositioner, hvorved der f.eks. tillægges rettigheder eller fritages for forpligtelser, d.v.s. især udfærdigelse af dokumenter, specielt testamenter, jf. Ed. Eichmann, Lehrbuch des Kirchensrechts I 167 § 55 og II 317 § 208 samt Handwörterbuch zur deutschen Rechtsgeschichte I (1971) sp. 1252 flg. Modsætningen er nødvendig retsudøvelse *(iurisdictio necessaria),* som omfatter dommerens virksomhed i retssager mellem to parter.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

238 1247. 15. marts. Lyon.

Pave Innocens IV bevilger sin legat kardinal Petrus fuldmagt til at afsætte ulydige prælater inden for sit legationsområde.

Afskrift i de pavelige registre.

239 1247. 15. marts. Lyon.

Pave Innocens IV giver sin legat kardinal Petrus tilladelse til at forflytte ærkebiskopper og biskopper inden for sit legationsområde.

Afskrift i de pavelige registre.

240 1247. 15. marts. Lyon.

Pave Innocens IV tillader sin legat kardinal Petrus at dispensere gejstlige, der ikke har de fornødne vielsesgrader, således at de kan vælges til biskopper[1]*).*

Afskrift i de pavelige registre.

1) endvidere fik legaten samme dag bemyndigelse til at give 50 gejstlige dispensation for uægte fødsel.

241 1247. 15. marts. Lyon.

Pave Innocens IV tillader sin legat kardinal Petrus at dispensere klostergivne personer, som ved simoni har skaffet sig selv eller givet andre adgang til klostrene.

Afskrift i de pavelige registre.

242 1247. 15. marts. Lyon.

Pave Innocens IV bevilger de gejstlige som følges med hans legat kardinal Petrus at måtte oppebære indtægterne af deres beneficier.

Afskrift i de pavelige registre.

Til Petrus, kardinaldiakon af S. Giorgio in Velabro, det apostoliske sædes legat.

Da vi skikker dig til Tysklands lande efter at have overladt dig fuld legat-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

myndighed såvel der som i Danmarks rige og Polen, bevilger vi ved dette brevs myndighed de gejstlige, som bliver hos dig, og dem, som du mener at burde udsende i kirkens ærinde, at så længe de er sammen med dig eller sysselsætter sig med på din befaling at udføre kirkens hverv, skal de fuldt og helt oppebære indkomsterne af deres beneficier med undtagelse af de daglige uddelinger, som om de personligt residerede i de kirker, i hvilke de besidder disse beneficier, ganske uanset privilegier, bevillinger, statutter og sædvaner, bestyrket med ed eller omgærdet og befæstet på en hvilken som helst anden måde. Det skal altså overhovedet ikke være tilladt noget menneske at antaste dette vort bevillingsbrev eller i dumdristig forvovenhed handle derimod. Men hvis nogen drister sig til at prøve herpå, skal han vide, at han pådrager sig den almægtige Guds og hans apostle sankt Peders og sankt Paulus' vrede.

Givet i Lyon den 15. marts i vort fjerde år.

1247. 15. marts. Lyon. 243

Pave Innocens IV giver sin legat kardinal Petrus fuldmagt til i fornødent fald at skride ind mod samtlige enkeltpersoner og fællesskaber inden for sit legationsområde.

Afskrift i de pavelige registre.

1247. 15. marts. Lyon. 244

Pave Innocens IV tillader sin legat kardinal Petrus i hele sit legationsområde at måtte bortgive beneficier med eller uden sjælesorg ganske uanset de pågældende kirkers rettigheder og sædvaner.

Afskrift i de pavelige registre.

1247. 15. marts. Lyon. 245

Pave Innocens IV tillader sin legat kardinal Petrus i hele sit legationsområde at dispensere gejstlige fra uægte fødsel[1]*).*

Afskrift i de pavelige registre.

1) samtidig fik legaten bemyndigelse ('på samme måde') til at give dispensation for manglende kanonisk alder.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

246 1247. 15. marts. Lyon.

Pave Innocens IV tillader sin legat kardinal Petrus at dispensere gejstlige, som har modtaget grader eller gjort tjeneste, skønt de var bandlyste.

Afskrift i de pavelige registre.

247 1247. 15. marts. Lyon.

Pave Innocens IV befaler sin legat kardinal Petrus at fratage gejstlige og verdslige, som har fået særlige pavelige begunstigelser, men nu er utaknemmelige mod kirken, de dem tidligere tildelte nådesbevisninger.

Afskrift i de pavelige registre.

248 1247. 15. marts. Lyon.

Pave Innocens IV tillader sin legat kardinal Petrus at besætte ledige bispeembeder, som paven har provisionsret til.

Afskrift i de pavelige registre.

249 1247. 15. marts. Lyon.

Pave Innocens IV tillader sin legat kardinal Petrus at modtage embedsnedlæggelser fra prælater i sit legationsområde.

Afskrift i de pavelige registre.

250 1247. 15. marts. Lyon.

Pave Innocens IV bevilger sin legat kardinal Petrus at måtte udøve sin legatmyndighed over Tyskland, selv om han opholder sig i kirkeprovinsen Reims, i Danmark eller Polen.

Afskrift i de pavelige registre.

Til Petrus, kardinaldiakon af S. Giorgio in Velabro, det apostoliske sædes legat.

Da vi på vore brødres[1]) råd sender dig til Tysklands lande for at fremme deres gode tilstand og kirkens sag, bevilger vi dig, kyndige søn, ved dette brevs myndighed, at hvis der muligvis bliver lagt hindringer i vejen for dig,

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

så at du ikke frit kan rejse ind i Tyskland, eller hvis du af en eller anden grund må rejse ud derfra og begive dig til kirkeprovinsen Reims eller til Danmark eller Polen, kan du under opholdet der ikke desto mindre udøve dit embede som legat i fornævnte Tysklands lande.

Givet i Lyon den 15. marts i vort fjerde år.

1) d.v.s. kardinalerne.

1247. 17. marts. Lyon. 251

Pave Innocens IV tillader sin legat kardinal Petrus at give gejstlige i sit legationsområde dispensation til at have flere beneficier selv med sjælesorg.

Afskrift i de pavelige registre.

1247. 17. marts. Lyon. 252

Pave Innocens IV betror sin legat kardinal Petrus inden for sit legationsområde at tage imod prælater, der vil vende tilbage til lydighed under kirken, men straffe de trodsige.

Afskrift i de pavelige registre.

1247. 17. marts. Lyon. 253

Pave Innocens IV tillader sin legat kardinal Petrus at forbyde kapitler og konventer at indsætte præster og prælater uden hans samtykke.

Afskrift i de pavelige registre.

1247. 17. marts. Lyon. 254

Pave Innocens IV tillader sin legat kardinal Petrus at dispensere fire højbårne personer for ægteskabshindrende slægts- og svogerskab i fjerde grad.

Afskrift i de pavelige registre.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

255 1247. 18. marts. Lyon.

Pave Innocens IV befaler sin legat kardinal Petrus at prædike korstog mod Frederik II i Tyskland, Danmark og Polen.

Afskrift i de pavelige registre.

Til vor elskede søn Petrus, kardinaldiakon af S. Giorgio in Velabro, det apostoliske sædes legat.

Skønt alle, som er kendetegnet ved den kristne gudstro, er forpligtet til at forsvare den rette tro og den kirkelige frihed, er dog kirkens mænd, såvel klostergivne som verdensgejstlige og frem for alt kirkernes prælater så meget mere bundet hertil, som de – som særlig kaldede til at tage del i Herrens lod – bør føle sig særlig hårdt ramt af uretfærdigheder mod Jesus Kristus og heftigt bringes i oprør imod dem, der forfølger kirken, Hans brud. Men frem for alle tyranner angriber og forfølger Frederik, fordum Romernes kejser, uophørligt og åbenlyst Gud og fornævnte kirke, han, som ved denne kirkes bistand hidtil strålede lige så meget i sin høje værdighed, som han nu raser mod den og hjemsøger den i sin grusomhed. Det er ham, som udaf sit afskyelige og fordærvede sind retter sine mægtige kræfter mod den og hvæsser det sværd til undergang for den, som han havde modtaget af den for at svinge det mod dens fjender. Men for at hans slette hensigt med Herrens hjælp helt og holdent kan gøres til intet, og hans styrke og kraft blive brudt, bør man modstå hans ondsindede anslag, og hvad han forsøger, bør alle vegne blive knust af de troende kristne. Af denne grund befaler vi, at du indtrængende skal påminde og tilskynde alle prælater ved kirkerne i Tyskland, Danmark og Polen til, at de efter omhyggeligt at have overvejet, hvor mange plager og slag samme Frederik har ladet regne ikke blot over kirken, men også over næsten hele den kristne menighed, og hvor længe han har udgydt sin vildskabs gift mod kirkens mænd, og at han fortsat raser stadig vildere i sin galskab imod dem, hvorfor det er rimeligt, at der anvendes et virkningsfuldt lægemiddel derimod – at de for at værne fornævnte tro og frihed mod dennes troløshed rejser sig med brændende hu og i håbet om hjælp fra Gud og os tager korsets tegn mod samme Frederik og alle hans tilhængere. Ligeledes er det rimeligt, at du såvel selv som gennem kirkernes prælater og andre klostergivne og verdensgejstlige i fornævnte Tyskland, Danmark og Polen, hvilke du erfarer er egnede hertil, fremfører korsordet for de troende, i samme lande Tyskland, Danmark og Polen i henhold til den klogskab, der er givet dig af Gud, og straks med ivrige og ihærdige opfordringer tilskynder dem til indtrængende at be-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

tænke nysnævnte Frederiks afskyelige ondskab og ugudelige forsæt og hurtigt og mandigt væbne sig mod denne efter at have modtaget dette tegn. Alle, som i egen person og på egen bekostning påtager sig denne møje, og dem, som ikke virker i egen person, men kun på egen bekostning i overensstemmelse med deres midler og stilling sender hertil skikkede krigere af sted, og desuden dem, som omend på fremmed bekostning dog i egen person påtager sig denne byrde, bevilger vi derfor af den almægtige Guds barmhjertighed og i tillid til hans apostle sankt Peders og sankt Paulus' myndighed ifølge den magt til at binde og løse, som Gud har overdraget os, skønt uværdige, den forladelse for deres synder – når de i sandhed er sønderknuste i hjertet herover og har bekendt dem med munden. Og vi ønsker, at de skal nyde det privilegium og den immunitet, som på det almindelige koncilium er bevilget dem, der kommer Det hellige Land til hjælp. Og vi bevilger også, at i denne forladelse skal alle have del i overensstemmelse med beskaffenheden af hjælpen og den hengivne kærlighed, alle, som på passende måde deler ud af deres gods mod nævnte Frederik og hans tilhængere, eller som giver hjælp og råd på belejlig måde[1]).

Givet i Lyon den 18. marts i vort fjerde år.

1) ordlyden af den sidste sætningsperiode er stærkt påvirket af statuttet *Expeditio pro recuperanda terra sancta* fra det fjerde Laterankoncilium 1215, trykt Mansi XXII 1067.

[1247. Marts–juli?]. 256

Biskop Ludolfus af Ratzeburg beder pave Innocens IV om at yde Lybæk bistand mod den danske konge Erik IV Plovpenning, der angriber byen og søger at udskille den fra det tyske kejserrige.

Original i Lybæk.

Til sin højhellige fader og herre Innocens, den hellige og ukrænkelige romerske kirkes høje pave, sender Ludolfus, af Guds nåde biskop af Ratzeburg, i ærbødighed og troskab fromme kys på hans helligheds fod.

Eftersom vi i sandhed er forvissede om, at staden Lybæk med rette hører under kejserrigets magtområde, lader vi det komme Eder for øre, hellige fader, i medfølelse med samme stads trængsler og de ulykker, som kongen af Danmark ikke undser sig for til stadighed at hjemsøge lybækkerne med, at den samme konge af Danmark uretmæssigt undertrykker og voldeligt angriber disse lybækkere og ivrigt søger af alle kræfter at udskille byen fra kejserriget og herved med urette mindske kejserrigets ret, hvilket ville medføre over-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ordentlig megen skade og tab for os og vor kirke. Da disse byboere, der mandigt modstår den samme konge af Danmarks uretfærdige angreb for at opretholde kejserrigets hæder og ret, af denne grund tynges hårdt, hjemsøgte af anstrengelser og udgifter, har vi derfor besluttet at fremføre hengivne bønner for Eder, hellige fader, til fordel for disse lybækkere, som elsker og befordrer vor kirkes fremgang, om, at I ud af det apostoliske sædes sædvanlige fromhed i miskundhed ville værdiges at yde nysnævnte Lybækkere, der er ladt i stikken næsten uden nogen trøst, Eders faderlige hjælp og virksomme råd, så at de kan udrives af denne højst grusomme danske konges hænder og, når de har fået deres gamle frihed tilbage, bevares for kejserriget og ligeledes kærlighedsfuldt påhøre og mildt bønhøre deres egne anmodninger, som de fremlægger for Eder, hellige fader, ved klerken Johannes, kannik i Lybæk[1]).

1) biskop Ludolfs udaterede brev, der er rettet til pave Innocens IV, henligger den dag i dag i arkivet i Lybæk, og ud fra den kendsgerning rejser det spørgsmål sig, om brevet nogensinde er afgået til paven. Efter dets form at dømme må det tillige have skullet fungere som akkreditiv for den lybske kannik Johannes, der skulle forelægge Lybæks synspunkter for paven. At bispen af Ratzeburg optræder i denne forbindelse, kan måske hænge sammen med, at det lybske bispesæde var ledigt ved biskop Johannes I.s død 1247 8. marts, for endnu så sent som 1247 11. januar, Lübeckisches UB. I nr. 121, bevilgede paven lybækkerne gennem sin legat, den udvalgte biskop af Ferrara, at de ikke behøvede at møde for delegerede dommere, hvis de i stedet mødte for bispen af Lybæk, men fra 9. juli, Berger I nr. 3136, blev stiftet underlagt ærkebiskop Albertus af Rigas administration. Hvis denne opfattelse af biskop Ludolfs rolle holder stik, må brevet antagelig være affattet engang i tidsrummet 1247 marts–juli. Det harmonerer tilsyneladende også med, at det sidst kendte brev af biskop Ludolf udstedtes 1247 17. maj, Mekl. UB. I nr. 593. Om bispens virksomhed herefter og indtil hans dødsdag 1250 29. marts er man uden sikre efterretninger fra samtiden, jf. Masch, Geschichte des Bisthums Ratzeburg, 144–146.

257 1247. 27. maj. Lyon.

Pave Innocens IV pålægger gejstligheden om fornødent efter opfordring af franciskanernes provinsialer og kustoder at gentage bandlysningen af dem, der har forladt ordenen uden tilladelse. – Indgået til et dansk franciskanerkloster.

Afskrift på det kongelige bibliotek.

258 1247. 10. juni. Lyon.

Pave Innocens IV pålægger franciskanernes ordensgeneral samt provinsialer og kustoder ikke at optage nogen i ordenen undtagen efter et års prøvetid. – Indgået til et dansk franciskanerkloster.

Afskrift på det kongelige bibliotek.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1247. 12. juni. Lyon. 259

Pave Innocens IV pålægger abbeder og klostre af cistercienserordenen, der i modstrid med pave Gregor IX.s forbud har optaget franciskanere i ordenen, at sende disse tilbage under trussel om indskriden af ærkebisper og bisper. – Indgået til et dansk franciskanerkloster.

Afskrift på det kongelige bibliotek.

1247. 12. juni. Lyon. 260

Pave Innocens IV pålægger ærkebisper og bisper om nødvendigt under tvangsforanstaltninger at sørge for, at franciskanere, som uden tilladelse er optaget i cistercienserklostre, sendes tilbage til deres orden. – Indgået til et dansk franciskanerkloster.

Afskrift på det kongelige bibliotek.

1247. 20. august. Lyon. 261

Pave Innocens IV giver franciskanernes ordensgeneral og provincialer tilladelse til at indsætte egnede mænd til varetagelse af ordenens verdslige anliggender. – Indgået til et dansk franciskanerkloster.

Afskrift på det kongelige bibliotek.

1247. 29. august. Lyon. 262

Pave Innocens IV befaler ærkebiskop Uffe af Lund at indsamle indtægterne af den pavelige kapellan Jakob Erlandsens beneficier i Danmark og anvise dem til ham eller hans befuldmægtigede, da han af sine fjender er hindret i at nyde både disse og sit fædrene gods. Kan dette ikke lade sig gøre, skal Uffe forsyne ham med ligeså store, årlige indtægter fra den danske kirke, dog kun til dækning af hans kirkelige indkomster.

Afskrift i de pavelige registre.

Til ærkebiskop Uffe af Lund.

Den[1]), som af en rimelig årsag hindres i at residere i sin kirke, bør uden for denne oppebære indkomsterne af sine beneficier, da et forhold, hvori man er uskyldig, ikke bør forvolde tab, eftersom det er passende, at den, som ikke trykkes af nogen skyld, heller ikke bør lide skade i noget som helst. Da nu vor elskede søn Jakob, provst i Lund og vor kapellan, således som han har fremstillet det for os personligt, ikke frit kan oppebære frugterne

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

af de beneficier og andet gods af fædrenearv, han sidder inde med i Danmarks rige, på grund af det fjendskab, han har dersteds, omend han ikke har pådraget sig det ved egen skyld, befaler vi dig omhyggeligt og i troskab at samle fornævnte frugter og overgive dem på et sikkert sted til samme kapellan, som på grund af hans retskaffenhed er os meget kær og velbehagelig, eller til hans befuldmægtigede i hans navn. Men hvis du ikke på grund af hans modstanderes ondskab eller magt formår at samle fornævnte frugter og udbetale ham dem fuldt og helt, skal du på vor myndighed sørge for hvert år at skaffe samme lige så store kirkelige indtægter af fornævnte riges kirker, som indkomsterne af fornævnte beneficier vides at være værd, indtil han kan oppebære indkomsterne af fornævnte beneficier, uanset om det er bevilget disse kirker af det apostoliske sæde, at de aldeles ikke skal være forpligtet til at sørge for nogen ved apostolisk brev, medmindre dette udtrykkeligt omtaler denne bevilling, eller om vi har sendt skrivelser for andres skyld i samme kirker, og med tilsidesættelse af appel tøjle dem, der handler derimod, med kirkens straf.

Givet i Lyon den 29. august i vort femte år.

1) jf. nr. 235, der har tjent som diplomforlæg.

1247 1. september, hertug Abel for Løgum kloster, se 1240 26. august, nr. 50.

263 1247. 3. september. Andernach.

Pavens legat kardinal Petrus opfordrer lybækkerne til at slutte våbenstilstand eller fred med kong Erik IV Plovpenning af Danmark og lover at ville medvirke hertil.

Original i Lybæk.

Petrus, af Guds miskundhed kardinaldiakon af S. Giorgio in Velabro, det apostoliske sædes legat, til sine i Kristus elskede rådmænd, fogeder og alle borgere i Lybæk hilsen i Herren.

Vi har med glæde modtaget jeres udsending broder Hermannus, nærværende brevfører, underprior hos prædikebrødrene i Lybæk, og lyttet omhyggeligt til ham, eftersom han er en mand, elskværdig ved sin fortrinlige og gode uddannelse og kærkommen for sin veltalenheds skyld. I skal altså alle vide, at da det er vor agt altid at værne om jer og jeres by, og vor vilje at elske og bevare jer i jeres rettigheder, så vidt vi kan med Gud, beder og besværger

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

vi jer ved Jesu Kristi udgydte blod, at I trofast til det sidste vil holde ud i inderlig og hengiven trofasthed mod kirken, vor hellige moder, således at jeres vedholdende trofasthed – ud over mangfoldig gengældelse i evigheden – kan lyse som eksempel for alle. Men da vi allerede for længst har hørt om krigen mellem jer og Danmarks berømmelige konge, kirkens hengivne søn, og har været ikke lidet foruroliget herover, har vi ment indtrængende at burde bede og opfordre jer alle i staden til, at I vil rette jeres tanker mod at opnå våbenstilstand med ham eller endog fuldstændig fred, hvad vi vil glæde os særligt over. Det gør vi i bevidstheden om, at vi, hvis Herren giver sin kirke fred og os en gunstig lejlighed, med Ham som fører agter at komme til jeres land for denne sags skyld og i andet fald vil vi sende vore sendemænd til jer.

Givet i Andernach den 3. september i det Herrens år 1247.

1247. 2. november. Lyon. 264

Pave Innocens IV meddeler ærkebiskop Uffe af Lund, at han har bevilget kong Erik IV Plovpenning, for så vidt som hans korstog til Estland bliver virkeliggjort, da at måtte oppebære overskuddet af fabricatienden i Lunde kirkeprovins i 6 år, og pålægger ærkebiskoppen at varetage indsamlingen.

Afskrifter i den arnamagnæanske samling og i de pavelige registre.

Innocens, biskop, Guds tjeneres tjener, til sin ærværdige broder Uffe, ærkebiskop af Lund, hilsen og apostolisk velsignelse.

Idet vi lægger den særlige følelse af velvilje, som vi nærer til vor meget kære søn i Kristus Erik, Danmarks berømmelige konge, personlig, for dagen i handling og gerning, har vi, efter hvad du forsikrer, bevilget den høje konge, at han, eftersom han opflammet af nidkærhed for fromheden og troen har sat sig som mål med magt at drage ud mod de hedninge og vilde folkeslag, som på mange måder fortrædiger de nyomvendte i Estlands egne, i et tidsrum af seks år måtte oppebære den trediedel af tienderne, der er bestemt for kirkernes bygningsfonds i Lunde kirkeprovins, til hjælp ved hans udgifter i denne Jesu Kristi tjeneste, dog således, at omtalte kirker skulle beholde en passende del af denne trediedel af disse tiender til nævnte bygningsfonds, til tagene og til kærter. Men da det er vort ønske, at det går agtværdigt og ordentligt til i alle kirkelige anliggender, pålægger vi dig, broder, ved dette brevs myndighed som vor befaling, at du skal sørge for, at samme trediedel af tienderne i troskab indsamles af kirkelige personer, der er gudfrygtige og retskafne, og, efter at der herfra er trukket en passende del til ovenfor nævnte bygnings-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

fonds, til tagene og kærterne og tillige til betaling af de gældsposter, som samme kirker i mellemtiden har pådraget sig for deres nødvendige behovs skyld, drage omsorg for, at det resterende af fornævnte trediedel fuldt og helt overgives til omtalte konge, for så vidt som han med mægtig arm fremmer troens sag mod samme hedninge, idet du skal vise en sådan omhu hermed, at vort ønske i denne henseende på een gang kan blive opfyldt, og den nysnævnte troens sag under Guds nåde kan få et så meget lettere og lykkeligere forløb.

Givet i Lyon den 2. november i vort pavedømmes femte år.

265 1247. 26. november. Lyon.

Pave Innocens IV bevilger kong Erik IV Plovpenning, for så vidt som hans korstog til Estland bliver virkeliggjort, da at måtte oppebære overskuddet af fabricatienden i Lunde kirkeprovins i 6 år, således at indsamlingen varetages af ærkebiskop Uffe af Lund, og formaner kongen til at give sig tilfreds med denne fremgangsmåde.

Afskrift i de pavelige registre.

Til Erik, Danmarks berømmelige konge.

Idet vi lægger den særlige følelse af velvilje, som vi nærer til dig personlig, for dagen i handling og gerning, har vi, siges det, bevilget dig, høje konge, at du, eftersom du opflammet af nidkærhed for fromheden og troen havde sat dig som mål med magt at drage mod de hedninge og vilde folkeslag, som på mange måder fortrædigede de nyomvendte i Estlands egne, i et tidsrum af seks år måtte oppebære den trediedel af tienderne, der er bestemt for kirkernes bygningsfonds i Lunde kirkeprovins, til hjælp ved dine udgifter i denne Jesu Kristi tjeneste, dog således, at omtalte kirker skulle beholde en passende del af denne trediedel af tienderne til nævnte bygningsfonds, til tagene og til kærter. Men da det er vort ønske, at det går agtværdigt og ordentligt til i alle kirkelige anliggender, har vi ved vort brev givet vor ærværdige broder ærkebiskop Uffe af Lund vor befaling om, at han skal sørge for, at samme trediedel af tiender i troskab indsamles af kirkelige personer, der er gudfrygtige og retskafne, og, efter at der herfra er trukket en passende del til ovenfor nævnte bygningsfonds, til tagene og kærterne og tillige til betaling af den gæld, som samme kirker i mellemtiden har pådraget sig for deres nødvendige behovs skyld, drage omsorg for, at det resterende af fornævnte trediedel fuldt og helt overgives dig, for så vidt som du med mægtig arm fremmer troens sag mod samme hedninge. Derfor, høje konge, beder vi dig af faderlig kærlighed om, at du i dit hjerte skatter den retsindige hensigt, som vi

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

omfatter denne sag med, og slår dig til tåls med den nåde, som vi har vist dig i denne henseende i henhold til den fremgangsmåde, der er udviklet i det foregående, særlig da det er rigtigt og passende, at dit ønske i disse ting opfyldes på en sådan måde, at der også drages omsorg for kirkernes tarv og denne prælats hæder.

Givet i Lyon den 26. november i vort femte år.

1247. 19. december. Lyon. 266

Pave Innocens IV befaler biskop Eskil af Slesvig og lederne af dominikanernes og franciskanernes nordiske ordensprovinser at tilskynde kong Erik IV Plovpenning og dem, som ulovligt sidder inde med Roskilde bispestols ejendomme, herunder Københavns borg, til at give dem tilbage til den landflygtige biskop Niels Stigsen personlig, dog skal borgen bevogtes af folk, som ikke er modstandere af kongen. Denne skal endvidere tillade, at Niels Stigsen vender hjem, og garantere hans fortsatte forbliven. Dersom kongen nægter at adlyde, kan der lyses interdikt over hans særlige områder og Roskilde stift, mens alle andre kan rammes af band.

Original i rigsarkivet.

Innocens, biskop, Guds tjeneres tjener, til sin ærværdige broder, biskop Eskil af Slesvig, og sine elskede sønner Absalon, provincialprior for prædikebrødrene, og Thidericus[1]), minister for de små brødre i Dacia, hilsen og apostolisk velsignelse.

Ligeså meget som vor meget kære søn i Kristus Erik, Danmarks berømmelige konge, står over andre ved sin høje rang, i ligeså høj grad bør han afholde sig fra at krænke andre og hurtigt gøre det godt igen, når han allerede har påført andre uretfærdigheder. Vi opfordrer gerne kongen hertil ved vort brev[2]), da vi tænker på hans tarv og frelse som kirkens særlige søn. Vor ærværdige broder Niels, biskop af Roskilde, har altså, således som vi fordum har erfaret af hans meddelelser, veget sit sæde og er i ynkelig landflygtighed af frygt for kongen og er berøvet Københavns borg og sine andre biskoppelige ejendomme og det ikke uden kongens samtykke, til trods for at vi har befalet vor elskede søn, broder Simon af de små brødres orden, omhyggeligt at påminde samme konge og tilskynde ham til at sørge for, at disse hans ejendomme gives tilbage til biskoppen og tillade ham frit at opholde sig i sit bispedømme. Da imidlertid nævnte konge efter sit forgodtbefindende hidtil har undladt at iværksætte dette, har fornævnte biskop ydmygt anmodet os om at skaffe ham hans ret i denne sag. Men da vi, hvor meget vi end elsker samme

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

konge med oprigtig kærlighed i Herren, hverken kan eller bør lukke øjnene for eller se igennem fingre med biskoppens skade og tynge, pålægger vi jer, kloge mænd, ved dette vort apostoliske brev, at I indstændigt formaner kongen og de mænd, hvem det end er, der ulovligt tilbageholder fornævnte ejendomme og fornævnte borg, til at give dem tilbage til omtalte biskop eller lade dem give tilbage til ham tillige med de afgrøder, som i mellemtiden er oppebåret, og som kunne oppebæres, og tillade ham frit at opholde sig i sin stiftsby og sit stift, således at der stilles ham fyldestgørende sikkerhed herfor af kongen. Og I skal også tilskynde og tvinge fornævnte konge til dette ved interdiktdom over hans særlige områder og over Roskilde stift. Men de andre, der ulovligt tilbageholder disse ejendomme eller forhindrer en sådan tilbagegivelse, skal I tvinge ved bandlysningsdom med tilsidesættelse af en hvilken som helst vanskelighed, uanset om der skulle være tilstået fornævnte konge eller nogen anden den bevilling af det apostoliske sæde, at de ikke kan bandlyses eller suspenderes eller deres land lægges under interdikt ved breve fra dette sæde, som ikke omtaler samme bevilling, og uanset de bevillinger, der er indrømmet jeres ordener af samme sæde, at I ikke kan forpligtes til at undersøge sager, der er blevet jer pålagt af fornævnte sæde ved apostoliske breve, der ikke omtaler samme bevillinger, og uanset forordningen om de to dagsrejser, der blev udstedt på det almindelige kirkemøde[3]). Det forudsættes, at vor ærværdige broder, ærkebiskop Uffe af Lund, når fornævnte borg er givet tilbage til samme biskop i Roskildekirkens og omtalte biskops navn, lader den bevogte af sådanne mænd, der ikke er modstandere af fornævnte konge, indtil nævnte biskop atter fuldt ud er i kongens nåde. Men hvis I ikke alle kan tage del i udførelsen af dette, skal i hvert fald du, broder biskop, udføre det sammen med en af de andre.

Givet i Lyon den 19. december i vort pavedømmes femte år.

1) antagelig således, jf. 1245 1. juni, nr. 175. – 2) tabt. – 3) se DRB. II:1 nr. 6 note 6.

267 1247. Lund.

Ærkebiskop Uffe af Lund vidimerer på opfordring af ministeren for franciskanerprovinsen Dacia to buller for ordenen af pave Innocens IV.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Afskrift på det kongelige bibliotek.

Til alle troende i Kristus, der ser dette brev, sender Uffe, af Guds nåde ærkebiskop af Lund, Sveriges primas, hilsen med alles frelser.

Efter anmodning af den os i Kristus elskede minister[1]) for de små brødres ordensprovins Dacia og andre brødre har vi set og ord for ord omhyggeligt gennemlæst privilegier, som er bevilget deres orden af det apostoliske sæde og er forevist os, og som ikke er ødelagte, fordærvede eller beskadigede på nogen måde, men udviser en ægte bulle og kuriens snor og stil, og hvis ordlyd er følgende (= *Bull. Danicum nr. 316 og 366*). Vi har på opfordring ladet fornævnte privilegier afskrive og besegle ved at vedhænge vort segl, for at indholdet af dem altså ikke skal forsvinde fra erindringen samtidig med, at de muligvis gik til grunde ved brand eller skibbrud eller ved et hvilket som helst andet ulykkestilfælde.

Forhandlet[2]) i Lund i det Herrens år 1247.

1) hans navn er antagelig Thidericus, se 1245 1. juni, nr. 175. - 2) se DRB. I:4 nr. 24, note 5.

1247. Lund. 268

Ærkebiskop Uffe af Lund vidimerer på opfordring af ministeren for franciskanerprovinsen Dacia tre buller for ordenen af pave Innocens IV.

Afskrift på det kongelige bibliotek.

Til alle troende i Kristus, der ser dette brev, sender Uffe, af Guds nåde ærkebiskop af Lund, Sveriges primas, hilsen med alles frelser.

Efter anmodning af den os i Kristus elskede minister[1]) for de små brødres ordensprovins Dacia og andre brødre har vi set og ord for ord omhyggeligt gennemlæst privilegier, som er bevilget deres orden af det apostoliske sæde og er forevist os, og som ikke er ødelagte, fordærvede eller beskadigede på nogen måde, men udviser en ægte bulle og kuriens snor og stil, og hvis ordlyd er følgende (= *Bull. Danicum nr. 318–19 og 365*). Vi har på opfordring ladet fornævnte privilegier afskrive og besegle ved at vedhænge vort segl, for at indholdet af dem altså ikke skal forsvinde fra erindringen samtidig med, at de muligvis gik til grunde ved brand, ved menneskelig svig eller ved et hvilket som helst andet ulykkestilfælde.

Forhandlet[2]) i Lund i det Herrens år 1247.

1) se nr. 267, note 1. - 2) se smstds. note 2.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

269 1247. Lund.

Ærkebiskop Uffe af Lund vidimerer på opfordring af ministeren for franciskanerprovinsen Dacia en bulle for ordenen af pave Innocens IV.

Afskrift på det kongelige bibliotek.

Til alle troende i Kristus, der ser dette brev, sender Uffe, af Guds nåde ærkebiskop af Lund, Sveriges primas, hilsen med alles frelser.

Efter anmodning af den os i Kristus elskede minister[1]) for de små brødres ordensprovins Dacia og andre brødre har vi set og ord for ord omhyggeligt gennemlæst privilegier, som er bevilget deres orden af det apostoliske sæde og er forevist os, og som ikke er ødelagte, fordærvede eller beskadigede på nogen måde, men udviser en ægte bulle og kuriens snor og stil, og hvis ordlyd er følgende (= *Bull. Danicum nr. 352*). Vi har på opfordring ladet fornævnte privilegier afskrive og besegle ved at vedhænge vort segl, for at indholdet af dem altså ikke skal forsvinde fra erindringen samtidig med, at de muligvis gik til grunde ved brand eller skibbrud eller ved et hvilket som helst andet ulykkestilfælde.

Forhandlet[2]) i Lund i det Herrens år 1247.

1) se nr. 267, note 1. - 2) se smstds. note 2.

270 1247. Montpellier.

Bestemmelse fra dominikanerordenens generalkapitel om oprettelse af et kloster i ordensprovinsen Dacia.

Efter tryk i Acta capitulorum generalium.

Akter fra generalkapitlet, afholdt i Montpellier, i det Herrens år 1247. .... I provinsen Provence bevilger vi tre huse, i provinsen Frankrig to, i Polen to, i Dacia[1]) eet.

1) jf. nr. 37 note 1.

271 [1247–1250].

Kong Håkon IV Håkonsen af Norge klager til lybækkerne over deres plyndringer af norske købmænd, skønt han kun ønsker fred, og erklærer, at han heri ikke indbefatter tilsvarende plyndringer fra kong Erik IV Plovpennings mænd.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Original i Lybæk.

Håkon, af Guds nåde konge af Norge, til fogden, rådet og kommunen i Lybæk by hilsen i Kristus.

.....

Derudover bør I, kloge mænd, omhyggeligt betænke ved jer selv, om det, I siger, i sandhed er uden anstød for samkvemmet[1]). Det er os kært at have fred med jer og jeres folk, og alligevel finder I jer i, at jeres mænd og jeres lejede krigsfolk plyndrer vore købmænd, når de fører deres gods til jer, som om det var i jeres havne, mens I vogter over det smalle havområde[2]), og I beholder på een gang det plyndrede og samler udplyndrerne i jeres by, som om de gjorde godt i alle forhold, omendskønt de[3]) burde passere fredeligt til jer og mellem jer og, hvis de havde brug derfor, tage deres tilflugt til jer og til jeres mænd som til en mur og fæstning. Men hvis de senere blev plyndret af Danmarks konges mænd, ville vi på ingen måde føre klage over jer[4]).

1) teksten har *scrupulo societatis.* – 2) teksten har *illius breuis maris,* der i Hansisches Urkundenbuch i regesten til brevet konkret forstås som 'in der lübischen Bucht'. – 3) d.v.s. de norske købmænd. – 4) udstederen af det udaterede brev er den norske konge Håkon Håkonsen, der kronedes 1247 29. juli af kardinallegaten, biskop Vilhelm af Sabina. I den næsten samtidige Håkon Håkonsens saga, affattet 1264 af Sturla Thordssøn på opfordring af kong Magnus Lagabøter, fortælles, at samme sommer blev nogle norske skibe plyndret i Øresund af danske og lybske mænd, hvorefter kongen lod alle skibe fra Danmark samt nogle lybske kogger beslaglægge, men blev overtalt af kardinallegaten til at frigive dem, dog med den bemærkning, at kongen ikke ville finde sig i den uret, som danskerne jævnlig øvede mod nordmændene, jf. oversættelsen af sagaen af J. Olrik i Valdemar Sejrs Sønner, s. 81–82. Det må være begivenheder af samme karakter, der omtales i nærværende brev. Den udeladte del af brevet drejer sig om skibbrudent lybsk gods ved Tønsberg, og det afsluttes med en opfordring til Lybæk om som hidtil 'om sommeren' at sende deres skibe til Norge med handelsvarer. Først med aftalen af 1250 6. oktober, Lübeckisches UB. I nr. 157, erklærer kong Håkon alle tvistigheder for udlignet og giver samtidig Lübeck vidtgående privilegier. Nærværende brev må antagelig være udfærdiget inden privilegiebrevet, men kan ikke dateres nærmere end [1247–1250].

1247–1272. Theodericus, biskop af Virland, udnævnt og viet mellem 17. juni og 2. august 1247, tiltrådte aldrig og forblev kun titulærbiskop. Som sådan udstedte han 1247–1272 en række breve i ærkestifterne Mainz, Trier og Köln, se Bunge, Livland, die Wiege der deutschen Weihbischöfe, s. 47–63, jf. også Kaestner, Das refundirte Bisthum Reval, s. 32 note og s. 54.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

272 1248. 23. marts. Nyborg.

Kong Erik IV Plovpenning overdrager biskop Esger af Ribe et skiben i Hviding herred, som han har købt af sin marsk, og tillader biskoppen at tage bestemmelse om det efter ønske.

Afskrift i Ribe Oldemoder.

Erik, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, til alle, der ser dette brev, hilsen i Herren.

Det, som sker i tiden, går til grunde sammen med tiden, medmindre det styrkes ved det skriftlige vidnesbyrd. Derfor ønsker vi, at tilkommende såvel som nulevende skal vide, at vi har overdraget den ærværdige hr. biskop Esger af Ribe det skiben, som ligger i Hviding herred, som vi har købt af vor marsk, hr. Ebbe Ugotsen, at besidde med rette til evig tid, og vi giver ham fuldmagt til at sælge[1]), mageskifte og, om han ønsker det, på sit yderste bestemme testamentarisk over samme skiben og på alle måder efter sit forgodtbefindende træffe bestemmelser om samme skiben, mens han lever og efter sin død. Men hvis samme biskop afgår ved døden uden at have gjort testamente, således at han intet tidligere har fastsat om nævnte skiben, er det vor vilje, at det skal overgå[2]) til kirken i Ribe at besidde evindeligt. Til vidnesbyrd herom har vi overdraget dette brev til omtalte herre af Ribe, bestyrket med vort segl.

Givet i Nyborg ved hr.[3]) Nielses hånd, ved den lejlighed[4]) notar[5]), år 1248 for Herrens menneskevorden den 23. marts.

1) om ikke før, så må dette skiben ved sin overgang til bispen være blevet et såkaldt 'godsskiben', se herom C.A. Christensen, Roskildekirkens jordegods før år 1200, Fra skibengods til bispegods, Historisk Tidsskrift 1980 s. 38 note 31. De herved brugte udtryk: køb, overdragelse og besiddelse til evig tid med fuldmagt til at sælge, mageskifte og bestemme testamentarisk derover er typiske i senere breve om godsenheder. – 2) *redeat,* der ordret betyder 'vende tilbage til'. – 3) titlen af 'hr.' viser, at han var præst. – 4) *tunc,* se nr. 46, note 5. – 5) efter en overstreget del af et ord, vistnok *cance* = *cancellarii* (?), d.v.s. 'kansler'.

273 1248. 2. april. Lyon.

Pave Innocens IV befaler biskop Eskil af Slesvig at iværksætte den dom, som blev fældet af broder Simon fra l'Auvergne, hvorefter den landflygtige biskop Niels Stigsen af Roskilde blev genindsat i sine rettigheder, ejendomme og indtægter, der dog foreløbig skulle overtages af hans befuldmægtigede, ærkebiskop Uffe af Lund. Paven har afvist appellerne mod dommen og stadfæstet denne og giver Eskil beføjelser til at gennemtvinge den ved brug af kirkestraffe, der dog ikke må ramme kongens person.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Original i Rigsarkivet.

Innocens, biskop, Guds tjeneres tjener, til sin ærværdige broder, biskop Eskil af Slesvig, hilsen og apostolisk velsignelse.

Vor ærværdige broder, biskop Niels af Roskilde, har i en ansøgning påvist for os, at da han, tvunget af frygt for kongen, havde forladt Danmarks rige og opholdt sig som landflygtig i fjerne egne, blev alle hans biskoppelige indtægter beslaglagt, såvel borgen i København som andre steder under ham, idet hans bevogtere blev forjaget derfra, og de blev betroet til andres varetægt, og alt dette bliver holdt ulovligt tilbage og holdes besat til skade for ham, og de, som gør dette, splitter disse ting efter forgodtbefindende. Derfor har vi efter hans anmodning rettet et brev til broder Simon af l'Auvergne af de små brødres orden med det indhold, at han personligt skulle drage til hine egne, hvor de anførte ting må være notoriske, og ved vor myndighed sørge for, at Roskilde kirke tillige med fornævnte borg og steder og øvrige biskoppelige ejendomme samt de i mellemtiden oppebårne afgrøder og dem, som kunne være oppebåret deraf, blev givet tilbage til samme biskop, så at han personligt eller ved stedfortræder i fred kunne nyde besiddelsen af alt sit gods. Dem, der satte sig herimod, skulle han under tilsidesættelse af appel tøjle ved bandlysningsdomme mod deres personer og interdiktdomme over deres områder, dog med det forbehold, at han ved den befaling, som er rettet til ham, ikke måtte skride ind mod vor meget kære søn i Kristus Erik, Danmarks berømmelige konge og hans særlige område. Men nævnte broder er, som den fremsynede og kloge mand han er, omhyggeligt gået til udførelsen af denne befaling og efter at have stævnet alle, som han fandt burde stævnes i anledning heraf, og efter fuldt ud at have undersøgt sandheden om alle de fornævnte ting, som var notoriske og ikke kunne dølges ved nogen som helst udflugt, har han i omtalte biskops navn ved dom overgivet kirken, borgen, fornævnte steder og alt biskoppeligt gods til vor ærværdige broder Uffe, ærkebiskop af Lund, der var befuldmægtiget for samme biskop af Roskilde, og han har genindsat samme biskop i alt det ovenfor anførte, idet han har tilstået ovenfor omtalte ærkebiskop fri adgang til at begive sig til dette gods og indtræde i besiddelsen af fornævnte borg, steder og gods og sidde inde med dem i ovenfor omtalte biskops navn. Han har ligeledes pålagt dekanen[1]) og kapitlet i Roskilde, at de i alle forhold fuldt ud skulle svare samme ærkebiskop som befuldmægtiget for fornævnte biskop, og han har pålagt præsten Niels og magister Peder, kannik i Roskilde, der efter fornævnte biskops afrejse ulovligt havde tilbageholdt fornævnte ejendomme, at de ikke måtte tøve med

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

fuldt ud at overgive de deraf oppebårne afgrøder og dem, som kunne være oppebåret, til nævnte befuldmægtigede, idet han i almindelighed fældede bandlysningsdom mod alle, som handlede herimod eller var oprørske heroverfor. Da nogle folk, nemlig magister Peder, kannik i Roskilde, kaldet kansler, der ulovligt tilbageholdt fornævnte ejendomme, og Jens Ærkebiskops[2]), der optrådte som samme konges befuldmægtigede, appellerede mod dennes proces for forhalings skyld[3]), har samme biskop hidtil ikke kunnet få nogen nytte af omtalte dom, hvorfor han er tvunget til at tage sin tilflugt til vor forudseenhed. Derfor befaler vi dig, broder, ved dette vort apostoliske brev, at du skal sørge for at bringe den fornævnte broders proces til udførelse, da den er kommet i stand på forudseende måde, og vi anser den for gyldig og stadfæster den med vor apostoliske myndighed, uanset den omtalte appel og med tilsidesættelse af enhver hindrende opsættelse, vanskelighed og appel. Du skal med tilsidesættelse af appel tøjle dem, som handler herimod eller er oprørske heroverfor, ved bandlysningsdom mod deres personer og interdiktdom mod deres områder og på vor myndighed lade disse domme højtideligt forny på hver søn- og festdag med ringende klokker og tændte lys på de steder, du finder det vil være til gavn, indtil der ydes en passende godtgørelse, og du skal ligeledes lade dem ubrødeligt overholde, uanset om det af det apostoliske sæde er bevilget nogen af dem, der handler herimod eller er oprørske heroverfor, med undtagelse af den fornævnte konges person, at de ikke kan rammes af bandlysning, suspension eller interdikt ved breve fra det, som ikke fuldt ud og udtrykkeligt omtaler sådanne bevillinger, og uanset forordningen om de to dagsrejser, der blev udstedt på det almindelige kirkemøde[4]).

Givet i Lyon den 2. april i vort pavedømmes femte år.

1) kan ikke identificeres. – 2) tilnavn. – 3) teksten har *frustratorie;* romerretten opererer med udtrykket *appellatio frustratoria.* – 4) se DRB. II:1 nr. 6 note 6.

274 1248. 11. april. Lyon.

Pave Innocens IV befaler biskop Eskil af Slesvig at gribe ind i Roskilde stift til fordel for den landflygtige biskop Niels Stigsen og tilsidesætte de ulovligheder, der er begået med hensyn til kirker, beneficier, tiender og de biskoppelige rettigheder og besiddelser.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Afskrift i Rigsarkivet.

Innocens, biskop, Guds tjeneres tjener, til sin ærværdige broder Eskil, biskop af Slesvig, hilsen og apostolisk velsignelse.

Vor ærværdige broder, biskop Niels af Roskilde, har i en ansøgning påvist for os, at han forlod Danmarks rige, idet nogle af hans åbenlyse fjender og uvenner skaffede ham kongens had på halsen, og at mange ting, efter at man har bemægtiget sig og er trængt ind på de biskoppelige ejendomme, forvovent er blevet foretaget til skade for hans jurisdiktion med hensyn til besættelsen af vakante kirker og beneficier i hans by og stift, med hensyn til tiender og biskoppelige rettigheder og biskoppelige besiddelser, som holdes tilbage på fræk og ulovlig måde. Da det jo hverken er rigtigt eller tilbørligt, at nogle folk i fræk forvovenhed undergraver hans jurisdiktion i hans by og stift, mens han selv er landflygtig, befaler vi dig, broder, ved denne vor apostoliske skrivelse ivrigt og på lovmæssig måde at virke for, at alle de ting, som du finder foretaget i frækhed til skade for ham, efter at han forlod riget, både med hensyn til fornævnte besættelser og andre ting atter bringes i deres rette stand, idet du med tilsidesættelse af appel tøjler dem, som sætter sig herimod, med kirkens straf, uanset forordningen om de to dagsrejser, der blev udstedt på det almindelige kirkemøde[1]), og uanset en bevilling, som er tilstået dem af det apostoliske sæde, hvorved de ikke kan lyses i band eller suspenderes ved breve eller ved en nådesbevilling, som ikke omtaler denne.

Givet i Lyon den 11. april i vort pavedømmes femte år.

1) se DRB. II:1 nr. 6 note 6.

1248. 25. april. 275

Øm klosters mageskifte med Jens Judas på hans gods i Sødring, Udbyneder og Saltholm for gods i Tåning og Havreballe.

Dateret 1248 på sankt Markus evangelistens dag.

Øm klosters registratur (1554).

*Hr. Jens Judas' mageskiftebrev på hans gods i Tåning, Horndrup og Havreballe mark for gods i Sødring, Udbyneder, Saltholm, *Udbyholme og Dalbyneder.*

Under dato 1248.

Skanderborgske registratur (1606).

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

276 1248. 15. maj. Vordingborg.

Kong Erik IV Plovpenning stadfæster Revals friheder fra kong Valdemar Sejrs tid, herunder toldfriheden, overlader dem samme rettigheder, som Lybæk har, og træffer bestemmelse om sårsag i byen.

Vidisse 1347 1. februar i Revalarkivet.

Erik, af Guds nåde de Danskes og Venders konge og hertug af Estland, til alle, der ser dette brev, hilsen i Herren.

Idet vi ved ordlyden af nærværende brev stadfæster de friheder, der er bevilget vore borgere af Reval af hr. kong Valdemar, overlader vi dem alle de rettigheder, som Lybæks borgere har, og da de altid har været fri for told, forbyder vi under vor nådes fortabelse, at nogen forulemper dem med hensyn til told. Det er iøvrigt vor vilje, at der, hvis nogen sårer en anden inden for byens grænser, skal bødes for dette i overensstemmelse med råd af byens rådmænd og vore mænd. Til vidnesbyrd herom har vi ment at burde sætte vort segl til nærværende brev.

Givet i Vordingborg i det Herrens år 1248 den 15. maj med hr. Sakse Ovesen som vidne.

277 1248. 18. juni. Bremen.

To diplomer af samme dato, hvorved kommendatoren for den tyske ordens hus i Bremen kundgør, hvad Rudolf fra[1]) Næstved, borger i Bremen, *har skænket ordenen i sjælegave og til gengæld modtaget af denne.*

Originaler i Bremen.

1) jf. DRB. I:6 nr. 236 note 1.

278 1248. 24. juni. Helsinge.

*Svend Gødesen skænker med sin søns og arvingers billigelse Æbelholt kloster sit jordegods i *Trustrup som sjælegave.*

Afskrift i Æbelholtbogen.

Til alle troende kristne, nulevende og tilkommende, der ser dette brev, sender Svend Gødesen hilsen evindeligt med Herren.

Alle skal vide, at jeg erkender, at jeg til bod og frelse for min sjæl efter råd

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

og med billigelse af min søn og mine arvinger fuldt og helt har skænket de klostergivne mænd kannikerne ved sankt Vilhelm af Helligånden mit gods beliggende i *Trustrup[1]), nemlig en gård med alle dens tilliggender, intet undtaget, at besidde evindeligt. Til vidnesbyrd herom er mit segl hængt under dette brev.

Givet i Helsinge i det Herrens år 1248 på sankt Johannes Døberens fødselsdag.

1) forsvunden bebyggelse i Mårum sogn, Holbo herred.

1248. juni. 279

Ribe kapitel bevidner, at Svalm Skenesen har tilskødet broder Torkil fra Løgum kloster 6 skår i Hemmingsbrød enge.

Afskrift i Løgumbogen.

Til alle, der ser dette brev, sender sankt Marie kapitel i Ribe hilsen i Herren.

Vi ønsker, at det skal være vitterligt for alle, at Svalm Skenesen i vor nærværelse har skødet broder Torkil[1]) fra Løgum seks skår i de enge, som kaldes Hemmingsbrød enge, der ligger nærmest op til de enge, der tilhører munkene fra nævnte stiftelse. Til vidnesbyrd herom har vi ment at burde besegle dette brev.

Forhandlet[2]) i det Herrens år 1248 i juni måned.

1) dette er snarest en munk fra klostret, der havde fuldmagt til at optræde på tinge. Det kan næppe være abbeden eller en lægbroder, da hverken *abbas* eller *conversus* bruges som titel eller betegnelse. Der kunne på grund af munkenes fattigdomsløfte næppe heller være tale om en skødning til munken personligt, hvis ikke det stod fast, at munkene i Løgum måtte modtage fast ejendom og løsøre ved arv og på anden retmæssig måde – i henhold til en pavelig dispensation, se nr. 124. Hvilken (mulig personlig?) adkomst broder Torkil måtte have haft, er imidlertid ikke anført. – 2) se DRB. I:4 nr. 24 note 5.

1248. 3. juli. Ribe. 280

Mogens Hågensen, kannik i Ribe, skøder i nærværelse af bisperne af Reval og Ribe et ornum (med forte og fædrift) over alteret og på tinge til kannikerne ved Ribe kirke. Han forbeholder sig dele af frugtnydelsesretten, så længe han lever, og kapitlet lover at højtideligholde årsdagen for hans død.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Afskrift i Ribe Oldemoder.

Til alle, der får dette brev at se, sender Mogens, søn af Hågen, kannik i Ribe, hilsen med alles frelser.

I skal vide, at jeg har givet og skødet et ornum[1]), som jeg havde i Jerlev, tillige med forte[2]) og fædrift, med huse og skove, enge, jorder og andet nyttigt til Vor Frue kirke i Ribe, hvor jeg er kannik, til underhold af de kanniker, som efter hinanden residerer dér, at besidde med al lov og ret til evig tid på denne måde, at kannikerne som tegn på at have opnået ret besiddelse årligt skal oppebære en halv mark penninge, mens jeg, så længe jeg lever, som frugtnyder skal modtage de resterende frugter af samme gods, og at kannikerne efter min død som rette besiddere uden indsigelse fra nogen som helst til evig tid fuldt ud skal oppebære frugterne af det generhvervede[3]) gods. Endvidere har kapitlet til evig tid forpligtet sig til at afholde en højtidelig messe for de afdøde og forrette bønner på enhver årsdag for min død til forløsning af min sjæl. For at der altså ikke i eftertiden skal fremkomme tvivl eller uvished for noget menneske om denne min overdragelse og fornævnte forpligtelse så lidt som om den skødning, der har fundet sted over alteret og på tinget i nærværelse af de ærværdige fædre, herrerne Torkil og Esger, biskopper i Reval og Ribe stifter, ærkedegnen Niels og Jens, kantor, og kapellanen, magister Bent, hr. kongens notar, og adskillige andre gejstlige og læge, har jeg ladet dette brev bestyrke med de fornævnte herrers og mit segl.

Givet i Ribe i det Herrens år 1248 den nærmest følgende fredag efter apostlene Peders og Paulus' festdag.

1) se DRB. II:7 nr. 177 note 2. – 2) se DRB. II:11 nr. 215 note 24. – 3) gengiver tekstens *repetitis.*

281 1248. 27. juli. Lund.

Kardinallegaten, biskop Vilhelm af Sabina, eftergiver alle, som understøtter de spedalskes hus i Lund, 40 dages kirkebod.

Original i Stockholm.

Vilhelm, af Guds miskundhed biskop af Sabina, det apostoliske sædes legat, til alle troende kristne, der får dette brev at se, hilsen i Jesu Kristi navn.

Eftersom vi alle, som apostlen siger[1]), skal stå for Kristi domstol for at få igen, alt eftersom vi har handlet her i livet, enten godt eller ondt, bør vi fore-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

komme dagen for den sidste høst med barmhjertighedens gerninger og med evigheden for øje her på jorden så, hvad vi med Herren som giver atter skal høste med mangefold frugt i himlene. Thi det er vort faste håb og sikre tro, at den, der sår lidet, også skal høste lidet, men den, der sår i velsignelser, også af velsignelser vil høste et evigt liv. Da altså brødrene i de spedalskes hus i Lund, således som vi har bragt i erfaring, tynges af så stor en fattigdommens byrde, at de ikke kan få underhold af deres eget gods, beder og påminder vi jer alle indtrængende, og pålægger vi jer til forladelse for jeres synder at give fromme almisser og bringe dem en kærkommen og kærlig understøttelse af det gods, der er overdraget jer af Herren, så at der ved jeres hjælp kan rådes bod på, hvad de mangler, og I ved disse og andre gode gerninger, som I gør ved Herrens indskydelse, kan nå til den evige lyksaligheds glæder. Vi eftergiver derfor i tillid til Jesu Kristi barmhjertighed og apostlenes fortjenester, alle der angrer og bekender i sandhed, og som rækker en kærlig hånd til dette, 40 dage af den dem pålagte kirkebod.

Givet i Lund den 27. juli i hr. pave Innocens IV.s sjette år[2]).

1) se DRB. I:6 nr. 112, note 1, samt c. 14 X de poenitenciis V 38. – 2) det sjette pontifikatsår går fra 1248 28. juni til 1249 27. juni.

[1248. Omkring 27. juli?] 282

Kardinallegaten, biskop Vilhelm af Sabina, eftergiver kirkebod for alle dem, der besøger Bosø kloster.

Registratur i Stockholm.

Biskop Vilhelm af Sabinas benådningsbrev, givet til dem, der flittigt besøger Bosø kloster. Givet 1256 (!)[1]).

1) da kardinallegaten, biskop Vilhelm af Sabina, døde 1251 31. marts, Donner 406, er det af registratoren Westhius angivne udstedelsesår klart fejlagtigt. Pave Innocens IV udnævnte 1246 3. november Vilhelm til legat i Norge og Sverige. Han ankom til Bergen 1247 18. juni og opholdt sig senere i Oslo 15.–29. september, Donner 308, 318 og 359. Herfra drog han til Sverige og nåede Linköping 19. november, hvor han med en kort afbrydelse opholdt sig til 1248 20. februar, Donner 363 flg. 1248 25. maj udstedte han brev i Visby, Dipl. Svecanum I nr. 362, og 27. juli i Lund til spedalskhuset, nr. 281. 24. september opholdt han sig i Bremen og deltog derefter 1. november i kroningen af Vilhelm af Holland som tysk konge, hvorefter han vendte tilbage til Lyon i januar 1249, Donner 395–97. Muligvis er det her registrerede brev udstedt under kardinallegatens ophold i Lund. Både brevet af 27. juli, nr. 281, og de breve, han i sin tid som legat udstedte i Norge og Sverige, samt brevet fra Bremen 24. september viser, at han med undtagelse af Visbybrevet af 25. maj daterede sine breve efter pontifikatsåret, d.v.s. Innocens IV.s *anno quinto* eller *sexto,* en dateringsmåde, som netop voldte Westhius vanskeligheder, jf. Ina Friedlaender, Skånebrevsförteckningarna, 80.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

283 [1248. Omkr. 27. juli?]

Biskop Vilhelm af Sabina, giver som kardinallegat aflad til franciskanerne i Roskilde.

Se nr. 131.

284 1248. 27. september. Lyon.

Pave Innocens IV pålægger den samlede gejstlighed at overholde cistercienserordenens privilegier, især med henblik på bandlysnings- og interdiktdomme og deres udførelse. – Indgået til Sorø kloster.

Afskrift i Sorøbogen.

285 1248. 27. september. Lyon.

Pave Innocens IV giver abbeder og konventer af cistercienserordenen stadfæstelse på alle pavelige og kongelige privilegier og friheder. – Indgået til Sorø kloster.

Afskrift i Sorøbogen.

286 1248. 27. september. Lyon.

Pave Innocens IV bevilger abbeder og konventer af cistercienserordenen, at de forholdsmæssigt kan oppebære tiende af nybrud i de sogne, hvor de i forvejen oppebærer tiender. – Indgået til Sorø kloster.

Afskrift i Sorøbogen.

287 1248. 7. oktober. Lyon.

Pave Innocens IV tager cistercienserklostret i Sorø i sin beskyttelse og stadfæster dets rettigheder og besiddelser, heriblandt Sorø og halvdelen af Køge samt en række landsbyer og ladegårde. Paven giver brødrene i Sorø tiendefrihed af jord, de ejede før kirkemødet (i 1215), og af nybrud, af hvilke ingen hidtil har fået tiender, forudsat at de selv dyrker jorden, samt af haver, krat, fiskeri og afkommet af deres dyr. Paven frigør klostret fuldstændigt for (Roskilde)bispens jurisdiktion og bevilger det en række særrettigheder.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Afskrift i Sorøbogen.

Innocens[1]), biskop, Guds tjeneres tjener, til sine elskede sønner abbeden[2]) i Sorø og hans brødre, nulevende såvel som tilkommende, der har aflagt løfte om et regelbundet liv, hilsen til evig tid.

De, der vælger klosterlivet, bør støttes af den apostoliske beskyttelse, for at ikke frække overgreb enten skal drage dem bort fra deres forsæt eller, hvad Gud forbyde, svække dem i den hellige tros kraft. Derfor, elskede sønner i Herren, bifalder vi nådigt jeres rimelige forlangender, tager den hellige Gudsmoder, Jomfru Marias kloster i Sorø, Roskilde stift, hvor I tjener Gud, under sankt Peders og vor beskyttelse og styrker det med dette brevs privilegium. Vi fastsætter nu for det første, at den klosterorden, der er indrettet i samme kloster med Guds vilje og efter den hellige Benedikts regel og cistercienserbrødrenes bestemmelser, til evige tider ubrødeligt skal overholdes dér.

Endvidere skal alle besiddelser og alt gods, som samme kloster for øjeblikket besidder på retmæssig og kanonisk vis eller med Herrens bistand i fremtiden vil kunne erhverve gennem pavelig bevilling, kongelig eller fyrstelig gave, de troendes skænk eller på andre retmæssige måder, forblive urokket og urørt i jeres og jeres efterfølgeres eje. Heriblandt har vi ment særlig at burde nævne det sted, hvor fornævnte kloster er beliggende, med alle dets tilliggender, landsbyerne Jerslev, Vedby(nørre), Valby, Krænkerup, Kindertofte, Mørup, Ørslev (under Skoven), Sigersted, Brandstrup, Ørslev (vester), Asserbo, Tibirke, Åse, Sørninge, Næsby (ved Stranden), Grøfte, Borød, Solbjerg, Topshøj, Bromme og Estrup med deres tilliggender, 3/4 af landsbyen Alsted, halvdelen af landsbyen Bjæverskov og halvdelen af landsbyen Køge med deres tilliggender, hvilke landsbyer samme kloster ejede, før det antog cistercienserbrødrenes bestemmelser[3]), grangierne Lynge, Pedersborg, *Slausopebo[4]), Gudum, Ejby, Kajemose, Gimlingetorp, Nyrup, (Munke)-Bjergby og Tvååker med deres besiddelser og tilliggender, med enge, vingårde, jorder, lunde, skovhugst[5]) og græsgange, i skov og på mark, i vande og møller, på veje og stier og med alle deres andre friheder og immuniteter.

Ingen må fordriste sig til at afkræve eller aftvinge jer tiender af jeres arbejde på de besiddelser, som I havde før det almindelige kirkemøde, eller af de nybrud, som I dyrker med egne hænder eller på egen bekostning[6]) – af hvilke nybrud ingen hidindtil har oppebåret tiender – eller af jeres haver, krat og fiskerier eller af afkommet af jeres dyr[7]).

Det skal også være jer tilladt at optage frie og ubundne mænd, gejstlige eller læge, der flygter fra denne verden, til helliggørelse[8]) og beholde dem

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

uden hensyn til indsigelser af nogen art. Fremdeles forbyder vi, at nogen af jeres brødre efter at have aflagt løfte i jeres kloster må have ret til at forlade samme stiftelse uden tilladelse fra sin abbed. Den, der forlader denne stiftelse, må ingen vove at huse uden at have fået tilladelse dertil ved et af jeres samfund udstedt brev. Men hvis nogen muligvis fordrister sig til at yde husly, skal det stå jer frit for at forkynde dom over disse munke eller lægbrødre i henhold til reglen. Vi forbyder på det strengeste, at jorder eller noget som helst beneficium[9]), der er overdraget jeres kirke, gives nogen til personligt eje eller afhændes på anden måde uden samtykke fra hele kapitlet eller den største eller forstandigste del af det. Men hvis gaver eller afhændelser finder sted på anden måde, end her er sagt, anser vi dem for ugyldige. Dernæst forbyder vi også, at nogen munk eller lægbroder, bundet af løfte aflagt i jeres hus, uden samtykke og tilladelse fra abbeden og flertallet i jeres kapitel går i borgen for nogen eller optager lån hos nogen ud over et beløb, der omsigtsfuldt fastsættes af jeres kapitel, medmindre det er til åbenbar nytte for jeres hus. Men hvis nogen muligvis fordrister sig til at gøre dette, skal konventet ikke på nogen måde være forpligtet til at bære ansvaret for sådant. Det skal endvidere stå jer frit for at gøre brug af jeres brødres vidneudsagn i jeres egne sager, hvad enten det er et civilt søgsmål eller en straffesag, for at jeres ret ikke skal lide skade i nogen henseende, fordi I mangler vidner. Men vi forbyder fremdeles i kraft af vor apostoliske myndighed, at nogen biskop eller nogen anden person tvinger jer til at deltage i synoder eller retsmøder eller til at stå under verdslig domstol, hvad angår jeres formue eller ejendomme; heller ikke må han fordriste sig til at komme til jer for at foretage ordinationer, behandle retssager eller sammenkalde offentlige møder; heller ikke må han hindre et abbedvalg foretaget efter jeres regel eller på nogen som helst måde blande sig i indsættelser eller afsættelser af den, der til enhver tid er jeres abbed, imod cistercienserordenens bestemmelser. Men hvis den biskop, i hvis stift jeres hus er grundlagt, efter at være opfordret hertil med ydmyg og sømmelig hengivenhed nægter at velsigne en abbed, som er blevet indsat, og meddele jer andet, der hører under hans embede som biskop, skal det stå samme abbed frit for, såfremt han da er præst, at velsigne husets novicer og udføre andet, der hører hans embede til, ligesom det skal være jer tilladt at modtage alt det af en anden biskop, som utilbørligt bliver jer nægtet af jeres egen. Vi tilføjer, at biskopperne, når de modtager det lydighedsløfte, som aflægges af abbeder, der er blevet velsignet eller skal velsignes, skal nøje sig med den ordlyd og form, som det er bekendt, at ordenen fastsatte fra først af, nemlig således, at abbederne skal aflægge løfte til samme biskop under forbehold af deres or-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

den, og de må ikke tvinges til at afgive noget lydighedsløfte, der strider mod deres ordens statutter. For indvielser af altre eller kirker, for den hellige olie eller et hvilket som helst andet af kirkens sakramenter må ingen vove at afpresse jer noget under henvisning til, at det er skik og brug eller på anden måde; alt dette skal stiftets biskop yde jer uden vederlag. I modsat fald skal det stå jer frit for at henvende jer til den biskop inden for den almindelige kirke, I helst vil, forudsat at han ikke er udelukket fra pavestolens nåde og fællesskab, og han skal, støttet på vor myndighed, yde jer, hvad der forlanges. Men skulde stiftets bispestol stå vakant, kan I i den tid frit og uden indvending modtage alle kirkens sakramenter af nabobisperne, dog således at jeres egen biskop ikke senere lider nogen skade som følge heraf. Men eftersom I undertiden ikke har lejlighed til at få jeres egen biskop i tale, må I – hvis en biskop, der som sagt ikke er udelukket fra pavestolens nåde og fællesskab, og som I har fuldt kendskab til, skulde passere jer på rejse – med det apostoliske sædes myndighed lade ham velsigne jeres kar og klæder, indvie altre og ordinere munke. Skulde fremdeles biskopper eller andre kirkeledere[10]) forkynde en suspensions-, bandlysnings- eller interdiktdom over jeres kloster eller derboende personer eller også over jeres daglejere, fordi I ikke betaler tiender som ovenfor sagt eller i anledning af bevillinger, I har fået ved pavestolens velvilje, eller skulde de forkynde og fælde en sådan dom over jeres velgørere, fordi de kærligt har ydet jer velgerninger eller tjenester eller hjulpet jer med at arbejde på de dage, hvor I arbejder, mens andre holder fri, erklærer vi denne dom for fældet i strid med det apostoliske sædes bevillinger og derfor ugyldig. Sådanne breve skal heller ikke have retskraft, om hvilke man sikkert ved, at de er opnået imod bevillinger i de apostoliske privilegier, og uden at cistercienserordenen er nævnt. Ydermere skal I, selv om hele landet er lagt under interdikt, have lov til under udelukkelse af dem, der er bandlyst og ramt af interdikt, at holde gudstjeneste i jeres kloster. Da vi også med faderlig forsorg ønsker at skaffe jer fred og ro i fremtiden, forbyder vi med apostolisk myndighed, at nogen inden for jeres klosterbygningers eller ladegårdes klausur[11]) må vove at røve eller stjæle, sætte ild på, udgyde blod, frækt gribe eller dræbe nogen eller øve vold. Ydermere stadfæster vi med apostolisk myndighed alle friheder og begunstigelser, som er tilstået jeres orden af vore forgængere som romerske paver og ligeså de friheder og fritagelser for verdslige krav, som I på gyldig vis har fået bevilget af konger og fyrster eller andre troende, og vi bekræfter dem ved dette privilegium. Vi bestemmer altså, at ingen som helst må driste sig til frækt at forstyrre nævnte kloster eller mindske eller røve dets ejendomme eller beholde det røvede eller plage det med nogen som helst for-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

trædigelser, men at alt skal bevares ubeskåret til nytte i enhver henseende for dem, til hvis styrelse og underhold det er givet, dog med forbehold af det apostoliske sædes myndighed[12]). Men hvis nogen gejstlig eller verdslig person i fremtiden formaster sig til at prøve på med viden og vilje at handle imod bestemmelserne i dette vort brev, skal han, medmindre han, efter anden og tredie gang at være påmindet, ved en passende bod har gjort sin forbrydelse god igen, være berøvet sin magt og ære og vide, at han for Guds domstol skal stå til ansvar for den uret, han har øvet, og være udelukket fra vor Guds og forløsers den herre Jesu Kristi allerhelligste legeme og blod og ved den yderste dom hjemfalden til den strenge hævn. Vor herre Jesu Kristi fred være med alle, der bevarer denne stiftelses rettigheder, så at de både her kan nyde frugten af deres gode gerninger og hos den strenge dommer modtage den evige freds løn. Amen. Amen. Amen.

Jeg Innocens, den almindelige kirkes biskop, har skrevet under.

Jeg Petrus, biskop af Albano, har skrevet under.

Jeg Petrus, kardinalpresbyter af S. Marcello, har skrevet under.
Jeg broder Iohannes, kardinalpresbyter af S. Lorenzo in Lucina, har skrevet under.

Jeg Iohannes, kardinaldiakon af S. Nicola in Carcere, har skrevet under.

Givet i Lyon ved magister Marinus' hånd, den hellige romerske kirkes vicekansler, den 7. oktober, i den sjette indiktion, år 1248 for Herrens menneskevorden, i hr. pave Innocens IV.s sjette paveår.

1) den foreliggende bulle hører til 'de store privilegier', se herom DRB. I:4 nr. 38, note 7. De særlige kendetegn såsom *rota* og *Beneualete* er ikke medtaget i Sorøbogen. – 2) kan ikke identificeres med sikkerhed, jf. DRB. I:5 nr. 51, note 1. – 3) d.v.s. før 1161 13. juni, da klostret blev stiftet som cistercienserkloster, jf. SRD. IV 467. – 4) 'Slagelsebo' forsv. ladegård på den nuværende Store Ladegårds terræn øst for Sorø. – 5) se DRB. II:1 nr. 234, note 16. – 6) se DRB. I:4 nr. 64, note 1 og nr. 114, note 4. – 7) se DRB. I:4 nr. 114, note 5. – 8) se anf. nr., note 6. – 9) se anf. nr., note 7. – 10) se anf. nr., note 8. – 11) se DRB. II:1 nr. 234, note 19. – 12) se DRB. I:4 nr. 114, note 10.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1248. 23. oktober. Æbelholt. 288

Esbern Ovesen overdrager Æbelholt kloster sit jordegods i Herstedvester og Brøndbyøster i sjælegave, mod en årlig amindelse og til lindring for sine forældre i skærsilden. Han forbyder under trussel om helvedes straffe sine slægtninge og arvinger at antaste gaven.

Afskrift i Æbelholtbogen.

Til alle, der ser dette brev, sender Esbern Ovesen hilsen med alles frelser. Jeg gør vitterligt for nulevende og tilkommende, at jeg til bod og frelse for min sjæl og til lindring fra[1]) skærsilden for mine forældre[2]) overdrager, hjemler og overgiver de ærværdige mænd de regelbundne kanniker ved sankt Vilhelm af Helligånden i Æbelholt alt mit gods beliggende i Herstedvester og Brøndbyøster, nemlig en gård[3]) i Hersted med dens tilliggender, intet undtaget, og et hus[4]) i Brøndby med enge, agre og en toft og dets øvrige tilliggender, intet undtaget, at besidde med rette til evig tid. Men for dette gods skal de nævnte herrer hvert år efter min død på een dag for mig og mine fromt yde Gud messer og vigilier tillige med de øvrige gudelige bønner. Desuden forbyder jeg alle og enhver af mine slægtninge og arvinger under straf af helvedes pinsler at hindre eller lade hindre denne gave. Til vidnesbyrd herom er mit segl tillige med min elskede kødelige broder Tue Ovesens segl hængt under dette brev.

Givet i Æbelholt i det Herrens år 1248 på sankt Sørens[5]) dag.

1) *in .... laxacionem a purgatorio,* idet 'fra' gengiver *a* (der bruges ikke *in,* at oversætte 'i'). – 2) *progenitores,* egentlig at oversætte 'forgængere'. For 'forældre' skulle være brugt *parentes.* – 3) *curia,* måske en større gård jfr. *curia villicalis,* 'brydegård' i anden sammenhæng. Omkring 1450 synes jordebogsnotitser fra Æbelholt med ordet *curia* at vise hen til en større enhed (Dipl. Danicum II:1 nr. 134: *unam curiam cum vii garsædhæ:* 'en gård med syv gårdsæder'). I DRB. II:1 nr. 134 er *curia* oversat ved 'gård', men *mansio* ved 'hus'. Jf. Niermeyer s. 640, betydning 6 ('habitat rural moins important que la villa'). – 4) *mansio* her oversat 'hus', selv om der opregnes flere tilliggender end ved den først nævnte 'gård', *curia,* bl.a. en 'toft', *fundus.* Dette skyldes måske, at tilliggender ikke var nogen selvfølge ved en *mansio* (?). Jf. øvrigt nr. 303, note 1. – 5) gengiver det latinske *Seuerinus.*

1248. 18. november. Ringsted. 289

Jon, søn af Jon Regnmodsen, foretager med sine slægtninges råd mageskifte med Esrom kloster, hvorved dette får arvejord i Lille-Værløse fra Jon, og han lover at ville forsvare dets besiddelse overalt. De herhenhørende skødninger er foregået først i Esrom kloster, dernæst på Treherredstinget i Slangerup og endelig på landstinget i Ringsted.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Afskrift i Esrombogen.

I Faderens og Sønnens og den Helligånds navn, Amen. Til alle troende kristne, der får dette brev at se, sender Jon, søn af Jon Regnmodsen, hilsen i Herren i nutid og til evig tid.

Eftersom menneskenes handlinger plejer at blive foreviget ved skriftens troværdighed til evig erindring om, hvad der er sket, ønsker vi, at det ved nærværende skrifts vidnesbyrd skal komme til kendskab for hver enkelt nulevende og tilkommende, at vi efter fyldestgørende overvejelse med gode mænds råd har mageskiftet al jord, nemlig jord på 19 øre og 1 ørtug i skyld, som vi havde i Lille-Værløse, og som vides at være tilfaldet os med arvemæssig ret efter vor moder Cecilies død, fromt ihukommet, med huse og tofter, agre, enge, skove, rørskær, damme og fiskevande og tre hegnede fiskedrætter hørende til nævnte jord med de os elskelige mænd, den ærværdige abbed I.[1]), prioren og kældermesteren i Esrom kloster af Roskilde stift, idet vi ved nærværende og nedenfor skrevne brev ved lovmæssig skødning overgiver disse samme i nævnte klosters navn fuldt herredømme over og legemlig besiddelse af nævnte jord og alle tilliggender til nævnte jord, at besidde i ro og med rette til evig tid. Vi har ligeledes i mit eget navn og i mine arvingers – dem vi har for øjeblikket eller vil få for eftertiden med Gud som giver – givet nævnte kloster og dets til enhver tid fungerende befuldmægtigede, abbeder, priorer, underpriorer og kældermestre fuld og fri myndighed og magt til efter eget ønske og forgodtbefindende at besidde, beholde, sælge, mageskifte og afhænde (nævnte jord) på en hvilken som helst måde. Vi lover ligeledes på vor tro for os selv og vore arvinger, nuværende og tilkommende, alle og enhver, nøje at iagttage og holde os for øje alle de ovenfor anførte bestemmelser, alle og enhver, og ikke nogensinde selv eller ved andre handle derimod ved nogen form for kløgt eller behændighed. Vi vedgår og erkender ligeledes, at vi efter råd af vor onkel hr. Peder Ebbesen og andre gode og kyndige slægtninge og af vore venner til gengæld for den ovenfor nævnte jord af nævnte abbed og prior og andre brødre i omtalte kloster har modtaget jord i Langerød på 1 mark og 2 ørtug i skyld og jord i Ordrup på 1 mark i skyld med alt løsøre og hele bohavet, der forefindes dersteds, med huse og tofter, agre, enge og skove og alt, hvad der hører til samme tofter, og en gård i København med huse og toft, i Vor Frue sogn. Og vi vedgår, at alle disse ting er tilskødet os på lovmæssig måde i henhold til de Danskes sædvane, så at de med evig ret kan besiddes, beholdes, sælges og mageskiftes og afhændes på en hvilken som helst måde af os og vore arvinger efter vor og vore (arvingers) vilje. For at den

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

tøjlesløse havesyge, som altid er en fjende af freden, er mor til stridigheder og ophav til splid, for eftertiden kan holde sig helt i ro med hensyn til den omtalte aftale mellem os og vore arvinger på den ene side og de til enhver tid fungerende abbeder og priorer i nævnte kloster på den anden, giver vi af denne grund udtrykkeligt afkald på indsigelse om svig og enhver anden indsigelse, som på noget tidspunkt kunne tilkomme os eller vore arvinger, og på enhver hjælp fra den kanoniske og romerske ret og på enhver sædvane, som fra gammel tid iagttages som lov i Danmarks rige. Vi tilføjer endvidere dette, at hvis nogen med tilsidesættelse af frygten for Gud på uretmæssig måde fordrister sig til at fortrædige nævnte kloster imod denne vor bestemmelse, enten for domstolen eller uden for domstolen og for en hvilken som helst gejstlig eller verdslig dommer, lover vi på vor tro at ville forsvare samme kloster overalt. Til vidnesbyrd herom har vi hængt vort segl ved nærværende dokument, og vi vil ligeledes sørge for at lade vedhænge seglet tilhørende (vor) herre, de Danskes og Venders berømmelige konge. Vi beder ligeledes vor meget kære onkel, hr. Peder Ebbesen og marsken hr. Harald om efter vort ønske at hænge deres segl ved nærværende brev.

Disse ting er forhandlet[2]) og skødet, første gang i[3]) Esrom kloster i nærværelse af følgende vidner: hr. Peder Ebbesen, vor meget kære onkel, Peder Ågesen, Torben Jonsen, Absalon, prior, og kældermesteren [4]) i omtalte kloster, anden gang i Slangerup på Treherredstinget[5]), tredie gang på landstinget i Ringsted i det Herrens år 1248 den 18. november[6]).

1) kan ikke udfyldes med sikkerhed. – 2) jf. DRB. I:4 nr. 24 note 5. – 3) teksten har *apud.* – 4) fremtræder her ligesom tidligere ovenfor uden navns nævnelse; efter tekstens formulering kan den anden mulighed, at Absalon både var prior og kældermester, ikke helt udelukkes. – 5) tinget for Strø, Lynge og Jørlunde (Ølstykke) herreder. – 6) var en onsdag, og tingdagen for Ringsted landsting var netop onsdag, se f.eks. 1321 21. oktober, DRB. II:8 nr. 371–72, 1337 25. juni, DRB. II:12 nr. 34, og 1363 29. november, DRB. III:6 nr. 409.

1248. 24. november. Lyon. 290

Pave Innocens IV erklærer over for ærkebiskop Uffe af Lund, at dennes rettigheder i de estiske bispedømmer ikke skal lide skade ved stævningen fra ærkebiskop Albertus af Prøjsen.

Afskrift i Paris.

Til ærkebiskop Uffe af Lund.

Da vi ved Guds styrelse, omend ufortjent, er blevet sat på retfærdighedens sæde, ønsker og bør vi bevare retten uforkrænket for hver enkelt. Idet

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

vi da af faderlig omsorg ønsker at afværge, at din kirke lider nogen skade i fremtiden, vil vi ikke, at denne din ærkebiskoppelige ret, som du fremfører, at du har i Revals og Virlands og visse andre bispedømmer i Estland, uanset nogen bevilling eller noget privilegium skal lide noget afbræk ved stævningen fra vor ærværdige broder ærkebiskop Albertus af Preussen.

Givet i Lyon den 24. november i vort sjette år.

291 1248. november.

Wartislav III, hertug af Demmin, stadfæster besiddelser og rettigheder for cistercienserklostret Eldena og bevilger det herunder: Men hvis nogen vælger at bosætte sig i landsbyer med folk fra en anden nation, som for eksempel en dansker eller vender mellem tyskerne og omvendt, er det vor vilje, at han skal bruge deres ret, hvis fællesskab han har tilsluttet sig, medmindre muligvis den til enhver tid fungerende abbed måtte træffe andre bestemmelser imellem dem.

Original i Stettin.

292 1248. 2. december. Lyon.

Pave Innocens IV tillader ærkebiskop Uffe af Lund at give sin kapellan, sognepræsten Niels, dispensation til at modtage endnu et beneficium med sjælesorg.

Afskrift i Paris.

Til ærkebiskop Uffe af Lund.

Omendskønt det er forbudt i den hellige kirkeret[1]), at nogen har flere kirker eller kirkelige digniteter, ønsker vi dog at vise en særlig nåde til vor elskede søn præsten Niels, din kapellan, sognepræst i Torrlösa kirke, som, efter hvad han forsikrer, ikke kan få sit underhold i overensstemmelse med fædrelandets skik af denne kirkes indtægter, der ikke overstiger seks mark årligt i værdi, og vi bøjer os for sammes bønner og bevilger dig ved dette brevs myndighed fri adgang til at give ham dispensation til, at han kan modtage endnu et kirkeligt beneficium, selv om det har sjælesorg knyttet til sig, hvis det tildeles ham på kanonisk vis, og uhindret beholde det sammen med fornævnte kirke uanset den almindelige bestemmelse, dog forudsat samme be-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

neficier ikke unddrages den tjeneste, der skyldes dem, og sjælesorgen i dem på ingen måde forsømmes.

Givet i Lyon den 2. december i vort sjette år.

1) c. 28 X de praebendis et dignitatibus III 5.

1248. Slesvig. 293

Biskop Eskil af Slesvig stadfæster under henvisning til Løgum klosters ofte ydede gæsteri til ham og hans folk biskop Valdemar af Slesvigs gave af bispetienden i Bylderup til trods for, at den delvis kunne anfægtes som kommet i stand på ulovlig måde. Hertug Abel besegler.

Afskrift i Løgumbogen.

Eskil, af Guds nåde biskop af Slesvig, til alle, hvem dette brev når, hilsen med den herre Jesus.

Da enhver til gengæld for de velgerninger, han har modtaget, er forpligtet til en modydelse, har den ærværdige biskop Valdemar af Slesvig, saligt ihukommet, der tog dette i betragtning, på fornuftens bud og tilskyndet hertil af sine naturlige følelser og af sin kløgt overdraget vore elskede brødre i Kristus munkene af cistercienserordenen i Løgum at besidde bispetienden i Bylderup. Denne gave har denne ærværdige hr. biskop Valdemar af Slesvigs efterfølgere, nemlig Niels, fordum kansler hos de Danskes berømmelige konge[1]), Tyge[2]) og Jens[2]) anset for gyldig, således som det tydeligt indeholdes i deres breve. Også vi tager i betragtning, at det ofte sker, at vi og vore tager ind på samme kloster som følge af dets gæstfrihed, og for at fornævnte brødre ikke skal tynges alt for meget af udgifter på grund heraf[3]), billiger vi fornævnte gave, hvis den er kommet lovligt i stand. Omendskønt den i en vis henseende med rette kunne anfægtes som kommet i stand på ulovlig måde, har vi efter at have fået vort kapitels samtykke overdraget omtalte brødre i Løgum, der stedse tjener Jesus Kristus, ovennævnte tiende, såvel af afgrøderne som af dyr i nævnte sogn at besidde med rette til evig tid. For at der altså ikke i eftertiden skal kunne opstå retstrætte om denne gave, har vi givet dette brev, bestyrket med vort segl og vort kapitels segl og til desto klarere vidnesbyrd med hr. hertug Abels segl[4]).

Givet i Slesvig i det Herrens år 1248 i vort bispedømmes fjerde[5]) år.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1) DRB. I:4 nr. 171, hvor biskop Niels iøvrigt ikke betegner sig som kongens kansler. – 2) tabt. – 3) denne type gæsteri omtales ofte i breve for cistercienserklostre, se for Øm kloster i 1260'erne DRB. II:1 nr. 365–66 og 383, II:2 nr. 12, for Løgum kloster 1298–99, DRB. II:4 nr. 339 og II:5 nr. 10, og for Vitskøl kloster 1322, DRB. II:8 nr. 410, jf. ligeledes Kult. leks. VI gästning sp. 9–10. – 4) om betydningen af hertugens besegling jævnfør DRB. I:6 nr. 220 og 244. 5) selv med denne angivelse behøvede Eskil ikke at være tiltrådt i 1244 som angivet af Nissen, Danske Bisperækker, s. 61. Hvis hans 4. bispeår havde omfattet (den sidste del af) 1248 og (den første del af) 1249, kunne hans 1. bispeår godt være faldet 1245–46. – Men i betragtning af at Cornelius Hamsfort, som har kendt mange tabte kilder, oplyser, at Eskil var provst og indviedes til Slesvigbisp af ærkebisp Gerhard 2. af Bremen år 1244, SS. rerum Danicarum VII 167, – og i betragtning af, at tekst III af Rydårbogen på dansk ligeledes anfører 1244 som (dødsåret for forgængeren Jens og) året for valget af Eskil, Danmarks middelalderlige annaler s. 234, er dette fastholdt som hans tiltrædelsesår. Hans 1. år bliver herefter 1244–45 og hans 4. bispeår 1247–48. Det foreliggende brev med det netop anførte 4. bispeår som et af dateringelementerne kan da næppe tænkes at være udstedt altfor sent i året 1248.

294 [1248].

Ærkebiskop Uffe af Lund pålægger biskop Gunner af Viborg for sit stift at iværksætte pavens befaling om, at overskuddet af fabricatienden overgives til kong Erik IV Plovpenning.

Afskrifter i den arnamagnæanske samling og på det kongelige bibliotek.

Uffe, af Guds nåde ærkebiskop af Lund, Sveriges primas, til sin ærværdige broder i Kristus Gunner[1]), af samme nåde biskop af Viborg, hilsen med den sande frelser.

Vi kundgør for jer, broder, at vi har modtaget hr. pavens brev af denne ordlyd (= *nr. 264*). På hr. pavens myndighed, som vi optræder med i dette anliggende, befaler og påbyder vi jer, ærværdige broder, at I ved kirkelige personer, der er gudfrygtige og retskafne, i troskab i jeres stift lader indsamle den trediedel af tienderne, der er bestemt for kirkernes bygningsfonds i jeres stift, og, efter at der herfra er trukket en passende andel til ovenfor nævnte bygningsfonds, til tagene og kærterne og tillige til betaling af de gældsposter, som samme kirker i mellemtiden har pådraget sig for deres nødvendige behovs skyld, drager omsorg for, at det resterende af fornævnte trediedel overgives til hr. kongen i henhold til hr. pavens befaling[2]).

1) afskrifterne har fejlagtigt Kjeld *(Chetillo);* den tabte original har blot haft *G* (= Gunner), som er fejllæst som *C* og opløst som *Chetillo.* – 2) da den heri optagne pavebulle af 1247 2. november må antages at være nået til Danmark sammen med bullen af 1247 26. november, nr. 264, mod slutningen af året, må ærkebiskop Uffes brev dateres til 1248, næppe senere.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1248. 295

Markgreverne Johann I og Otto III af Brandenburg skænker gods i landsbyen Krielow til klostret Lehnin til sjælebod for den afdøde markgrevinde Sofie af Brandenburg[1]*).*

Original i Berlin.

1) brevet angiver tillige at være udstedt i den 6. indiktion, men har ingen dagsangivelse. Indiktionen er rimeligvis den bedanske, der skifter 24. september, mere sandsynligt end den græske, der skifter 1. september. Brevets udstedelse er da foregået inden 24. september, subsidiært inden 1. september. Markgrevinde Sofie, der var søster til kong Erik IV Plovpenning og gift med markgrev Johann, døde 1247 2. november i Flensborg ifølge den saksiske fyrstekrønike, trykt MGH. Scriptores XXV, 479.

1248. 296

Et skødebrev af kong Erik på pergament på Vestervig klosters mark og Aggergårds fiskeri. 1248. På latin[1]*).*

Vestervig klosters registratur.

1) jf. 'en latinsk vidisse på pergament' af 1345 om 'et stadfæstelsesbrev af kong Erik omhandlende fiskeri i Vestervig birk' (DRB. III:2 nr. 207), muligvis en vidisse af det ovenstående brev af 1248.

1249. 6. februar. Lyon. 297

Pave Innocens IV giver efter anbefaling af bispen af Århus dennes klerk Peder Åby tilladelse til at modtage endnu et beneficium med sjælesorg ud over dem, han allerede sidder inde med.

Afskrift i Paris.

Til Peder, kaldet Åby, gejstlig i Århus stift.

For at vise dig en særlig nåde som følge af de fortjenester, du ved din retskaffenhed har indlagt dig, og for hvilke du bliver rosende omtalt, bevilger vi dig ved dette brevs myndighed, tilskyndet af og med henblik på vor ærværdige broder biskop (..)[1]) af Århus, der indtrængende går i forbøn hos os for dig, hans klerk, at du ud over de kirkelige beneficier, som du sidder inde med, og hvoraf nogle har sjælesorg knyttet til sig, hvis det tildeles dig på kanonisk vis, uhindret kan modtage endnu et kirkeligt beneficium, selv om det på lignende måde har sjælesorg, og frit beholde det sammen med dem, du sidder inde med, uanset den bestemmelse, der blev bekendtgjort herom

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

på det almindelige koncilium[2]), dog forudsat at disse beneficier ikke unddrages den tjeneste, der skyldes dem, og sjælesorgen i dem på ingen måde forsømmes. Det skal altså overhovedet ikke være tilladt noget menneske at antaste dette vort bevillingsbrev eller i dumdristig forvovenhed handle derimod. Men hvis nogen drister sig til at prøve herpå, skal han vide, at han pådrager sig den almægtige Guds og hans apostle sankt Peders og sankt Paulus' vrede.

Givet i Lyon den 6. februar i vort sjette år.

1) uvist, om vakancen på de tre år efter biskop Peder Elavsens død, jf. nr. 235 note 2, er afsluttet på dette tidspunkt, og efterfølgeren Peder Ugotsen tiltrådt. – 2) jf. DRB. II:1 nr. 122 note 2.

298 1249. 16. februar. Ribe.

Hertug Abel af Jylland fritager Løgum klosters bryder og landboer, der bor i hans hertugdømme, for ret og tjeneste til sig.

Afskrift i Løgumbogen.

Abel, af Guds nåde hertug af Jylland, til alle, der ser dette brev, hilsen i Herren.

Eftersom brevets hukommelse er levende, forskaffer man sig dets nødvendige støtte til urokkelige handlinger. For at det altså kan være åbenbart for eftertiden og nutiden, har vi besluttet at bringe til alles kundskab, at vi med fromheden for øje og i håbet om en evig gengældelse for de klostergivne mænd og vore brødre, munkene i Løgum, har fritaget deres landboer og bryder, der bor i vort hertugdømme[1]), for al ret og tjeneste til os, og vi forbyder strengt under fortabelse af Guds og vor nåde, at de fortrædiges af nogen angående denne immunitet, så sandt som hver enkelt ønsker at undgå den almægtige Guds og vor majestæts vrede og bevare ærbødighed for Ham og os.

Givet i det Herrens år 1249 i Ribe den 16. februar.

1) *in ducatu nostro existentes.* Denne tydelige indskrænkning findes ikke i to andre af Abels breve, nemlig 1) nr. 50, Abels værnebrev for Løgum fra faderens tid, dateret 1240 26. august (eller dog muligvis 1247 1. september?). Den findes ej heller i 2) hertug Abels opsigtsvækkende 'særlige beskyttelsesbrev' for Esrom nr. 302 af 1249 28. april (dette sidste har iøvrigt et senere sidestykke i hertug Erik I Abelsens brev af 1267 22. februar for Øm kloster, DRB. II:2 nr. 65. Det var tanken, at dette skulle have haft almindelig gyldighed, altså også i kongeriget, imod overgreb fra biskop Tyges og dronning Margrete Sambirias mænd; det synes dog kun at have haft den virkning at ophidse de kongelige vasaller, Scriptores minores II 225,1. 29–32). – Modstykket til hertug Abels værnebrev for Esrom er nr. 305, kong Erik IV Plovpennings tre måneder yngre værnebrev af 1249 24. juli. Heller ikke dette har nogen angivelse af sit gyldighedsområde.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1249. 8. april. Lund. 299

Kong Erik IV Plovpenning overdrager biskop Torkil af Reval og hans efterfølgere 14 hageplove i Harrien som Revalkirkens medgift.

Afskrift i Rigsarkivet.

Erik, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, til alle, der ser dette brev, hilsen i Herren.

Vi vil, at det skal være bekendt for nulevende og tilkommende, at vi i form af medgift[1]) har overdraget hr. Torkil, biskop af Reval, og hans efterfølgere 14 hageplove i Kuæt at besidde med rette til evig tid, som en Ølrik blidemester[2]) tidligere ejede, idet vi under vor nådes fortabelse påbyder, at ingen i tidens løb må driste sig til at sætte sig op mod denne gave. Til vidnesbyrd herom har vi ladet nærværende brev bestyrke med vort vedhængende segl.

Givet i Lund i det Herrens år 1249 den 8. april.

1) se nr. 56, note 3. – 2) omtalt i Kong Valdemars jordebog som indehaver af 10 hageplove i Kuæt, Kohatu, Harrien, se Kong Valdemars Jordebog I s. 57,6 og II s. 368, jf. Johansen, Die Estlandliste, 822.

1249. 25. april. Brunsvig. 300

Hertug Otto af Brunsvig, som sammen med kong Erik IV Plovpenning, hertug Abel af Jylland og en del andre fyrster er indsat til værger for den udvalgte biskop af Hildesheim, appellerer til pavestolen mod mulige domme fra gejstlig side.

Efter Orig. Guelficae.

Eftersom vi Otto, af Guds nåde hertug af Brunsvig, sammen med de berømmelige fyrster kongen af Danmark, hertugen af Saksen[1]), markgreverne af Brandenburg[2]), greverne af Askarien[3]) og hertugen af Jylland er givet vor ærværdige slægtning hr. Hermannus, udvalgt biskop af Hildesheim, som værger og forsvarere af den udvalgte herre til Ferrara[4]), dengang det apostoliske sædes legat, som i henhold til en særlig befaling[5]), som han havde modtaget af den apostoliske herre[6]) angående varetagelsen af Hildesheim kirke, satte samme vor slægtning hr. Hermannus i spidsen for nævnte kirke som hyrde og stadfæstede ham højtideligt, så udfører vi nu efter evne, og vi planlægger med Guds hjælp for fremtiden at udføre det, som sammen med de fornævnte fyrster er pålagt os på en så gyldig og offentlig bekendt måde, nemlig at værge og, så vidt vi formår, forsvare vor slægtning, hvorfor vi for os og hele gejstligheden og de kirker, der er underlagt os, appellerer til det

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

apostoliske sæde, for at ikke nogen enten legat eller subdelegeret, ærkebiskop, biskop, abbed, provst, gejstlig, klostermand eller verdensgejstlig, eller også en almindelig gejstlig eller nogen anden, som man kan nære frygt for, ved nogen som helst dom eller også ved interdikt skal besvære os af denne grund i henhold til noget mandat.

Disse ting er forhandlet[7]) i Brunsvig i det Herrens år 1249 på Markus' dag i nærværelse af de små brødre og alle andre gejstlige fra nævnte by.

1) Albrekt I. - 2) Johann og Otto. - 3) Heinrich junior og formentlig Bernhard og Siegfried. - 4) Philippus. - 5) paveligt mandat af 1246 7. juli. - 6) Innocens IV. - 7) jf. DRB. I:4 nr. 24, note 5.

301 1249. 27. april. Lyon.

Pave Innocens IV forbyder, at andre end cistercienserordenens faderabbeder hører skriftemål af de i ordenen inkorporerede nonner og giver dem syndsforladelse. - Indgået til Sorø kloster.

Afskrift i Sorøbogen.

302 1249. 28. april. København.

Hertug Abel af Jylland tager Esrom kloster i sin særlige beskyttelse.

Afskrift i Esrombogen.

Abel, af Guds nåde hertug af Jylland, hilsen til alle, der får dette brev at se. Eftersom de slettes ondskab i den grad har taget overhånd i disse tider, at det ikke er dem nok blot at øve deres rænkefulde spil mod hverandre indbyrdes, men at de endogså, opflammet af havesygens luer, undertiden ikke undser sig for i skændig forvovenhed ved røverier og forskellige andre overgreb at udstrække deres hænder mod selve klosterlivets mænd og deres gods, som ved en ganske særlig betryggelse burde være des mere fri og ubesværede af forulempelser fra de trættekære, jo strengere de er optaget af at tjene Gud, ønsker vi, der er forpligtet til at bevilge alle klostergivne, der udbeder sig hjælp af os, vor befordrende beskyttelse, dog ved vor særlige nåde og beskyttelse fortrinsvis at yde dem, som er rede til at vise os deres fromme tjenester, bistand, så de får deres ret. Da vi altså på grund heraf kunne ønske kærlighedsfuldt at give vore elskede brødre i Esrom vort værn på virkningsfuld måde, tager vi klosteret selv med alle dertil hørende ejendele og personer

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

under vor særlige beskyttelse og forsvar[1]). Hvem der altså end måtte fordriste sig til under noget som helst påskud at krænke nævnte klosterbrødre på deres personer eller på de ejendele, der hører til dem eller deres – over dem vil vi ikke på nogen måde undlade at tage hævn, medmindre de yder dem en passende satisfaktion.

Givet i København i det Herrens år 1249 den 28. april.

1) jf. nr. 298 note 1. Det er bemærkelsesværdigt, at Esrombogen i overskriften til brevet betegner det *protectorium speciale.*

1249. 30. maj. 303

Ludger Hågensen skænker med samtykke af sine slægtninge og arvinger Æbelholt kloster sin ejendom i Nellerød som sjælegave.

Afskrift i Æbelholtbogen.

Til alle og enhver, til hvis kundskab dette brev bliver bragt, sender Ludger Hågensen hilsen i Herren.

Jeg gør vitterligt for nulevende og tilkommende, at jeg til bod og frelse for min sjæl med samtykke af mine slægtninge og arvinger fuldt og helt har givet og hjemlet de ærværdige mænd, kannikerne ved sankt Vilhelm af Helligånden, alt mit gods beliggende i Nellerød, nemlig et lille hus[1]) med alle dets tilliggender, nemlig agre, enge og skove, nær ved eller fjernt derfra, intet undtaget, at besidde evindeligt. Til vidnesbyrd herom er mit segl hængt under dette brev.

Givet i det Herrens år 1249 på Trinitatis søndag.

1) *mansiola,* oversat 'lille hus', skønt tilliggenderne endog omfatter 'skove', *silvis.* Se nr. 288, note 3–4.

1249. 21. juli. Lyon. 304

Pave Innocens IV befaler Rudolf, kannik i Ribe, at fælde dom over visse navngivne personer, som har bemægtiget sig Dalum klosters gods i 4 fynske herreder.

Notits af Hamsfort, Chronologia.

Fremdeles, at han[1]) skal fælde dom mod ridderen Piper, Tue Hermansen, Niels Helde og Åge Så, som bemægtigede sig priorindens og Dalums klosters gods beliggende i Vends herred, Sunds herred, Vindinge herred, Lunde[2]) herred, ved brev givet i Lyon den 21. juli[3]).

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1) henviser til nr. 309, der er anbragt foran nærværende referat i den fælles kilde, Cornelius Hamsfort den Yngres *Chronologia Secunda.* Udstederen er efter dette Innocens IV, modtageren Rudolf, kannik i Ribe. – 2) navnet er forskrevet hos Hamsfort. – 3) Hamsfort opfører alle referaterne (nr. 307–309) under 1249. Netop for denne tid, nærmere bestemt for Innocens IV.s syvende paveår (1249 28. juni–1250 27. juni) er det pavelige register gået til grunde. Det er således umuligt at kontrollere rigtigheden af Hamsforts oplysninger, for så vidt som denne og de med den sammenhørende skrivelser kunne have været optaget i registret. Det var dog langtfra alle buller, som indførtes i registret, så det forhold, at de ikke kendes derfra, kan ikke bruges som argument for, at de med nødvendighed må tilhøre tiden for det tabte registerbind. På den anden side er Hamsfort gennemgående så pålidelig, at man ganske sikkert kan fæste lid til referaterne, ikke mindst under hensyn til de mange detaljer, de meddeler. Også hvad tidsfæstelsen angår, må man henholde sig til ham.

305 1249. 24. juli. Femern.

Kong Erik 4. Plovpenning tager Esrom kloster under sin særlige beskyttelse og lover at forsvare det i verdslige anliggender.

Afskrift i Esrombogen.

Erik, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, til alle, der ser dette brev, hilsen i Herren.

Selv om vi i Herren inderligt elsker enhver orden af klostergivne, omfatter vi dog brødrene af cistercienserordenen i Esrom med særlig forkærlighed. Dette er grunden til, at vi vil, at det skal være bekendt for nulevende og tilkommende, at vi har taget fornævnte stiftelse med alle dets tilliggender, besiddelser og personer under vor kongelige beskyttelse, at forsvare efter retfærdighedens krav i verdslige anliggender imod hvilke som helst fjender. Vi forbyder meget strengt under vor nådes fortabelse, at nogen fordrister sig til med uretfærdigheder eller fortrædigelser at forstyrre fornævnte kloster, der stoler på vort nådige værn. Men hvis nogen på nederdrægtig måde sætter sig op[1]) mod vort forbud, vil han ikke undgå vor kongelige majestæts hævn.

Givet på Femern i det Herrens år 1249 den 24. juli.

1) *attemptauerit,* egl. 'forsøger'.

306 1249. 27. juli. Lyon.

Pave Innocens IV befaler ærkedegnen i Århus ved kirkelige straffemidler at tvinge biskop Eskil af Slesvig og lederne af dominikanernes og franciskanernes nordiske ordensprovinser til at iværksætte pavens tidligere befaling til dem til fordel for den landflygtige Roskildebiskop Niels Stigsen (nr. 266), hvilket de ikke har sørget for at gøre.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Original i rigsarkivet.

Innocens, biskop, Guds tjeneres tjener, til sin elskede søn ærkedegnen[1]) af Århus hilsen og apostolisk velsignelse.

Da vi tidligere havde erfaret, at vor ærværdige broder, biskop Niels af Roskilde, med samtykke af vor meget kære søn i Kristus Erik, Danmarks berømmelige konge, er blevet berøvet sin borg København og andet, der hørte til hans bispedømme, og på grund af frygt for denne konge blev tvunget til at drage i landflygtighed uden for sit land, befalede vi, at samme konge skulle påmindes og tilskyndes af vor elskede søn broder Simon af de små brødres orden til at sørge for, at nævnte gods blev tilbagegivet biskoppen, og til at tillade ham frit at opholde sig ved sin kirke. Men da fornævnte konge ikke har sørget for at udføre fornævnte ting, har vi senere ved vort brev givet vor ærværdige broder biskop Eskil af Slesvig og Absalon, provincialprior for prædikebrødrene og Thidericus[2]), minister for de små brødre i Dacia befaling til, at de skulle påminde og sørge for at tilskynde oftnævnte konge og hvem som helst, der ulovligt tilbageholder borgen og fornævnte gods, til at tilbagegive eller sørge for at tilbagegive samme biskop disse ting tillige med de frugter, der er oppebåret i mellemtiden og har kunnet oppebæres af dem, og tillade ham at opholde sig i sin stiftsby, idet der blev stillet ham fyldestgørende sikkerhed herfor af samme konge, og tvinge fornævnte konge til det ovenfor anførte ved interdiktdom mod visse lande under ham og ved bandlysningsdomme mod andre, der ulovligt tilbageholdt disse ting og lagde hindringer i vejen. Men eftersom fornævnte biskop, provincialprior og provincialminister ikke har sørget for at udføre den apostoliske befaling angående ovenfor nævnte ting, har fornævnte biskop af Roskilde i ydmyghed bønfaldet os om, at det apostoliske sæde i sin fremsynethed ville komme ham til hjælp i denne henseende. Vi ønsker altså ikke, at denne sag opsættes yderligere og befaler dig, kyndige søn, ved denne vor apostoliske skrivelse, at du på vor myndighed straks tvinger fornævnte biskop, provincialprior og provincialminister til at udføre vor befaling i ovenfor nævnte ting på den måde, der er dem betroet, uanset om det særligt er bevilget fornævnte biskop, provincialprior eller provincialminister eller deres ordener i almindelighed af det apostoliske sæde, at de ikke kan bandlyses, belægges med interdikt eller suspenderes ved apostolisk brev, der ikke udtrykkeligt omtaler denne bevilling.

Givet i Lyon den 27. juli i vort pavedømmes syvende år.

1) kan ikke identificeres. – 2) se nr. 266, note 1.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

307 [1249. Juli–august?]

Pave Innocens IV befaler Rudolf, kannik i Ribe, at fælde dom over visse navngivne personer, angående Dalum klosters gods på Tåsinge, Langeland og Lolland.

Notits af Hamsfort, Chronologia.

Fremdeles, at han[1]) skal fælde dom for jomfruerne[2]) angående gods på Tåsinge, Langeland, Lolland imod Mads Broge, Niels Tåsing, Rek og Henning fra Odense herred[3]).

1) se nr. 304, note 1. – 2) se nr. 309, note 2. – 3) referatet hænger muligvis sammen med nr. 308, se nr. 304, note 2.

308 [1249. Juli–august?]

Pave Innocens IV befaler Rudolf, kannik i Ribe, at fælde dom over visse navngivne personer angående Dalum klosters gods på Ærø, Als og Femern.

Notits af Hamsfort, Chronologia.

Fremdeles[1]) angående gods på Ærø, Als, Femern imod Ingvar Tukigrum, Kristian Elavsen, Bennered af Galter[2]).

1) se nr. 304, note 1. – 2) om dateringen se nr. 304, note 2.

309 1249. 5. august. Lyon.

Pave Innocens IV befaler Rudolf, kannik i Ribe, at afgøre en strid for Dalum kloster.

Notits af Hamsfort, Chronologia.

Den høje pave Innocens IV skriver fra Lyon den 5. august[1]) til Rudolf, kannik i Ribe, at han skal afgøre striden mellem jomfruerne[2]) i Dalum og Tage Gudmundsen og Tyge af Båg herred og andre og lyse dem i band, medmindre de undlader at øve uretfærdigheder.

1) se nr. 304, note 1. – 2) Hamsforts antikiserende betegnelse for benediktinernonnerne.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1249. [Før 1. (?) september]. 310

Grev Ernst af Gleichen stiller sankt Pedersklostret i Erfurt ni bol i udsigt som garanti for 40 mark sølv, som klostret skal betale til grevens kreditor i Erfurt for det tilfælde, at denne bliver udplyndret på vejen tilbage fra Danmark, hvor greven har lovet at betale ham hans tilgodehavende på 30 mark sølv.

Afskrift i Berlin.

I den hellige og udelelige treenigheds navn.

Jeg Ernst, greve af Gleichen, gør ved dette brev vitterligt såvel for nutidens som fremtidens mennesker, at jeg med fuldt samtykke af mine sønner Erwin og Albrekt har overgivet ni bol af mit fogedi, beliggende i Alach, med alle indkomster og al nytte, der ydes mig, til sankt Peders kirke i Erfurt at besidde med rette til evig tid med alle deres tilliggender under denne ordlyd. Jeg har altså lånt 30 mark sølv af Erfurtborgeren Heinrich, søn af Heinrich Schwabe, hvilken mængde sølv jeg har lovet, jeg vil give samme Heinrich tilbage i Danmark enten imod værdier eller sølv på denne betingelse, at sankt Peders konvent i Erfurt, hvis der indtræffer en ulykke, og han mister nævnte sølv eller modværdien hertil mellem Danmark og Erfurt, i mit sted til gengæld skal give samme 40 mark fuldvægtigt sølv nærmestkommende sankt Mortens dag. Af denne grund overgiver jeg nærmeste sankt Mortens dag nævnte kirkes brødre ovenfor anførte ni bol, nemlig for at frigøre mig over for nævnte Heinrich, med al deres ret og med enhver fogedret, der skyldes mig, såvel med hensyn til de mænd, der er undergivet mig, som med hensyn til boligerne på samme bol, at besidde til evig tid, og både jeg og mine sønner giver fuldmagt til at optage samme bol i allodiet Alach, hvis samme brødre ønsker dette, og der er mulighed herfor. Men hvis Heinrich står mig bi med hensyn til omtalte sum og modtager ovenfornævnte sølv i Danmark af mig og vender tilbage til Erfurt uden at være udplyndret for denne sum, skal mine omtalte bol som hidtil tjene under min ret, og nævnte kirke skal ikke være forpligtet til at udgive nævnte sum. Men for at ingen af mine efterkommere eller arvinger skal fordriste sig til at afkræfte denne min bestemmelse, har jeg kaldt mine tro mænd til vidnesbyrd og bestyrket dette brev med mit segl og det segl, der tilhører den hellige jomfru Marias kirke i Erfurt og med Erfurtborgernes segl. Vidner herom er på mine vegne Otto af Wechmar, Hermann, foged, Slaut, Konrad Tuftulberg, Albrekt, foged af Elxleben, Gerhard af Gleichen, Friedrich af Bindersleben. Fremdeles vidnerne fra sankt Mariakirken: hr. Albertus, dekan, hr. Hermannus, provst af Sulza. På borgerne i Erfurts vegne hr. Ludwig og Heinrich, brødre af Mellingen, Ulrich

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Viertel, Reimboto Weiss, Konrad Saxo, Giselher, hans broder, og adskillige andre.

Dette er forhandlet[1]) år 1249 for Herrens menneskevorden i den syvende indiktion[2]).

1) jf. DRB. I:4 nr. 24 note 5. – 2) er i de hidtidige udgaver fortolket som den græske indiktion, der skifter 1. september. En anden mulighed er den bedanske, der skifter 24. september, jf. Grotefend, Taschenbuch, s. 9, men i så fald bliver tidsafstanden til terminen for klostrets forpligtelse betænkeligt kort.

1249 11. september, Reg. Dan. nr. 886*, kong Erik 4. Plovpennings diplom for Reval, se 1241 11. september, nr. 82.

311 1249. [12.–16. september]. [Cîteaux].

Cistercienserordenens generalkapitel befaler abbeden af Vitskøl at meddele abbeden af Ryd den straf, der er dekreteret over ham, fordi han ikke mødte til generalkapitlet.

Afskrift i cistercienserordenens statutter.

Abbederne af Ryd og Varnhem, som burde være kommet til generalkapitlet i år, men ikke kom, skal gennemgå den bod, der er angivet i bestemmelserne, medmindre de muligvis bliver undskyldte på tilbørlig måde og ikke undlader at komme næste år. Abbeden af Vitskøl skal meddele dem dette.

312 1249. 19. september. Lyon.

Pave Innocens IV forbyder, at nogen prælat med omgåelse af de pavelige privilegier fælder bandlysnings- og interdiktdomme mod dem, der er undergivet eller har forbindelse med Cîteaux kloster og alle andre klostre af cistercienserordenen. – Indgået til Esrom kloster.

Afskrift i Esrombogen.

1249 21. september, Reg. Danica nr. 887*, kong Erik 4. Plovpennings diplom for Reval, se 1241 21. september, nr. 86.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1249. 22. september. Lyon. 313

Pave Innocens IV pålægger den samlede gejstlighed at overholde cistercienserordenens privilegier, især med henblik på bandlysnings- og interdiktdomme og deres udførelse. – Indgået til Esrom kloster.

Afskrift i Esrombogen.

1249. 22. september. Lyon. 314

Pave Innocens IV fastsætter, at abbeder og konventer af cistercienserordenen som følge af ordenens forhold til det apostoliske sæde ikke skal visiteres af andre end deres egne abbeder og hertil særligt udpegede munke, og erklærer domme, der strider herimod, for ugyldige. – Indgået til Esrom kloster.

Afskrift i Esrombogen.

1249. 22. september. Lyon. 315

Pave Innocens IV giver Cîteaux kloster og alle andre klostre af cistercienserordenen stadfæstelse på alle pavelige og kongelige privilegier og friheder. – Indgået til Esrom kloster.

Afskrift i Esrombogen.

1249. 22. september. Lyon. 316

Pave Innocens IV bevilger abbeder og konventer af cistercienserordenen, at de forholdsmæssigt kan oppebærer tiende af nybrud i de sogne, hvor de i forvejen oppebærer tiender. – Indgået til Esrom kloster.

Afskrift i Esrombogen.

1249. 24. september. Lyon. 317

Pave Innocens IV fastsætter efter ansøgning fra cistercienserordenen, at ordenens munke som hidtil uden prøvelse kan befordres til de gejstlige grader. – Indgået til Esrom kloster.

Afskrift i Esrombogen.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

318 1249. 4. november. Lyon.

Pave Innocens IV befaler biskoppen og provsten i Ratzeburg ved kirkelig straf at tvinge fyrsterne Vitslav og Jarmer af Rygen til at frigive de lybske korsfarere, som de har fanget undervejs til Livland og Prøjsen.

Original i Lybæk.

Innocens, biskop, Guds tjeneres tjener, til sin ærværdige broder Ludolfus, biskop, og sin elskede søn Fridericus, provst ved Ratzeburg kirke, hilsen og apostolisk velsignelse.

Idet vi ønsker, at det troens anliggende, som står på spil i Livlands og Prøjsens egne, må lykkes ved apostolisk hjælp og støtte, har vi ment at burde give alle fra Bremen kirkeprovins, som efter at have anlagt korsets tegn drager til undsætning for de troende i samme egne med samt deres undergivne og alt deres gods, adgang til det apostoliske sædes forsvar og værn, indtil det er sikkert og klart, at de er vendt tilbage eller døde, og vi har gavmildt givet disse samme den aflad og det privilegium, som bevilges dem, der begiver sig ud til hjælp for Det hellige Land. Der er nu nogle fra Lybæk by, som ligger inden for nævnte kirkeprovins, som efter at være udmærket med korsets kendemærke i tillid til fornævnte sædes beskyttelse er draget til hjælp for disse samme troende og, efter hvad vi har erfaret, er blevet fanget og med vold holdes tilbage af de højbårne mænd Vitslav og hans søn Jarmer, herrer til rygboernes ø, og at nogle af dem har sørget for at løskøbe sig fra deres hånd mod en bestemt sum i penge. Men da det bliver til en krænkelse af Gud og en uret mod det apostoliske sæde, at nogle folk, som drager ud i lydighed mod den Korsfæstede og ganske særlig de, som det nævnte sæde regner for sine særlige børn på grund af deres hengivenhed og fortjenester, hjemsøges med sådanne fortrædigelser og trængsler, befaler vi jer, kloge mænd, ved denne vor apostoliske skrivelse, at I, hvis det forholder sig således, efter forudskikket påmindelse og med tilsidesættelse af appel ved kirkens straf tvinger de nævnte højbårne mænd til, som de er skyldige, at tillade disse samme korsfarere at drage bort i frihed uden vanskelighed og uden nogen hindring og udsættelse og til at gengive dem de penge, de har afpresset dem for den ovenfor nævnte løskøbelse.

Givet i Lyon den 4. november i vort pavedømmes syvende år.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1249. 5. november. Lyon. 319

Pave Innocens IV formaner kong Erik IV Plovpenning til særlig under hensyn til troens sag i Livland og Prøjsen at slutte fred med Lybæk, hvis råd har erklæret sig villigt hertil og lovet ikke for fremtiden at ville hjemsøge hans rige.

Vidisse [efter 1249 5. november] i Lybæk.

Innocens, biskop, Guds tjeneres tjener, til sin meget kære søn i Kristus Erik, Danmarks berømmelige konge, hilsen og apostolisk velsignelse.

Du bør altid ønske, høje konge, at nyttig fred hersker såvel i dit rige som i dets naboskab, og at de farefulde angreb, fremkaldte af krigens storm, holdes fuldstændigt borte derfra. Farer truer jo mange, vor meget kære søn, ikke blot på personer og ejendele, men, hvad der er alvorligere, skade truer også sjælene som følge af den strid, som råder mellem dig og vore elskede sønner rådet og kommunen i Lybæk, og kirkens frihed krænkes, og troens sag, som står på spil i Livland og Prøjsens egne, hindres på mangfoldig vis. Da det nu ved Herrens indgivelse er fornævnte råds og kommunes ønske, efter hvad de forsikrer, at årsagen til disse skader helt og holdent bringes af vejen, og der bliver fuldstændig fred og endrægtighed mellem dig og dem, således at dit rige for fremtiden på ingen måde bliver fortrædiget af dem, har vi ment, høje konge, kærligt at burde bede og påminde dig i Herren om, at du af ærbødighed for det apostoliske sæde og os ophører med på nogen som helst måde at fortrædige samme råd og kommune, således at vi, når dette er sket, kan erkende, at du efter indtrængende at være opfordret af os har den nyttige fred kær og, når tiden er inde, til gengæld kan yde dig den løn herfor, der ligger i behørig gunst fra vor side.

Givet i Lyon den 5. november i vort pavedømmes syvende år.

1249. 5. november. Lyon. 320

Pave Innocens IV befaler ærkebiskop Gerhardus af Bremen og Rudolfus, udvalgt biskop af Schwerin, at formane kong Erik IV Plovpenning til særlig under hensyn til troens sag i Livland og Prøjsen at slutte fred med Lybæk, hvis råd har erklæret sig villigt hertil og lovet ikke for fremtiden at ville hjemsøge kongens rige.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Original i Lybæk.

Innocens, biskop, Guds tjeneres tjener, til sin ærværdige broder, ærkebiskop Gerhardus af Bremen, og sin elskede søn Rudolfus, udvalgt biskop af Schwerin, hilsen og apostolisk velsignelse.

Hans højhed, vor meget kære søn i Kristus Erik, Danmarks berømmelige konge, bør altid ønske, at en nyttig fred hersker såvel i hans rige som i dets naboskab, og at farefulde angreb, fremkaldte af krigens storm, holdes fuldstændigt borte derfra. Farer truer jo mange ikke blot på ejendele og personer, men, hvad der er alvorligere, skade truer også sjælene som følge af den strid, som råder mellem samme konge og vore elskede sønner, rådet og kommunen i Lybæk, og kirkens frihed krænkes, og troens sag, som står på spil i Livlands og Prøjsens egne, hindres på mangfoldig vis. Da det nu ved Herrens indgivelse er fornævnte råds og kommunes ønske, efter hvad de forsikrer, at årsagen til disse skader helt og holdent bringes af vejen, og der bliver fuldstændig fred og endrægtighed mellem nævnte konge og dem, således at hans rige for fremtiden på ingen måde bliver fortrædiget af dem, har vi ment kærligt at burde bede og påminde den høje konge i Herren om, at han af ærbødighed for det apostoliske sæde og os ophører med på nogen som helst måde at fortrædige samme råd og kommune, således at vi, når dette er sket, kan erkende, at han efter indtrængende at være opfordret af os har den nyttige fred kær, og når tiden er inde, til gengæld kan yde ham den løn derfor, der ligger i behørig gunst fra vor side. Derfor befaler vi jer, kyndige mænd, ved denne vor apostoliske skrivelse, at I sørger for at påminde og tilskynde omtalte konge hertil og i troskab tilskriver os, hvad I udfører og klarlægger i så henseende.

Givet i Lyon den 5. november i vort pavedømmes syvende år.

321 1249. 11. november. (Køben)havn.

Asmund Svendsen giver med samtykke af sin søn og sine slægtninge Æbelholt kloster sine gårde i Skovlunde som sjælegave for sine forfædre, sin hustru og sig selv.

Afskrift i Æbelholtbogen.

Til alle, der ser dette brev, sender Asmund Svendsen hilsen evindelig med Herren.

Ved ordlyden af dette brev gør jeg til evig erindring herom[1]) vitterligt for nulevende og tilkommende, at jeg til bod for mine forfædres[2]) og min elskede ægtefælle Trunds og min sjæl med råd og samtykke af min elskede søn og

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

mine slægtninge fuldt og helt giver, hjemler og overgiver de klostergivne mænd, de herrer abbed og menige konvent af sankt Vilhelms kloster i Æbelholt, det gods, som jeg har i Skovlunde, nemlig to gårde, en større og en mindre med alle deres tilliggender, nemlig skove, enge og marker, nær ved eller fjernt derfra, intet undtaget, at besidde evindeligt. For at ikke nogen skal kunne antaste eller på nogen som helst måde handle åbenbart imod denne gave og hjemmel, er mit segl tillige med segl tilhørende de kyndige mænd Peder Jonsen og Jens Tygesen, borgere i (Køben)havn, blevet hængt under dette brev.

Givet i (Køben)havn i det Herrens år 1249 på sankt Morten bisp og bekenders dag.

1) 'til evig erindring herom' hedder *ad perpetuam rei memoriam,* der netop fra Innocens IV (1243–54) bruges som hilseformel i en ny type pavelige skrivelser – de, der i allersnævreste forstand hedder 'buller'. De indtager en slags mellemstilling mellem 'store privilegier' (se DRB. I:4 nr. 38, note 7) og 'breve', *priuilegia maiora* og *litterae.* Den første kirkekamp mellem ærkebisp og konge i Danmark afsluttedes ved en sådan egentlig bulle, DRB. II:2 nr. 245 af 1274 12. november. Benyttelsen af formlen, indsat som et led af kundgørelsen, publicatio, er et ejendommeligt vidnesbyrd om kendskab (i Æbelholt?) til den nyeste udvikling i den pavelige diplomatik. – 2) teksten har *progenitores,* ikke *parentes* ('forældre').

1249. 22. november. Lyon. 322

Pave Innocens IV pålægger på foranledning af rådet i Lybæk broder Adolf af Schauenburg af de små brødres orden at give de mænd fra Lybæk syndsforladelse, som under krigsførelsen med fjenderne trods forbud også har afbrændt nogle kirker.

Vidisse [efter 1249 22. november] i Lybæk.

Innocens, biskop, Guds tjeneres tjener, til sin elskede søn broder Adolf af Schauenburg af de små brødres orden, Bremen stift, hilsen og apostolisk velsignelse.

Vore elskede sønner, rådmændene og kommunen i Lybæk, har underrettet os om, at da disse tidligere, tilskyndet af de alvorlige tab, som de havde udstået fra fjendernes side, gjorde anfald mod dem, har nogle fra fornævnte kommune, der fulgte deres egen viljes indskydelse, afbrændt adskillige landsbyer og borge hos fornævnte fjender, i hvilke nogle kirker er ødelagt af ildsvåde, i modstrid med den kundgørelse, som disse[1]) under trussel om livsstraf havde udstedt om ikke at krænke nogle kirker. Men da fornævnte rådmænd og kommune ønsker, at der af det apostoliske sædes velvilje drages omsorg for deres frelse i den anledning, giver vi vort bifald til deres bønner og befaler

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

dig, gode søn, ved apostolisk skrivelse, at du skænker befordrende syndsforladelse til disse brandstiftere og andre, som er skyldige i denne sag, når de mener ydmygt at måtte tage deres tilflugt til dig på grund af dette, efter at der forud er ydet passende fyldestgørelse for de tab, som de således har påført fornævnte kirker.

Givet i Lyon den 22. november i vort pavedømmes syvende år.

1) d.v.s. rådet i Lybæk.

323 1249.

Biskop Esger af Ribe eftergiver 40 dages kirkebod for alle indbyggere i Almindsyssel, som i henhold til en gammel forpligtelse bidrager til byggearbejder på domkirken i Ribe med en skæppe havre (af hver plov) og en ost (af hvert hus), som han samtidig lader indsamle.

Original i Rigsarkivet.

Esger, af Guds nåde biskop af Ribe, til indbyggerne i Almindsyssel, hilsen med alles frelser.

Eftersom vi alle, som apostlen siger[1]), skal stå for Kristi domstol for at få igen, alt eftersom vi har handlet her i livet, enten godt eller ondt, bør vi forekomme dagen for den sidste høst med barmhjertighedens gerninger og her på jorden så de ting, som vi med Herren som giver atter kan høste i Himlene. Da altså Vor Frue kirke i Ribe på ingen måde har nok i sine egne midler til byggearbejder, og da I i henhold til jeres forgængeres hengivenhed fra gammel tid er skyldige at støtte nævnte kirke med en skæppe havre af hver plov og en ost af hvert hus, beder, påminder og opfordrer vi jer alle i Herren til med from hengivenhed at ville opfylde det gamle løfte, som I er skyldige, og overgive det til nærværende brevfører [2]), når han når frem til jer, da vi har gjort ham til befuldmægtiget for denne sag i jeres egne. Thi det er vort sikre og faste håb, at I ved disse og andre gode gerninger, som I gør ved Herrens indskydelse, kan nå til den evige lyksaligheds glæder. Vi eftergiver derfor barmhjertigt i tillid til den almægtige Guds og den evige Jomfru Marias nåde og de hellige apostle Peders og Paulus' fortjenester samt vor egen embedsmyndighed alle, som bekender i sandhed, og som rækker en kærlig hånd til fornævnte kirke ved de fornævnte eller andre almisser, 40 dage af den dem pålagte kirkebod.

Givet i det Herrens år 1249.

1) se DRB. I:6 nr. 112, note 1. – 2) tomrum i originalen til den befuldmægtigedes navn.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1249. Roskilde. 324

Kong Erik IV Plovpenning kundgør for alle, som kommer til landsting og herredsting, at Niels Grevesøn har overdraget Esrom kloster Huseby og Skærød, dels som gave dels som salg til den rette pris.

Afskrift i Esrombogen.

Erik, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, til alle og enhver, som kommer til landsting og herredsting, og ligeledes til alle troende i Kristus, nulevende såvel som tilkommende, der ser dette brev, hilsen i nåde.

Skønt det er en gerning af from og guddommelig nåde i barmhjertighed at komme de i Jesus Kristus troende til undsætning mod uretmæssige fortrædigelser og uretfærdigheder, mod tryk og hjemsøgelser, ved vi for vist, og tror vi for sandt, at det er en større fortjeneste at bistå dem i deres modgang, som efter at have forladt denne verdens herlighed følger Jesus Kristus, Guds søn, og har valgt klostrets liv. Da altså vore elskede brødre munkene i Esrom af cistercienserordenen har påvist for os ved en alvorlig klage, at der påføres dem uretmæssig tynge og trætte netop nu angående den besiddelse, de har i Huseby og Skærød, gør vi vitterligt for alle, som ser dette brev, hvorledes og hvordan nævnte besiddelse er kommet fornævnte brødre i hænde, således som vi helt sandt og vist har erfaret og kunnet erfare det gennem breve, der er tilstrækkeligt fast og virksomt bestyrket med vedhængende segl, fra vor ærværdige fader kong Valdemar den Anden, saligt ihukommet[1]), og vor broder kong Valdemar den Tredie, saligt ihukommet[2]), og den ærværdige mand biskop Peder den Gamle af Roskilde[3]) og desuden fra denne samme afdøde Niels med tilnavnet Grevesøn[4]) og andre velbyrdige mænd fra dette land[5]). Niels med tilnavnet Grevesøn, der – mod gengældelse i det evige liv – står i begreb med at begive sig på pilgrimsfærd til Jerusalem, overdrog jo fromt og barmhjertigt den omtalte besiddelse til brødrene i Esrom til bod for sin sjæl, dels som gave dels som overladelse og køb til den rette pris. For at altså ikke det, som er udført af så kyndige og gode mænd, kan eller skal blive afkræftet ved overgreb og forslagenhed fra onde menneskers side, bestyrker vi dette brev med vort segl, idet vi under vor nådes fortabelse urokkeligt indskærper alle og enhver, at ingen som helst må driste sig til at fortrædige oftnævnte brødre angående omtalte besiddelse.

Givet i det Herrens år 1249 i Roskilde.

1) DRB. I:5 nr. 8. – 2) smstds. nr. 164. – 3) smstds. nr. 9. – 4) smstds. nr. 7. – 5) dette kan referere sig til vidnerne til de i foregående noter nævnte diplomer. Noget selvstændigt diplom med andre udstedere kendes ikke.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

325 1249. Lund.

Ærkebiskop Uffe af Lund vidimerer på opfordring af ministeren for franciskanerprovinsen Dacia tre buller for ordenen af pave Innocens IV.

Afskrift på det kongelige bibliotek.

Til alle troende i Kristus, der ser dette brev, sender Uffe, af Guds nåde ærkebiskop af Lund, Sveriges primas, hilsen med alles frelser.

Efter anmodning af den os i Kristus elskede minister[1]) for de små brødres ordensprovins Dacia og andre brødre har vi set og ord for ord omhyggeligt gennemlæst privilegier, som er bevilget deres orden af det apostoliske sæde og er forevist os, og som ikke er ødelagte, fordærvede eller beskadigede på nogen måde, men udviser en ægte bulle og kuriens snor og stil, og hvis ordlyd er følgende (= *Bull. Danicum nr. 405, 404 og 341*). For at altså fornævnte privilegier ikke muligvis skal gå til grunde, hvis de føres forskellige steder hen, har vi ladet nærværende brev besegle ved at vedhænge vort segl.

Forhandlet[2]) i Lund i det Herrens år 1249.

1) se nr. 267, note 1. – 2) se smstds., note 2.

326 1249.

Kong Erik IV Plovpenning forbyder, at nogen krænker Næstved sankt Peders klosters friheder med hensyn til bispetienderne eller ved at fortrædige dets bryder og landboer ved militære anlægs- og byggearbejder.

Referat i Næstved klosters gavebog.

Det er kong Eriks vilje, at klostrets friheder skal iagttages uforkrænkede, og han forbyder, at nogen drister sig til at forurolige konventets landboer eller bryder ved bygning af kogger eller grave eller hugning af tømmer til barfrede og med hensyn til de biskoppelige tiender. 1249.

327 1249.

Kong Erik IV Plovpenning skriver til den tyske orden, at den ikke kan befatte sig med Estland eller hans besiddelser i Livland.

Referat under år 1249 af Hans Svaning og Huitfeldt.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Svaning:

Og han[1]) begyndte straks at skrive til de ny korsherrer i Prøjsen, at de aldeles ikke skulle befatte sig med Livland[2]) efter den dag og hurtigt give ham svar derpå til bedste eller også forvente ham til Prøjsen med det første og med hele hans hær. Og han fik et sådant svar med brev og segl og ved særligt sendebud, at samme korsherrer i Prøjsen var sig bevidst ikke endmere at have nogen ret til Livland end til Prøjsen, så længe som kongen af Danmark kunne fastholde og forsvare det land under kristendommen for Danmark, at de ikke skulle blive hedninge[3]).

Huitfeldt:

Han[1]) skrev også til korsherrerne i Prøjsen, at de aldeles ikke skulle befatte dem med Estland eller det, som han havde inde i Livland[2]), hvoroverfor de erklærede, at de erkendte ingen ret at have til Estland og hans lande og heller ikke ville befatte sig med det, som han havde inde i Livland[2]), såfremt han kunne forsvare det under kristendommen.

1) d.v.s. kong Erik. – 2) Svanings begreb om de baltiske lande er noget uklart og sikkert bestemt af de politiske begivenheder omkring Frederik II.s broder hertug Magnus. Huitfeldt overtager Svanings formulering, men indføjer tillige Estland. – 3) de to referater i skildringen af kong Eriks historie i 1249 findes i forbindelse med et hærtog af kongen til Estland, men hverken i samtidige berettende kilder eller breve findes der efterretninger herom. I afhandlingen Erik Plovpennings strid med Abel i Historisk Tidsskrift 6. rk. II (1889–90), især p. 411 flg., viste Kr. Erslev, at Huitfeldts fremstilling af Erik Plovpennings historie var en bearbejdelse, ja til dels afskrift af det tilsvarende afsnit i Hans Svanings Danmarkskrønike på dansk. Med kildeudgaven Svaning–Huitfeldt (1928) dokumenterede han punkt for punkt Huitfeldts afhængighed af sin kilde og tillige, hvilke samtidige kilder der lå til grund, og hvor der – som det ofte viste sig – savnedes kildemæssigt grundlag for Svanings og dermed også for Huitfeldts fremstilling. Nærværende tekster er et af eksemplerne på det manglende kildegrundlag. Ud fra sin viden om pavens bevilling 1247 2. november, nr. 263, til kong Erik på kirkernes fabricatiende for 6 år til et korstog til Estland, som han kender fra Rigsbrevbogen D 10, konstruerer Svaning et hærtog af kong Erik i 1249 til 'Livland' og lader i forbindelse hermed kongen udstede forordninger, rimeligvis den såkaldte Valdemar–Erik'ske lensret af 1315 for Estland, jf. om denne Reg. Dan. nr. 1817*. Derefter fortsætter han med den her gengivne konstruerede brevveksling med den tyske orden, hvilket igen kædes sammen med fortællingen om kong Eriks drøm om den hellige Venceslaus som baggrund for indstiftelsen af nonneklostret i Reval, som Svaning henter fra Alb. Krantz og Peder Olsen, jf. Svaning–Huitfeld, 35. Hvad der har ført Svaning til at konstruere brevvekslingen med den tyske orden, kan ikke afgøres med sikkerhed, men gennem Rigsbrevbogen har han kendt både Stensbyforliget af 1238, nr. 9, og kong Abels endelige bekræftelse af 1251, DRB. II:1 nr. 45 og 46 i vidissen af 1314, hvori omtales, at kong Valdemar to gange og kong Erik een gang havde fremkaldt pavens stævning af den tyske orden i estniske anliggender. Den samme passus fik siden v. Brevern i Der Liber census Daniae, 289, til

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

at gætte på, at kongen stævnede ordenen for paven i 1241, 1242 eller 1243 for aftalebrud, hvilket P. Johansen, Die Estlandliste, 144, akcepterede som en kendsgerning, samtidig med at begge forfattere var opmærksom på, at paven 1243 24. september på ordenens opfordring stadfæstede Stensbyforliget, ovf. nr. 122. For P. Johansen bliver kong Eriks foregivne brev af 1249 en slags forudsætning for Abels bekræftelse af 1251, men af dette fremgår det tydeligt, at stævningerne for paven vedrørte de sydligere Alempois, Normegunde, Moche og Weigele, der hørte til Dorpat stift.

328 [1249–1250].

Kong Erik IV Plovpenning befaler beboerne ved de danske kyster at lade fyrst Vitslav I.s undersåtter frit vende hjem med deres ejendele, dersom de kommer i havsnød med deres skibe.

Original i Stralsund.

Erik, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, til alle, der bor ved hans riges kyster, hilsen i nåde.

Vi befaler jer, at I, såfremt I vil undgå vor hævn, tillader alle, som kommer fra hr. Vitslavs[1]) land til en del af vort rige og måtte komme i nød med deres skibe sammesteds på grund af uvejr, at vende tilbage til deres eget land, hvor de end kommer fra, med dem af deres ejendele, som de kan redde[2]), frie for enhver fortrædigelse.

1) må være identisk med den hr. Vitslav, som Innocens IV retter sit brev af 4. november imod, jf. nr. 318. I begge tilfælde må det dreje sig om fyrst Vitslav I af Rygen, som også selv ifølge omskriften på sit segl betegner sig hr. Vitslav. Han døde en 7. juni, rimeligvis i 1250, jf. indledningen i Dipl. Danicum. Kong Erik dræbtes 9. august 1250. Nærværende brev må forudsætte ufred til søs, og i så fald må det være krigen mellem Lybæk og Danmark med bl.a. afbrændingen af København i 1249, jf. Erslev, Svaning-Huitfeldt, 36, der danner baggrunden. – 2) teksten har *cum rebus suis quibus succurrere possunt.*

329 [1249–54].

Biskop Jakob Erlandsen af Roskilde[1]) uddeler aflad til Dalby kloster.

Registratur i Dalbybogen[2]).

Der er udstedt følgende benådninger til kirken i Dalby..... Jakob, (biskop) af Roskilde..... 40 dage.

1) Jakob blev indviet til biskop af Roskilde i 1249, Skyum-Nielsen, Kirkekampen i Danmark, 53, og fik palliet og dermed ærkebispetitlen i 1254, samme 61–62. – 2) indført omkr. 1400 på en tom versoside.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

UÆGTE BREVE

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Uægte **1183. 27. august.** **330**

Biskop Svend af Århus' testamente.

Afskrift på det kongelige bibliotek.

I Herrens, den hellige og udelelige treenigheds, faderens, sønnens og den helligånds navn. Svend, af Guds nåde kaldet biskop af kirken i Århus, til alle, der ser dette brev, nulevende og fremtidige, helse i al evighed[1]).

Glemselens rust lægger sig over erindringen om det forbigangne, når det, der er sket, ikke fremgår af et vitterligt vidnesbyrd. Og på samme måde avler uvidenhed om de faktiske forhold ofte uret til skade for sandheden, når der ved forsømmelighed ikke skabes vished om det tidligere skete som bevis for sandheden. Derfor har jeg Svend, biskop af Århus, for at undgå denne fejlkilde med tanke på min skrøbelighed og mine[2]) forseelser, ladet optegne i dette brev, hvad jeg med kirken som vidne samt i nærværelse og med samtykke af kirkens ledere har foretaget mig til mine synders forladelse, for at det ikke skulde gå af minde. Derfor skal nulevende og kommende fromme mænd vide, at samtidig med at jeg nok så ivrigt og omhyggeligt i andres øjne[2]) arbejdede for at forøge kirkens gods, har jeg dog også anset det for velbetænkt at overlade en mindre del af mit jordegods til Kristi fattiges, nemlig til gråmunkenes brug. Jeg har derfor frit med fuld ret[3]) ved en ny opladelse gengivet fornævnte brødre og stiftelsen i Øm en torp ved navn Karleby, som jeg tidligere havde købt af dem for eget gods[3]), idet de var stedet i en tvangssituation. Jeg har også til bod for min sjæl[3]) opladt omtalte stiftelse og brødre i Kristus jordegods i disse landsbyer, nemlig Attrup, Ørup, Rosmus, Ening, Hoed og Hyllested, som jeg har fået i fædrene arv eller har erhvervet for mit eget[1]) ved køb, med alle dets tilliggender, agre, skove, vande, enge, græsgange, at besidde fuldt ud frit evindeligt[1]). Desuden har jeg også opladt alle de utæmmede stod, som vides at være på fornævnte jordejords i Sønder herred, til samme brødres brug. Jeg biskop Svend har opsat dette testamente år 1183 for Herrens menneskevorden den 27. august i nærværelse af rigets fyrster og disse prælater i kirkerne, nemlig Valdemar, de Danskes højst ærværdige konge, samt Anders, ærværdig ærkebiskop af kirken i Lund, og Peder, biskop af Roskilde, kansler hos de Danskes såre berømmelige konge, Omer, udvalgt biskop af Børglum, Valbert, abbed i Esrom. Den, der forstyrrer eller ændrer dette, hans lod skal Gud ændre i sit rige. Amen. Amen[1]).

1) dette »tredie« testamente af biskop Svend af Århus, der døde 1191 30. oktober, Scriptores minores II 192, kendes kun gennem en afskrift i Anne Krabbes kopibog fra omkr. 1600 efter ubekendt overlevering. Det angiver at være udstedt 1183 27. august, samme år og dag som

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

hans andet testamente, DRB. I:3 nr. 112, men det har en vidneliste med personer, som umuligt kan forenes med det angivne udstedelsesår. Kong Valdemar II Sejr, ærkebiskop Anders Sunesen af Lund samt kongens kansler, biskop Peder af Roskilde optræder først sådan i 1202 og senest i 1214, biskop Peders dødsår. Ud over den åbenlyse modstrid mellem datering og vidneliste er der andre forhold, der i denne forbindelse taler for uægtheden. I modsætning til det andet testamente indledes der her med en kompliceret gudspåkaldelse, udstederens navn, en adresse og en hilseformel, samtidig med at man i forkortet form bibeholder biskop Svends navn på samme plads som i det andet testamente efter de indledende arengaformler. I godsopregningen erstatter man 'alt, hvad der i fornævnte torper.... i min besiddelse ved min død..... overfald' med en almindelig pertinensformel 'med alle dets tilliggender..... at besidde fuldt ud frit evindeligt', hvortil kommer, at godset betegnes som erhvervet af bispen 'for mit eget'. Derved kommer det »tredie« testamente på linie med den uægte stadfæstelse af ærkebiskop Absalon af 1183 27. august, DRB. I:3 nr. 115. Da forlægget som nævnt er ukendt, kan man kun gisne om tidspunktet for affattelsen af det uægte testamente. Det kan tidligst være sket [1202–1214], svarende til, at biskop Svends efterfølgere Peder Vognsen (1191–1204) eller dennes broder Skjalm Vognsen (1204–1215) kan have rejst tvivl om berettigelsen af biskop Svends dispositioner, men det kan også sættes i forbindelse med striden mellem abbed Bo og biskop Tyge af Århus i 1260'erne om gæsteriet, jf. Skyum-Nielsen, Kirkekampen i Danmark, s. 185–88, jf. også Green Pedersen, Øm klosters grundlæggelse og dets forhold til biskop Sven af Århus, Århus stifts årbøger 57 (1964) s. 218 flg., der tillige peger på en strid i 15. årh. som en mulig anledning til forfalskningens tilblivelse. – 2) 'mine' og i 'i andres øjne' nedenfor er tillæg i forhold til teksten i det andet testamente. – 3) 'frit med fuld ret', 'for eget gods' samt 'til bod for min sjæl' er tillæg i forhold til teksten i det andet testamente.

331 Uægte

1202. 26. november eller 7. december. Wordburg.

Kong Valdemar II Sejr overdrager i lighed med hertug Henrik af Saksen og kejser Frederik I Barbarossa borgerne i Lybæk frihed til at bruge et nærmere afgrænset landområde omkring deres by tillige med et andet, der blev opladt i kejserens hånd af greverne Bernhard af Ratzeburg og Adolf af Schauenburg, samt skovene i Dassow, Klütz og Brodten. Kongen tilstår dem ligesom hertug Henrik patronatsretten over sankt Maria kirke, toldfrihed i Saksen undtagen i Artlenburg samt visse sagefaldsrettigheder. Russere, gotlændere og nordmænd må toldfrit besøge byen, andre købmænd ligeledes mod at betale skyldig told. Endvidere må rådmændene prøve mønten, så ofte de vil, og borgerne må fordrive enhver, der hindrer dem i at udnytte bymarken. Endelig tilstår kongen dem samme ret og frihed som i byen for det område, der nås af Trave under oversvømmelse, og som særlig gave ret til at beholde alt, hvad de selv kan bjerge ved skibbrud i Danmark og i Venden i eller uden for havnen Travemünde.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Foregiven original i Lybæk.

I[1]) den hellige og udelelige treenigheds, faderens og sønnens og den helligånds navn, amen. Valdemar, af Guds nåde de Danskes og Venders konge, hertug af Jylland, herre over Nordalbingien, til alle retsindige, der ser dette brev, hilsen med Kristus.

Skønt vi ifølge det embede, der er overdraget os ved Guds styrelse, ikke blot skal hjælpe alle, der findes inden for vort riges grænser, til at få og bevare deres ret, men også ubrydeligt overholde det, som er overdraget af vore forgængere og andre gode mænd, erkender vi os dog i særlig grad som skyldnere over for dem, der særligt har hengivet sig til tjeneste for os. <1> Idet vi derfor tager dette omhyggeligt i betragtning, har vi anset det for rigtigt med kongelig myndighed at overdrage Lybæks borgere den samme frihed både med hensyn til afgrænsningen og brugen af deres land og hvilke som helst andre ting, som først blev overdraget dem af hertug Henrik og derefter af kejser Frederik, da grev Adolf af Schauenburg og grev Bernhard[2]) førte sag mod vore borgere i Lybæk. <2>[3]) Dette er altså afgrænsningen af det land, der med vor myndighed er givet og udlagt til nytte for samme by. Fra byen mod øst indtil floden Stepenitz og fra den anden side af Stepenitz indtil Radegast. Fra byen mod syd indtil Ratzeburg sø og fra den anden side af søen indtil Ratzeburg. Fra byen mod vest indtil floden Stecknitz og fra den anden side af Stecknitz indtil Mölln sø. <3> Inden for disse grænser må alle, der bor i vor by Lybæk, af hvilken stand de end er, på enhver måde drage nytte af veje og ufarbart område, af dyrket og udyrket land, af vande og fisk, af skove og af græsgange, og bruge skibe eller vogne til transport, hvad der nu er nødvendigt. <4> Vi stadfæster også for vore borgere brugen og nytten af det nedenfor skrevne afgrænsede område, således som det er opladt i kejserens hånd af grev Bernhard og grev Adolf. Fra byen opefter lige til købingen Oldesloe, således at de på begge sider af floden Trave i to miles udstrækning må bruge skoven både med hensyn til træ og enge og græsgange med undtagelse af den skov, der er overgivet til sankt Mariaklostret. <5> Desuden skal det være tilladt disse borgere og deres fiskere at fiske overalt fra ovennævnte købing Oldesloe indtil havet uden for grev Adolfs fiskepæle, således som de har plejet at gøre fra hertug Henriks tid. <6> De må også på enhver måde bruge skovene i Dassow og Klütz og Brodten, for at de kan hugge det nødvendige gavntræ i dem både til fyring og til skibe eller huse eller andre bygninger i deres by, men uden svig, så at de for eksempel sælger velegnede og brugbare skibe alle vegne uden at være tvunget til det og bygger sig andre eller fører

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

træ bort for at sælge det til fremmede folkeslag. <7> Desuden må de lade deres svin og ligeledes deres kvæg eller trækdyr græsse i hele grev Adolfs land, dog således at svinene eller kvæget kan vende tilbage fra græsningen til bymarken samme dag, som de kom derfra om morgenen. <8> Desuden har vi også imødekommet, hvad der er gavnligt for dem, og ligeledes tilstået dem alle de rettigheder, som byens første grundlægger, Henrik, fordum hertug af Saksen, tilstod dem og bestyrkede med sit privilegium[4]), nemlig patronatet over sognekirken sankt Maria, således at borgerne, når sognepræsten dør, i patronens sted kan vælge sig den sognepræst, de ønsker, og præsentere ham for biskoppen. <9> Dertil, at de frit må drage ud og vende tilbage gennem hele hertugdømmet Saksen med deres varer uden hanse[5]) og uden told undtagen i Artlenburg, hvor de skal betale fem penning pr. vogn, idet vi tilføjer, at de må føre lige så mange vogne frit tilbage uden told, som de har ført derudover, og for hvilke de har betalt ovennævnte told, såfremt de vender tilbage inden år og dag. <10> Og hvem end af dem, der bliver tiltalt i en hvilken som helst sag, må i hele vort kejserrige[6]) og i hertugdømmet rense sig for stedets dommer uden svig i henhold til nysnævnte bys love. <11> Desuden skal rådmændene dømme i sager om alle byens retsbud, det vil sige kore[7]). To trediedele af, hvad de modtager herved, skal de betale til byen, een trediedel til dommeren. <12> Halvdelen af den indtægt, der fremkommer ved at bekræfte freden for en eller anden, skal betales til borgerne, resten til dommeren. <13> Men kommer der nogen økonomisk vinding ved en retssag med anklager, skal dommeren have en trediedel, anklageren en trediedel og byen en trediedel. Halvdelen af den indtægt, der fremkommer ved domstolen, tilfalder byen og den anden dommeren. <14> Og hvis nogen dør i byen og muligvis ikke har nogen arving, har vi bestemt, at hele arvén og bohavet efter ham skal opbevares i sin helhed i det hus, han dør i, medmindre en slægtning af ham muligvis kommer til stede inden for det fastsatte tidsrum og kan få det i overensstemmelse med byens ret. Men hvis der ikke inden for dette tidsrum kommer nogen af hans slægtninge, skal alt, hvad han efterlod, betales til kongen. <15> Russere, gotlændere og nordmænd og de øvrige østlige folk må frit uden told og uden hanse[5]) komme til og rejse bort fra den oftere nævnte by. <16> Fremdeles må købmænd fra et hvilket som helst rige og en hvilken som helst by komme hertil og frit sælge og købe, blot de betaler den skyldige told: fire penning af hver fjerdedel[8]), ikke mere af 1000 mark. <17> Men hvis en eller anden ønsker at sejle bort, skal han give 15 penning af hver læst, han har med sig, og hvis han ikke har nogen og spiser eget brød, skal han give fem penning, og lige så mange læster han har, for

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

hvilke han har betalt told, lige så mange skal være fri herfor, dersom han vender tilbage inden år og dag. <18> Hvis fremdeles nogen vil veksle sølv i samme by, må han frit veksle, hvor der end byder sig en lejlighed for ham, når blot det ikke sker foran mønten. <19> Men rådmændene skal have denne særlige rettighed som gave fra os, at de må prøve mønten så mange gange om året, de vil, og hvis møntmesteren forser sig, skal han bøde, og hvad der kommer ind som bøde, skal med halvdelen tilfalde borgerne, resten kongen. <20> Desuden stadfæster vi for dem ved en særlig gave, at intet menneske, af høj eller lav rang, må være til hinder for fornævnte by inden for eller uden for dens afgrænsede område ved at rejse bygninger eller fæstningsværker, men hvis nogen på nogen som helst måde afspærrer deres bymark til lands eller til vands, skal de i tillid til vor myndighed drive ham bort og frigøre bymarken. Hvem der end ligeledes sætter sig i besiddelse af bygninger og derved tiltager sig byens åbne pladser, skal bøde 60 ørtug, hvis han bliver tiltalt. <21> Men nysnævnte bys borgere skal ikke drage i leding, men forsvare deres egen by. <22> Hvis fremdeles nogen fra samme by andetsteds bliver tiltalt angående sin frihed, kan han, hvor som helst han tiltales, opnå sin frihed der ved mededsmænd alene. Hvis nogen udlænding overrumpler en borger og rejser tiltale mod ham angående hans frihed, er borgeren nærmere til at opnå sin frihed ved mededsmænd alene end udlændingen til at fælde ham. Men hvis nogen fra deres land rejser tiltale mod nogen angående hans frihed, og den tiltalte kan bevise, at han har opholdt sig år og dag i byen uden tiltale, går han fri. <23> Og eftersom det er vor vilje, at vore fornævnte borgeres rettigheder på ingen måde skal mindskes af os, men øges i alle henseender, således som vi finder det til gavn, tillægger og tilstår vi dem med vor myndighed, at de indtil det sted, hvor floden, som kaldes Trave, når under oversvømmelse, i alt må nyde den samme ret og frihed som i byen. Det er ligeledes vor vilje, at de indtil broens ende må benytte den samme ret og frihed som i byen. <24> Desuden tillægger vi som gave, at de, hvor som helst de inden for vort rige, både i Danmark og i Venden, enten i eller uden for havnen, som kaldes Travemünde, måtte lide skibbrud, uanfægtet må besidde alt, hvad de ved egen hjælp kan redde, og ingen af vore ombudsmænd eller ligeledes andre repræsentanter for vor magt, af gejstlig eller verdslig stand, må fordriste sig til at bemægtige sig noget af det, som de har reddet ved egen eller andres hjælp[9]). <25> Efter at alt dette er stadfæstet for vore elskede borgere, stadfæster vi dertil ved en særlig nåde, at hvad de for fremtiden formår at forbedre i deres egen ret inden for byen, skal de ikke undlade at forbedre, dog uden skade for vor dommer. For at altså dette vort stadfæstelses- og gaveprivile-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

gium, der er givet indbyggerne i denne vor by, kan forblive gyldigt, bestyrker vi dette brev for dem med vort segls vidnesbyrd og fastsætter med kongelig myndighed, at ingen person af gejstlig eller verdslig stand, høj eller lav, må fordriste sig til at bryde eller på nogen som helst måde handle mod denne vor stadfæstelse. Den, der fordrister sig til at gøre det, skal betale 500 pund guld i bøde, halvdelen at betale til vor kasse, men resten til samme bys indbyggere. Vidner til denne vor gave er Peder, biskop af Roskilde, vor kansler, Niels, provst, Torben, drost, Skorre, marsk, Bjørn, mundskænk, Ingemar, kammermester, og adskillige andre. Jeg Gabriel, notar ved det kongelige hof, var nærværende herved som stedfortræder for hr. Peder, biskop af Roskilde og kansler, mens Ludolf var foged i byen Lybæk.

Dette er forhandlet år 1202 efter Herrens menneskevorden i vort andet regeringsår[10]), mens Innocens var pave i Rom. Givet på ottendedagen efter sankt Andreas dag[11]) på vor borg Wordburg den 26. november. Gerhard Vriman, der var sendt til os af vore borgere, bragte samme vore borgere dette brev, der blev opnået fra os på anmodning af vor kansler[12]).

1) umiddelbart efter et Chrismon som i tyske kejserdiplomer. – 2) af Ratzeburg. – 3) ordlyden af <2>-<23> er overtaget fra diplomforlægget, kejser Frederik I Barbarossas brev af 1188 19. september, trykt Lübeckisches UB. I nr. 7. – 4) tabt. – 5) afgift, der svaredes for retten til at drive handel i det fremmede. – 6) d.v.s. det tysk-romerske rige, vendingen direkte overtaget fra diplomforlægget. – 7) teksten har *omnia.... decreta id est kore,* jf. latin *cora,* vilkår, sml. dansk vide. – 8) nl. mark. – 9) § 24 er et tillæg i forhold til diplomforlægget. – 10) regeringsåret kan ikke uden videre forenes med det angivne år 1202. Kun hvis man antager, at begyndelsesdagen for kongens regeringsår ligger mellem 1201 24. november og 1202 28. april, d.v.s forud for Knud VI.s død, slutter 1. regeringsår tidligst 1202 23. november. I så fald begynder 2. regeringsår 1202 24. november med den konsekvens, at den mulige modstrid mellem årsangivelserne forsvinder, jf. iøvrigt DRB. I:4 nr. 45 note 6 om beregningen af regeringsåret. – 11) 30. november. Ottendedagen derefter er 7. december. Denne dagsangivelse kan ikke forenes med den efterfølgende 26. november efter den romerske kalender. At man skulle have talt fremad fra *kalendae* i december, hvilket meget tiltalende ville give overensstemmelse mellem de to dagsangivelser, strider mod al praksis i brugen af den romerske kalender. – 12) Kong Valdemars foregivne privilegiebrev er tidligere blevet dateret til 1202, 1203–1204 og 1204. Allerede Kall rejste i sin note til Suhm IX s. 6 tvivl om brevets ægthed navnlig ud fra modstriden i dateringens led. Harry Bresslau rejste som den første spørgsmålet om uægthed ud fra skriftsammenligning i den i Historische Zeitschrift 102 (1909) s. 242 note 3 citerede meddelelse, hvori han fremførte, at kejser Frederik I Barbarossas brev til Lybæk af 1188 19. september var skrevet med samme hånd som kong Valdemars. Spørgsmålet uddybedes af Hermann Bloch i Zeitschrift f. Lüb. Gesch. XVI (1914) s. 4 flg. med påvisning af, at samme skriver tillige havde skrevet tre breve fra 1222–1225, dog uden nærmere enkeltheder. En fornyet skriftsammenligning efter den af Niels Skyum-Nielsen i Scandia XIX (1948–49) s. 130 flg. beskrevne fremgangsmåde bekræfter, at kong Valdemars og kejser Frederiks breve til Lybæk er skrevet af samme anonyme skriver, som tillige har skrevet de tre breve fra 1222–25, hvortil yderligere eet til klostret Preetz i 1224, i så fald en næsten 40-årig virksomhed, teoretisk ikke umuligt, men det er usandsynligt at samme skriver skulle have virket for kejseren, derefter for kong Valdemar for

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

til sidst at befinde sig i biskop Bertolds omgivelser i Lybæk. Konklusionen må i stedet være, at skriveren i slutningen af perioden har skrevet kejser- og kongebrevet, da kejser Frederiks brev blev optaget i kejser Frederik II.s stadfæstelse 1226 maj, trykt Lübeckisches UB. I nr. 34, en måned før denne gav Lübeck rigsfrihed, jf. smst. I nr. 35.

Dateringen i kong Valdemars brev indeholder som nævnt led, der strider mod hinanden. Året 1202 lader sig ikke uden videre forene med det andet regeringsår, jf. note 10, og modstriden mellem dagsangivelserne er uløselig, jf. note 11. Det er ligeledes vanskeligt at forene den samlede vidneliste med brevets årsangivelse. Bedst går det med hensyn til kansleren biskop Peder af Roskilde, der efterfulgte broderen Anders Sunesen i 1202, jf. DRB. I:4 nr. 61. Provsten Niels kan være identisk med den provst Niels, der nævnes i Knud VI.s brev af [1192–1201], DRB. I:3 nr. 179, og notaren Gabriel kan ligeledes være identisk med notaren af samme navn i Knud VI.s brev af 1196, DRB. I:3 nr. 216. Derimod er drosten Torben og kammermesteren Ingemar kun kendt herfra, medens Skorre og Bjørn ellers først kendes som marsk og mundskænk fra 1224, jf. DRB. I:6 nr. 16, 42, 98 og 109. Det kunne tyde på at man har hentet vidnelisten fra et nu tabt brev og udvidet den med marsk og mundskænk, som var kendt fra forhandlingerne omkring kong Valdemars frigivelse.

Slutningen af kong Valdemars brev kan iøvrigt ikke forstås undtagen ved en sammenstilling med diplomforlægget, der efter vidnerne, signumlinie med kejserens monogram har *Jeg* (navnet) *kansler ved kejserens hof har gennemset som stedfortræder for (navnet), ærkekansler. Dette er forhandlet.... medens hr. Frederik regerede.* Men udtrykket 'var nærværende herved' i kong Valdemars brev om Gabriel som stedfortræder for biskop Peder strider tilsyneladende mod, at biskop Peder er til stede blandt vidnerne. Tillægget efter dateringen 'Gerhard Vriman.....af vor kansler' savner modstykke i danske kongediplomer og kan ikke forklares ud fra diplomforlægget. I sin karakter kan det måske minde om tilføjelsen på plica af kong Valdemars brev af 1241 12. marts, se nr. 71.

Erkendelsen af, at både diplomforlægget og kong Valdemars brev er uægte, har ført til en indgående drøftelse af, om indholdet af de enkelte bestemmelser stemte overens med de faktiske forhold. Opfattelsen er, at teksten i <1>–<23> og <25> er en bearbejdelse af et tabt ægte brev af 1181, og indholdet af <8>, <19> og <21> i hvert fald er uægte. Om disse spørgsmål henvises til Hermann Blochs afhandling i Zeitschrift für Lüb. Gesch. XVI (1914) s. 1–43 samt til den fornyede indgående behandling med hensyntagen til ældre litteratur i Bernhard Am Ende, Studien zur Verfassungsgeschichte Lübecks im 12. und 13. Jahrhundert (1975). Derudover indeholder kong Valdemars brev i <24> bestemmelser om vragretten, som i tilfælde af ægthed foregriber privilegiet af 1220, DRB. I:5 nr. 171, jf. også Vilho Niitemaa, Das Strandrecht im Mittelalter, s. 38–40.

Uægte [1206.? Januar?] 332

Pave Innocens III erklærer som svar på et andragende fra ærkebiskop Anders Sunesen af Lund, at stærkt skaldede mænd, hvis skaldetheden når helt ned til ørene, hverken må gøre tjeneste længere inden for de hellige grader eller avancere fra de lavere til de højere grader.

Afskrift i Paris.

Innocens til (ærke)biskoppen af Lund.

Hvor alvorligt, *og længere nede*[2]*).* Du har omsorgsfuldt udbedt dig svar fra os, om stærkt skaldede kan forfremmes til de hellige grader, eller om de

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

uhindret kan gøre tjeneste i de allerede modtagne. Herom svarer vi således på din forespørgsel, at skønt man indtil disse tider barmhjertigt har set gennem fingre med de således indviede, eftersom det dog synes uværdigt for vore tider, at den, som naturen, der voldsomt skader ham på legemets vigtigste lem, har skønnet uværdig til sit beneficium og som en fjende af naturen udelukkes fra al adgang, skal godkendes af kirken som en søn af den. Thi man bør snarere skamme sig over og skjule skaldetheden end fremstille den for menigheden. Vi fastsætter altså dette ved en almindelig bestemmelse, at de, hvis der er nogle, som skaldethed har misdannet helt ned til ørene, hverken må driste sig til at forrette tjeneste i den allerede modtagne værdighed eller til at stræbe efter de højere grader, for at der ikke gennem den slags mennesker skal ske uret mod den ærværdige gejstlighed eller vækkes anstød mod kirken, vor hellige moder. Men hvis der dog findes nogle i de lavere grader, skal vi, idet vi af hensyn til nøden i tiden finder os i det, af det apostoliske sædes sædvanlige velvilje udholde det[2]).

1) gængs formel ved udeladelser i brevtekster, der indgår i samlinger til kanonisk ret. – 2) dateringen er udeladt. Brevudtoget indgår i en samling på 95 breve af pave Innocens III, indført i parisisk håndskrift til kanonisk ret. Den falder i tre kronologiske hovedgrupper, hvoraf nærværende brevudtog findes i en gruppe på 21 breve, der stammer fra Innocens' 6.–8. pontifikatsår, det sidste sluttende 1206 21. februar. Da de nærmeste breve foran og efter brevudtoget kan dateres til Innocens' 8. pontifikatsår 1205 22. februar–1206 21. februar, og da paven netop i januar 1206 besvarer spørgsmål fra ærkebispen af Lund eller giver ham bemyndigelser, jf. DRB. I:4 nr. 107–114, er det muligt, at det udaterede brev, der kun er overleveret som brudstykke, kan henføres til det angivne tidspunkt [1206? Januar?], hvis det overhovedet er afgået. Der er forhold, der kan rejse tvivl om udtogets autenticitet, idet indholdet strider mod afgørelsen i det i samlingen umiddelbart foregående brev, rettet til patriarken af Konstantinopel, om mænd af ringe vækst, at der 'let' kan gives dispensation, når de udviser 'mandlige kendemærker som skæg og skaldethed'. Hertil kommer, at der i kanonisk ret ellers gives dispensation for langt alvorligere legemlige mangler, f.eks. tab af finger eller læderet hånd, jf. Dist. LV og X de corpore vitiatis I 20 samt 1146 26. november, Loewenfeld, Epist., 103 nr. 199 (dog undtagen messen) og 1207 18. september, DRB. I:4 nr. 124. Det må derfor anses for tvivlsomt, om det løsrevne brudstykke har haft gyldighed.

333 Omkr. 1208. Uægte

Kongen af Tyskland (Filip af Svaben) svarer på en henvendelse fra Pisa, at han vil komme til Italien, når han har besejret kongen af Danmark.

1. Afskrift i München.

Pisanerne meddeler kejseren italienernes forseelser, og de går løs på de fleste. Af den grund bønfalder de om, at han ikke tøver med at komme.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Kejseren svarer pisanerne og siger, at han vil komme, efter at kongen af Danmark er underkuet.

2. Afskrift i Wien.

Ud fra den oprigtighed i troskab, som I til enhver tid har haft til os og det romerske kejserrige, betror vi Eder, vise herrer[1]), med værdig lovprisning, idet vi underretter Eder så at sige som elskede sønner om, at vi, efter at kong N.[2]) er underkuet, vil komme til Italien, hvor vi i overensstemmelse med Eders råd har regnet med at skulle fælde dom mod alle, der forser sig[3]).

1) det fremgår kun af overskriften til afskriften: *Kejserens svar til pisanerne, at han kommer, efter at kongen af Danmark er underkuet,* at Pisa er den tænkte modtager. - 2) N. = *nomen,* svarende til NN. - 3) den her gengivne tænkte brevveksling mellem kongen/kejseren af Tyskland og Pisa findes kun i en af afdelingerne i Buoncompagnis lærebog om affattelse af breve, hvori der til belysning af de forskellige brevtyper findes citater af brevmønstre, jf. om genren Kult. leks. III 70 ff. dictamen. Hans lærebog blev forelæst ved og godkendt af universitetet i Bologna 1215 26. april, jf. Rockinger I, s. 119. I kommentaren knytter Buoncompagni pisanernes henvendelse sammen med begivenhederne efter kejser Henrik (VII)s død, d.v.s. efter 1197. Henvendelsen angives da sket til Filip af Svaben, der netop stod for sin kroning til kejser, men ikke nåede det, idet han forinden myrdedes 1208 21. juni, Winkelmann, Philipp v. Schwaben I 464. Det foregivne kejsersvar, der tillige kendes i en lidt udførligere, men anonymiseret form, se ovf. nr. 2, er i så fald blevet til i Italien, inden efterretningen om drabet er nået frem, d.v.s. senest i begyndelsen af juli. Derimod er det mindre sandsynligt, at man kunne have tænkt på Filips efterfølger Otto IV, der kronedes til kejser 1209 4. oktober, da han fandt støtte hos kong Valdemar II Sejr, jf. Annales Danici 96.

Uægte [1221-1223]. 334

Ærkebiskop Anders Sunesen af Lund, (den afdøde) biskop Karl af Linköping og dennes efterfølger Bengt kundgør overenskomsten mellem Gotlands præster og Linköping bispedømme om den biskoppelige visitats på øen, i følge hvilken bispen kun må komme hvert tredie år og da kun må oppebære gæsteri af halvdelen af øens kirker, medens den anden halvdel betaler afløsning i mønt. Ved næste visitats forholdes der omvendt, således at de enkelte præster kun hvert sjette år skal udrede gæsteri.

Afskrift i Stockholm.

Anders, af Guds miskundhed ærkebiskop af Lund, dengang det apostoliske sædes legat, Sveriges primas, og Karl, biskop af Linköping, og ligeledes Bengt, af samme nåde dennes efterfølger, til alle, nulevende såvel som tilkommende, der ser dette brev, hilsen med Ham, som er alles frelse.

Det hører til vor embedspligt ikke alene at bringe opståede tvistigheder og

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

stridigheder til ophør, men også, så vidt vi formår det, at fjerne anledningerne dertil ved at forudse fremtidige tilfælde, for at de ikke skal opkomme. Eftersom fremdeles uenighed og trætter hyppigt opstår, fordi de rettigheder eller bestemmelser, som bør danne en rettesnor for livet, som følge af glemselens brøst enten fuldstændigt går til grunde – da alle jo lever på een gang – eller bliver bytte for modstridende interesser og forskellige meninger efter enhvers forgodtbefindende, når man ikke har breve, anses det derfor for at være til megen nytte skriftligt at optegne dem, således at enhver anledning til vildfarelse såvel som ethvert påskud for slet sindelag ryddes af vejen, og man på denne måde kommer den skrøbelige hukommelse til hjælp, så at enhver har noget, han kan tage sin tilflugt til for at nå vished, såfremt der opkommer tvivl om et punkt i den fastlagte ret. Men ethvert land, ligegyldigt hvilket, bør i forhold til sin egenart og sædernes forskelligartethed have sine egne og forskelligartede love; loven skal nemlig, som Isidor siger, stemme overens med sted og fædreland[1]). Ligesom øen Gotland derfor adskilles fra andre lande ved et bredt havområde, således adskiller dens indbyggere sig for en stor del fra andre folkeslag med hensyn til såvel den verdslige som den kirkelige fastlagte ret og sædvaneret. Den kan nemlig på grund af sin ringe størrelse og mangel på næring ikke bære magthavernes tynger. På det tidspunkt, da dette land for første gang af egen drift pålagde sig troens åg, underkastede den sig derfor uden tvang fra nogen side kirken i Linköping på den betingelse, at den biskop, der forestod den, kun hvert tredie år bør og har ret til at komme til denne ø for ifølge sin pligt som biskop at holde visitats. Men når han kommer inden for øens område, og (de biskoppelige ydelser skal udredes)[2]), skal han i egen person visitere halvdelen af de kirker, som er i landets tre tredinger, hvor han af hver enkelt sognepræst, (som forestår samme[3]), skal have gæsteri på tre underhold af de underliggende borde)[4]). Men det påhviler lægmændene i hver enkelt sogn at stille tolv heste til rådighed for ham[5]) og hans folk, for at de kan færdes på dem. Thi han må ikke rejse om i landet med en større skare eller følgeskab af folk. Men den anden halvdel af kirkerne, som han ikke må visitere ved den lejlighed, skal dog samme år i rede penge i forhold til kirkernes større og mindre evne betale biskoppen, hvad de er skyldige, i overensstemmelse med den overenskomst, der med fælles samtykke er afsluttet og nedskrevet. Men de præster, som forestår de således frikøbte kirker, skal i det næste visitationsår sørge for og udrede biskoppens underhold. Men de resterende, som forrige gang bar byrden ved visitationen, skal, således som de andre tidligere har gjort det, i ydmyghed frigøre sig ifølge ordlyden af den ovenfor anførte overenskomst, og således tvinges den, der forestår

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

hver enkelt kirke, kun hvert sjette år til uomgængeligt at yde underhold. Thi enhver skal skiftevis udrede gæsteri og betale en bestemt sum i rede penge. Men efter at prælatens gennemrejse og forberedelsen af underholdet ved en tilbørlig og passende fremgangsmåde er blevet betimeligt indvarslet for præsterne af provsterne, er det nødvendigt, at den, der først skal holde sig til rede, får en frist til forberedelserne på mindst syv dage forud for biskoppens ankomst[6]).

1) Isidorcitatet er sikkert hentet fra c. 2 Dist. IV (Friedberg I s. 5). – 2) teksten er korrupt og kan ikke rettes med sikkerhed, hvorfor den her givne oversættelse meddeles med alt forbehold. Hammarström foreslår i sit Glossarium at oversætte *episcopalia,* der ovenfor er gengivet ved 'de biskoppelige ydelser', med 'biskoppelig inspektion', hvilket med et vist forbehold får tilslutning i det nye Glossarium till medeltidslatinet i Sveriget, men begge har ved denne tolkning kun nærværende yderst tvivlsomme tekststed at støtte sig på. – 3) d.v.s. kirkerne. – 4) teksten er atter usikker på dette sted, hvorfor oversættelsen gives med alt forbehold. Hammarström foreslår *subterpositarum* opfattet som et substantiv, at oversætte ved 'natteleje' eller 'seng', men et sådant 'natteleje-gæsteri' kendes ellers ikke. I den ovenfor meddelte oversættelse forudsættes *subterpositarum* knyttet til *mensarum,* hvorefter gæsteriet skal præsteres af de borde, der er underlagt de enkelte sognekirker til præstens underhold. – 5) d.v.s. bispen. – 6) brevet kendes kun i afskrift fra 16. årh. af en transsumpt og stadfæstelse 1226 af biskop Vilhelm af Modena, jf. nr. 335. Det fremtræder som en overenskomst mellem to parter, kundgjort af ærkebiskop Anders Sunesen, biskop Karl af Linköping og dennes efterfølger biskop Bengt. Allerede Schlyter antyder tvivl om ægtheden, jf. indledningen i Samling af Sweriges gamla lagar VII, Gutalagen p. VI note 28. Der er følgende påfaldende træk ved udfærdigelsen: 1) ærkebispen kalder sig 'dengang det apostoliske sædes legat', hvilket ellers kun sker ved omtalen af et brev af ærkebispen i Gregor IX.s brev om tienderne m.m. på Gotland af 1230 23. januar, DRB. I:6 nr. 105. Selv kaldte ærkebispen sig legat sidste gang i brevet af 1215 [oktober], DRB. I:5 nr. 60. 2) brevet angiver tillige at være udstedt af biskop Karl af Linköping, der døde 1220 14. august, og efterfølgeren Bengt (1221-1237) samtidig, en faktisk umulighed. Man har villet forklare forholdet på denne måde: Der har foreligget en udfærdigelse af ærkebispen og biskop Karl om visitatsen, en parallel til ærkebispens tabte brev om tienden, hvortil der henvises i pavebrevet af 1217, jf. DRB. I:5 nr. 104. Under sit besøg på Gotland i 1225, jf. Dipl. Svecanum I nr. 231, har biskop Bengt ligeledes stadfæstet overenskomsten om visitatsen. Derefter sammenstykkedes de to breve til eet, d.v.s. i den form, der nu foreligger i stadfæstelsen af 1226, jf. Herman Schück, Ecclesia Lincopensis, s. 266 note 24. Holmbäck & Wessén IV s. 313 mener, at biskop Karl døde inden den endelige udfærdigelse. Disse redningsforsøg styrker dog snarest antagelsen af, at brevet er uægte i den foreliggende form. 3) slutningen af kundgørelsesbrevet med corroboratio og/eller sanctio samt datering mangler. – 1217 30. januar, DRB. I:5 nr. 104, stadfæstede pave Honorius III under henvisning til breve af biskop Karl af Linköping og ærkebiskop Anders Sunesen overenskomsten om fordeling af tienden mellem kirke, præst og de fattige. Efter klage af biskop Bengt af Linköping og påfølgende mægling af ærkebiskop Uffe af Lund stadfæstede Gregor IX overenskomsten uændret 1230 21. januar, DRB. I:6 nr. 104, og det gentoges af Innocens IV i 1253, DRB. II:1 nr. 125, dog nu med indsættelse af den afdøde biskop Karls og den afdøde ærkebiskop Anders' navne.

I brevet af 1230 23. januar, DRB. I:6 nr. 105 stadfæstede Gregor IX gamle vedtægter på Gotland om sogneboernes ydelse af tiende til præsten i hø og korn samt forpligtelse til at bygge præstegårde under påberåbelse af daværende legat biskop Vilhelm af Modenas brev, hvori

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

henvises til ordlyden af et brev af Anders Sunesen, daværende legat, tillige med aftaler om gave af gods til kirken på dødslejet. Derimod omtales bispens visitats og de dermed forbundne gæsteriforpligtelser overhovedet ikke. Det sker først i 1296, da pave Bonifacius VIII 13. august, jf. Dipl. Svecanum II nr. 1174, i lighed med sine forgængere Gregor IX, Innocens IV og Gregor X stadfæster en anordning af den afdøde biskop Karl af Linköping, at transport og underhold skulle ydes af gejstligheden under visitats som hidtil, da det var ydet således fra det tidspunkt, kristendommen herskede på Gotland, ifølge indholdet af den afdøde biskops brev. Dette brev indbragtes i en strid mellem bispen af Linköping og gejstlighed og menighed på Gotland på foranledning af bispen for den pavelige appelret 1296 18. oktober, Dipl. Svecanum II nr. 1181, hvor man erklærede det ikke at være til skade for bispen eller hans officialer. Endnu 1304 15. juli, Dipl. Svecanum II nr. 1434, klager præsterne på Gotland til ærkebispen af Uppsala over Linköpingbispens overgreb under visitats i en række sogne på Gotland.

Det er bemærkelsesværdigt, at pave Bonifacius støtter sig til et andet, nu ukendt brev af biskop Karl, men ikke nævner nærværende brev af Anders Sunesen og de to Linköpingbisper, skønt det tilsyneladende måtte være af vægt i striden mellem Linköpingbispen og Gotlands præster. Dette forhold i forening med de ovenfor påpegede påfaldende træk ved brevets udformning rejser det spørgsmål, om det overhovedet har eksisteret på det givne tidspunkt. Måske er det snarest fremstillet på Gotland, jf. udtrykkene *hæc terra* og *ad hanc insulam* (dette land og til denne ø), omkr. 1500, jf. bemærkningerne om overleveringen i nr. 335, da de politiske problemer angående Gotlands stilling i forhold til Sverige trængte sig på. Man har da med kendskab til andre stadfæstelser af biskop Vilhelm af Modena samt pavebrevet af 1230 23. januar, DRB. I:6 nr. 105, der som nævnt støttede sig til et brev af Vilhelm med optaget ordlyd af et brev af Anders Sunesen, 'dengang.... legat' konstrueret endnu en stadfæstelse med en transsumpt af et brev af Anders Sunesen og de to Linköpingbisper. Ved udformningen af visitatsbestemmelserne med tilhørende gæsteriforpligtelser har man støttet sig til Gutasagaens kap. 5, og visse steder får teksten karakter af kluntet oversættelse, jf. de delvis korrumperede steder i teksten, se ovf. i note 2 og 4. Den omhyggelige opdeling af hver tredings kirker i to halvdele, hvoraf skiftevis den ene yder gæsteri, den anden afløsning i rede penge, røber kendskab til den *Taxa procurationis noctium in uisitatione insulæ Gotlandiæ,* trykt SS. rerum Suecicarum III 290–93, som viser øens kirker, fordelt på tredinger, hver i to *diuisiones* og med varierende afløsningsbeløb for hver kirke.

Det uægte brev kan formelt dateres til [1221–1223] på grundlag af biskop Bengts tiltræden efter biskop Karls død 1220 14. august og Anders Sunesens resignation som ærkebiskop i 1223, men som vist ovenfor er brevet en konstruktion tidligst fra 14. årh., men måske så sen som fra omkr. 1500. En konsekvens heraf er, at det ikke kan bruges som grundlag for at ændre dateringen af Gutalagen og Gutasagaen til omkr. 1220, som det ved tolkningen af arengaen, kombineret med henvisninger til bl.a. 'gammel vedtægt' i brevet af 1230 23. januar, DRB. I:6 nr. 105, skete i Holmbäck & Wessén IV, indledning s. LXX flg., jf. også Kult. leks. V sp. 601 og 603. Derfor må Schlyters datering af Gutalagen til slutningen af 13. årh. fortsat opretholdes. Endvidere må den skepsis med hensyn til Anders Sunesens indsats vedrørende Gutalagen og Gutasagaen, som den under forskellige synsvinkler kom til orde hos Stig Iuul, Anders Sunesen som lovgiver, hos Erland Hjärne, Fornsvenska lagstadganden, og hos Inge Skovgaard-Petersen, Saxo og Anders Sunesen, anses for berettiget.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Uægte 1226. Visby. 335

Den pavelige legat, biskop Vilhelm af Modena transsumerer og stadfæster ærkebiskop Anders Sunesens kundgørelse af overenskomsten om Linköpingbiskoppens visitation og gæsteri på Gotland.

Afskrift i Stockholm.

Vilhelm, af Guds miskundhed biskop af Modena, det apostoliske sædes legat, til alle troende kristne, der får dette brev at se, hilsen med den sande frelser.

Idet vi bøjer os for bønner fra vore elskede sønner, præsterne på Gotland, stadfæster vi med dette brevs myndighed nogle sædvaner, der fra gammel tid er holdt i hævd imellem dem og deres biskop Karl, saligt ihukommet, og ligeledes fastsat mellem den øs indbyggere og stadfæstet af vor ærværdige broder Bengt, biskop af Linköping, dennes efterfølger, og ligeledes bestyrket af vor ærværdige broder Anders, fordum ærkebiskop af Lund, dengang det apostoliske sædes legat, Sveriges primas, og som har følgende ordlyd: Anders, af Guds miskundhed ærkebiskop af Lund, dengang det apostoliske sædes legat, Sveriges primas (= *nr. 334*). Disse og andre ting, som vi har fundet er godkendt og holdt i hævd af deres forgængere, godkender og bestyrker vi ved dette vort brev og vort segls vidnesbyrd, for at der ikke for fremtiden skal være tvivl om disse ting.

Givet i Visby i det Herrens år 1226[1]).

1) brevet kendes kun gennem en afskrift fra 16. årh.s 2. halvdel, skrevet af en ellers ukendt hånd på læg med yderligere 4 breve vedrørende Gotlands forhold til Sverige. Herman Schück, Rikets brev och register, s. 485, formoder, at disse afskrifter gennem et mellemled kan føres tilbage til biskop Hans Brask af Linköpings virksomhed i 1520'erne. I brevet udtaler legaten, at han efter anmodning af Gotlands præster stadfæster hævdvundne sædvaner mellem dem og den afdøde bisp Karl af Linköping, der døde 1220, og mellem indbyggerne på øen som stadfæstet af efterfølgeren biskop Bengt (1221–1237) og bekræftet af ærkebiskop Anders Sunesen. I den forbindelse optager han ordlyden af et brev af ærkebispen og de to bisper, d.v.s. nr. 334, efterfulgt af: 'dette og andet', som er billiget og overholdt af deres forgængere, 'billiger og bestyrker' han med brev og segl. Man har som regel opfattet legatens brev som en vidisse, men i så fald mangler der det vigtigste træk, nemlig beskrivelsen af det forelagte originalbrev med bemærkning om dets tilstand og dets eventuelle segl samt erklæringen om overensstemmelse med dets ordlyd, d.v.s. beviserne på autenticiteten. Det betyder, at der højst kan være tale om en transsumpt af ærkebispens brev. Endvidere er der klar uoverensstemmelse mellem indholdet i det transsumerede brev og beskrivelsen af, hvad legaten siger, at han har stadfæstet. Hertil kommer også det påfaldende træk, at brevet slutter med en corroboratio med henvisning til brev og segl, hvilket strider mod den gængse praksis, at de pavelige legater oftest i deres breve følger opbygningen i de pavelige breve og som disse slutter med en sanctio *(Nulli ergo..... incursurum).* Det ses også i andre stadfæstelser, udstedt af Vilhelm som legat i årene 1225–26 og på ny i 1247–48, jf. Dipl. Svecanum I nr. 232, Fornvännen 1972 s. 33, samt Dipl. Svecanum

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

I nr. 353, 355, 357–58 og 362. Hans bundethed til praksis i det pavelige kancelli viser sig også i hans breve om fritagelser for kirkebod, jf. ovf. nr. 281, 1248 27. juli til Lunde hospital, samt i breve fra 1247, jf. Dipl. Svecanum I nr. 347–52. Nærværende stadfæstelse med transsumpt af ærkebiskop Anders Sunesens brev må derfor ligesom dette anses for uægte.

336 [1229]. Uægte

Kongen af Danmarks søstersøn (hertug Otto af Lyneborg) beder pave (Gregor IX) om at løse sig fra den ed, han har aflagt om ikke at søge at vinde den borg tilbage, han har måttet afstå for at komme ud af sit fængsel.

Afskrift hos Schannat.

Over for Eders nåde tilkendegiver jeg[1]), hellige fader, at jeg, da min herre og onkel kongen af Danmark troløst var blevet taget til fange af sin vasal, en mand af dårligt ry, på grund af blodets bånd anså uretten mod ham for uret mod mig og hurtigt skaffede ham befriet[2]), for at ikke en udsættelse skulle føre fare og skade med sig. Derpå betænkte jeg, at det ville være til gavn for staten, at forbrydelsen ikke forblev ustraffet, og jeg ønskede at straffe, hvad der var handlet i svig, da svig og list ikke bør beskærme nogen. Men eftersom begivenhederne falder forskelligt ud, kunne jeg ikke virkeliggøre den plan, jeg havde fattet, men jeg blev endog uformodet taget til fange og meget længe holdt indespærret med jernlænker, som jeg ikke kunne befries eller løses fra, førend jeg måtte udlevere en stærkt befæstet borg, der tilhørte mig ifølge arveretten, hvad enten jeg ville eller ej. Jeg gav afkald og aflagde ed på, at jeg aldrig ville kræve den tilbage og ikke selv eller ved andre gribe til våben for at generhverve den. Da det altså er meget hårdt for mig, at jeg på grund af denne ed, som jeg har præsteret tvunget af vold, skal udholde så uhørt en krænkelse, bønfalder jeg Eder, hellige fader, om, at I, da I har magtfuldkommenhed, værdiges at løse den og giver mig dispensation til at kunne kræve det tilbage, som er mit. Thi jeg har ikke svoret frivilligt, men under en frygt, som kunne påkomme en modig mand[3]), og jeg bør med rette undskyldes derfor. Da man endvidere ikke bør være tro mod den, der ikke selv er tro, vil ingen med gyldig grund, som det synes, kunne anklage og straffe mig for en sådan handling.

1) aktstykket er efter sin form en supplik til paven, men er tilsyneladende kun ufuldstændigt overleveret, da en egentlig protokol med adresse, intitulatio og salutatio mangler. Trykket hos Schannat, det eneste kendte tekstgrundlag anfører et nu ukendt mainzisk håndskrift som kilde med en overskrift, som lader Albert af Orlamynde være den, der har indgivet supplikken til pave Honorius III. Ligesom årstallet 1226, der er tilsat i marginen, er overskriften muligvis

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

tilsat af Schannat som hans fortolkning af supplikkens 'jeg', som han antagelig har forestillet sig har afgivet supplikken efter den påbegyndte opfyldelse af betingelserne for løsladelsen af kong Valdemar II Sejr og hans sønner i 1226, jf. DRB. I:6 nr. 42, 55 og 56. Hvis supplikken virkelig har været indgivet til paven, kan Schannats forlæg højst have indeholdt en bearbejdet afskrift af den, idet den ud over kongen af Danmark ikke indeholder et eneste navn på personer eller steder og end ikke antyder udeladelse af navnestof med . ., som det ofte sker med brevstof, der indgår i formelsamlinger. Disse forhold gør det tvivlsomt, om der er tale om en virkelig afgået supplik. Snarere må aktstykket karakteriseres som en stiløvelse eller fingeret skrivelse. I samme retning peger omtalen af Danmarks konge som *dominus* og måske også, at supplikken fremtræder i jeg-form. Endvidere er formuleringerne af en sådan karakter, at det volder betydelige vanskeligheder at give supplikken en entydig placering. Hvis Schannats tilskrivning af supplikken til grev Albert af Orlamynde var rigtig, måtte den borg, der hentydes til, være Lauenburg, som greven ifølge Annales Stadenses afstod for sin løsladelse i 1227, og i så fald måtte både frigivelse og afsendelse af supplikken være sket inden pave Honorius III.s død 1227 18. marts, som foreslået i Reg. Thuring. Men både Schannat og Reg. Thuring. tager herved ikke hensyn til, at grev Albert ifølge supplikken sad inde med borgen 'ifølge arveretten', hvilken han som påpeget af Usinger s. 385 og især af Paludan-Müller s. 113 note 4 ikke kunne påberåbe sig, da kong Valdemar havde overladt ham den. Det kunne derimod kong Valdemars anden søstersøn Otto af Lüneburg, som ifølge Annales Stadenses ved sin frigivelse fra fangenskabet efter slaget ved Bornhøved 1227 22. juli måtte afstå borgen Hitzacker til hertug Albrecht af Sachsen, idet den hørte til de gamle welfiske besiddelser. Ottos løsladelse fandt sted i begyndelsen af 1229, jf. DRB. I:6 nr. 88 note 2. Derefter måtte supplikken være indgivet til pave Gregor IX. – 2) oversættelsen følger her Paludan-Müllers tolkning af tekstens *absolutionem eius procurauí,* der også kan gengives med 'traf anstalter til at befri ham'. – 3) udtryk, hentet fra romerretten, jf. Dig. IV,2, 1,6 (Mommsen I s. 80).

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

RETTELSER OG TILFØJELSER

TIL

1. RÆKKE

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

1085 21. maj, II nr. 21, s. 26 l. 9. f. o.: Sundbyøster *læs* Sundbyvester.

1093 22. august, kong Erik for cistercienserinnernne i Reval, Reg. Danica nr. *48, er trykt som II:12 nr. 206 mellem de andre Michaelisforfalskninger.

1180 29. juni, III nr. 91, s. 97 l. 4 f. o.: kirke *tilføj herefter* med hensyn til dens rettigheder.

[**1182 efter 12. maj–Før 1185 25. november**], III nr. 104, s. 115 l. 16 f. o.: kirke *tilføj herefter* med hensyn til dens rettigheder.

[**1182–1300**], III nr. 110, i Kiel Universitetsbibliotek *læs* på Gottorp.

[**1202–1205**], IV nr. 48 s. 69 l. 13 f. o.: note 18 *læs* note 22.

[**1202–1214**], IV nr. 53, s. 76 l. 8 f. o.: og 96 *læs* og 95.

[**1202–1223**], IV nr. 68, s. 99 note 1. *Tilføj* se dog til sammenligning Poul Nørlund, Sune Ebbesens halve Hovedlod (i Festskrift til Kr. Erslev 1927) s. 166 med note 64, der foreslår en datering til efter 1223, d.v.s. efter ærkebispens resignation, under henvisning til, at godset i Åse ikke nævnes i pave Honorius III.s privilegium af 1223 27. oktober, DRB. I:5 nr. 220, men først findes optaget i godsopregningen i pave Gregor IX.s store privilegium af 1228 22. februar, DRB. I:6 nr. 75.

1209 [**omkring 15. september**], IV nr. 159. Den af udgiveren i note 2 rejste tvivl om identifikationen af *Luena* med Løgumkloster har vist sig berettiget, idet Ernst Pitz, Papstreskript und Kaiserreskript im Mittelalter, s. 35 med note 101, foreslår at rette *Luena* til *Lucna,* som må identificeres med klostret Lekno nær Bromberg i Gnesen stift, jf. Pitz, s. 35 og 36. Statuttet udgår derfor som vidnesbyrd om Løgumkloster.

1211, V nr. 5, s. 4 l. 5 f. n.: *Stenholt[7]) *læs* Stenholt[7]).

1213 [**april–maj**], V nr. 29, s. 31 l. 18 f. n.: indsamlingsbøsse *læs* hul stok, jf. hertil Kult. leks. XIII sp. 172.

1214 28. marts, V nr. 43, 2. hovedafsnit: Men for ganske nylig *læs* Men endelig, jf. hertil Tage E. Christiansen i Historisk Tidsskrift 81 (1981) s. 184 note 11 med henvisning til Hist. Tidsskr. 9 rk. VI s. 64.

1223 13. juli, V nr. 215, s. 189 l. 9 f. n.: note 17 *læs* note 21.

[**1225 Efterår–vinter**], VI nr. 41, s. 41 note 3: nr. 189 *læs* nr. 199. – s. 41 note 5: nr. 53, 189 *læs* nr. 53, 199.

[**1226**] **23. maj,** VI nr. 53, s. 50 l. 9. f. o.: mester *læs* riddernes mester (d.v.s. ordensmester).

[**1234 omkring 20. november**], VI nr. 199, s. 179 l. 3: højmester[20]) *læs* øverste mester[20]).

[**Omkring 1235 17. december**], VI nr. 210, s. 193 l. 15 f. o.: brev[4]) *læs* brev[7]). – I noterne *tilføjes:* 7) tabt.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

PERSON- OG STEDNAVNE-
REGISTRE

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

VEJLEDNING VED BRUG AF REGISTRENE

Registrene er delt i et person- og et stednavneregister. Af hensyn til tidligere registre inden for Danmarks Riges Breve står å foran a. Ved *personnavnene,* der er ordnet alfabetisk efter fornavne, oplyses de(n) vigtigste stilling(er), i hvilke en person forekommer i nærværende bind; hvor en person er bedst kendt under et til- eller efternavn er dette tilføjet. – Ved *stednavnene* er såvidt muligt oplyst deres beliggenhed med angivelse af herred efter den seneste herredsinddeling, herunder også herrederne i Skåne, Halland, Blekinge og Sønderjylland (syd for den nuværende grænse = Sydslesvig). Som i tidligere registre i Danmarks Riges Breve er de udenlandske lokaliteter placeret efter de landegrænser, der forelå i 1939. *Stjerne* foran et stednavn angiver, at den pågældende lokalitet ikke har kunnet identificeres. – *Tallene* henviser til brevets årstal (eller datering) og nummer i Danmarks Riges Breve.

FORKORTELSER

h. = herred. s. = sogn. forsv. = forsvunden/t. Sdrj. = Sønderjylland, syd for den nuværende grænse. N. = Nørre. S. = Sønder. V. = Vester. Ø. = Øster.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

PERSONNAVNEREGISTER

Å og A

Åby se Peder.

Åge Så, i strid med Dalum kloster. *1249:* 304.

Åstred Gris, væbner. *1239:* 32, 39.

Abel, hertug af Jylland, søn af Valdemar II Sejr. *1238:* 9. *1239:* (24), (25?), 26, 34. *1240:* 46, 47, 50, 51, (52?). *1241:* 71, 73, 76, 78, 91. *1243:* 109. *1245:* 160, 192. *1248:* 293. *1249:* 298, 300, 302.

Abraham, bevidner Ballingslövs grænseskel. *1241:* 87.

Absalon: **1.** A., provinsialprior for dominikanerprovinsen Dacia. *1239:* 29. *1243:* 112. *1245:* 160, 166. *1247:* 266. *1249:* 306. - **2.** A., prior i Esrom. *1248:* 289. - **3.** A. Stange, afdød, ~ Ingeborg. *1246:* 230.

Adam: **1.** A., magister, kannik i Roskilde. *1246:* 221. - **2.** A., af *Conteshalia. *1240:* 43.

Adolf: **1.** A. III, greve af Holsten. *1202:* 331. (uægte). - **2.** A IV, afgået greve af Holsten, franciskanermunk. *1241:* 91. *1249:* 322.

Albert, Albertus, Albrekt: **1.** A., ærkebiskop af Prøjsen. *1248:* 290. - **2.** A., dekan ved St. Mariakirken i Erfurt. *1249:* 310. - **3.** A. Behaim, ærkedegn i Passau, pave Gregor IX.s agent i Tyskland. *1239:* 25. *1240:* 52. *1241:* 72. - **4.** A., franciskanermunk. *1238:* 9. - **5.** A. I, hertug af Saksen. *1239:* 31. *1249:* 300. - **6.** A., (af Orlamynde), greve (af Holsten). *1238:* 9. *1241:* 73. *1245:* 192. - **7.** A., søn af grev Ernst af Gleichen. *1249:* 310. - **8.** A., foged af Elxleben. *1249:* 310. - **9.** A., se Walbert.

Alexander, III, pave 1159-81. *1241:* 75.

Alfonso, broder til prins Ferrando af Portugal. *1239:* 35.

Algot, broder til Frende. *1241:* 87.

Anders: **1.** A. Sunesen, ærkebiskop af Lund. *1183:* 330 (uægte). *1206:* 332 (uægte). *1221-23:* 334 (uægte). *1226:* 335 (uægte). - **2.** A., dekan i Lund. *1241:* 88. - **3.** A., afdød ærkedegn i Lund, fader til kanniken Lars. *1241:* 88. - **4.** A., magister, kannik i Roskilde og Ribe. *1241:* 76. *1245:* 187. - **5.** A., Kong Valdemar II.s klerk. *1238:* 7. - **6.** A. Erlandsen, herre til Hyby. *1245:* 177. - **7.** A. Grosen, hr., ridder. *1241:* 76, 77, 78. *1245:* 230. - **8.** A. Pallesen, hr., vistnok ridder. *1245:* 192. - **9.** A. Stygge, skøder gods til Øm kloster. *1245:* 198.

Anfridus, dominikanermunk. *1238:* 9.

Arnger Bondesen, hr., vistnok ridder. *1246:* 221.

Aron fra Randers, dominikanermunk i Viborg. *1246:* 234.

Asgot Svendsen, bedstefader til Jens Snur. *1245-73:* 200.

Asmund: **1.** A. Jopsen, bevidner breve af hertug Abel af Jylland. *1240:* 46. *1245:* 192. - **2.** A. Svendsen ~ Trund. *1249:* 321. - **3.** A. Tygesen, hr., vistnok ridder. *1241:* 87.

Asser: **1.** A., præst, forstander for nonneklostret i Slangerup. *1246:* 221. - **2.** A. Svendsen, skøder gods til Øm kloster. *1239:* 38.

Astolf, dominikanermunk fra Skänninge. *1246:* 234.

B

Barnim I, hertug af Pommern, ~ Marianne. *1238:* 3, 12.

Bartholomæus: **1.** B. Englænder, borger i Roskilde. *1241:* 73, 76. - **2.** B. fra Howden. *1240:* 63.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Behaim se Albert.
Béla IV, konge af Ungarn. *1241:* (72).
Bengt, biskop af Linköping. *1221-23:* 334 (uægte). *1226:* 335 (uægte).
Bennered af Galter, i strid med Dalum kloster. *1249:* 308.
Bent: **1.** B., prior, vistnok i Æbelholt. *1241:* 73. – **2.** B., magister, kapellan, kong Erik IV.s notar. *1248:* 280.
Bernhard, Bernhardus: **1.** B. IV, biskop af Paderborn. *1243:* 123. – **2.** B., greve af Askarien. *1249:* 300. – **3.** B., greve af Ratzeburg. *1202:* 331 (uægte).
Bille se Jakob.
af Bindersleben, se Frederik
Bjørn: **1.** B., mundskænk. *1202:* 331 (uægte). – **2.** B., har ejet gods på Fyn. *1245:* 164.
Bjørund, sendemand fra Danmark. *1245:* 178.
Blek se Niels.
Bo, magister, domprovst i Roskilde. *1241:* 73, 77, 78. *1246:* 221.
Bonde se Tyge.
Boninus, dominikanermunk. *1238:* 9.
Broder: **1.** B., degn. *1240:* 46. – **2.** B., dominikanermunk i Lund. *1246:* 234.
Brodker, søn af Gisle. *1241:* 87.
Broge se Mads.
v. d. Brücke se Gerhard.

C

Capocci se Petrus.
Cecilie, afdød, ~ Jon Regnmodsen, moder til Jon. *1248:* 289.
Cesarius, ærkebiskop af Salerno. *1245:* (188), (189).
Cølestin, Celestinus, IV, pave. *1241:* 89.

D

Dam se Jens.
Daniel, dominikanermunk fra Visby, prior i Reval (Tallinn). *1246:* 234.
David Truedsen, bevidner Ballingslövs grænseskel. *1241:* 87.
Dietrich af Hasserode. *1245:* 195. Se også Thidericus.

E

Ebbe Ugotsen, hr., kong Erik IV.s marsk. *1248:* 272.
Edmund v. Raben ~ Gertrud. *1246:* 227.
Edward af Westminster. *1246:* 207.
Egbert søn af drosten Gunzelin. *1245:* 195.
Egidius, kardinaldiakon af SS. Cosma e Damiano. *1245:* 164.
Eleonora, dronning af Danmark, afdød, søster til Alfonso og Ferrando. *1239:* 35.
Elias, afdød biskop af Ribe. *1245:* 185.
Elisabeth den Hellige, moder til landgrev Herman af Thyringen. *1240:* 52.
Engel, dominikanermunk fra Århus. *1246:* 234.
Engelbert, dominikanermunk fra Roskilde. *1246:* 234.
Englænder se Bartholomæus.
Erik IV Plovpenning, konge, søn af Valdemar II Sejr, ~ Jutta. *1238:* 9. *1239:* 21, 23, (24), (25?), 31. *1240:* 41, 44, (52?), 60. *1241:* 73, 74, 76, 77, 78, 82, 86, 89, 93. *1242:* 96, 97, 98, 100, 104. *1243:* 107. *1243-54:* 130. *1244:* 155, 156, 157. *1245:* 163, 165, 168, 169, 170, 192. *1246:* 203, 205, 211, 212, 219, 220, 221, 224, 225, 228, 233. *1247:* 256, 263, 264, 265, 266. *1248:* 271, 272, 273, 276, 280, 289, 294, 296. *1249:* 299, 300, 305, 306, 319, 320, 324, 326, 327. *1249-50:* 328.
Erland fra Skåne, fader til Anders Erlandsen af Hyby. *1245:* 177.
Ernst, greve af Gleichen, fader til Albrekt og Erwin. *1238:* 9. *1249:* 310.
Erwin, søn af grev Ernst af Gleichen. *1249:* 310.
Esbern: **1.** E. Lille, hr., vistnok ridder. *1245:* 192. – **2.** E. Ovesen, broder til Tue Ovesen. *1248:* 288. – **3.** E., hr., ridder, (=Esbern Snerlyng?). *1245:* 196. – **4.** E., fader til to sønner, arvinger efter Glennir. *1243:* 108.
Esger, magister, kannik, senere biskop af Ribe. *1245:* 187. *1245-73:* 199, 200. *1246:* 210, 218, 230. *1247:* 235. *1248:* 272, 280. *1249:* 323.
Eskil: **1.** E., biskop af Slesvig. *1245:* 167, 184. *1246:* 228. *1247:* 266. *1248:* 273, 274, 293. *1249:* 306. – **2.** E., provst i Lund. *1241:* 87.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

– **3.** E., søn af Hildrad, kannik i Lund. *1241:* 88.

F

Ferrando: **1.** F., portugisisk prins, broder til dronning Eleonora af Danmark. *1239:* 35. – **2.** F., afdød greve af Flandern, broder til dronning Berengaria (Bengærd) af Danmark. *1240:* 59, 60.

Filip: **1.** F. II August, konge af Frankrig 1180–1223. *1238:* 18. – **2.** F. af Svaben, tysk konge 1198–1208. Omkr. *1208:* 333 (uægte).

Frederik, Fridericus: **1.** F., provst i Ratzeburg. *1249:* (318). – **2.** F. I Barbarossa, tysk kejser 1155–90. *1202:* 331 (uægte). – **3.** F. II, tysk kejser 1220–50. *1239:* 25 (note 1). *1240:* (57), 58. *1241:* 72, 79. *1243:* 109. *1245:* 194. *1247:* 255. – **4.** F. II, hertug af Østrig. *1239:* 25. *1240:* 52. *1244:* 153. – **5.** F. af Bindersleben. *1249:* 310. – **6.** F. af Esbeck. *1245:* 195. – **7.** F. af Harsleben. *1245:* 195.

Frende, broder til Algot. *1241:* 87.

G

G.: **1.** G., abbed i Herrevad. *1238–41:* 16, 17. *1240:* (53–55). *1241:* (84). *1242:* (103). *1243:* (110). – **2.** G., abbed i Løgum kloster. *1238–41:* 17.

Gabriel, kongens notar, stedfortræder for biskop Peder af Roskilde. *1202:* 331 (uægte).

af Galter se Bennered.

Galterus, ærkebiskop af Sens. *1240:* (48), (57).

Gamaliel, kannik i Lund. *1241:* 87.

Geoffrey, søn af Guy. *1240:* 43.

Gerhard, Gerhardus: **1.** G., ærkebiskop af Bremen. *1238:* (5), *1245:* (183). *1249:* (320). – **2.** G. v. d. Brücke, af det danske broderskab i Köln. *1246:* 227. – **3.** G. af Gleichen. *1249:* 310. – **4.** G. Vriman, lybsk udsending. *1202:* 331 (uægte).

Gertrude ~ Edmund v. Raben. *1246:* 227.

Giselher, broder til Konrad Saxo. *1249:* 310.

Glennir, afdød, har siddet inde med Sebbesbol. *1243:* 108.

Goffridus, kardinaldiakon af S. Adriano. *1245:* 164.

Gorm Vikmansen, hr., vistnok ridder. *1241:* 76.

Gottfried v. Wedirhanen, af det danske broderskab i Köln. *1246:* 227.

Gregor, IX, pave 1227–1241. *1238:* 1, 2, 3, 5, 6, 7, 9, 12. *1239:* 22, 25, 27, 28, 29, 30, 31, 33, 35, 36, 40. *1240:* 48, 49, 52, 57, 58, 61, 62. *1241:* 72, 75. *1243:* 122. *1243–54:* 131. *1245:* 182, 188. *1247:* 259. *1229:* 336 (uægte).

Grim se Niels.

Gris se Åstred.

Guido, kardinal, pavelig legat i Danmark 1266–67. *1243–54:* 131.

Gunde Jensen, skænker gods til Æbelholt. *1241:* 90.

Gunner: **1.** G., biskop af Ribe. *1238:* 4, 13. *1238–41:* 14, 15, 16, 17. *1240:* 46, 47. *1241:* 71 (note 2). *1243:* 108. *1245:* 167, 185, 186, 187. *1246:* 210. – **2.** G., biskop af Viborg. *1240:* 61. *1245:* 167, 181, 189. *1248:* 294. – **3.** G., arving efter Glennir. *1243:* 108.

Gunzelin, tysk drost. *1245:* 195.

Guy, fader til Geoffrey. *1240:* 43.

H

H., munk i Cîteaux. *1238–41:* 17.

Hågen Pallesen, bevidner brev af Erik IV Plovpenning. *1241:* 77.

Håkon IV Håkonsen, konge af Norge. *1247–50:* 271.

Hak se Torsten.

Harald, hr., marsk. *1246:* 221. *1248:* 289.

Harbo se Peder.

af Hasserode se Dietrich.

Haverhull se William.

Heinrich se Henrik.

Helde se Niels.

Henning, fra Odense h. *1249:* 307.

Henrik, Heinrich: **1.** H. III, konge af England 1216–72. *1240:* 43, 45, 63. *1241:* 68, 79. *1242:* 101, 102. *1245:* 178. *1246:* 207, 208. – **2.** H. Raspe, landgreve af Thyringen, senere tysk konge. *1239:* 25. *1246:* 224, 225. – **3.** H. (Løve), afdød hertug af Svaben, Bayern, Saksen, Enghern og Nordalbingien. *1243:* 109. *1202:* 331 (uægte). – **4.** H., markgreve af Meissen. *1239:* 25. – **5.**

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

H. den Yngre, greve af Askarien. *1249:* 300. – **6.** H., greve af Blankenburg. *1245:* 195. – **7.** H. v. Braunschweig, staden Lübecks skriver. *1243:* 109. – **8.** H. af Mellingen, broder til Ludwig. *1249:* 310. – **9.** H. Schwabe, borger i Erfurt. *1249:* 310 – **10.** H. af Zeringe. *1245:* 195. – **11.** H., søn af Heinrich Schwabe. *1249:* 310.

Herman, Hermannus: **1.** H., biskop af Dorpat. *1242:* 98, 99. – **2.** H., udvalgt biskop af Hildesheim. *1249:* 300. – **3.** H., provst af Sulza. *1249:* 310. – **4.** H., præceptor for den tyske orden i Livland og Prøjsen. *1238:* 9. – **5.** H., underprior for dominikanerne i Lybæk. *1247:* 263. – **6.** H., landgreve af Thyringen, søn af Elisabeth. *1240:* 52. – **7.** H., tysk foged. *1249:* 310 – **8.** H. Dansker, borger i Paderborn. *1239:* 20. *1243:* 123. *1245:* 193.

Hiddo, provinsialprior for dominikanerne i Tyskland. *1243:* (112).

Hildiger, kannik i Lund. *1241:* 88.

Honorius III, pave 1216–1227. *1241:* 75. *1245:* 182, 188.

Hugo, kardinalpresbyter af Sta. Sabina. *1243–54:* 131. *1245:* 164.

Humbald, magister, provst i Gamtofte, Erik IV Plovpennings klerk. *1244:* 157. *1246:* 230.

I

I.: **1.** I., abbed i Esrom. *1248:* 289. – **2.** I., abbed i Vitskøl. *1238–41:* 16, 17.

Illug, præst. *1245:* 160.

Ingeborg: **1.** I., dronning, ~ Filip II August af Frankrig. *1238:* 10, 18. – **2.** I. ~ Absalon Stange. *1246:* 230.

Ingemar, kammermester. *1202:* 331 (uægte).

Ingerd, datter af Jakob Sunesen, ~ Konrad af Regenstein. *1245:* 195.

Ingvar Tukigrum, i strid med Dalum kloster. *1249:* 308.

Innocens: **1.** I. III, pave 1198–1216. *1245:* 182. *1202:* 331 (uægte). *1206:* 332 (uægte). – **2.** I. IV, pave 1243–1254. *1243:* 112–122, *1243–54:* 124–131. *1244:* 133–149, 151–154, 157. *1245:* 161–174, 177, 179–183, 188–191, 194. *1246:* 201, 202, 204, 206, 209, 211–219, 222–226, 228–233. *1247:* 235–262, 264–269. *1248:* 273, 274, 281, 282 (note 1), 284–287, 290, 292, 294. *1249:* 297, 300, 301, 304, 306–309, 312–320, 322, 325.

Ivar: **1.** I., biskop af Odense. *1239–45:* 40. *1243–54:* 125 (?). *1244:* 134. *1245:* (162), 167. – **2.** I. Råbuk, hr., vistnok ridder. *1238:* 13.

J

Jakob: **1.** J. (Erlandsen), pavelig kapellan, provst i Lund, senere biskop af Roskilde. *1247:* 235, 262. *1249–54:* 329. – **2.** J., dominikaner, pavelig vicekansler. *1241:* 75. – **3.** J., Valdemar II Sejrs klerk. *1238:* 7. – **4.** J. Bille, hr., vistnok ridder. *1246:* 221. – **5.** J. Sunesen, hr., fader til Jens. *1240:* 64. *1241:* 76.

Jarler, ærkebiskop af Uppsala. *1238:* 1.

Jarmer, herre til Rygen, søn af Vitslav af Rygen. *1249:* 318.

Jens: **1.** J., biskop af Børglum. *1238:* 9. *1239:* 30. *1245:* 167. – **2.** J., biskop af Slesvig. *1238–41:* 14 (note 8). *1240:* 48 (?), 57 (?). *1248:* 293. – **3.** J., abbed i Bækkeskov. *1241:* 88. – **4.** J., abbed i Esrom. *1244:* 141, 143, 144, 146. – **5.** J., underprior i Æbelholt. *1246:* 221. – **6.** J., provst i Ribe. *1245:* 187. – **7.** J., kantor i Ribe. *1248:* 280. – **8.** J., Kannik i Ribe. *1245:* 187. *1246:* 206. – **9.** J., degn fra Malling. *1245:* 160. – **10.** J. Ærkebiskops, skolar fra Marke, senere Erik IV Plovpennings befuldmægtigede. *1243:* 118. *1248:* 273. – **11.** J. Tyskers, dominikanermunk fra Roskilde. *1246:* 234. – **12.** J. Voxmoth, dominikanermunk fra Lund. *1246:* 234. – **13.** J. Dam, skænker gods til Næstved kloster. *1244:* 158. – **14.** J. Dansker, ridder. *1241:* 70, 80. – **15.** J. Finsen, hr., vistnok ridder. *1245:* 192. – **16.** J. Judas, hr., mageskifter gods med Øm kloster. *1248:* 275. – **17.** J. Navnesen, bevidner brev af hertug Abel. *1240:* 46, 47. – **18.** J. Nielsen, hr., vistnok ridder. *1245:* 192. – **19.** J. Pallesen, skøder gods til Øm kloster. *1245:* 198. – **20.** J. Snur, får bekræftet skødninger på gods fra Løgum kloster. *1245–73:* 200. – **21.** J. Troelsen, hr., vistnok ridder. *1238:* 13. – **22.** J. Tygesen, borger i København. *1249:* 321. – **23.** J., søn af hr. Jakob Sunesen. *1240:* 64.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Johan: **1.** J. I, markgreve af Brandenburg, ~ Sofie, søster til Erik IV Plovpenning. *1239:* 25. *1248:* 295. *1249:* 300. - **2.** J., greve af Holsten, søn af Adolf IV. *1239:* 26. *1241:* 91.

Johannes: **1.** J., biskop af Sabina. *1238:* 5. - **2.** J., broder, kardinalpresbyter af S. Lorenzo in Lucina. *1245:* 164. *1248:* 287. - **3.** J., kardinaldiakon af S. Nicola in Carcere. *1245:* 164. *1248:* 287. - **4.** J., kannik i Lybæk. *1247:* 256. - **5.** J. af Piacenza, magister, akolyt, pavelig kapellan og nuntius. *1243:* 122. *1245: 167.* - **6.** J., dominikanermunk. *1238:* 9.

Jon: **1.** J. Regnmodsen, fader til Jon. *1248:* 289. - **2.** J., søn af Jon Regnmodsen. *1248:* 289.

Josef, abbed i Sorø. *1243–56:* 132. *1244:* 133, 135, 136, 137, 138, 139, 140.

Judas se Jens.

Jutta, datter af hertug Albrekt af Saksen, ~ kong Erik IV Plovpenning. *1239:* 31. *1241:* 74.

Jöns, dominikanermunk fra Västerås. *1246:* 234.

K

Ka. (vistnok = Karl), hertug Abels notar. *1245:* 160.

Karl (se også Ka.): **1.** K., afdød biskop af Linköping. *1221–23:* 334 (uægte), 335 (uægte). - **2.** K., kannik i Lund. *1241:* 87. - **3.** K., præst i Farstorp. *1241:* 87.

Knud: **1.** K., ærkedegn i Lund. *1241:* 87, 88. - **2.** K., provst i Viborg. *1239:* 21.

Konrad: **1.** K., biskop af Hildesheim. *1245:* (183). - **2.** K., (udvalgt) konge af Tyskland. *1239:* 25. - **3.** K., greve af Regenstein, ~ Ingerd, datter af Jakob Sunesen. *1245:* 195. - **4.** K. Saxo, broder til Giselher. *1249:* 310. - **5.** K. Tuftulberg, bevidner brev af grev Ernst af Gleichen. *1249:* 310.

Krage se P.

Kristian: **1.** K. Elavsen, i strid med Dalum kloster. *1249:* 308. - **2.** K., borger i Roskilde. *1241:* 73, 76.

Kristoffer, junker, herre over Falster og Lolland, søn af Valdemar II Sejr, broder til Erik Plovpenning og Abel. *1238:* 9. *1239:* (24), 25 (note 11). *1241:* 73, 76, 78. *1245:* 192.

L

Lando, ærkebiskop af Messina. *1245:* (182–183).

Lars, søn af ærkedegnen Anders, kannik i Lund. *1241:* 88.

Lave: **1.** L., præst. *1240:* 46. - **2.** L. Gudmundsen, bevidner brev af hertug Abel, senere hr., vistnok ridder. *1240:* 46, 47. *1245:* 192. - **3.** L. fra Karlsvrå, hr., vistnok ridder. *1238:* 13. *1245:* 184.

Lille se Esbern.

Lithard, har ejet gods i Wæræl (Vôerla, Estland). *1241:* 82.

Luderus, biskop af Verden. *1238:* (5).

Ludger Hågensen, skænker gods til Æbelholt kloster. *1249:* 303.

Ludolf: **1.** L., biskop af Ratzeburg. *1247:* 256. *1249:* 318. - **2.** L., foged i Lybæk. *1202:* 331 (uægte).

Ludvig: 1. L. VIII, konge af Frankrig 1223–1226. *1238:* 10. - **2.** L. IX, konge af Frankrig 1226–1270. *1238:* 10. *1240:* 49, 58. *1242:* 102. - **3.** L. af Mellingen, broder til Heinrich af Mellingen. *1249:* 310.

M

Mads: **1.** M. Broge, i strid med Dalum kloster *1249:* 307. - **2.** M. Urne, hr., vistnok ridder. *1238:* 13. *1245:* 184.

Malhild ~ Sakse Torbensen. *1246:* 221.

Manne: **1.** M., abbed i Tommerup. *1241:* 88. - **2.** M. Paiesen, har ejet gods i Gammelby. *1245–73:* 200.

Margrete, afdød, ~ Gunde Jensen. *1241:* 90.

Marianne, datter af Albert af Orlamynde, ~ hertug Barnim af Pommern. *1238:* 3, 12.

Marinus: **1.** M., ærkebiskop af Bari. *1245:* 188, 189. - **2.** M., magister, pavelig vicekansler. *1245:* 164. *1248:* 287.

Mikkel: **1.** M., abbed i Øm. *1238–41:* 16, 17. *1240:* 55. *1242:* 106. - **2.** M. fra Horsens, dominikanermunk i Århus. *1246:* 234.

Mogens: **1.** M. Hågensen, kannik i Ribe. *1245:* 187. *1248:* 280. - **2.** M. Ovesen, overdrager gods til Æbelholt kloster. *1241:* 81. - **3.** M. Ugodsen, hr., vistnok ridder. *1241:*

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

76, 77, 78. – **4.** M. Ugot (?), fader til biskop Peder Elavsen. *1240:* 65.

Morten: **1.** M., prior i Dalby. *1241:* 88. – **2.** M., dekan af Strövelstorp. *1241:* 87.

N

Niels: **1.** N., provst, senere biskop af Odense. *1246:* 232. – **2.** N. Stigsen, biskop af Roskilde, kongens kansler. *1238:* 3, 9, 12. *1239:* 27, 30. *1240:* 48, 57, 64. *1241:* 73, 78. *1244:* 155. *1245:* 167, 169, 176, 196. *1246:* 219, 229. *1247:* 266. *1248:* 273, 274. *1249:* 306. – **3.** N., afdød biskop af Slesvig. *1248:* 293. – **4.** N., ærkedegn i Ribe. *1245:* 184, 187. *1248:* 280. – **5.** N., provst (hvor?). *1202:* 331 (uægte). – **6.** (N.) Blek, kannik i Lund. *1241:* 88. – **7.** N. Tysker, kannik i Lund. *1241:* 88. *1245:* 160 – **8.** N., fra Dallerup, præst. *1245:* 160. – **9.** N., sognepræst i Torrlösa, ærkebiskop Uffes kapellan. *1248:* 292. – **10.** N., præst. *1248:* 273. – **11.** N., hr., Erik IV Plovpennings notar. *1248:* 272. – **12.** N. II, greve af Halland. *1241:* 69. – **13.** N. Grevesen, afdød. *1249:* 324. – **14.** N. Grim, hr., vistnok ridder. *1238:* 13. – **15.** N. Helde, i strid med Dalum kloster. *1249:* 304. – **16.** N. Jonsen Orling, skøder gods til Voer kloster. *1238:* 19. – **17.** N. Knudsen, afdød, hans arvinger i strid med Øm kloster. *1242:* 106. – **18.** N. Pedersen, hr., vistnok ridder. *1245:* 192. – **19.** N. Torsk, bevidner brev af hertug Abel. *1240:* 46, 47. – **20.** N. Tåsing, i strid med Dalum kloster. *1249:* 307.

Nøsing: **1.** N., magister, kantor i Ribe. *1240:* 46, 47. *1245:* 187. *1246:* 206. – **2.** N., kannik i Ribe. *1245:* 187. *1246:* 206.

O

Odo, biskop af Tusculum. *1245:* 164. *1246:* 231.

Oluf: **1.** O., afdød biskop af Ribe. *1245–73:* 200. – **2.** O., provst i Ribe. *1245:* 187. – **3.** O., hr. mundskænk. *1245:* 192.

Omer: **1.** O., udvalgt biskop af Børglum. *1183:* 330 (uægte). – **2.** O., afdød biskop af Ribe. *1238:* 4.

Orling se Niels Jonsen.

Oto, biskop af Porto. *1245:* 164.

Otto: **1.** O. II, hertug af Bayern. *1239:* 25. – **2.** O. I, hertug af Brunsvig. *1239:* 34. *1241:* 73, 76. *1242:* 100. *1246:* 223. *1249:* 300. *1229:* 336 (uægte). – **3.** O. III, markgreve af Brandenburg. *1248:* 295. *1249:* 300. – **4.** O. af Wechmar. *1249:* 310.

Ove: **1.** O. Svendsen Pibestok, bevidner brev af Gunde Jensen. *1241:* 90. – **2.** O., bispen af Ribes staller. *1240:* 46.

P

P.: **1.** P., abbed i Holme kloster. *1238–41:* 16, 17. – **2.** P. Krage, magister, subdiakon. *1244:* 124. – **3.** P., munk i Cîteaux. *1238–41:* 17.

Peder: **1.** P. (Sunesen), afdød biskop af Roskilde, kongens kansler. *1241:* 75. *1249:* 324. *1183:* 330 (uægte). *1202:* 331 (uægte). – **2.** P. Elavsen, biskop af Århus. *1238:* 9. *1240:* 61, 65. Omkr. *1241:* 94. *1244:* 145, 147. *1245:* 160, 167, 169. – **3.** P. Ugotsen, biskop af Århus. *1240:* 65. – **4.** P., provst i Århus. *1245:* 160. – **5.** P., provst i Slesvig. *1244:* 147. *1245:* 184. – **6.** P., provst af Vidå, notar. *1240:* 46, 47. – **7.** P. Karlsen, kannik i Lund. *1241:* 87, 88. – **8.** P. Ranesen, magister, kannik i Roskilde, Erik IV Plovpennings kansler. *1246:* 211, 221, 233. *1248:* 273. – **9.** P. Tygesen, kannik i Lund. *1241:* 87. – **10.** P., dominikanerprior i Lund. *1243:* 122. – **11.** P. Dansker, magister, medsaghører hos biskop Ivar af Odense. *1245:* 167. – **12.** P., Erik IV Plovpennings præst. *1241:* 74. – **13.** P. Åby, Århusbispens klerk. *1249:* 297. – **14.** P., Valdemar II Sejrs klerk. *1238:* 7. – **15.** P., fra kirken i Odense, Erik IV Plovpennings klerk. *1246:* 212. – **16.** P. Harbo, dominikanermunk i Viborg. *1246:* 234. – **17.** P. Ågesen, bevidner brev af Jon, søn af Jon Regnmodsen. *1248:* 289. – **18.** P. Bodilsen, stormand. *1245:* 176. – **19.** P. Ebbesen, hr., onkel til Jon, søn af Jon Regnmodsen. *1248:* 289. – **20.** P. Glennesen, hr., vistnok ridder. *1238:* 13. *1245:* 184. – **21.** P. Jensen, hr., vistnok ridder. *1245:* 192. – **22.** P. Jonsen, borger i København. *1249:* 321. – **23.** P. Yrt, hr., vistnok ridder. *1246:* 221.

Petrus: **1.** P., biskop af Albano. *1245:* 164. *1248:* 287. – **2.** P., kardinalpresbyter af S. Marcello. *1245:* 164. *1248:* 287. – **3.** P., Ca-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

pocci, kardinal af S. Giorgio in Velabro, pavelig legat. *1243–54:* 131. *1245:* 164. *1247:* 236–255, 263. – **4.** P., ærkebiskop af Napoli. *1245:* (182–183), (188–189).
Philippus, udvalgt biskop af Ferrara, pavelig legat. *1241:* 72. *1246:* 225. *1249:* 300. (Se også Filip).
Pibestok se Ove Svendsen.
Piper, ridder. *1249:* 304.
de Pleseys se William.
Poul, dominikanermunk fra Sigtuna. *1246:* 234.
Povl, abbed i Allehelgens kloster i Lund. *1241:* 88.

R

Råbuk se Ivar.
Raben se Edmund.
Raspe se Henrik.
Regner: **1.** R., provinsialminister for franciskanerprovinsen Dacia. *1243:* 109. *1245:* 175 (note 1). – **2.** R., franciskanermunk (mon = nr. 1?). *1238:* 9.
Reimboto Weiss, borger i Erfurt. *1249:* 310.
Rek, i strid med Dalum kloster. *1249:* 307.
Rikard, abbed i Æbelholt. *1241:* 75, 76. *1242:* 100 (?).
Ro, magister, kannik i Ribe. *1245:* 187.
Robert, af Slutter, har besiddet gods i Estland. *1241:* 82.
Rodinger, skøder gods til Øm kloster. *1245:* 198.
Rogerius, ærkebiskop af Siponto. *1245:* (182–183).
Rudolf: **1.** R., udvalgt biskop af Schwerin. *1249:* (320). – **2.** R., kannik i Ribe. *1249:* 304, 307, 308, 309. – **3.** R., af Næstved, rådmand i Bremen. *1238:* 8. *1244:* 150. *1248:* 277.

S

Så se Åge.
Sakse, Stig(!): **1.** S., kannik i Lund. *1241:* 87. – **2.** S. Ovesen, hr., gældker i Reval. *1241:* 86. *1248:* 276. – **3.** S. Torbensen ~ Malhild. *1246:* 221.
Sancio, konge af Portugal. *1239:* 35.
Sasser: **1.** S. Klementsen, magister, kannik i Lund. *1241:* 88. *1245:* 160. – **2.** S. Pedersen, vidne i Lund. *1241:* 88.
Saxo se Konrad.
Siegfried: **1.** S., greve af Askarien. *1249:* 300. – **2.** S., greve af Blankenburg. *1245:* 195. – **3.** S., greve af Regenstein. *1245:* 195.
Sigfridus, ærkebiskop af Mainz. *1239:* 25.
Simon: **1.** S., magister, kannik i Ribe. *1245:* 184, 187. – **2.** S. fra l'Auvergne, franciskanermunk. *1246:* 219, 232. *1247:* 266. *1248:* 273. *1249:* 306.
Skorre, marsk. *1202:* 331 (uægte).
Slaut, vidne for grev Ernst af Gleichen. *1249:* 310.
Slutter se Robert.
Snur se Jens.
Sofie, søster til Erik IV Plovpenning, ~ markgrev Johan I af Brandenburg. *1248:* 295.
Stange se Absalon.
Stenar, biskop af Skara. *1238:* (1).
Stygge se Anders.
Sune, abbed i Tvis. *1238–41:* 16, 17. *1240:* 55.
Svalm Skenesen, skøder gods til broder Torkil i Løgum. *1248:* 279.
Svend: **1.** S., biskop af Århus. *1183:* 330 (uægte). – **2.** S., magister, kannik i Ribe. *1245:* 160. – **3.** S. Gødesen, skænker gods til Æbelholt kloster. *1248:* 278. – **4.** S. Troelsen, bevidner brev af Sakse Torbensen. *1246:* 221. – **5.** S. af Kälkarp. *1241:* 87.

T

Tåsing se Niels.
Tage Gudmundsen, i strid med Dalum kloster. *1249:* 309.
Th., abbed i Ås. *1238–41:* 16, 17.
Thidericus: **1.** T., biskop af Schwerin. *1245:* (183). – **2.** T., provinsialminister for franciskanerprovinsen Dacia. *1245:* 175. *1247:* 266, 267, 268, 269. *1249:* 306, 325. – **3.** T., præceptor for den tyske orden i Livland. *1243:* (113). Se også Dietrich.
Thomas, biskop af Finland. *1245:* 166.
Torben: **1.** T., drost. *1202:* 331 (uægte). – **2.** T. Jonsen, bevidner brev af Jon, søn af Jon Regnmodsen. *1248:* 289.
Tore, gældker i Lund. *1241:* 88.
Torkil: **1.** T., præst i Ribe stift, biskop af Re-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

val. *1240:* 56. *1241:* 82, 86. *1242:* 98, 99. *1248:* 280. 1249: 299. – **2.** T., munk i Løgum kloster. *1248:* 279.
Torsk se Niels.
Torsten Hak, vidne i Lund. *1241:* 88.
Tote, magister, skoleforstander i København. *1246:* 221.
Troels: **1.** T., prior i Æbelholt. *1246:* 221. – **2.** T., kannik i Slesvig, hertug Abels degn. *1240:* 46, 47.
Trumme, sognepræst i Helsinge. *1241:* 90.
Trund ~ Asmund Svendsen. *1249:* 321.
Tue: **1.** T., afdød biskop af Ribe. *1245:* 186, 187. *1246:* 210 – **2.** T. Hermansen, i strid med Dalum kloster. *1249:* 304. – **3.** T. Ovesen, broder til Esbern Ovesen. *1248:* 288.
Tuftulberg se Konrad.
Tukigrum se Ingvar.
Tune Skaglesen, mageskifter gods med kirken i Lund. *1241:* 88.
Tyge: **1.** T., biskop af Slesvig. *1238:* 13. *1238–41:* 14–17. *1245:* 184. *1248:* 293. – **2.** T. Bonde, kannik i København. *1246:* 221. – **3.** T., søn af Svart, ærkebiskop Uffes mundskænk. *1241:* 88. – **4.** T., fra Båg herred. *1249:* 309.
Tysker se Niels.
Tyskers se Jens.

U

Ubbe Tordsen, hr., ridder. *1238:* 13. *1238–41:* 14–17. *1245:* 184.
Uffe, ærkebiskop af Lund. *1238:* 1, 3, 7, 9, 12, 13. *1238–41:* 14–17. *1239:* 28–30. *1240:* 48, 56, 57, 62. *1241:* 78, 82, 88. *1244:* 147. *1245:* 160, 165, 167, 169, 179–181, 189, 190, (191). *1246:* 228, 232. *1247:* 262, 264–269. *1248:* 273, 290, 292, 294. *1249:* 325.
Ugod, klerk i Århus stift. *1244:* 147.
Ulrich: **1.** U., greve af Regenstein. *1245:* 195. – **2.** U. Viertel, borger i Erfurt. *1249:* 310.
Ulrik, franciskanermunk. *1241:* 74.
Urne se Mads.

V W

Vagn Gunnesen, hr., vistnok ridder. *1241:* 76, 77, 78.
Walbert, abbed i Esrom. *1183:* 330 (uægte).
Valdemar: **1.** V. (Knudsen), afdød biskop af Slesvig. *1248:* 293. – **2.** V. I den Store, Primus, konge 1157–1182. *1244:* 156. – **3.** V. II Sejr, Secundus, konge 1202–1241. *1238:* 2, 3, 5–7, 9, 12. *1239:* 21, 23, 24, 27, 31, 33. *1240:* 41, 42, 49, 52, 56, 58, 59, 61. *1241:* 67, 69, 71, 72, 82, 86. *1241* el. senere: 95. *1242:* (104). *1243:* 113. *1245:* 163. *1248:* 276, 293. *1249:* 324. *1183:* 330 (uægte). *1202:* 331 (uægte). Omkr. *1208:* 333 (uægte). *1229:* 336 (uægte). – **4.** V. III den Unge, Tercius, konge 1215–1231, broder til Erik IV Plovpenning og Abel. *1249:* 324.
Walter, ærkebiskop af York. *1242:* 101, 102.
Wartislav III, hertug af Pommern-Demmin. *1241:* 70, 80. *1248:* 291.
af Wechmar se Otto.
Wedirhanen se Gottfried.
Weiss se Reimboto.
Wenceslav I, konge af Böhmen. *1239:* 25. *1240:* 52.
Viertel se Ulrich.
Vilhelm, tidligere biskop af Modena, pønitentiar, senere biskop af Sabina, pavelig legat. *1238:* 5, 9, 11. *1243:* 113. *1243–54:* 131. *1244:* 153. *1245:* 164. *1248:* 281, 282, 283. *1226:* 335 (uægte).
Vilhelmus, kardinalpresbyter af basilica SS. Apostoli. *1245:* 164.
Villebrandus, ærkebiskop af Magdeburg. *1238:* (5).
William: **1.** W. de Haverhull, den engelske konges skatmester. *1242:* 101. – **2.** W. de Pleseys, i den engelske konges tjeneste. *1246:* 207, 208.
Vitslav, I, fyrste af Rygen. *1239:* 30. *1240:* 41. *1241:* 67. *1242:* 100. *1249:* 318. 1249–50: 328.
Volquinus, højmester for sværdridderordenen. *1238:* 5.
Voxmoth se Jens.
Vriman se Gerhard.

Y

Yrt se Peder.

Z

af Zeringe se Heinrich.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Æ

Ærkebiskops se Jens.

Ø

Ølrik, blidemester. *1249:* 299.
Ønder af Lur. *1241:* 87.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

STEDNAVNEREGISTER

Å og A

Åderup (nu under Næstved): 23.
Ågesmade (nu under Odense): 164.
Ålandsøerne se Olandia.
Århus: 160. - biskop: 9, 61, 94, 145, 147, 160, 167, 169, 235, 297, 330. - dominikanerkloster: 234. - domkirke, kapitel og kanniker: 128, 145, 147, 155, 160. - stift: 147, 297. - ærkedegn: 160, 306.
Årup (Frøs h.): 200.
Ås (kloster i Viske h., Halland): 16, 17, 110, 111.
Åse (Tybjerg h.): 287.
Absig (Frøs h.): 200.
Agersø (V. Flakkebjerg h.): 59.
Agerø (Morsø S.h.): 21.
Aggergård (forsv. gård, Agger s., Refs h.): 296.
*Ain bech (forsv. navn på bækken mellem Bubbarpssjön og Lursjön, V. Göinge h., Skåne): 87.
Alach (Tyskland): 310.
Albano (Italien): 164, 287.
Alma ån (el. Stora å, V. Göinge h., Skåne): 87.
Almindsyssel (Jylland): 323.
Almsted (Als S.-h.): 192.
Als: 164, 192, 226, 308.
Alsted (Alsted h.): 287.
Alsønderup (Strø h.): 75.
Aminde å (nu Holjeån, Blekinge og Skåne): 88.
Ammendrup (Holbo h.): 90.
Anagni (Italien): 12, 27, 28, 29, 30, 31, 112, 113, 114, 115.
Andernach (Tyskland): 263.
Annisse (Holbo h.): 75.
Antvorskov (kloster i Slagelse h.): 76, 93, 156.
*Arløgsbørnruth (forsv. bebyggelse, Lynge-Kronborg h.): 24.
Artlenburg (Tyskland): 331.
Askarien (Askanien, Tyskland): 300.
Asserbo (Holbo h.): 287.
Attrup (Djurs S.h.): 330.
L'Auvergne (Frankrig): 219, 232, 273.

B

Båg h. (Fyn): 309.
Bajern (Bayern, Tyskland): 25, 109.
Bakkensbol (Frøs h.): 200.
Ballingslöv (V. Göinge h., Skåne): 87, 88.
Ballum (Højer h.): 46, 47, 71.
*Ballummahalla (nu Kärlingberga klint, V. Göinge h., Skåne): 87.
*Ballumma syo (vistnok Utterlång, den østlige del af Ottarpsjön, V. Göinge h., Skåne): 87.
Bari (Italien): 188, 189.
Bejle (engstrækning ved Skelbækken, Burkal s., Slogs h.): 13, 14, 15, 16, 17, 184.
*Biafr skyrdh (forsv. navn på bæk ved Ballingslöv, V. Göinge h., Skåne): 87.
Bjergby, Munke- (Slagelse h.): 287.
Bjæverskov (Bjæverskov h.): 287.
Blankenburg (Tyskland): 195.
Blistrup (Holbo h.): 75.
Bologna (Italien): 66, 105, 159.
*Booklöre skov (muligvis Oran, Munkarps s., Frosta h., Skåne): 205.
Bornholm: 164.
Bornhøved (Holsten): 186, 187.
Borup (Ramsø h.): 76.
Borup (forsv. bebyggelse, Ø. Lisbjerg h.): 106.
Borød (Alsted h.): 287.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Bosø (Bosjö kloster i Frosta h., Skåne): 196, 205, 282.
Bråby (Ringsted h.): 158.
Brabant (Belgien og Holland): 101, 102, 231.
Brandenburg (Tyskland): 25, 295, 300.
Brandstrup (Merløse h.): 287.
Bremen (Tyskland): 5, 8, 112, 114, 150, 183, 277, 318, 320, 322.
*Brethas (forsv. bebyggelse, vistnok Holbo h.): 24.
Brodten (Tyskland): 331.
Brokær (Frøs h.): 200.
Bromade (nu under Odense): 164.
Bromme (Alsted h.): 287.
Brunsvig (Braunschweig, Tyskland): 34, 73, 76, 100, 109, 223, 300.
Brøndbyøster (Smørum h.): 288.
Bylderup (Slogs h.): 293.
Bækkeskov (Bäckaskog, kloster i Villands h., Skåne): 88.
Bøhmen (Tjekkoslovakiet): 25, 52, 114.
Børglum (Børglum h.): 9, 30, 167, 330.

C

Camp (kloster i Tyskland): 55.
Cassubien, Cassubia: 182.
Circipanien (del af Mecklenburg): 89.
Cîteaux (kloster i Frankrig): 17, 18, 53, 54, 55, 83, 84, 85, 103, 110, 311, 312, 315.
Città Castellana (Italien): 151, 152.
Clairvaux (kloster i Frankrig): 85.
*Conteshalia (forsv. navn på lokalitet i England): 43.
Culmens land (nu under Polen): 153.

D

Dalby (Torna h., Skåne): 88, 329.
Dalbyneder (Gjerlev h.): 275.
Daler (Tønder h.): 46, 47, 71.
Dallerup (Gjern h.): 160.
Dalum (kloster i Odense h.): 304, 307, 308, 309.
Danmark, Danske: 2, 3, 5, 6, 7, 9, 12, 20, 21, 23–25, 27, 31, 33, 41–45, 49, 52, 55, 56, 58–61, 63, 67–72, 74, 76–80, 82, 83, 86, 89, 93, 95–98, 100–104, 107, 112–114, 116, 117, 119–123, 130, 131, 133, 144, 149, 151, 154–157, 165, 167–171, 178, 182, 186–188, 192, 193, 201–204, 207, 208, 211, 212, 219–221, 224–226, 228, 230, 231, 233, 235–237, 242, 250, 255–266, 271–274, 276, 289, 291, 293, 299, 300, 305, 306, 310, 319, 320, 324, 327, 328, 330, 331, 336. – dansk broderskab i Köln: 227. – dominikanerprovins: 29, 37, 66, 92, 105, 112, 159, 166, 189, 197, 234, 266, 270, 306. – franciskanerprovins: 109, 175, 183, 266, 267, 268, 269, 306, 325.
Dargun (kloster i Mecklenburg): 70.
Dassow (Tyskland): 331.
Demmin (Pommern): 70, 80, 291.
Det hellige Land (Israel): 122, 231, 255, 318.
Djurs S. h.: 330.
Doberan (kloster i Mecklenburg): 84.
Dorpat (Tartu, Estland): 98,99.
Dover (Hjelmslev h.): 38.
Dover (England): 43.
Dukisbol (Frøs h.): 200.
Dunwich (England): 45, 68.

E

Eger (Tjekkoslovakiet): 25.
Ejby (Ramsø h.): 287.
Elbogen (Tjekkoslovakiet): 25.
Eldena (kloster ved Greifswald, Pommern): 54, 80, 291.
Elstrup (Als N.-h.): 192.
Elxleben (Tyskland): 310.
Enghern (Tyskland): 109.
England: 43, 45, 63, 68, 79, 101, 102, 178, 207, 208, 231.
Ening (nu Enegårde, Djurs S.h.): 330.
*Eresborg (hvor?): 56.
Erfurt (Tyskland): 310.
Esbeck (Tyskland): 195.
Eskilsø (Horns h.): 75.
Esrom (kloster i Holbo h.): 24, 54, 83, 84, 85, 103, 110, 111, 141, 143, 144, 146, 221, 289, 302, 305, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 324, 330.
Estland: 9, 42, 44, 56, 62, 82, 86, 98, 153, 165, 168, 169, 170, 264, 265, 276, 290, 327.
Estrup (Ringsted h.): 64, 287.
Eversbol (Frøs h.): 200.

F

Faenza (Italien): 79.
Faksinge (Bårse h.): 23.
Falster: 164, 192.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Farstorp (V. Göinge h., Skåne): 87.
Femern (Holsten): 305, 308.
Ferrara (Italien): 72, 225, 300.
Finland: 153, 166.
Fjelby (Als S.-h.): 192.
Flandern (Belgien): 59, 60, 101, 102.
Flensborg (Sdrj.): 50.
Frankrig: 18, 49, 58, 102. – dominikanerprovins: 270.
Fraugde (Åsum h.): 36.
Freerslev (Lynge-Frederiksborg h.): 75.
Fyn: 36, 164.

G

Gammelby toft (Frøs h.): 200.
Gammerød (Ramsø h.): 76.
Gamtofte (Båg h.): 157, 230.
Gartsin (Pommern): 67.
Gavnø (Hammer h.): 23.
Genua (Italien): 153, 154.
Gerdrup (Sømme h.): 75.
Gerwien (landskab i Estland): 9, 42, 44, 113.
Gevninge (Volborg h.): 155.
Gimlingetorp (V. Flakkebjerg h.): 287.
Gleichen (Tyskland): 310.
Gnesen (Polen): 153.
Gotland (Sverige): 101, 102, 114, 153, 331, 334, 335.
Grimstrup (nu under Næstved): 23.
Grottaferrata (Italien): 48, 49.
Grækenland (dominikanerprovins): 37, 66, 92.
Grøfte (Slagelse h.): 287.
Gudum (Slagelse h.): 287.
*Gunnildebol (forsv. navn på bebyggelse, Als N.-h.): 192.

H

Halberstadt (Tyskland): 112, 114, 195.
Halland: 69.
*Hallawik (forsv. navn på vig af Lursjön, V. Göinge h., Skåne): 87.
Halmstad (Halland): 81.
Hamborg (Tyskland): 26, 34, 91.
Harreby (Frøs h.): 200.
Harrien (landskab i Estland): 9, 113, 299.
Harsleben (Tyskland): 195.
Havreballe (nu Havreballegård, Voer h.): 275.
Havsted (Skovby h.): 32, 39.
Heisterbach (kloster i Tyskland): 55.
Helsinge (Holbo h.): 75, 90, 278.
Hemmingsbrød (engstrækning, vistnok Lø h.): 279.
Herrevad (kloster i N. Åsbo h., Skåne): 16, 17, 53, 54, 55, 83, 84, 103, 110.
Herstedvester (Smørum h.): 288.
Hildesheim (Tyskland): 112, 114, 183, 300.
Hjortshøj (Ø. Lisbjerg h.): 106.
Hjørring: 107.
Hoed (Djurs S. h.): 330.
Holland: (83).
Holme (kloster i Sallinge h.): 16, 17.
Holsted (Ø. Flakkebjerg h.): 23.
Holsten: 26, 91, 186, 187.
Holthausen (kloster i Tyskland): 123.
Horndrup (Voer h.): 275.
Horsens: 234.
Howden (England): 63.
Hovedø (kloster i Norge): 111.
*Hulcabyarhg (forsv. navn på lokalitet ved Ballingslöv, V. Göinge h., Skåne): 87.
Humleore (vistnok Humleoregård, Ringsted h.): 176.
Huseby (Holbo h.): 324.
Hviding h.: 199, 272.
Hyby (Bara h., Skåne): 177.
Hyllested (Djurs S.h.): 330.

I

Italien: 333.

J

Jakawoldal (Jägala, Estland): 82.
Jerlev (Jerlev h.): 280.
Jerslev (Ars h.): 287.
Jerusalem (Israel): 114.
Jylland: 26, 34, 46, 47, 50, 51, 71, 91, 109, 164, 192, 298, 300, 302, 331.
Jyllinge (Sømme h.): 75.
Jyndevad, Store- (Slogs h.): 13–15, 184.
Jämshög (Villands h., Skåne, nu Listers h., Blekinge): 88.

K

Kaeris (Kaersoo, Estland): 82.
Kajemose (Skippinge h): 287.
Karleby (nu Kalbygård, Låsby s., Gjern h.): 330.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Karlsvrå (Slogs h.): 13, 184.
Ketheræ (Kehra, Estland): 82.
Kindertofte (Slagelse h.): 287.
Kirkerup (Sømme h.): 75.
Klütz (skov, Tyskland): 331.
Kolbatz (kloster i Pommern): 53.
Kolding: 192.
Kregme (Strø h.): 75.
Krielow (Tyskland): 295.
Krænkerup (Løve h.): 287.
Kurland (del af Letland): 153.
Kuæt (Kohatu, Estland): 299.
Kvärlöv (Onsjö h., Skåne): 196.
Kälkarp (V. Göinge h., Skåne): 87.
København: 100, 221, 266, 273, 289, 302, 306, 321.
Køge: 287.
Köln (Tyskland): 197, 227.

L

Ladby (Ø. Flakkebjerg h.): 23.
Ladbytorp (Ø. Flakkebjerg h.): 23.
Langeland: 164, 307.
Langeln (Tyskland): 195.
Langerød (Lynge-Kronborg h.): 289.
Lateranet (Rom, Italien): 1–3, 5–7, 22, 33, 35, 57, 58, 61, 62, 75, 116–122, 133–149.
Lavensby (Als N.-h.): 192.
Lavø (Holbo h.): 75.
Lebus (Tyskland): 25.
Lehnin (Tyskland): 53, 295.
Lekno (kloster i Polen): p. 241.
Lewes (England): 45.
Linköping (Sverige): 334, 335.
Litauen: 153.
Litlænes (forsv. bebyggelse, Als N.-h.): 192.
*Liung musy (forsv. navn på lokalitet, V. Göinge h., Skåne): 87.
Livland: 5, 9, 112, 113, 114, 153, 318, 319, 320, 327.
Loccum (kloster i Tyskland): 132.
Lolland: 164, 192, 307.
Lombardiet (Italien): 72. – dominikanerprovins: 159.
London (England): 101.
*Lughers lang (forsv. navn på Bubbarpssjön, V. Göinge h., Skåne): 87.
Lund (Skåne): 88, 155, 267, 268, 269, 281, 299, 325. – Allehelgens kloster: 88. – by: 180. – dekan: 88. – dominikanerkloster: 115, 122, 142, 152, 194, 209, 213–217, 234. – domkirke (St. Laurentius): 88, 129. – franciskanerkloster: 148. – gældker: 88. – kanniker: 87, 160. – kapitel: 9, 88. – kirkeprovins: 133, 144, 170, 264, 265. – provst: 87, 145, 147, 262. – spedalskhus: 281. – stift: 29, 180. – ærkebiskop: 1, 3, 7, 9, 12, 13, 17, 28–30, 48, 56, 57, 62, 78, 82, 88, 147, 160, 165, 167, 169, 179–181, 189, 191, 228, 232, 262, 264–269, 273, 290, 292, 294, 325, 330, 332, 334, 335. – ærkedegn: 30, 87.
Lunde h. (Fyn): 304.
Lur (V. Göinge h., Skåne): 87.
Lursjön (V. Göinge h., Skåne): 87.
Lybæk (Lübeck, Tyskland): 109, 175, 224, 225, 256, 263, 271, 276, 318–320, 322, 331.
Lyneborg (Lüneburg, Tyskland): 34.
Lyngby, Lille- (Strø h.): 73, 223.
Lyngby, Store- (Strø h.): 73, 223.
Lynge (Alsted h.): 287.
Lyon (Frankrig): 157, 161–166, 168–174, 177, 179–182, 188, 190, 191, 194, 201, 202, 204, 209, 211–219, 222–226, 228–233, 235–255, 257–262, 264–266, 273, 274, 284–287, 290, 292, 297, 301, 304, 306, 309, 312–320, 322.
Lysabild (Als S.-h.): 192.
Læsø (Horns h., Jylland): 21.
Løgum (kloster i Lø h.): 4, 13–17, 50, 51, 108, 124, 184, 200, 206, 220, 279, 293, 298.
Løgum, N.- (Lø h.): 206.

M

Magdeburg (Tyskland): 5, 112, 114.
Mainz (Tyskland): 25.
Malling (Ning h.): 160.
Marke (Tuse h.): 118.
Marlborough (England): 68.
Meissen (Tyskland): 25.
Mellingen (Tyskland): 310.
Meløse (Strø h.): 75.
Messina (Italien): 182, 183.
Minden (Tyskland): 132.
Mjels (Als N.-h.): 192.
*Mocors musy (forsv. navn på lokalitet ved Ballingslöv, V. Göinge h., Skåne): 87.
Modena (Italien): 5, 9, 11, 113, 153, 335.
Montpellier (Frankrig): 270.
Mors: 21.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Mortelake (England): 101.
Mölln (sø, Lauenburg): 331.
Mørup (Alsted h.): 287.

N

Nakskov: 98.
Napoli (Italien): 182, 183, 188, 189.
Nejede (Strø h.): 75.
Nellerød (Holbo h.): 303.
Neuenkamp (abbedi i Pommern): 53, 54, 84.
Nordalbingien (Tyskland): 109, 331.
Norfolk (England): 102.
Norge: 79, 101, 102, 112, 114, 188, 271, 331.
*Norsæli (forsv. navn på lokalitet, Frøs h.): 200.
Nyborg: 272.
Nyrup (Alsted h.): 287.
Næsby ved Stranden (Slagelse h.): 287.
Næstved: 8, 23, 150, 277. – St. Peders kloster: 23, 258, 176, 326.
Nødebo (Holbo h.): 221.

O

Odense: 104, 156, 167. – biskop: 40, 125, 127, 134, 167, 232, 235. – prior: 161, 162, 164. – provst: 232. – sankt Knuds kloster: 32, 104, 125, 126, 127, 161, 162, 164, 212, 232. – stift: 230.
Odense h.: 307.
Olandia (enten Ålandsøerne, Finland eller Öland, Sverige): 153.
Oldesloe (Tyskland): 331.
Olmütz (Tjekkoslovakiet): 153.
Onsjö h. (Skåne): 196.
Ordrup (Sokkelund h.): 289.
Orléans (Frankrig): 10.
*Otersmusy westre (forsv. navn på lokalitet ved Ballingslöv, V. Göinge h., Skåne): 87.

P

Påmade (nu under Odense): 164.
Paderborn (Tyskland): 20, 123, 193.
Paris (Frankrig): 37, 66, 75, 92, 105.
Pasies (forsv. navn på lokalitet, måske opgået i Pasik, Paasiku, Estland): 82.
Passau (Østrig): 112, 114.
Pedersborg (Alsted h.): 287.
Piacenza (Italien): 122, 167.
Pisa (Italien): 333.
Polen: 25, 114, 236, 237, 242, 250, 255. – dominikanerprovins: 37, 66, 92, 270.
Pommern (Tyskland): 3, 12, 53, 54, 70, 84, 114, 182, 236.
Porto (Italien): 164.
Portugal: 35.
Prag (Tjekkoslovakiet): 153.
Pron (Tyskland): 41.
Provence (dominikanerprovins i Frankrig): 197, 270.
Prøjsen (Preussen): 9, 34, 112, 114, 153, 290, 318, 319, 320, 327.

Q

*Quislybiargh kelde (forsv. navn på kilde ved Ballingslöv, V. Göinge h., Skåne): 87.

R

Radegast (flod, Tyskland): 331.
Ramsø (Ramsø h.): 76.
Ramsø sø (Ramsø h.): 76.
Randers: 234.
Ratzeburg (Lauenburg): 256, 318, 331.
Ratzeburg sø (Lauenburg): 331.
Regensburg (Tyskland): 112, 114.
Regenstein (Tyskland): 195.
Reims (Frankrig): 250.
Reval (Tallinn, Estland): 5, 9, 11, 42, 44, 56, 82, 86, 98, 99, 113, 234, 276, 280, 290, 299.
Ribe: 46, 47, 96, 97, 108, 185, 186, 187, 203, 210, 234, 280, 298. – biskop: 4, 13–17, 46, 47, 71 (note 2), 108, 167, 185–187, 199, 200, 210, 218, 230, 235, 272, 280, 323. – by og borgere: 97, 206. – domkirke: 71, 206, 272, 280, 323. – kanniker: 76, 96, 160, 184, 186, 187, 199, 203, 206, 210, 280, 304, 307, 308, 309. – kantor: 46, 47, 187, 206, 280. – kapitel: 15, 210, 279, 280. – provst: 187. – stift: 47, 82, 124, 280. – ærkedegn: 184, 187, 280.
Ringsted: 289.
Riper bæck (forsv. navn på vandløb, mon ved Ribe?): 108.
Rochester (England): 101.
Roermond (kloster i Holland): 55, 83, 103.
Rom: 134, 186, 187, 256, 287.
Roskilde: 64, 69, 73, 74, 76, 77, 78, 86, 324. – biskop: 3, 9, 12, 27, 30, 48, 64, 73, 75, 78, 155, 167, 169, 176, 196, 219, 229, 266, 273, 274, 306, 324, 329, 330, 331. – by og borger:

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

73, 76, 274, 306. – dekan: 273. – dominikanerkloster: 234. – domkirke: 229, 266, 273. – franciskanerkloster: 74, 131, 283. – kanniker og kapitel: 76–78, 211, 221, 273. – provst: 77, 78, 221. – stift: 27, 30, 75, 118, 133, 135, 136, 137, 138, 140, 141, 143, 144, 146, 221, 223, 230, 266, 274, 287, 289.
Rosmus (Djurs S. h.): 330.
Rusland: 331.
Rutæ (Ruu, Estland): 82.
Ryd (kloster i Husby h., Sdrj.): 311.
Rygen (Tyskland): 30, 41, 67, 318, (328).
Rösjö (Villands h., Skåne, nu Listers h., Blekinge): 88.

S

Sabina (Italien): 5, 153, 164, 281–283.
Sachsen se Saksen.
Saintakæ (Saintakää, Estland): 82.
Saksen (Tyskland): 31, 63, 109, 300, 331. – dominikanerprovins: 197.
Salerno (Italien): 188, 189.
Salling (Jylland): 21.
Salløv (Tune h.): 76.
Saltholm (Gjerlev h.): 275.
Schauenburg (Tyskland): 322, 331.
Schwaben (Tyskland): 109.
Schwerin (Mecklenburg): 69, 89, 134, 183, 320.
*Schærsyobec (forsv. navn på vandløb ved Ballingslöv, V. Göinge h., Skåne): 87.
*Sebbesbol (forsv. navn på bebyggelse, mon Seem s., Ribe h.?): 108.
Semgallen (del af Letland): 153.
Sens (Frankrig): 48, 57.
Sicilien (Italien): 182, 183, 188, 189.
Sigersted (Ringsted h.): 287.
Sigtuna (Sverige): 234.
*Silma (forsv. navn på Lilla å, V. Göinge h., Skåne): 87.
Siponto (Italien): 182, 183.
Skåne: 177, 205.
Skara (Sverige): 1.
Skelskør: 107.
Skiping (nu Firgårde, Hjelmslev h.): 38.
Skotland: 231.
Skovlunde (Smørum h.): 321.
Skänninge (Sverige): 234.
Skæring (Ø. Lisbjerg h.): 106, 198.
Skärsjö (sø, V. og Ö. Göinge H., Skåne): 87.
Skærød (Holbo h.): 324.
Skødstrup (Ø. Lisbjerg H.); 198.
Slangerup (Lynge-Frederiksborg h.): 289.
Slangerup (kloster i Lynge-Frederiksborg h.): 221.
*Slausopebu (Slagelsebo, forsv. bebyggelse, nu Store Ladegård, Slaglille s., Alsted h.): 287.
Slesvig (Srdj.): 21, 51, 293. – biskop: 13–17, 48, 57, 167, 184, 228, 266, 273, 274, 293, 306. – domkirke, kapitel: 95, 293. – hertug (se også Jylland): 51. – kanniker: 47. – provst: 147, 184. – stift: 47.
Slogs h.: (13–17).
Snursbol (Frøs h.): 200.
Solbjerg (Løve h.): 287.
Sorø (kloster i Alsted h.): 64, 132, 133, 135–140, 172–174, 222, 284–287, 301.
Spanien: 197.
Staksrode (Bjærge h.): 19.
Stecknitz (flod, Tyskland): 331.
Steiermark (Østrig): 153.
*Steneklint (forsv. navn på lokalitet, Slogs h.): 13.
Stensby (Bårse H.): 9.
Stepenitz (flod, Tyskland): 331.
*Sthothuedt (forsv. navn på lokalitet, Slogs h.): 13.
Stoby (V. Göinge h., Skåne): 88.
Stralsund (Tyskland): 41.
Strølille (Strø h.): 75, 100.
Strövelstorp (S. Åsbo h., Skåne): 87.
Suffolk (England): 102.
Sulza (Tyskland): 310.
*Sunderlane (forsv. navn på lokalitet, Slogs h.): 13.
Sunds h. (Fyn): 304.
Sverige: 13, 17, 88, 112, 114, 160, 167, 188, 267–269, 294, 325, 334, 335.
Syrien (dominikanerprovins): 37, 66, 92.
Sællægæl (Selja, Estland): 82.
Søborg (Holbo h.): 90.
Sødring (Gjerlev h.): 94, 275.
Sønderby (Horns h.): 75.
Sørninge (Tuse h.): 287.

T

Tåning (Voer h.): 275.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

Tåsinge (Sunds h.): 164, 307.
Tartarerne: 79.
Thyringen (Tyskland): 25.
Tibirke (Holbo h.): 75, 287.
Tjæreby (Strø h.): 75.
*Tommerup (forsv. bebyggelse, vistnok Ø. Lisbjerg h.): 106.
Tommerup (Tommarp, kloster i Järrestads h., Skåne): 88.
Topshøj (Alsted h.): 287.
Torrlösa (Onsjö h., Skåne): 292.
Torslunde (nu under Odense): 164.
Totisbol (Frøs h.): 200.
Transsilvanien (dominikanerprovins i Rumænien): 66.
Trave (flod, Tyskland): 331.
Travemünde (Tyskland): 331.
*Trustrup (forsv. bebyggelse, Holbo h.): 278.
Try h. (Strø, Lynge og Holbo h.): 289.
Tusculum (Italien): 164, 231.
Tvååker (Himle h., Halland): 287.
Tvis (kloster i Hammerum h.): 16, 17, 55, 83.
Tyskland, Tyske: 25, 52, 72, 101, 102, 186, 187, 224, 225, 231, 237, 242, 250, 255, 291, 333. – dominikanerprovins (se også Saksen): 112, 159. – den tyske orden: 5, 8, 9, 112, 113, 277, 327.
Tønder: 46, 47, 71, 109.

U

Ubberup (Strø h.): 73, 223.
*Udbyholme (forsv. navn på lokalitet, Gjerlev h.): 275.
Udbyneder (Gjerlev h.): 275.
Ulkebøl (Als S.-h.): 192.
Ungarn (dominikanerprovins): 66, 72.
Uppsala (Sverige): 1, 166.

V og W

Valby (Holbo h.): 75.
Valby (Slagelse h.): 287.
Varnhem (kloster i Sverige): 111, 311.
Vedbynørre (Slagelse h.): 287.
Vejby (Holbo h.): 75.
Venden: 3, 12, 30, 80, 291, 331.
(de) Venders: 21, 23, 24, 42, 44, 56, 59, 60, 69, 71, 74, 77, 78, 82, 86, 96–98, 100, 104, 107, 155, 156, 203, 220, 272, 276, 289, 299, 305, 324, 328, 331.
Vends h. (Fyn): 304.
Verden (Tyskland): 5, 112, 114.
Vestervig (kloster i Refs h.): 296.
Westminster (England): 178, 207.
Viborg: biskop: 61, 167, 181, 189, 294. – borgere: 107. – dominikanerkloster: 234. – domkirke, kapitel og kanniker: 21, 163, 181. – provst: 21. – stift: 294.
Vibøge (Als S.-h.): 192.
Vidå (provsti i Sdrj.): 46, 47.
Wien (Østrig): 25.
Vigerslev (Skovby h.): 39.
Vik (landskab, Estland): 9.
Winchester (England): 102.
Vindinge h. (Fyn): 304.
Windsor (England): 63, 207, 208.
Virland (landskab, Estland): 9, 42, 44, 56, 82, 86, 113, 290.
Virup (forsv. bebyggelse, Ø. Lisbjerg h.): 106.
Visby (Gotland, Sverige): 234, 335.
Vitskøl (kloster i Års h.): 16, 17, 311.
Wordburg (forsv. borg, V.-Åby s., Sallinge h.): 331.
Vordingborg: 23, 24, 42, 44, 71, 82, 276.
Voer kloster (Tyrsting h.): 19.
Vorre (Ø. Lisbjerg h.): 198.
Vrenninge (Tönnersjö h., Halland): 81.
Værebro (Ølstykke h.): 75.
Værløse, Lille- (Smørum h.): 289.
Wæræl (Voorla, Estland): 82.
Västerås (Sverige): 234.

Y

Yarmouth (England): 43.
York (England): 101, 102.

Æ

Æbelholt (kloster i Strø h.): 73, 75, 76, 81, 90, 100, 221, 223, 278, 288, 303, 321.
Ærø (Ærø h.): 164, 308.

Ø

Øm (kloster i Tyrsting h.): 16, 17, 38, 55, 83, 94, 106, 198, 275, 330.
Ørslev under Skoven (Ringsted h.): 287.
Ørslevvester (Alsted h.): 287.
Ørup (Djurs S. h.): 330.
Øsel (Saaremaa, ø ved Estland): 9.
Østrig: 25, 52, 153.
Øverup (Ø. Flakkebjerg h.): 23.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

ORDFORKLARINGER

abbed: klosterforstander (jf. prior) med næsten diktatorisk magt.

abbedi: kloster, der forestås af en abbed.

adresse: en indledende formel i et diplom, der anfører, hvem dette er rettet til.

akolyt: en gejstlig, der har modtaget den højeste af de fire såkaldte lavere indvielser (under præst, diakon og subdiakon, men over exorcist, lektor og ostiar). Han er bispens ledsager og skal bære lysene under gudstjenesten.

almindeligt kirkemøde (koncilium): se generalkoncilium.

apostlenes fyrste: Skt. Peder. Dennes vikar er paven.

apostolisk: udgået fra (eller henhørende under) pavestolen, hvis myndighed udledes fra apostlen Peder.

appellere: indanke for højere retsinstans.

arenga: formel med en almengyldig motivering for udstedelsen af diplomer.

auditør: person ved pavestolen, der bl.a. beskikkes til at optage bevis eller fælde dom i en sag.

augustinere: munkeorden dannet med forbillede i et præstefællesskab fra Augustins tid (død 430). Ordensmedlemmerne kaldes kanniker.

autentisk: ægte, troværdig.

band: udelukkelse fra kirken og dens nådemidler. Lyses af dommer eller indtræder af sig selv ved brud på visse lovbestemmelser.

bede: en på fyrstens anmodning vedtagen skat eller ydelse.

benediktinere: munkeorden, stiftet af Benedikt af Nursia 529.

beneficium: 1) de til et kirkeligt embede som løn for tjenesten henlagte formuegodser, dernæst også 2) selve embedet samt 3) len.

bol: en efter bolantallet vekslende brøkdel af en landsbys tilliggende, også et jordmål; fandt oprindelig anvendelse ved fordelingen af offentlige byrder.

bord: se fællesbord.

brevfører, -viser: ihændehaver af brev.

bryde: forvalter, bestyrer af en gård.

bulle: pavebrev – navnet stammer fra den kapsel (bulla), hvori seglet indesluttedes. Bruges også om blyseglet alene.

bygningsfond: kirkens formue (fabrica ecclesie).

celebrere: fejre messe.

chirograf: se DRB. I:6 nr. 69 note 2.

cisterciensere: munkeorden (med strenge regler) stiftet i 1098 af Robert i Cistercium (Cîteaux).

cluniacensere: munkeorden stiftet i 910 af Berno i Cluny.

datumsformel: en afsluttende formel i et diplom med angivelse af udstedelsestiden.

dedikation af kirke: kirkeindvielse.

degradere: afklæde en gejstlig grad.

dekan: indehaver af en af de højeste værdigheder ved et domkapitel, i Roskilde kapitlets formand; desuden (i Lunds ærkestift) om de såkaldte landdekaner (decani rurales), der svarer til provster.

dekretaler: samlinger af pavebreve af retsstiftende (eller normgivende) karakter.

diakon: degn, gejstlig grad næst efter præstens.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

dictator: forfatter, der har dicteret f.eks. et brev.

dictere: forfatte ved dictat.

diplom: et under iagttagelse af bestemte garantigivende former som segl og/eller underskrifter udstedt brev, gerne af retligt indhold.

dominikanere: sortebrødre, tiggerorden, stiftet i 1216 af Dominicus.

domkapitel: se kapitel.

domprovst: provst ved et domkapitel.

drost: højeste rigsembedsmand, ikke sjældent hærfører.

edikt: forordning.

ekskommunicere: bandlyse, udelukke af det kirkelige fællesskab.

eskatokol: den afsluttende del af et diplom med datumsformel, vidneliste (underskriverformel) m.m.

eximeret: fritaget for den nærmest overordnede kirkelige jurisdiktion, som regel om dem, der er fritaget for bispens jurisdiktion og stillet under paven.

faldsmål: tilfælde af nævninges 'fald', d.v.s. uret ed, mened.

flække: beskeden købing (oppidum).

foged: 1) kongelig embedsmand. 2) biskoppelig embedsmand. 3) hertugelig eller grevelig embedsmand. Fogeden besørger lokalforvaltningen og opkræver de lokale afgifter.

fogedi: en fogeds forvaltningsområde.

forband: oprindelig vistnok forbud til skib mod at forlade landet, siden frikøb herfor eller vare- (eller skibs-) afgift, som fremmede skulle erklægge i købstad (eller havn).

forlover: garant for en overenskomsts overholdelse.

forte: en landsbys fællesveje, samlingsplads for kreaturer, udyrket fællesjord o.lign.

forøger (rigets): middelalderlig gengivelse af den tyske kejsertitels Augustus (Mehrer des Reichs).

franciskanere: gråbrødre, tiggerorden, stiftet 1208/09 af Franciscus (Frans) af Assisi.

frugt: udbytte, afkastning.

frugtnydelsesret: den ret, man har som brugshaver over ejendom, som tilhører en anden.

fællesbord: gods, hvis indtægter går til et gejstligt samfunds underhold under et.

generalkapitel: årlig sammenkomst af udsendinge fra de store munkeordener.

generalkoncilium: almindeligt kirkemøde, afholdt under pavens forsæde, f.eks. Laterankonciliet 1215.

guardian: forstander for et franciskanerkloster.

gældker: leder af den finansielle (og retlige) forvaltning i Skåne, især på skånemarkederne.

gængse (penge): gyldige.

gæsteri: pligten til at underholde en overordnet gejstlig eller verdslig og hans følge.

gårdsæde: fæster af et hus med en mindre jordlod, for hvilke han præsterer arbejde for ejeren (og muligvis også en mindre afgift).

hageplov: middelalderlig regneenhed, der dannede grundlaget for beskatning i Venden og Estland (haken, uncus).

helgbrud: brud på freden på helligdage (se om følgerne helligbrøde). Dertil kom arbejde på helligdage (delictum laboris).

helligbrøde: bøderne for helgbrud, d.v.s. vold udøvet i helgtiderne og på helligdage. Herfor bødedes 3 mark til bispen (foruden at der som ved al anden vold bødedes til den forurettede og kongen).

hellige grader: de såkaldte højere indvielser til præst, diakon og subdiakon.

hestestod: en hingst med en flok hopper.

hostie: indviet nadverbrød.

hovedlod: en persons formue.

hovedstol: den oprindelige kapital uden påløbne renter.

hufe: et jordmål af vekslende størrelse (i Prøjsen mellem 15 og 40 morgen).

højmester: leder af den tyske orden med hovedsæde i Marienburg i Østprøjsen.

høvedsmand: lensmand på en borg med civil og militær myndighed.

immunitet: byrdefrihed, oftest lig fritagelse for skatter og ydelser.

indiktion: femtenårsperiode,hvortil der tages hensyn ved dateringer, således at et år be-

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

stemmes efter sin plads i en sådan femtenårsperiode, der begynder med år 3 f.Kr.

indlager: det forhold, at en ikke betalingsdygtig skyldner (eller dennes kautionist, -ster) må opholde sig på et sted, som han har forpligtet sig til ikke at forlade, før han har indfriet sin gæld.

inne: ydelse til kronen (arbejdspræstation eller en dertil svarende afgift).

interdikt: forbud mod prædiken, forvaltning af sakramenterne, særlig dåb og kirkelig jordfæstelse. Det pålagdes oftest lokalt, men kunne dog også have form af personligt interdikt.

intervenient: den, der hos en konge, biskop eller pave formidler udstedelsen af et brev.

investitur: (symbolfyldt) iklædning af gejstligt embede.

irregularitet: udelukkelse fra at kunne ordineres, fra at kunne modtage en højere indvielsesgrad eller udøve en allerede erhvervet.

itinerar: rejserute.

jernbyrd: form for gudsdom bestående i, at en anklaget skal godtgøre sin uskyld ved at bære (kaste eller træde på) glødende jern.

johanniter: kirkelig ridderorden, reorganiseret 1113 af pave Paschalis II. Foruden de almindelige munkeløfter aflagde johanniterne et løfte om kamp for troen.

junker: ung fyrste eller fyrstesøn.

jurisdiktion: retshåndhævelse.

kammer: organ for finansforvaltningen.

kammermester: embedsmand, som især har finansvæsenet og bestyrelsen af (skat)-kammeret under sig; for Skånes vedkommende kan han være erstattet (eller hjulpet) af gældkeren.

kancellimæssig: i overensstemmelse med de for et bestemt kancelli gældende regler for affattelsen af den pågældende (type af) skrivelse.

kannik: medlem af et domkapitel eller kollegiatkapitel.

kannikernes bod: se fællesbord.

kanonikat: kanniks embede.

kanonisk: i overensstemmelse med den kirkelige lovgivning (Corpus Juris Canonici).

kansler: den rigsembedsmand, der stod i spidsen for kongens kancelli.

kantor: korsangens leder inden for kapitlet.

kapellan: præst, der i modsætning til sognepræsten kun betjener enkelte personer el. grupper af personer med de kirkelige sakramenter.

kapitel: forsamling af ligeberettigede personer ved samme gejstlige institution, af munke ved samme kloster, af præster ved samme kirke (domkapitel eller kollegiatkapitel) eller af personer hørende til samme gejstlige orden (ordenskapitel, provinskapitel).

kardinal: medlem af kardinalkollegiet, der omfattede de højeste gejstlige i Roms stift. Oprindelig bestod det af præsterne ved Roms hovedkirker (kardinalpresbytere) og af diakonerne ved byens 7 regioner (kardinaldiakoner). Fra 8. årh. kom hertil en række bisper (kardinalbiskopper). Bisperne havde den højeste rang, dernæst fulgte præsterne og diakonerne, og som en fjerde klasse nævnes undertiden kardinalsubdiakoner.

kardinalbiskop: se kardinal.

kardinaldiakon: se kardinal.

kardinallegat (egtl. legatus de latere): kardinal, der udsendes fra pavestolen, oftest i diplomatisk ærinde.

kardinalpresbyter: se kardinal.

karene: 1) 40 dages kirkebod (eventuelt offentlig) eller 2) eftergivelse af syndestraffe, der kan forlades ved 40 dages kirkebod eller 3) en fasteperiode på 40 dage.

kirkemøde: se rigskirkemøde, verdenskirkemøde.

kirkeprovins (den danske): de 8 danske bispedømmer samt bispedømmet Reval.

kirkens nøgler: se nøglemagten.

klausur: indelukke, det med hegn eller mur omgærdede område nærmest et kloster.

klerk: en person, der er blevet kronraget og er indviet i de gejstlige grader, men ikke har nået den sidste grad, præstegraden.

kogge: se DRB. I:6 nr. 16 note 3.

kollegiatkirker: kirker, der ikke var domkirker, men hvor gudstjenesten ligesom ved disse varetoges af et samfund (kollegium) af gejstlige.

koncilium: kirkemøde.

konsekration: den af en overordnet gejstlig efter

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

et bestemt ritual foretagne indvielse af en biskop, en kirke, en kirkegård o.lign.

kontemplation: selvfordybelse, indadvendthed med tanke på at blive ét med Gud.

konvent (menige): de abbeden undergivne klosterbrødre som munkesamfund.

konventualkirke: kirke med regelbundne gejstlige, undertiden også tiggermunkekirker (se DRB. I:6 nr. 90) eller katedralkirker.

kurien: pavestolen.

kværsæde: årlig afgift af visse jorder for fritagelse for leding.

kældermester: en biskops el. et klosters økonomiske forvalter.

købing: mindre (købstadlignende) by uden købstadrettigheder, hvor der drives handel (villa forensis).

kølnsk vægt: vægtenhed med 233,8 gram pr. mark.

ladegård: gengiver det latinske grangia. Cistercienserordenens ladegårde havde en særstilling med hensyn til skatter til kongen og tiendeydelser til kirken.

landbo: fæster (på åremål).

landeværn: forsvarskrig, modsat leding.

leding: 1) krig. 2) pligt til at gøre krigstjeneste eller til i stedet at betale en skat.

legat: 1) pavelig udsending, der er kardinal og udøver overordnet kirkelig myndighed inden for sit område. 2) ærkebiskop, der af pavestolen har fået tillagt overordentlige beføjelser af forbigående eller stedsevarende karakter.

lektion: stykke af den hellige skrift, kirkefædrene, helgenlevnederne o.s.v., som oplæses ved gudstjenesten.

lov, byde: præstere bevis ved partsed (egen ed) med mededsmænd.

lydbiskop: se medbiskop.

lægbroder: ikke-gejstlig person, der i et klosters tjeneste udfører legemligt arbejde.

læst: rummål for korn og andre tørre varer, som fragtedes med skib.

mandsed (homagium, hominium): troskabsed (af lensretlig karakter), som aflægges af en lensmand til lensherren eller af en herremand til dennes herre (konge, hertug, greve eller biskop).

magister: 1) indehaver af artistfakultetets højeste grad (magister artium); 2) leder af en orden eller ordensprovins.

majuskler: store bogstaver.

mandat: skrivelse, der pålægger modtageren at udføre et nærmere bestemt hverv.

mark: 1 mark = 8 øre à 3 ørtug à 10 el. 12 penninge. Værdiforholdet mellem mark penge og mark sølv var stærkt skiftende og stod i forhold til de udmøntede penninges kobberindhold. Samme inddeling bruges om korn, således at den til penning svarende mindste enhed er en skæppe; endelig bruges mark og dens underafdelinger som jordmål om det til udsæd af en mark, øre eller ørtug korn svarende areal.

markgreve: greve over et grænselandskab, en mark.

mark guld, sølv jord: 1) bonitering efter jordens nominelle værdi. 2) jordmål.

marsk: den rigsembedsmand, der i princippet var rigets øverste hærfører, jf. drost.

medbiskop: tidligere kaldt lydbiskop, der sprogligt set betyder folkebiskop. Det latinske ord er suffraganeus, egentlig støtte(biskop) for ærkebispen; medbiskop dækker imidlertid stiftsbiskoppens stilling bedst, for så vidt gælder forholdet til ærkebiskoppen, af hvem en biskop i 1200-tallet var så godt som uafhængig.

messe: den katolske gudstjeneste, ved hvilken forvandlingen af brød og vin finder sted (transsubstantiationen), og alterens sakramente uddeles.

metropolit: ærkebiskop, der forestår en kirkeprovins.

midsommergæld: årlig skat, som udredes af de enkelte familier i købstæder øst for Lillebælt.

ministerialer: lensmænd, tjenestemænd, fogeder. De tyske gejstlige fyrsters min. regnedes til rigsministerialerne.

minuskler: små bogstaver.

monogram: i de tyske konge- og kejserdiplomer en figur bestående af bogstaverne i udstederens navn og (dele af hans) titler, i de store pavelige privilegier sammensat af bogstaverne i ordet Benevalete.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

mundskænk: rigsembedsmand.
mønten: møntretten (en sjælden gang om møntbygningen).
narratio: formel med en særlig motivering for udstedelsen af et diplom el.med omtale af omstændighederne ved dettes tilblivelse.
notar: person, der er beskikket til at udfærdige eller bevidne dokumenter. Notaren var i det pavelige kancelli en højtstående funktionær.
novice: nybegynder eller elev i et kloster (inden afgivelse af munkeløftet).
nuntius: pavelig udsending af lavere grad. Han er ikke kardinal og har ringere beføjelser end en legat.
nøglemagten: den myndighed, der er betroet paven derved, at nøglerne til himmerige og jorderige er overdraget Skt. Peder og derefter alle senere paver.
official: befuldmægtiget stedfortræder for 1) biskop, 2) foged.
officium: embede ved en domkirke, der ikke medførte en særlig rang for indehaveren (f.eks. kældermesteren) i modsætning til digniteterne, der indehavdes af domprovst, dekan, provst m.v.
ombudsmand: kongelig embedsmand, der som kongens repræsentant leder den lokale forvaltning inden for et vist område.
oplade: give afkald på (embeder el. gods).
ordensmester: leder af sværdridderne (senere den tyske orden) i Riga.
ordination: til de hellige grader, se disse.
ore: uopdyrket (undertiden skovklædt) udmark, skovklædt terræn.
orfejde: et nedertysk ord, der betyder ed på ikke at ville fejde eller hævne sig.
ornum: et stykke jord, som er unddraget rebningen; jord, som er i særeje.
ottendedag (oktav): ugedagen efter en kirkefest.
otting: ottendedel af et bol.
pallium: skulder- og brystbort af uld med sorte kors, som paven overrækker eller oversender til ærkebiskoppen som tegn på hans værdighed.
patron: 1) værneherre. 2) den, der har opført og doteret en kirke eller et kirkeligt embede og sammes arvinger.
patronatsret: ret til ved fremstilling (præsentation) at disponere over besættelsen af en kirke eller kirkelig institution i kraft af stillingen som patron.
pertinensformel: underafdeling af diplomets hovedformel, dispositio. Pertinensformlen opregner f.eks. ejendomme, der ifølge dispositio sælges eller gives bort.
plica: (fold), den smalle, nederste kant på pergamentet, som ombøjes for at sikre befæstelsen af seglet.
plov: jordmål.
pontifikat: paves regeringstid.
primas: (Sveriges): ærkebispen i Lund som melleminstans mellem paven og ærkebispen i Uppsala.
prior: forstander for visse klostre (jf. abbed).
privilegium: 1) særrettighed. 2) dokument herom.
provincialminister: leder af en franciskanerprovins.
provincialprior: leder af en dominikanerprovins.
provinskoncil(ium): forsamling af biskopperne i en kirkeprovins, øverste lovgivende instans herfor i kirkelig henseende.
provision: besættelse af gejstligt embede af en højere eller højeste instans (pavestolen).
provst: 1) indehaver af en af de højere gejstlige værdigheder i et domkapitel, i Lund kapitlets formand (domprovst). 2) gejstlig tilsynsmand i et større distrikt (provsti).
præbende: det en kannik i et kapitel tillagte beneficium (s.d.), også betegnelse for selve embedet.
præceptor: leder af en underafdeling af den tyske orden (ordensmester), f.eks. i Livland.
prædikebrødre: dominikanere.
prælat: overordnet gejstlig.
præmonstratensere: en munkeorden, der levede efter den skærpede augustinerregel, stiftet 1120 af Norbert af Xanten.
præsentation: fremstilling af en kandidat til et gejstligt embede, oftest et sognekald.
pønitentiar: pavelig funktionær, der uddeler syndsforladelse i tilfælde, hvor svære forseelser er henvist til kurien.
ratifikation: de styrendes godkendelse af udsendte forhandleres resultater.
redskud: pligt til at transportere kongen, hans

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

nærmeste samt hans følge (særlig drosten).
regelbunden: en gejstlig, der er bundet af en ordensregel (modsat verdensgejstlig).
residere: 1) om kanniker, der har bopæl i stiftsstaden. 2) om præster, der har bopæl ved en kirke.
reskript: pavelig svarskrivelse.
retter: gengiver det latinske iusticiarius, bruges i England som en højtstående rigsembedsmand, der var kongens stedfortræder m.m.
rigskirkemøde: se provinskoncil(ium).
rigets forøger: se forøger.
sagefald: kronens ret til bøder og selve bøderne.
simoni: handel med gejstlige embeder eller verdslig indblanding i besættelsen heraf.
sjælesorg (cura animarum): varetagelse af alt, hvad der kan føre til menneskenes frelse, i et sogn bl.a. sognepræstens modtagelse af skriftemål og uddeling af syndsforladelse.
skatmester: 1) se kammermester. 2) kannik, der leder et kapitels økonomiske anliggender.
skiben: militærlægd som del af et herred særlig til udrustning, bygning (eller køb) af et ledingskib.
skismatiker: en som volder kirkesplid.
skolar: pebling, studerende.
skolemester: kannik, der forestod domskolen.
skyldjord: gengiver det latinske terra in censu.
skæppe: rummål, hvoraf der gik 240 på en læst hvede, 288 på en læst byg og 480 på en læst havre.
skøde: overdrage grundejendom.
spedalskhus: hospital alene for spedalske, ofte indviet til Skt. Jørgen og liggende uden for byen.
snekke: se DRB. I:6 nr. 16 note 3.
stud: årlig (naturalie)afgift af fast ejendom, som erlagdes til kongen.
stuf: jordstykke, f.eks. en parcel af en gård, som ved salg eller gave er kommet på andre hænder end selve gården.
subdelegere: beskikke en underfuldmægtig i stedet for den egentlige befuldmægtigede, delegerede (iudex delegatus).
subdiakon: den laveste af de 3 højere gejstlige grader (subdiakon, diakon = degn, præst).
suspension: midlertidig afsættelse.
synodalvidne: se DRB. I:6 nr. 79 med note 7.
synode: møde af et stifts gejstlighed under forsæde af bispen.
toft: den til hver gård (el. kirke) hørende indhegnede plads med hus, have o.lign., i byerne lig grundstykke.
torvegæld: afgift til kongen for tilladelse til handel på byens torv.
translation: (egentlig flytning), højtidelig overførelse af en helgens relikvier (til et alter).
transsumpt: gengivelse af et ældre brev i et yngre, oftest med en udtrykkelig stadfæstelse af indholdet.
underskriverformel: afsluttende formel i et diplom med underskrifter (subskriptioner).
vakance, vakant: ledighed, ledig.
vasal: lensmæssigt undergiven mand, der har aflagt mandsed.
verdensgejstlig: gejstlig, der ikke tilhører en munkeorden og er underkastet dens ordensregel, men lever i »verden« (modsat den regelbundne).
verdenskirkemøde: se generalkoncil(ium).
versere: er i gang (undertiden en ren påstand).
vicegreve: stedfortræder for en greve.
vicekansler: stedfortræder for en kansler.
vicelegat: af legat beskikket stedfortræder.
vidisse: dokument, som indeholder afskrift af et andet dokument og dokumentudstedernes erklæring om, at de har set (på latin: vidisse) det pågældende dokument (samt eventuelt deres beskrivelse af det og seglenes tilstand og dermed af dokumentets tilforladelighed).
vigilier: de gudstjenester, der finder sted om aftenen eller i natten før en festdag.
vikar: stedfortræder i et gejstligt embede; evig vikar: vikar, hvis stilling var et fast embede.
viktorinerordenen: munkeorden, opkaldt efter abbediet i St. Victor i Paris, der grundlagdes omkr. 1110 af Vilhelm af Champeaux og fulgte augustinerreglen i en særlig form.
visitatorer: munke, som udsendes fra de enkelte ordeners og ordensgrenes hovedklostre for at visitere klostrene i ordensprovinserne.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK

visitats: overordnet kirkelig myndigheds (ofte faderabbeds eller biskops) tilsyn med gejstlige institutioner og embeder gennem besøg på stedet.

visitere: føre tilsyn med gejstlige institutioner og embeder gennem besøg på stedet.

vragret: kongens (og undertidens bispernes) ret til vrag, som driver ind på kysten (eller eventuelt opbringes på havet).

værge (ved et kapitel): gengiver det latinske custos.

værn: (kongelig) beskyttelse.

værnehelgen: skytshelgen.

ægt: kørsel eller befordring, der ydes som pligt til jordens ejer.

ærkedegn: indehaver af en af de højere gejstlige værdigheder i et domkapitel.

øre: se mark.

ørtug: se mark.

ærkepræst: (archipresbyter), overordnet præst, der oprindelig på bispens vegne skulle føre tilsyn med sognepræsterne i stiftet.

årtid: årligt genkommende sjælemesse for en afdød.

SLÆGTSFORSKERNES BIBLIOTEK